EDİRNELİ MEVLEVÎ VE GÜLŞENÎ ŞAİRLER

Hazırlayan: Uğurtan YAPICI

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Müberra GÜRGENDERELİ

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Edebiyatı Bilim Dalı için öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak hazırlanmıştır.

Edirne

Trakya Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

2009

ÖNSÖZ

Edirne 1362 yılında fethedilmiş ve 1365 yılında Bursa'dan sonra Osmanlı Devleti'nin ikinci başkenti olmuştur. Başkent olduktan sonra hızla gelişen Edirne, devrinin önemli bir sanat ve kültür merkezi haline gelmiş, İstanbul'un başkent olmasından sonra da sosyal, kültürel ve siyasî önemini korumuştur. Edirne'nin fethinden bu güne yetiştirdiği bir çok sanatçı içinde şairlerin de önemli bir yeri vardır.

Osmanlı sosyal ve kültürel hayatı içinde tasavvuf ve tarikatların mühim bir yeri olmuş, herşeyden önce yaşadığı toplumun birer ferdi olan şairler de tasavvufla ilişki kurmuş ve çeşitli tarikatlara intisap etmişlerdir. Edirneli divan şairlerinin intisap ettikleri tarikatlara baktığımızda ise Mevleviyye ve Gülşeniyye'nin en çok rağbet edilen tarikatlar olduğu görülmektedir.

Edirneli şairler içinde 21 Mevlevî ve 20 Gülşenî şairin bulunduğu görülmektedir. Mevlevilîk bir çok divan şairini etkilemiş ve bu tarikatın inanç ve ritüellerinin edebiyatta işlenmesiyle Klasik Türk Edebiyatı içinde bir Mevlevî Edebiyatı oluşmuştur. Halvetiyye tarikatının Rûşeniyye kolundan gelen Gülşenîlik de Mevlevîlik ile sıkı bağları olan ve genel olarak divan şairlerinin yoğun olarak rağbet ettikleri tarikatlardan biridir.

13. asrın sonlarında Konya'da Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled tarafından tesis edilen Mevleviyye, Mevlana'nın felsefesi doğrultusunda 15. asra kadar gelişimini tamamlayarak adab ve erkan itibarıyla son şeklini almıştır. Divan şairleri içinde en çok rağbet gören Mevleviyye'nin kuruluşundan itibaren 19. asra kadar bir çok Mevlevî şairi yetişmiş ve Mevleviyye, sosyo-kültürel hayata olduğu gibi, Klasik Türk Edebiyatı'na da önemli katkılarda bulunmuştur. Divan şairlerinin itibar ettikleri

tarikatlar içinde Mevlevîliğin ardından ikinci sırada yer alan Halvetîlik'in alt kolu Gülşeniyye tarikatı da Edirneli şairlerin rağbet ettiği ikinci tarikat olmuş ve Gülşenîliğin kurucusu İbrahim Gülşenî'nin olağanüstü telkin gücüne sahip, azimli bir teşkilatçı ve büyük nüfuz sahibi biri oluşunun yanında Mesnevî'ye kırk bin beyit tutarında nazire yazacak kadar şiirle uğraşması şairlerin bu tarikata intisap etmesine vesile olmuştur.

Şairlerin tarikat ilişkilerinin ortaya çıkarılması, onların zihin ve gönül dünyalarının daha iyi tanınmasına ve dolayısıyla da eserlerinin daha açık şekilde anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu düşünceden hareketle, "Edirneli Mevlevî ve Gülşenî Şairler" adını verdiğimiz bu çalışmada Edirneli şairler arasında Mevleviyye ve Gülşeniyye tarikatlarına intisap eden şairler bir araya toplanarak başta tezkireler olmak üzere çeşitli kaynaklardaki bilgilere göre bu şairlerin hayatlarından, şahsiyetlerinden, edebî kişiliklerinden söz edilmiş ve şiirlerinden örnekler verilmiştir. Şairlerin Edirneli olarak kabul edilmelerindeki ölçü, söz konusu şairlerin doğum yerleri olmuştur. Edirne dışında doğup hayatını Edirne'de geçirmiş olan şairler çalışmaya dahil edilmemiş, ancak Hasan Sezâyî istisna olarak aslen Moralı olduğu halde çalışmamızda yer almıştır. Sezâyî'nin Edirne'de Gülşeniyye tarikatının Sezâiyye kolunu kurarak bir çok mürit yetiştirmesi ve Edirne'deki kabrinin bugün de önemli bir ziyaret yeri olması kendisine bu çalışmada yer verilmesinin sebebi olmuştur. Şairlerin yaşadıkları yüzyılların belirlenmesinde ise ölüm tarihleri esas alınmıştır. Şairler yaşadıkları yüzyıla göre sıralanmış, sıralamada önce Mevlevî şairler yer almış, ardından Gülşenî şairler tanıtılmıştır.

Edirne'de doğan Mevlevî ve Gülşenî şairleri tespit ederken Rıdvan Canım tarafından hazırlanan "Edirne Şairleri" esas alınmış, bunun yanısıra Mehmet Nâil Tuman'ın "Tuhfe-i Nâilî" adlı eseri ile Komisyon tarafından hazırlanan "Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı isimler Sözlüğü" de baştan sona taranmış, kaynak tespitinde de bu eserlerden istifade edilmiştir.

Çalışmamızda şairlerin hayatlarını, şahsiyetlerini, edebî kişiliklerini ve şiirlerini ele alırken her şair hakkında kaynaklarda dağınık olarak verilen bilgiler toplanarak şairlerin hayatları, şahsiyetleri, edebî kişilikleri ve edebî yönleri bütün ayrıntılarıyla verilmiştir. Şairler hakkında tezkirelerdeki ve muhtelif Osmanlıca kaynaklardaki bilgiler günümüz Türkçesi ile verildikten sonra dipnotlarda kaynaklardaki ifadeler olduğu gibi verilmiş, diğer kaynaklar için ise klasik dipnot yöntemi uygulanmıştır.

Çalışma üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm olan Giriş kısmında Edirne'nin kültür ve sanat merkezi olarak önemine değinilmiş, Edirne'de Mevlevîlik'in gelişimi üzerinde durularak Mevleviyye tarikatı hakkında genel bir bilgi verilmiş, daha sonra da Gülşenîlik'in Edirne'de gelişimi ve Gülşeniyye tarikatı hakkında genel bilgi verilmiştir. Çalışmanın asıl bölümünü oluşturan ikinci bölümde ise önce Edirneli Mevlevî ve ardından Edirneli Gülşenî şairlerin hayatları, şahsiyetleri ve edebî kişilikleri ayrıntılı olarak ele alınmış ve kaynaklarda yer alan şiirlerinden örnekler verilmiştir. Şairlerin şiirlerinden örnekler verilirken daha çok mensup olduğu tarikat ile ilgili şiirler ile şairin tasavvufî düşüncelerini yansıtan şiirlerinin alınmasına özen gösterilmiştir. Sonuç bölümü olan üçüncü bölümde ise şairlerle ilgili olarak elde edilen bilgiler, Mevlevî ve Gülşenî şairlerin birbirleriyle olan ilişkileri, kaynaklardaki tespitler ile bu tespitlerin çalışmamızdaki farkları ortaya konarak kaynakların bahsettiği, ancak çalışmamızda yer almayan şairlere değinilmiş ve bir tablo halinde şairlerin meslekleri, tarikatları, ölüm yerleri ve yüzyıllara göre dağılımı gösterilmiştir.

Çalışmamız Edirne'de doğmuş olan Mevlevî ve Gülşenî divan şairlerini bütünüyle, tek elde ve ayrıntılı olarak ortaya koyan bir çalışmadır.

Bu çalışmanın yapılması konusunda bana fikir veren, çalışma sırasında destek ve yardımını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Müberra Gürgendereli'ye,

kaynak temininde ve metin okumalarında büyük yardımlarını gördüğüm Doç. Dr. Ali İhsan Öbek'e teşekkürlerimi sunarım.

Uğurtan Yapıcı

Mayıs, 2009

Edirne

Tezin Adı: Edirneli Mevlevî ve Gülşenî Şairler

Hazırlayan: Uğurtan YAPICI

ÖZET

Bu çalışmada Edirne'de doğmuş olan 21 Mevlevî ve 20 Gülşenî Dîvân şairi ele alınmıştır. Tez "Giriş", "İnceleme" ve "Sonuç" bölümlerinden oluşmaktadır. "Giriş" bölümünde Edirne'nin kültür ve sanat merkezi olarak önemine değinilmiş, Mevlevîlik ve Gülşenîlik hakkında genel bir bilgi verildikten sonra bu tarikatların Edirne'de gelişimi üzerinde durulmuştur. "İnceleme" bölümünde ise Edirneli Mevlevî ve Gülşenî Dîvân şairlerinin hayatları, şahsiyet özellikleri, edebî kişilikleri ayrıntılı olarak ele alınmış ve şairlerin şiirlerinden örnekler verilmiştir. "Sonuç" bülümünde ise söz konusu şairlerin birbirleriyle olan ilişkilerine değinilmiş ve bu şairlerle ilgili olarak elde edilen genel bilgiler, bir tablo halinde gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Mevlevî, Gülşenî, Şair

Name of Thesis: The Poets of Mevlevî and Gülşenî Born in Edirne

Prepared by: Uğurtan YAPICI

ABSTRACT

In this study, 21 Mevlevî and 20 Gülşenî Dîvân poets, who were born in Edirne are introduced. The study is divided into three main parts: Introduction, research and conclusion. In the introduction part, the importance of Edirne is described that, is the center of art and culture, and after giving a general information about the religious order’s effects on the development of Edirne is stated. In the research part, Mevlevî and Gülşenî Dîvân poets; born in Edirne, lifes personallaties, literatural personallities are evaluated in details and some samples of their poems are provided. In the conclusion part, the connection between these poet’s relations are mentioned and the information about poets is given in regarding tables.

Key Words: Edirne, Mevlevî, Gülşenî, Poet

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ……………………………………………………………………………….i

ÖZET…………………………………………………………………………...v

ABSTRACT……………………………………………………………………vi

İÇİNDEKİLER……………………………………………………………….....vii

KISALTMALAR………………………………………………………………x

GİRİŞ……………………………………………………………….……..1

İNCELEME - EDİRNELİ MEVLEVÎ ŞAİRLER……….…………………………7

REVÂNÎ……………………………………………………………………...8

FEDÂYÎ………………………………………………………...…………...22

KÂMÎ AHMED…………………………………………………………..27

BÂLÎ ÇELEBİ……………………………………………………………35

HAYÂLÎ-ZÂDE ‘ÖMER……………………………………………………...39

BEZMÎ……………………………………………………………………44

ŞEHÎDÎ……………………………………………………………………...45

ZEHRİMÂR-ZÂDE RIZÂ…………………………………………………48

ÂYETULLAH DEDE……………………………………………………55

NEŞÂTÎ DEDE…………………………………………………………..56

İBRÂHÎM VEHBÎ………………………………………………………..69

ENÎS MUSTAFA DEDE………………………………………………...75

MÛNİS DEDE……………………………………………………………………77

ENÎS RECEB DEDE…………………………………………………………..79

ENÎS NU'MÂN DEDE………………………………………………………...90

TÂ'İB (SÂ'İB) EFENDİ………………………………………………………95

HÂFIZ DEDE…………………………………………………………………98

NEŞ'ET……………………………………………………………………….100

NAKŞÎ MUSTAFA DEDE…………………………………………………..107

MAHREM DEDE…………………………………………………………….111

NİZÂMÎ……………………………………………………………………….113

EDİRNELİ GÜLŞENÎ ŞAİRLER…………………………………………….115

'ABDÜLKERÎM EFENDİ…………………………………………………...116

KURTZÂDE VÂLİHÎ………………………………………………………..118

HÂTEMÎ……………………………………………………………………...125

MUHTÂRÎ……………………………………………………………………134

SÂLİKÎ………………………………………………………………………..136

VÂLİHÎ……………………………………………………………………….140

MUHYÎ-İ GÜLŞENÎ…………………………………………………………142

RİNDÎ………………………………………………………………………...150

DERVÎŞ HÜSÂMÎ…………………………………………………………...152

ŞİFÂYÎ……………………………………………………………………….155

İBRÂHÎM GÜLŞENÎ………………………………………………………...158

KÂMÎ MEHMED……………………………………………………………….162

SEZÂYÎ………………………………………………………………………173

‘ALÎ (BAHTÎ)…………………………………………………………...192

ŞEYHZÂDE ‘ABDÎ……………………………………………….……196

AĞAZÂDE ‘ÖRFÎ…………………………..…………………………..197

NAZÎR İBRÂHÎM…………………………………………………………204

ŞEYH VEFÂ…………………………………………………………………215

SEYFÎ……………………………………………………………………...218

ŞEYH ŞEREFÜDDÎN EFENDİ…………………………………….….220

SONUÇ………………………………………………………………………224

EKLER………………………………………………………………………230

KAYNAKÇA…………………………………………………………...235

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Gös. yer	: Gösterilen yer
Ktp.	: Kütüphanesi
m.	: Milâdî
No:	: Numara
ö:	: Ölümü
s.	: Sayfa
Ty:	: Türkçe Yazma
vr:	: Varak
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Edirne, Bursa'nın ardından 1365 yılında Osmanlı devleti'nin ikinci başkenti olduktan sonra bilim, fikir ve sanat hayatının önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Osmanlı hükümdarlarının bizzat bilim, kültür ve sanat faaliyetlerine öncülük etmesiyle birlikte çeşitli Türk-İslam beldelerinden ve muhtelif kültür merkezlerinden gelen çok sayıda bilim adamının yerleşim alanı olan Edirne,[1] kültürel önemini azalarak da olsa yüzyıllar boyunca korumuştur. İstanbul'un fethine kadar Osmanlı Devleti'nin önemli kültür merkezleri Bursa dışında Edirne, Gelibolu, Serez, Vardar Yenicesi, Üsküp, Filibe, Selanik, Manastır, Belgrat, Prizren ve Priştine gibi Rumeli coğrafyasında yer alan şehirler olmuşlardır.[2] Edirne, Trakya'nın Balkanlara açılan kapısı olması dolayısıyla önemli bir kent olmuş, şehrin başkent olmasından sonra Anadolu'dan gelen gaziler, ahiler, dervişler ve akıncılar Edirne'ye ve Balkan şehirlerine yönelerek bu şehirlerin de kültür hayatını zenginleştirmeye başlamışlardır.[3]

Türk kültür tarihi içinde Edirne'nin yerine bakıldığında, şehrin önemli bir mevkiye sahip olduğu görülmektedir. Öncelikle Edirne'de yapılan çalışmalarla Türk yazı dilinin gelişmesi büyük bir ivme kazanmış ve özellikle II. Murad ve II. Bayezid gibi hükümdarların bu sahada öncülük ederek buraya gelenleri himaye etmeleriyle Türkçe kısa zamanda bir bilim ve edebiyat dili olma özelliği kazanmaya başlamıştır.[4]

Osmanlı-Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan Edirne'de 40'tan fazla medrese kurulmuş,[5] şehirdeki sayısı 100'e yakın tekke ve zaviye de bu bilim ve

---

[1] Rıdvan Canım, (1995): *Edirne Şairleri*, Ankara, s. 2
[2] Mustafa İsen, (1997): *Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara, s. 79
[3] Muzaffer Tufan, (2003): "Tarih Açısından Edirne'nin Yeri",*Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 1. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Edirne Valiliği Yayınları, s. 11
[4] Canım, 1995: 2-3
[5] Canım, 1995: 3

kültür ortamını besleyen kaynaklar olmuşlardır.[6] Bunun sonucunda Edirne'den yüzyıllar boyunca Türk kültüründe mühim yer edinmiş olan bir çok şeyh, musikişinas, tarikat büyüğü, sanatkar, edib ve şair yetişmiştir.[7]

Edirne'nin şiir tarihimizdeki yeri ise Türk kültür tarihinin diğer öğeleriyle karşılaştırılamayacak kadar büyüktür.[8] Tezkirelere göre Edirne, yetiştirdiği şair sayısı bakımından İstanbul ve Bursa'dan sonra 150 şairle en çok şair yetiştiren Osmanlı şehri olmuştur.[9] Bunun en önemli sebebi de Osmanlı şiirinin gelişmeye başladığı yıllarda Edirne'nin başkent olması, İstanbul'un başkent olmasından sonra da Osmanlı'nın ikinci başkenti olarak kültürel anlamda önemini yitirmemiş olmasıdır.

Osmanlı'nın dinî hayatında olduğu kadar, sosyo-kültürel hayatında da önemli bir yeri olan tasavvuf ve tarikatlar da Osmanlı coğrafyasında yaşayan Divan şairlerini etkisi altına almış ve tezkirelere göre şairler Mevlevî, Halvetî, Nakşî, Gülşenî, Bektâşî, Kâdirî, Bayrâmî, Celvetî, Hamzavî, Hurûfî, Şa'bânî ve Üveysî tarikatları olmak üzere 12 tarikata intisap etmişlerdir. Bu tarikatlar içinde Mevleviyye, şairlerin en çok intisap ettiği tarikat olmuş, Mevleviyye'yi Halvetiyye, Nakşibendiyye ve Gülşeniyye tarikatları takip etmiştir.[10] Edirneli şairler arasında da Mevlevîlik en çok rağbet edilen tarikat olmuş, Mevlevîliği Gülşeniyye tarikatı izlemiştir. 16. yüzyılda yetişen Edirneli Mevlevî şairler Revânî, Fedâyî, Kâmî Ahmed, Bâlî, Hayâlîzâde 'Ömer'dir. 17. yüzyıl Edirneli Mevlevî şairleri ise Bezmî, Şehîdî, Zehrimârzâde Rızâ, Âyetullah Dede ve Neşâtî'dir. 18. yüzyılda yetişen Edirneli Mevlevî şairler ise İbrâhîm Vehbî, Enîs Mustafa, Mûnis Dede, Enîs Receb Dede, Enîs Nu'mân Dede, Tâ'ib (Sâ'ib) Efendi ve Hâfız Dede'dir. 19. yüzyılda yaşayan Edirneli Mevlevî şairler de Süleymân Neş'et, Nakşî Mustafa, Mahrem Dede ve Nizâmî'dir. 16. yüzyılda yaşamış olan Edirneli Gülşenî şairler Abdülkerim Efendi, Kurtzâde Vâlihî,

---

[6] Selami Şimşek, (2008): *Osmanlı'nın İkinci Başkenti Edirne'de Tasavvuf Kültürü*, İstanbul, s. 433; Canım, 1995: Gös. yer

[7] Canım, 1995: Gös. yer

[8] Canım, 1995: Gös. yer

[9] İsen, 1997: 70

[10] İsen, 1997: 216

Hâtemî, Muhtârî, Sâlikî, Vâlihî; 17. yüzyılda yaşayanlar Muhyî-i Gülşenî, Rindî, Hüsâmî, Şifâyî, İbrâhîm Gülşenî; 18. yüzyılda yaşamış olanlar Kâmî Mehmed, Hasan Sezâyî, 'Alî (Bahtî), Şeyhzâde 'Abdî, Ağazâde 'Örfî, Nazîr Çelebi, Şeyh Vefâ ve 20. yüzyılda yaşayan Edirneli Gülşenî şair de Şeyh Şerefüddin Efendi'dir.

Mevlevîlik, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (ö.672/m.1273)'ye uyanların, Mevlânâ'nın vefatından sonra kurdukları tarikatın adı olup bu tarikatın mensuplarına "Mevlevî" denir. Tarikatı kendisi kurmadığı halde yaptığı tasavvufla ilgili dinî konuşmalar, söylediği şiirler ve icra ettiği sema ile Mevlevî tarikatının esas ilham kaynağı Mevlânâ'dır. Tarikatın gerçek kurucusu ise Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled (ö.712/m.1312) olmuş ve Mevlevîlik 14. yüzyıldan sonra asıl şeklini almaya başlamıştır. Sultan Veled, tarikatı yaymak için Konya'yı merkez olarak seçmiş ve bu merkezî yönetime dayanarak halifeler yetiştirmiş, bu halifeleri Amasya, Kırşehir, Erzincan gibi şehirlere yollayarak buralarda zaviyeler kurulmasına vesile olmuştur. Sultan Veled'den sonra Mevlevîliği Ulu Arif Çelebi (ö.720/m.1320)'nin temsil etmeye başlamasıyla babadan oğula veya Mevlânâ soyundan büyükten küçüğe geçen manevî bir saltanat söz konusu olmuştur.[11]

Mevlevîlik, Bektâşîlik ve Melâmilik ile kaynaşmış bir tarikattır. Mevlevîler, kendilerini melamete mensup sayarak diğer tarikatlara sofu (sûfî) tarikatları demişlerdir. Mevlevîlikte Kalenderî etkilerin de görüldüğünü zikretmek gerekir. Mevlevîlikteki Kalenderî etkileri, Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebi zamanında ortaya çıkmıştır.[12]

Edirne'de Mevleviyye'nin teşekkülü ise II. Murad (1421-51) dönemine rastlamaktadır. Osmanlı tarihinde ilk defa II. Murad Edirne'de tam teşekküllü bir

---

[11] Nilgün Açık, (2002): *Divan Edebiyatında Mevlevîlik Etkisi ve Mevlevî Şâirler*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, , s. 1-2

[12] Açık, 2002: 11-12

Mevlevîhane açtırmıştır. Muradiye Mevlevîhanesi adındaki bu Mevlevîhanenin açılmasıyla Mevlevîlik resmen Osmanlı merkezî yönetiminin desteğini almıştır.[13] Bu şekilde Edirne'de tesis etmeye başlayan Mevlevîlik, zamanla yayılmaya başlayarak pek çok taraftar toplamıştır. Edirne'de Mevlevîliğin yayılmasına paralel olarak pek çok şair de bu tarikata intisap etmiştir.

Mevlevîhanelerin bir sosyal hayat merkezi halini almasıyla 16. yüzyılın sonundan itibaren Mevlevîlik Konya, İstanbul, Afyon, Kütahya, şehirleri başta olmak üzere pek çok şehirde yayılmış ve Edirne, Manisa, Bursa, Isparta, Denizli, Trabzon, Amasya gibi şehirler, ayrıca Rumeli'de Gelibolu, Budapeşte, Selanik, Saraybosna, Gümülcine, İpek, Niş, Vodina, Fener, Filibe, Vardar, Belgrad, Yenice, Üsküp, Prizren, Serez gibi yerleşim merkezlerinde de kültürel hareketlilik yaşanmıştır. Mevlevîlik başından itibaren siyasetten uzak durmuş olduğu için devlet büyüklerinden himaye görerek imparatorluğun her tarafına yayılmış, 19. yüzyılın sonunda Mevlevîhane sayısı bir hayli artarak Mevlevîlik Avrupa, Amerika ve Japonya içlerine kadar yayılmıştır.[14]

Edirneli şairlerin en çok intisap ettiği tarikatların ikincisi olan Gülşenîlik ise Halvetiyye'nin Rûşeniyye şubesinin İbrahim Gülşenî (ö.940/m.1533)'ye nisbet edilen bir koludur.[15] 826/m.1423 tarihinde Diyarbakır'da dünyaya gelen İbrahim Gülşenî, Dede Ömer Ruşeni'ye intisap etmiş, daha sonra Gülşeniyye tarikatını kurarak yaymıştır. Mısır'da bulunan halifelerinin ısrarı üzerine oraya yerleşmiş, Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesinden sonra da burada irşad vazifesini devam ettiren Gülşenî'ye pek çok yeniçeri ve sipahi de intisap etmiştir. Kânûnî Sultan Süleyman'ın daveti üzerine İstanbul'a gelen İbrahim Gülşenî, bir müddet sonra tekrar Mısır'a dönmüş ve 940/m.1533 tarihinde vefat etmiştir.[16]

---

[13] Açık, 2002: 3
[14] Açık, 2002: 28
[15] Şimşek, 2008: 70
[16] Selçuk Eraydın, (1990): *Tasavvuf ve Tarîkatler*, İstanbul, s. 467

İbrahim Gülşenî'nin Kahire'de Bâbü'z-Züveyle'de kurduğu tekke ile temelleri atılan Gülşeniyye, Osmanlı topraklarında 16. yüzyıldan sonra faaliyet gösterip yaygınlaşmaya başlamıştır. İbrahim Gülşenî, mürşidi Dede Ömer Rûşenî'nin kendisine bir gül vererek "*Sen ol bâğ-ı bekânın gülşenisin*" demesi üzerine "Heybetî" olan mahlasını "Gülşenî" olarak değiştirmiş, tarikatın adı da bu kelimeye nisbet edilmiştir.[17] Melamet neşesini ön planda tutan Gülşenîler, başlangıçta rindane tavırlarıyla dikkat çekmişler, bu nedenle şairler Gülşenîliğe daha çok tarikatın kurucusu İbrahim Gülşenî'nin sağlığında olmak üzere büyük bir ilgi göstermişlerdir.[18]

Hasan Sezâyî'ye nisbet edilen Sezâîyye ve Hasan Hâletî'ye nisbet edilen Hâletiyye adlı iki kolu da bulunan Gülşeniyye'nin[19] Edirne'de Hasan Sezâyî sayesinde pek çok müntesibi olmuş, ancak Edirne'de Hâletîlik fazla ilgi görmemiş ve Şeyh Şerefüddîn Efendi'den başka hiç bir Edirneli şair bu kola intisap etmemiştir.

Gülşeniyye de Mevleviyye gibi kısa sürede geniş bir coğrafyaya yayılarak Kahire, İstanbul, Diyarbakır ve Edirne'ye ulaşmış ve bu şehirlerde Gülşenî tekkeleri kurulmuştur. Sonraları buralara ilaveten İskenderiyye, Mekke, halep, Urfa, Şam, Antalya, Bursa şehirlerinde de dergahlar kurulmuştur.[20] Ayrıca Gülşeniyye tarikatı daha İbrahim Gülşenî'nin sağlığında Balkanlar'a ulaşmıştır.

Mevlevîlik ile sıkı bağları olan bir tarikat olan Gülşenîlik, daha kurulduğu zamandan itibaren ve büyük ihtimalle Dîvâne Mehmed Çelebi'nin tesiriyle

---

[17] Şimşek, 2008: Gös. yer
[18] İsen, 1997: 218
[19] Şimşek, 2008: Gös. yer
[20] Şimşek, 2008: Gös. yer

Mevlevîlik ile nüfuzunu temin etmeye çalışmış, Mevlânâ'nın İbrahim Gülşenî'nin dünyaya geleceğini iki asır önce müjdelediği iddiasını ortaya çıkarmıştır.[21]

Edirne'deki ilk Gülşenî şeyhi, İbrahim Gülşenî'nin halifelerinden Aşık Musa Efendi (ö.971/m.1564)'dir. Musa Efendi'den sonra da söz konusu tarikatın şeyhleri Himmet Dede (ö. ?) ve onun ardından şair Abdülkerim Efendi (ö.992/m.1584) olmuştur. Gülşeniyye de tıpkı Mevleviyye gibi Edirne'de etkili bir tarikat olmuş ve burada gerek merkez kola mensup şeyhler ve gerekse alt kol olan Sezâîliğe mensup şeyhler tarafından temsil edilmiş ve kendine bir çok müntesip bulmuştur.[22]

[21] Abdülbâki Gölpınarlı, (1983): *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul, s. 324
[22] Şimşek, 2008: Gös. yer

İNCELEME

EDİRNELİ MEVLEVÎ ŞAİRLER

REVÂNÎ

(ö.930/m.1524)

Hayatı ve Şahsiyeti:

15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başlarında yaşamış olan Revânî'nin[23] asıl adı kimi kaynaklara göre İlyas, kimi kaynaklara göre ise Şücâ' olup[24] Abdullah adlı bir zatın oğludur.[25] Âşık Çelebi ve ondan naklen Ahmed Bâdî, şairin adının İlyas, lakabının ise Şücâ' olduğunu kaydederler.[26] Kaynakların çoğu Edirne'de doğduğunu bildirseler de[27] doğum tarihi konusunda açık bir bilgi vermemektedirler. Ancak tezkirelerde anlatılan bir hikayeye göre Revânî, Yavuz Sultan Selim ile Trabzon'da şehzadeliği zamanında yakınlık kurarak iltifatlarını görmüş, fakat işlediği bir suç üzerine malları müsadere edilince Arabistan'a gitmek üzere yola koyulmuştur. Şehzade bu durumdan pişman olunca, Revânî'nin ardından adamlar göndermiş ve şairi geri getirtmiştir. İşte Revânî'nin şehzadeden özür dilemek için yazdığı:

Ne 'aceb gerdiş-i 'âlem ne 'aceb devr-i felek

Bir iki demde yele verdi otuz yıllık emek[28]

---

[23] Canım, 1995: 91

[24] "*Nâmı Şücâ'dur.*", Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, (1989): Hazırlayan: İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, C. 1, s. 419; "*İsm-i mâder-zâdı Şücâ'...*" Mustafa İsen, (1994): *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Atatürk kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s. 176; "*Nâmı İlyâs'dur.*", Riyâzî, *Riyâzü'ş-Şu'*arâ, Nuruosmaniye Ktp., No: 3724, vr. 77b

[25] Canım, 1995: Gös. yer

[26] "*Adı İlyâs ya'nî Şücâ'dur.*", Âşık Çelebi, (1971): *Meşâ'irü'ş-şu'arâ*, vr. 240a ; "*Nâmı İlyâs'tır. 'Âşık Çelebi Tezkiresi beyânınca lakabı Şücâ'dır.*", Niyazi Adıgüzel, (2008): *Edirneli Ahmed Bâdî'nin Riyâz-ı Belde-i Edirne Adlı Eserinin Tezkire Kısmı*, (Basılmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne), s. 182

[27] "*Mevlidi Edirne'dür.*", Sehî, *Heşt Behişt*, Ayasofya Kütüphanesi No: 3544, vr. 76a; "*Edirnelidür.*", Âşık Çelebi, 1971, Gös. yer; "*... şehr-i Edirne'dendür.*", Kutluk, 1989: Gös. yer; "*Edirnevîdür.*", Latîfî, *Tezkiretü'ş- Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, (2000): Hazırlayan: Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s. 278; "*Dârü'l-mülk-i Edirne'den…*", İsen, 1994: Gös. yer; "*Edirne'dendür.*", Beyânî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, (1997): Hazırlayan: İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 105; "*Edirnevîdür.*", Riyâzî, *a.g.e.*, Gös. yer

[28] "*Sâdır olup müsâdere oldukda emlâk ü esbâb u 'abîd ü devâbb satılub tîğ gibi 'uryân kalur. Seng-i âsitânelerinden gayrı bâba rû-gerdân olmak kasd etdikde Sultân Selîm 'akabinden âdem gönderüb*

matlaıyla başlayan gazeline bakılır ve Yavuz Sultan Selim'in de 1512'de tahta çıktığı düşünülürse, şairin 1475 sıralarında doğduğu düşünülebilir.[29] Şairin "Revânî" mahlasını almasının nedenini ise Gelibolulu Âlî, şu şekilde açıklamaktadır: İlyas Çelebi'nin evi, Edirne'de Tunca nehri kıyısındadır. Sabah akşam sürekli olarak bu nehrin akışını seyreden şair, kendisine de bu mahlası almayı münasip görür.[30]

Yaşadığı süre içinde İkinci Bâyezid (1447-1512), Yavuz Sultan Selim (1466-1520) ve Kânûnî Sultan Süleyman (1494-1566)'ın saltanatlarını görüp bu padişahların hizmetinde bulunan Revânî, İkinci Bâyezid zamanında Edirne'den ayrılırak İstanbul'a gelmiş, kısa sürede padişahın ilgisini çekmeyi başarmıştır. Sultanın ilgisiyle de az zamanda tanınarak makam ve mevki sahibi olmuştur.[31] Bir seferinde de Surre Emini olarak Harameyn'e gönderilen Revânî, "surre" adı verilen bu parayı dağıtırken usülsüzlük yapmış, bazı kaynaklara göre de bu paranın bir miktarını zimmetine geçirmiştir. Bunu duyan Bâyezid çok incinmiş ve Revânî'nin ulûfesini kestirerek onu timar emrine vermiştir. Kendini daha büyük bir cezadan kurtarmak isteyen şair de Trabzon'da şehzade olan Selim'e sığınmıştır.[32] Sehî Bey, Revânî'nin zimmetine para geçirme hadisesinin İkinci Bâyezid zamanında olduğunu

---

Revânî'yi dönderür. Mülâzemetde taksîrinden ve selâmlıkda te'hîrinden 'özr idüb bu gazeli dimişdür.", Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer; "*... kendüden bir nâdire sâdır olmagın mezbûru müsâdere idüb emlâk ü esbâb ü 'abîd ü devâbb yat ve yarak ve at ve otak cümlesi satılub tîğ-i hûn-efşân gibi 'uryân ve sahrâ-yı cihânda gezen Mecnûn-ı ser-gerdân misâli vâlih ü hayrân olub bu hâlde diyâr-ı Mısr'a revân oldukda şehenşâh-ı felek-rif'atin mezbûra tabî'î meyl ü muhabbeti olduğundan yine âdem gönderüb beydâ-yı nâ-peydâ kerân-ı cihânda güm-râh olmuşiken mezbûru hâh ü nâ-hâh yoldan döndürürler. Ol esnâda hidmet-i şehenşâh-ı dilîr de taksîrinden 'özr dileyüb bu gazeli dimişdür.*", Kutluk, 1989: C. 1, 419-20; "*Sultân Selîm-i kadîm Trabzon'da şehzâde iken dâhil-i meclisi olub musâhabet ü münâdemet ile yanında külli vakâr u i'tibâr buldukdan sonra kendiden bir nâdire sâdıra olmagın müsâdere olunub cemî' mâl mülki alınub 'uryân kalub cânib-i 'Arabistân'a revân oldukda ol şâh-ı cihân etdügine peşîmân olub ardınca âdem gönderüb yoldan döndürdükde bu gazeli diyüb göndermişdür.*", Kutluk, 1997: Gös. yer; "*Sultân Selîm-i kadîm hazretlerinin Trabzon'da vâlilikleri esnâda meclislerine dâhil ve bir çok iltifâtlarına nâ'iliyetle mümtâz-ı akrân u emâsil olduktan sonra kendisinden bir nâdire sudûruna mebnî emvâli müsâdir olmagla kendisi cânib-i 'Arabistân'a revân olmuştu. Hazret-i Sultân vukû'-ı hâlden peşîmân olarak 'akabince âdem irsâliyle 'avdete şitâbân irâdesi teblîğ olundukda bir gazel söylemiş idi…*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer

[29] Canım, 1995: Gös. yer

[30] "*... nehr-i Tunca kenârında sâkin ve bir bihişt-i hadîka-i pür-iştihârda mütemekkin ve şebân rûz nazargâhında cereyan-ı âb-ı revân müte'ayyin olmagın Revânî tahallus itmiş idi.*", İsen, 1994: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer

[31] Canım, 1995: Gös. yer

[32] Canım, 1995: Gös. yer

yazarken[33] Âşık Çelebi ve Gelibolulu Âlî,[34] olayın Yavuz Sultan Selim zamanında cereyan ettiğini kaydetmektedirler.[35] Hattâ Gelibolulu Âlî, Yavuz Sultan Selim'in kendisine;

Be Revânî sana neler dirler

mısraıyla durumu sorduğunu, Revânî'nin de cevap olarak;

Bal tutan parmağın yalar dirler

mısraını söyleyerek teftişten kurtulduğunu yazmaktadır.[36] Ancak Âşık Çelebi, Revânî'nin bu beyti Sehî Bey'in:

İlin ma'nâsın almasun Revânî

Ana hayr eylemez ol Ka'be hakkı

beytine cevap olarak söylediğini kaydederken,[37] Sehî bey de kendisinin bu beyti söylediğini belirtmekte, ancak Revânî'nin bu beyte karşılık verip vermediği hususunda bir bilgi vermemektedir.[38] Hasan Çelebi ve Latîfî de, bu hadiseden sonra

---

[33] "*Merhûm Sultân Bâyezid Hân 'aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân Mekke fukarâsına ve Medîne hudemâsına vilâyet-i Rûm'da ta'yîn olunan surelerin Ka'betu'llâh-ı Şerrefehallâhu cânibine irsâl buyurub anda vardıkda te'âdül eylemeyüb ba'zı kimesnelerün surelerine noksân ve ta'yîn olunan altuncuklarına ziyân irgürmegin Medîne-i münevvere ve Ka'be-i mutahhara ehlinden ba'zı şikâyetçileri gelüb 'arz olundukda sa'îd ü şehîd Sultân Bâyezid incinüb 'ulûfeden giderüb timâr emr eyledi. Ol dahi pâdişâhun incidügin duyub kaçub Sultân Selîm merhûma varub anda hayli ri'âyet bulub…*", Sehî, *a.g.e.*, 76b-77a

[34] "*… Surre emâneti takarrübüyle hacca gitdüği ve yârânı müsâferet idüp… surre akçesinden tenâvüli töhmetin…*, Âşık Çelebi, 1971: 240b; "*… Surre emânetiyle hacca varmış gelmiş. Hattâ hakk-ı fukarâ olan sureden ………….. müsted'âsınca ekl ü bel' ile müttehem olmışdur.*", İsen, 1994: Gös. yer

[35] Canım, 1995: 92

[36] "*Hattâ şehriyâr-ı cihân Selîm Hân-ı kâm-rân Be Revânî sana neler dirler mısra'ıyla vâkı'-ı hâlden istihbâr itdükde Bal tutan parmağın yalar dirler zamîmesi ile cevâb virüb teftîşden kurtulmışdı.*", İsen, 1994: 176-77

[37] "*Sehî Beg böyle dimişdir. Nazm:*
İlin ma'nâsın almasun Revânî
Ana hayr eylemez ol Ka'be hakkı
Cevâb-ı Revânî:
Revâni göre neler dirler
Bal tutan barmağın yalar dirler
Ka'beyi böylece ziyâret iden
Dîn ü dünyâsını yapar dirler", Âşık Çelebi, Millet Genel Ktp., Ali Emirî Tarih No: 772, s. 633

[38] "*…Ka'be-i 'ulyâ hidmesinin surelerinden akçe ma'nîlerin alub sirka itdüği eclden ol esnâda fakîr bu beyti latîfe-gûne didüm:*
İlin ma'nîsin almasun Revânî
Ana hayr eylemez ol Ka'be hakkı", Sehî, *a.g.e.*, 77a

Revânî'nin gözlerinde bir rahatsızlık meydana geldiğini ve şairi ayıplamak için birinin:

Müselmanlık mıdur bu kim Revânî

Unutdun Ka'be'ye varalı Hakkı

Ne gam ger dînüne noksân gelürse

Hele dünyâna itdürdün terakkî

İçine kan tolup turdı gözüne

Seni âhîr onarmaz Ka'be hakkı

dediğini ve Revânî'nin de buna cevaben:

Be Revânî gör'e neler didiler

Bal tutan barmağın yalar didiler

Ka'beyi böylece ziyâret iden

Dîn ü dünyâsını yapar didiler

dediğini yazmaktadır.[39]

[39] "*Mekke-i mükerremeye surre iledüp fukarâya taksîm itmedi deyu töhmet olunduğı eyyâmda rutûbet-i cildiyesine halel irüb gözlerine 'illet-i remed ü zahmet-i sebel 'ârız oldukda şu'arâdan birisi dimişdür.*", Kutluk, 1989: C. 1, 422; "*... merhûm u merkûm ol zamânda ki Mekke-i mükerremeye-Şerrefehallâhu Te'alâ surre filorisin alup gitmiş ve Haremeyn-i muhteremeynün maksûlât-ı evkâfın mahall ü muvâfakatına sarf içün eylemiş idi... ittifâk ol zamânda mûmâ-ileyhün gözlerine zahmet-i remed 'ârız olup bu husûsda husemâ dahl ü ta'na yol bulup bu kıt'ayı didiler...*", Canım, 2000: 280-81

Revânî, Yavuz Sultan Selim'in 1512'de tahta çıkış merasiminde padişahın yanında bulunmuş ve Âşık Çelebi'nin Müeyyedzâde Abdî Çelebi'den naklen bildirdiğine göre bu merasimi Yavuz'un yanında at üstünde seyretmiş, arada sırada sevincinden başındaki sarığını havaya atarak yeni padişahı övmüştür.[40] Yavuz Sultan Selim'in saltanatı sırasında Matbah-ı Âmire katipliği ve eminliği yapan şair, bu görevlerden sonra Ayasofya ve Bursa kaplıcaları mütevelliliklerinde bulunmuştur. Revânî, bu görevleri sırasında İstanbul'da Kırkçeşme Mahallesi'nde Vefa'dan Bozdoğan Kemeri'ne paralel olarak Fatih'e uzanan caddenin sağ tarafında kendi adını taşıyan ve bu gün ortadan kaldırılmış olan bir mescid ve bu mescidin yanına da fukara için hücreler yaptırmıştır. Tezkirelerden öğrendiğimize göre Yavuz Sultan Selim bu camiin yapılışı sırasında yanından geçerken, camiin kime ait olduğunu sormuş ve mütevellisi Revânî'ye ait olduğunu öğrenince "*Hey koca Ayasofya, sen yılda bir mescid doğurursun*" diyerek Revânî'nin maddî imkanlarına espri yoluyla işaret etmiştir.[41]

Tezkirelerin bildirdiğine göre Revânî, zevk ve safaya düşkün, içkiye ve güzele tutkun bir şair olup, bu yüzden şiirlerinde sık sık içkiyi ve içki meclislerini

---

[40] "*Revânî yanumda at üstinde hazır ve bu mâcerâya nâzır idi. Şevk ü şâdîden dülbendin göğe çıkarub hevâya revân-perrân eyledi.*", Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer; Canım, 1995: 93

[41] "*Burusa'da Kabluca ve İstanbul'da Ayasofya evkâfına tevliyet etmişdür. Ol vakt Kırkçeşme kurbunda mescid ve mülâzimîne meskeni olmagiçün hücurât-ı binâ etmişdür. Revânî mescidi dimekle ma'rûf mescidi ve etrâfını ol ihyâ etmişdür. Hattâ ol mescid binâ olunurken Sultân Selîm merhûm yoldan geçüb giderken bu mescid kimündür deyu sormuşlardır, Revânî kulınızındur didiklerinde hôş Ayasofya'sun hôş yılda bir mescid toğurırsun deyü latîfe etmişdür.*", Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer; "*… mahrûse-i Burusa'da Kabluca mütevellîsi ve İstanbul'da Ayasofya mütevellîsi olmuşdur. Hâlâ kendüye izâfetle şöhret bulan bir mescid-i şerîf ü mülâzimîn-i mesâkine mesken ü hücerât binâ eylemişdür. Hattâ hikâyet olunur ki zikr olunan 'imâret binâ olunurken Sultân Selîm-i evvel oradan mürûr u 'ubûr idüb bu binâ kimündür deyu su'âl edicek Revânî bendenizündür deyu cevâb verdiklerinde binâ-yı kelâma bu vechile tarrahlık idüb esâs-ı makâle bu yüzden istihkâm virmişler ki fi'l-vâki' Câmi'-i Ayasofya a'zam-ı cevâmi' idüği rûşen ü lâmi'dir. Pes bu makûle mesâcid-i câmi' olub yılda nicesin peydâ eylese ba'îd değildür.*", Kutluk, 1989: C. 1, 420-21; "*Ba'de zamânin Kapluca tevliyetine 'akabince Ayasofya tevliyeti hidmetine dest-resbulmış. Menkûldür ki Kırkçeşme kurbündeki mescid ü hücurâtı hasbeten lillâh binâ eylemiş. Esnâ-yı 'imâretde merhûm Sultân Selîm Hân ol reh-güzâra uğrayıp bu hayrât kimündür diyü buyurdukda Revânî kullarınundur dinüldükde başını sallayup bir mikdâr ta'accübe kalup hôş Ayasofya'sun ki ayda bir mescid kuzılarsun latîfesi ile mezbûrun ekl ü bel' töhmetini sâmi'îna tuyurmış.*", İsen, 1994: 177; "*Âsâr-ı hayriyesinden İstanbul'da dâhil-i sûrda Kırkçeşme kurbunda kendi nâmlarına binâ olunmuş bir câmi'-i şerîfleri vardır. … mescid-i mezkûru binâ eylediği esnâsında Sultân Selîm Hân hazretleri oradan geçer iken bu mescidi binâ eden kimdir diye su'âl buyurmagla Revânî kulunuzdur diye cevâb verdiklerinde latîfe yüzünden hôş Ayasofya'sın yılda bir mescid toğurursun diye buyurmuşlardır ve mülâzimîne mesken olmak için hücrât dahi binâ etmiştir.*", Adıgüzel, 2008: 185; Canım, 1995: Gös. yer

konu edinmiş, hattâ Riyâzî'ye göre *'İşret-nâme'*sini de bu sebeple kaleme almıştır.[42] Revânî, ömrünün sonlarına doğru içkiye tevbe edip bir şeyhe bağlanmışsa da kaynaklar intisap ettiği şeyh ve tarikat hakkında bilgi vermemektedirler.[43] Rıdvan Canım, şairin *'İşret-nâme'*sindeki yemekle ilgili bölümde adı geçen "*me'mûniye*" adlı yemeğin Mevlevîler tarafından yapılan bir helva olduğunu ve sazla ilgili kısımda, Mevlevî ayinlerinde kullanılan müzik aletlerinin adının geçtiğini söyleyerek Mevlevî tarikatı ile ilişkisinin olduğunun söylenebileceğini kaydetmektedir.[44] Aynı şekilde yine *'İşretnâme'*deki:

Felek kızdı yine tennûre döndü

Güneş tennûr içinde kora döndü

beytini örnek gösteren Rıdvan Canım, yine de bunların şairin Mevlevî olduğunu söylemek için yeterli olmadığını belirtmektedir.[45]

Şairin, başkasına ait olan şiirleri kendisinin şiiriymiş gibi gösterdiği için şiir hırsızlığı ile itham edildiği de tezkirelerde anlatılanlar arasındadır.[46] Revânî ile Zâtî'nin şiirleri arasında bir tevarüd hadisesi meydana gelince, iki şair birbirine husumet etmişler, ancak nüktedan bir şair, aslında ikisinin de sirkat ettiğini şu kıt'ayla dile getirerek olaya son noktayı koymuştur:

---

[42] "*Bâde-perest ü şâhid-bâzlıkda sâ'id-i sâkî ile hem-dest ekser zamânda ya mahmûr veya mest imiş. ... eş'ârı mestâne ve şâhid-perestâne...*", Âşık Çelebi, 1971: 240b-241a; "*Merkûm ekser vakitde bâde-nûş u şâhid-perest ü müdâm sahbâ-yı 'aşk-ı civânân ile medhûş u mest idi.*", Kutluk, 1989: C .1, 421; "*Ekseriyyâ ma'ânîyi levâzım-ı meclis-i meyden getürmiş ve Hâce Hâfız-ı Şîrâzî gibi şi'rinde esbâb-ı meyi çok getürmişdür. A'ni Hâce Hâfiz gibi mebâhis-i eş'ârı şâhid ü şem' ü şarâbdan ve me'ahiz-i nazmı sâkî mey ü neyve çeng ü rebâbdandur. Bu sebebden eş'ârı tarab-efzâsıyle nâle-i 'uşşâk gibi felek-fersâdur.*", Canım, 2000: 278; "*Hayli ten-perver ve âlûde-i câm u sâgar şebân rûz-mey-perest ve dâ'imî mahmûr u ser-mest kimse imiş. 'İşret-nâme nâm bir risâlesi vardur ki ol manzûme ebyâtı kendinün mey-perestliğini şâyı' kılmışdur.*", İsen, 1994: Gös. yer; "*Rind-i şâhid-bâz, bâde-perest olub şarâb-ı 'aşkla müdâm mest idi. Ol dâ'iyye ile mesnevîde 'İşret-nâme adlu bir risâle tertîb etmişdür.*", Riyâzî, *a.g.e.*, Gös. yer

[43] "*... ammâ âhir vaktinde sâgar-ı meclis gibi câm-ı kâm-ı müdâmı şikest itmiş ve sâkî elinden ayak yerine şeyhden el alup sâgar-ı tevbe ile cânın mest etmiş...*", Âşık Çelebi, 1971: 241a; "*Lâkin âhir-i 'ömründe tevbe inâbet idüb sâgar-ı 'ayşı ve nûşı şikest itdükde...*", Kutluk, 1989: Gös. yer

[44] Rıdvan Canım, (1998): *Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme,* Ankara, s. 135

[45] Canım, 1998: 104

[46] *"Ba'zı şu'arânun ma'nîsin tagyîr idüb kendü eş'ârına îrâd itmegin sirkat töhmetin isnâd iderler.",* Sehî, *a.g.e.*, 76b;

Ma'nîlerümi göz göre bağlar yürür diyü

Zâtî ile Revânî yine kan bıçak durur

Zâtiye niçün eyle idersün didüm didi

Uğrıdan ise bâri harâmîye hak durur

Bir başka şair de bu durumu doğrulamak için şu kıt'ayı kaleme almıştır:

Şu'arâ-yı zamâne kim vârı

Birbirinden uğurlar eş'ârı

'Aybdur bu didüm bir ehle didi

Zî-hüner cerr iderse cerrârı [47]

Revânî, 930/m.1524 tarihinde vefat etmiştir. Sehî Bey dışındaki hemen bütün kaynaklar, şairin İstanbul'da öldüğünü ve İstanbul'da Kırkçeşme Mahallesi'nde kendi inşa ettirdiği mescidin avlusunda medfun olduğunu yazmaktadırlar.[48] Sehî Bey ise şairin Bursa Kaplıcaları mütevellisi iken Bursa'da vefat ettiğini belirtirken, mezarının yeri konusunda diğer tezkirecilerle aynı görüştedir.[49] Revânî'nin vefatına şair Bahârî;

Cihânı ser-be-ser tutmuşdı nâmı

Emîr-i nazm ya'nî ki Revânî

---

[47] "*Sanâyi'-i şi'riyyeden ba'zı ma'nîler Zâtî ile merkûm Revânî beyninde tevârüd vâki' olup bâ'is-i nizâ husûmet oldukda zümre-i şu'arâdan bir şâ'ir-i nüktedân u kâmil ikisinün dahi sirkasını şâmil bu kıt'ayı diyüp husûmetlerin kat' itdi. ... ve şu'arâdan biri dahi bu husûsı tahkîk ve anı tasdîk içün bu kıt'a ile anı isbât itdi.*", Canım, 2000: 280

[48] "*... sene selisîn ü tis'ami'ede fevt olup binâ etdüği mescidi hazîresinde medfûndur.*", Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer; "*Sene selisîn ü tis'ami'ede ... binâ itdüği mescidin önünde medfûndur.*", Kutluk, 1989: Gös. yer; "*Sene selâsin ve tis'ami'e târîhinde fevt olmuş...*", İsen, 1994: Gös. yer; "*Sene 930'da kayd-ı tenden Revânî âzâd olub cânib-i 'âlem-i câvidâna revân oldı.*", Kutluk, 1997: Gös. yer; "*Tokuz yüz otuzda fevt olmışdur.*", Kâfzâde Fâizî, *Zübdetü'l-Eş'âr*, Nuruosmaniye Ktp., No: 3723, vr. 56a; "*... tokuz yüz otuz târîhinde rûh-ı revânı 'âlem-i câvidânî oldukta...*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[49] "*Burusa'da Kablıca mütevellisi iken fevt oldı. Mezârı İstanbul'da Kırkçeşme Mahallesi'nde kendü binâ ittüği mesciddedir.*", Sehî, *a.g.e.*, 77a;

Ecel câmını çün kim nûş kıldı

Şu denlü kim düşüb mest oldı ânı

İşidüb Rûh-ı Kudsî didi târîh

Cinândan yana cân atdı Revânî

tarih manzumesini kaleme almış ve şairin mezar taşına da bu beyitleri yazdırmıştır.[50]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Revânî'nin edebî şahsiyeti ve sanatı hakkında tezkireciler ittifakla olumlu görüşlerde bulunmuşlardır. Sehî Bey, onun güzel gazelleri ve hoşa giden süslü matlaları, çok sayıda şiirleri ve kasideleri olup akranlarının kendisiyle övündüğünü, ayrıca onun divan sahibi bir şair olduğunu yazmaktadır.[51] Âşık Çelebi de onun içkiye ve güzele düşkün oluşunun şiirlerine yansıdığını ve şiirlerinin "*mestâne ve şâhid-bâzâne*", ancak edasının "*levândâne*" olduğunu kaydetmektedir.[52] Yine Âşık Çelebi, Revânî'nin güzel manalı, akıcı ve "gül", "serv", ve "berf-i benefşe" redifli kasideler yazdığını, gazellerinin çoğunun sade ve anlaşılır olup şairin ince hayalleri olduğunu belirtmektedir.[53] Hasan Çelebi de muhtemelen Âşık Çelebi'den naklen Revânî'nin şiirlerinin sade ve sözlerinin yiyip içmeyle ilgili olduğunu belirterek, onun halk

---

[50] "*Ve Bahârî üzre didüği târîh…*", Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer; "*Bahârî bu târîhi diyüb seng-i mezârına yazmışdur.*", Kutluk, 1989: Gös. yer; "*… şu'arâdan biri bu makûle târîh-i matbû' söylemişdür.*", İsen, 1994: Gös. yer; "*Bu mısra'-ı târîh dinüb mezârına yazılmışdur.*", Kutluk, 1997: Gös. yer; "*… Piriştineli Bahârî bu târîhi demiştir.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[51] "*E'âmm-gîr ra'nâ gazelleri ve hôş-âyende zîbâ matla'ları var. Eş'âr-ı vâfire ve kasâ'id-i mütekâsire ile mevsûf-ı sâhib-i dîvân u mufahhir-i akrân nazmı güzel ve gazeliyyâtı bî-bedel kimesnedür.*", Sehî, *a.g.e.*, 76b; "

[52] "*… eş'ârı mestâne ve şâhid-bâzâne ve edâları levendâne…*", Âşık Çelebi, 1971: 240b-241a

[53] "*Merhûmun nefîs ma'nâlı selîs edâlı gül ü serv ü berf ü benefşe-redîf kasîdeleri vardur. Ekser gazeliyyâtı bu makûle sâde ve güşâdedür. Ammâ nâzük hayâlleri dahi vardur.*", Âşık Çelebi, 1971: 241a

arasında şöhret bulmuş bir şair olduğunu bildirmektedir.[54] Latîfî ise onun şiir erbabının önde gelenlerinden biri olup, gazel sahasına yenilikler getiren seçkin ve eşsiz bir şair olduğunu yazmaktadır.[55] Gelibolulu Âlî de Revânî'nin dönemine göre hoş edalı bir şair olup, şiirlerinin çoğunun, şiir erbabının hoşuna gittiğini belirtmekle yetinmiştir.[56]

Şüphesiz ki bir şairi büyük yapacak unsurlar, edebiyata getirdiği yenilik ve gelişmelerdir. Bunlar ölçü olarak kabul edildiğinde, Revânî özellikle *'İşret-nâme* adlı mesnevisi ile devrinin büyük şairleri arasına girmeyi başarmıştır denilebilir. Çünkü bu eser türünün ilk ve orijinal örneğidir.[57] *'İşret-nâme*'yi tezkireciler de başarılı bulmuşlardır. Revânî'nin *Hamse-i Rûmî* adını taşıyan hamsesinin olduğunu söyleyen tek yazar olan Sehî Bey, bu hamseyi benzersiz eserler olarak tanımlayarak, şairin bu mesnevilerden birine *'İşret-nâme* adını verdiğini söyler.[58] Âşık Çelebi de *'İşret-nâme*'yi yeni tarzda, akıl dolu ve hoş bir eser olarak tanımlamaktadır.[59] Hasan Çelebi de *'İşret-nâme*'nin, Revânî'ye özgü yeni bir tarz eser olduğunu vurgulayarak onu içine inciler dizilmiş bir hokkaya, maarif yemekleri ile dolu bir sofraya ve latifelerle, nadir bulunan sözlerle dolu bir kadehe benzetmektedir.[60] Şairin *Dîvân*'ından başka sohbet adabını ve işret esbabını anlattığı *'İşret-nâme* adlı bir kitabı olduğunu söyleyen Latîfî de, bu eserin Revânî'ye mahsus, eşi olmayan, orijinal bir eser

[54] "*Eş'ârı sâde ve güftârı 'ayş u nûşa müte'allik olduğundan güşâdedür. Halk arasında iştihârı olmagın...*", Kutluk, 1989: Gös. yer
[55] "*A'ni erbâb-ı nazmun a'yânından ve ashâb-ı şi'rün erkânındandur. Tarz-ı gazelde mûcid ü mümtâz ve tarîk-ı hâsda bî-nazîr ü bî-enbâzdur.*", Canım, 2000: 278
[56] "*Ve bi'l-cümle 'asrına göre şâ'ir-i hôş-edâ ve ekser-i eş'ârı makbûl-i zurefâ idi.*", İsen, 1994: Gös. yer
[57] Canım, 1995: 95
[58] "*... beş parça kitâb-ı mesnevîsi var. Hamse-i Rûmî deyü ad virmişdür. Bî-bedel âsârdur. Ol kitâblarun birisi 'İşret-nâme'dür.*", Sehî, *a.g.e.*, 77a
[59] "*El-hakk 'İşret-nâmesi dahi bir mahsûs-ı nev-peydâ tarz-ı nazm-ı nagz-ı pür-magzdur.*", Âşık Çelebi, 1971: 241b
[60] "*'İşret-nâme adlu bir kitâbı vardur. Tarz-ı mahsûs üzredür. Hakkâ ki bir hokkadur ki pür-dürr-i meknûn ve bir simâtdur ki et'ime-i gûnâ-gûn-ı ma'ârif ile memlû ve meşhûndur. Ke's-i vücûdı ki eşribe-i nevâdir ü letâ'ifle mâlîdür.*", Kutluk, 1989: C. 1, 422-23

olduğuna vurgu yapmaktadır.[61] Riyâzî de bu eserin çok özel olduğunu söyleyerek özgünlüğünü belirtmektedir.[62]

Revânî'nin şiirlerinde canlılık, samimiyet ve özellikle ifade rahatlığı ile daha sonraki dönemlerde ortaya çıkacak olan mahallî renklerin ilk belirtileri görülmektedir. Gazellerinde beşerî aşkın lirik ifadesine mukabil, bunların içten gelen bir aşkın dışa vurumları olmadığı da açıktır. Revânî'nin şiirlerinde hayatının ve arzularının izlerini görmek mümkündür. Halk arasında rağbet gören gazellerinde sevgili ve şarap tasvirleri son derece canlıdır. Edebî eserlerde gittikçe azalan Türkçe kelimelerin kullanımı, Arapça ve Farsça terkiplerin azlığı, sık sık halk tabirlerine ve atasözlerine başvurma, Revânî'nin üslubunun başlıca özellikleridir. Edebî sanatların hemen tümünü kullanmakla beraber, en çok teşbih sanatına ağırlık vermiş olan şairin aruza hakimiyeti ise pek kuvvetli değildir.[63]

Revânî'nin *Dîvân*'ının bilinen yazma nüshaları şunlardır: Millet Ktp., Ali Emiri Manzum Eserler 178; Bayezid Ktp., Almanya Nüshası: 5664; Berlin Ms. Or. Oct. 2504; Mısır Nüshaları: Mısır Millî Ktp., Türkçe Yazmalar 121; Hidiv Ktp., Türkçe Yazmalar 8756,5; Bosna Hersek Nüshası: Gazeliyyât, Gazi Hüsrev Ktp., Türkçe Yazmalar, Bosna-Hersek 3220. Eser üzerinde Tülin Karcı tarafından yüksek lisans çalışması yapılmıştır. (Tülin Karcı, *Revânî Dîvân'ının Tahlili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2004) Şairin *'İşret-nâme adlı* eserinin nüshaları ise şunlardır: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi 3498/2, 5354; Süleymaniye Ktp., Tarlan 69/1; Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Ktp., Agah Sırrı Levend Yazmaları 1, 10; Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi 21 Hk. 1579/2; Almanya Millî Ktp., Berlin Ms. Or. Oct. 3366; Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp., No: 474/4; Garrett Collection Third Series

[61] "*Ve dîvân-ı 'işret-beyânından gayrı âdâb-ı sohbet ve esbâb-ı 'işreti beyân u 'ayân eyler 'İşret-nâme nâm bir kitâb-ı meserret-encâmı vardur. Hassa-i karîhasından tarz-ı hâss üzr ibdâ' u ihtirâ'ıdur.*", Canım, 2000: 279
[62] "*Hakkâ ki eser-i hâss-ender-hâssdur.*", Riyâzî, *a.g.e.*, Gös. yer
[63] Canım, 1995: Gös. yer

Ottoman Turkish, New Jersey, ABD, 263/1.[64] Revânî'nin, Bursalı Mehmet Tâhir'in varlığını haber verdiği *Câmi'ü'n-Nesâyih* adlı eseri de[65] Mısır Millî Ktp., Edebî Türkî 11 ve Hidiv Ktp., 8646'da kayıtlıdır.[66]

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

Devr-i güldür gonce lebler 'azm-i gülzâr itdiler
'Âşık-ı âşüfteyi bülbül gibi zâr itdiler

Dökdiler başdan çözüb kâküllerin ayaklara
Ser-te-ser gülzâr içini misk-i tâtâr itdiler

Şol kadar şevk-ı gül ile itdiler feryâd ü zâr
Gülistânda 'andelîb-i zârı bîzâr itdiler

Serviler dîvâre hayretden tayanub kaldılar
Çün sehî-kadler turub nâz ile reftâr itdiler

---

[64] Ziya Özcan, *Revânî Dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Kültür Eserleri 428, s. 6-7
[65] Bursalı Mehmed Tâhir, (1972): *Osmanlı Müellifleri*, Hazırlayan: A.F. Yavuz, İ. Özen, C. 2, s. 298
[66] Özcan, *a.g.m.*, Gös. yer

Ey Revânî çeçm-i mest ile güzeller bâğda

Bir nazarda nergis-i şehlâyı bîmâr itdiler

Gazel:

Gözlerüm tîre olur hatuna kıldıkça nazar

Hatt-ı gubâr olsa bu rûşendür ider göze zarar

Gördiler sâgarı kim gözi açık kâsesi pür

Rindler üşegelüb her biri tolana çeker

Korkaram kâmetünün halka belâsın dimeğe

Şimdi söylenmez olubdur güzelim toğrı haber

Lebi ağzumda iken gitmeğe kasd itdi didüm

A begüm noldı ivirsin suya mı düşdi şeker

Hûblar sûreti nakşile Revânî bu gönül

Döndi şol âyîneye kim ola nakş anda sûver[67]

[67] Adıgüzel, 2008: 183

Gazel:

Ne ‘aceb gerdiş-i ‘âlem ne ‘aceb devr-i felek

Bir iki demde yele virdi otuz yıllık emek

Beni bir ehremene kıldı felek şimdi esîr

Kanı ol dem ki benüm hıdmetüm eylerdi melek

Nice at nice yedek şöyle piyâde kaldum

Binecek olsa idi sâyesi yeterdi yedek

Pây-mâl oldı piyâde kulun ey şâh-süvâr

At başın çekerek hây dilek hây dilek

Ağlamaz hîç Revânî nemede girdüğine

Yağmurun def‘i içün va‘d olunupdur kün(e)k[68]

‘İşret-nâme’den:

Olalum me’mûniyye buyrugile

Geçürür çûn sözini yumrugile

[68] Süreyya A. Beyzadeoğlu, (1999): “Bir Dilek Daha”, Türk Edebiyatı Dergisi, Sayı 303, s. 40

Kerâmet ehlidür eylen temâşâ

Salar seccâdesini suya selmâ[69]

[69] Canım, 1998: 216

FEDÂYÎ

(ö.969/m.1562)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Edirneli Mevlevî şair Fedâyî'nin asıl adı Ali Bâlî'dir.[70] İkinci Selîm'in şehzadeliği zamanında onun yanında sipahilik yapmış olan Fedâyî'nin kültürlü, sesi güzel ve yakışıklı bir genç olduğu bilinmektedir.[71] Şehzade Mahmûd ve Şehzade Korkut'un hizmetinde de bulunmuş olan Fedâyî'nin, *Dîvân*'ında bulunan,

Oldun hemîşe hazret-i Korkud Hân'a sen

Şem' ü piyâle-i mey-i sıdk u safâ 'ıyân

Devrinde her piyâle olur cür'a-bahş-ı hâk

Sensün piyâle-bahş ü güher-pâş-ı ins ü cân

beyitlerinden, muhtemelen Şehzade Korkut'un en sadık adamlarından biri olan Piyâle Bey'e kaside sunduğu anlaşılmaktadır.[72]

Dîvân'ındaki bir murabbaında geçen *"Hazret-i Şeyhim Celâleddîn-i Mevlânâ-yı Rûm"* mısraından hareketle Fedâyî'nin Mevleviyye tarikatına intisap etmiş olduğu

[70] *" 'Âlî Bâlî dimekle meşhûr…"* Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ,* (2005): Hazırlayan: Süleyman Solmaz, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s. 481; *" Nâmı 'Alî Bâlî'dir."* , Adıgüzel, 2008: 279

[71] *"… hüsn ü letafetde pesend-i cumhûr idi… Hâl-i hayâtında ol cevân-ı mâh-ruhsâr şehzâde-i cevân-baht-ı nâm-dârun kapusında sipâhî-i kâm-kâr ve hâfiz-ı suhan-güzâr idi ve nakş u savt okımada makbûl-i herkes zîrâ ki ziyâde sâhib-i hüsn ü hûb-nefes kimesne idi."* Solmaz, 2005: 481-82; "*Zamânında hôş-nakş u hûb-sûret bir civân-ı pür-iz'ân olup Sultan Selîm-i Sânî şehzâde iken âsitânında sipâhî-i nâm-dâr u hâfiz-ı suhan-güzâr idi."* Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[72] Canım, 1995: 147

anlaşılmaktadır.[73] Hayatı hakkında daha fazla bilgi bulunmayan Fedâyî, 969/m.1562 tarihinde vefat etmiştir.[74]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Devrinin güçlü şairleri arasında ikinci derecede bir şair sayılan Fedâyî'nin şiirleri[75] Ahdî'ye göre âşıkâne ve rindânedir.[76] Fedâyî, Arapça ve Farsça'ya vakıf, dinî bilgisi oldukça sağlam mutasavvıf bir şair olup gazellerinin muhtevasından anlaşıldığı üzere tasavvufu halka ulaştırmaya çalışmış bir şairdir.[77] Bu sebeple Fedâyî'nin şiirleri didaktik özellikler göstermektedir.[78] Klasik gazel yapısının dışına çıkarak 18 beyitlik gazeller de söyleyen Fedâyî'nin bilinen tek eseri *Dîvân*'ıdır.[79] Eser, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa Kitaplığı, 633 numarada kayıtlıdır.[80]

---

[73] Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: 404
[74] "*Sene tis'â ve sittin ve tis'a mi'ede terk-i 'âlem-i fânî kılup cânın fedâ-yı yârân idüp tâlib-i ravza-i câvidânî oldı.*" Solmaz, 2005: Gös. yer; Hıbrî, *Enisü'l- Müsâmirîn,* (1996): Çeviren: Ratip Kazancıgil, Türk Kütüphanecileri Derneği yayınları, Edirne, s. 142
[75] Canım, 1995: Gös. yer
[76] *"Bu birkaç matla'-ı 'âşıkâne ve ebyât-ı rindâne ol şâ'ir-i fânîden nişânedür…"* Solmaz, 2005: 482
[77] Canım, 1995: Gös. yer
[78] Şimşek, 2008: Gös. yer
[79] Canım, 1995: Gös. yer
[80] Şimşek, 2008: Gös.yer

Şiirlerinden örnekler:

Tahmîs:

Dem-i subh erdi yine yâr ile sohbet demidir
‘Ayş u nûş u tarab ü bezm-i mahabbet demidir
Getir ayağı çemen sahnına rıhlet demidir
Sâkîyâ mevsim-i güldür yine sohbet demidir
Getir ol kan olacak bâdeyi ‘işret demidir

Zirve-i gamda kaşın fikri beni etti hilâl
Vuslatın ‘ıydine erişmek ise emr-i muhâl
Kalmadı tâb ü leb-i hecr ile cismimde mecâl
Yaktı yandırdı beni âteş-i gam şem‘ misâl
Yanayım yakılayım sana şikâyet demidir

Ger şehîd etse bizi nâvek-i dilber-fikenim
Sarıben lâle-sıfat boynuma kanlı kefenim
Dest-i hicrin yine çâk etti çekip pîrehenim
Hasret-i la‘lin ile kanlara boyandı tenim
Ey Efendi gel’e rahm eyle inâyet demidir

Hedef-i sînemi tîr-i müjen ettikçe nişân

Geçti peykânı gamın cânıma ey kaşı kemân

Nice fâş etmeyeyim sırrımı hep halka ‘ayân

Beni hasretle koyup gittin eyâ rûh-ı revân

Nola kan dökse gözüm derdile firkat demidir

Gussa vü mihnet ile bâr-i gamından kat‘â

Kalmadı zerre kadar çekmeye ‘âlemde belâ

Ey cefâ-pîşe Fedâyî’ye vefâ eyle vefâ

Çok cefâ eyledin insâf ede Dervîş’e şehâ

Kanlı yaşına nazar et hele şefkat demidir[81]

Beyitler:

Gerçi kim bağruma tîg-ı gam-ı firkat geçdi

Hançer-i hicri dil ü cânuma kat kat geçdi

Dile göndermedi ‘ahd itmiş iken oklarını

Bana ol kaşı kemân hayli zarâfet geçdi

[81] O. Nuri Peremeci, (1939): *Edirne Tarihi*, İstanbul, s. 199-200

Rişte-i ‘ömrümüz irişdi tamâm âhirine

Câme-i sabrumuza sûzen-i hasret geçdi[82]

[82] Solmaz, 2005: Gös. yer

KÂMÎ AHMED

(ö.987/m.1579)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Riyâzî ve Şemseddin Sâmî'ye göre Ahmed,[83] Hasan Çelebi'ye göre Muhammed,[84] Beyânî'ye göre ise Mehmed olan Kâmî,[85] Edirne'de Muradiye Mahallesi'nde doğmuş ve Edirne'de büyüyüp yetişmiştir.[86] Babası Edirne'deki Muradiye Mevlevîhanesi'nde şeyh ve mesnevî-hân olduğu için "*Mesnevî-hânoğlu*" diye şöhret bulmuştur.[87] Kendisi de babası gibi Mevlevîlik yolunda iken ayrılıp öğrenim hayatına geçmiştir.[88] Hasan Çelebi onun Ebûssuud Efendi'den mülazım olduğunu yazarken, Şemseddin Sâmî de şairin Ebûssuud Efendi ve döneminin diğer ünlü kimselerinden istifade ettiğini yazmaktadır.[89] Riyâzî ve Ahmed Bâdî'nin ifadesine göre ise Şeyhülislam Kadri Efendi'den mülazım[90] olduktan sonra sırasıyla yirmi akçe ile Hasköy'de Mahmud Paşa Medresesi'ne, yirmi beş akçe ile Edirne Çuhacı Hacı Medresesi'ne, otuz akçe ile İstanbul'da Kepenekçi Medresesi'ne, kırk

---

[83] "*Nâmı Ahmed'dür.*", Riyâzî, *a.g.e.*, 77b; "*(Ahmed)*", Şemseddin Sâmî, (1314): Kâmûsü'l-A'lâm C. 5, s. 3817

[84] "*Nâmı Muhammed'dür.*", Kutluk, 1989: C. 2, 811;

[85] "*Nâmı Mehmed'dür.*", Kutluk, 1997: 229

[86] "*Mevlid-i şerîfi Edirne'dür.*", Solmaz, 2005: 139; "*Kendiler Edirne'dendür.*", Âşık Çelebi, 1971: 101a; "*Şehr-i Edirne'den 'ulemâ tâyifesinden ve bu 'asr şu'arâsındandur.*", Canım, 2000: 459; "*Edirneli olub…*", Şemseddin Sâmî, 1314: Gös. yer; "*Edirnelidir.*", Adıgüzel, 2008: 291; Peremeci, 1939: 224; Canım, 1995: 182

[87] "*Bâbâları … Murâdiye Mevlevîhânesi'nde mesnevî-hândı. Kendiler hôd ta'rîf ü elkâbdan müstağnî…*", Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer; "*Bâbâsı sâhib-i 'irfân Murâdiye-i Edirne'de mesnevî-hân olmagın kendüleri Mesnevî-hânoğlı dimekle ma'rûf-ı halk-ı cihân olmış idi.*", Kutluk, 1989: Gös. yer; "*Bâbâsı Edirne'de mesnevî-hân olmagın Mesnevî-hânzâde dimekle meşhûrdur.*", Kutluk, 1997: Gös. yer; "*Mesnevî-hânoğlı dimekle şöhret-şi'ârdur.*", Riyâzî, *a.g.e.*, Gös. yer; "*Pederi Mevlevîhâne şeyhi ve mesnevî-hân idi.*", Şemseddin Sâmî, 1314: Gös. yer; "*Pederleri Edirne Mevlevîhânesi'nde şeyh-i tarîk-i Mevlevî ve nâkil-i kitâb-ı Mesnevî olduğundan Mesnevî-hânzâde demekle meşhûr idi.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[88] Canım, 1995: Gös. yer

[89] "*Tarîk-i 'ilme 'âzim olub üstâdı ve üstâdü'l-nâm şeyhü'l-islâm müftiyü'l-enâm Mevlânâ Ebû's-su'ûdü'l İmâdî 'aleyh-i rahmetu'l-mülk … hazretlerinün hân-ı fazl-ı bî-girânına nâhim olub süfre-i mevâ'id-i fevâ'idine hâdım olmagın hidmet-i şerîfinden mülâzım olmuş idi.*", Kutluk, 1989: Gös. yer; "*Tarîk-i 'ilme sülûk ile Ebû's-su'ûd Efendi vesâ'ir meşâhir-i 'ulemâ-yı 'asrından istifâde etdikden sonra…*"; Şemseddin Sâmî, 1314: Gös. yer

[90] Riyâzî, *a.g.e.*, Gös. yer

akçe ile Bursa Yıldırım Hân Medresesi'ne, 958/m.1550'de Beşiktaşlı Yahya Efendi yerine yine İstanbul'da Hoca Mustafa Paşa Medresesi'ne, 965 Saferinde (Kasım-Aralık 1557) Kara Cafer yerine Eyüp ve 966 Saferinde (Kasım-Aralık 1558) azl edilen Mehmed Paşazâde yerine Sahn-ı Seman Medreseleri'ne, 968 Şaban'ında (Nisan-Mayıs 1561) Hocazâde Kurt Çelebi yerine Süleymaniye medreselerinden Birinci Medrese'ye müderris olmuş, ardından 971 Safer'inde (Eylül-Ekim 1563) Emir Hasan Niksârî yerine Edirne kadılığına getirilmiştir.[91] Âşık Çelebi ve ondan naklen Ahmed Bâdî, şairin Edirne kadılığı görevine getirilişine:

Bâğ-ı dâdum sen gülün gülzâr-ı kûyıdur disem

Kendi şehri herkese Bağdâd'dur dirler bana

beytinin vesile olduğunu yazarlar.[92] Hasan Çelebi ve Beyânî de, Kânûnî Sultan Süleyman'ın (1520-1566) Kâmî'ye bir çok ihsanlarda bulunup, kendi medreselerinden birini verdiğini, daha sonra da Edirne kadılığını kendisine uygun gördüğünü yazmaktadır.[93] Ayrıca Kâmî, Kânûnî Sultan Süleyman Zigetvar Seferi'ne giderken Edirne'ye geldiğinde, aşağıdaki gazeli sultana takdim etmiş ve iki yüz flori caize almıştır:[94]

---

[91] "*... müftiyü'l-enâm Kadrî Efendi'den mülâzemetle nâ'il-i kâm olmuş idi. Evvelen yigirmi akçe ile Hasköy'de Mahmûd Paşa Medresesi'ne ba'dehû yigirmi beşle Edirne'de Çukacı Hâcı Medresesi'ne ba'dehû otuzla İstanbul'da Kepenekçi Medresesi'ne ba'dehû kırkla Bursa'da Yıldırım Hân Medresesi'ne ve 958'de Beşiktaşî saferinde Sahn-ı Semâniyye'ye nâ'il ve 968 şa'bânında medâris-i Süleymâniye'den birine rahş-ı himmet sürüp 971 saferinde Emir Hasan Niksârî yerine def'aten Edirne'ye kâdî Yahyâ Efendi yerine Mustafâ Medresesi'ne müderris ve 945 saferinde hazret-i Eyyûb pâyesine vâsıl ve 966 olmuşlar idi.*", Adıgüzel, 2008: 291-92

[92] "*Bâğ-ı dâdum sen gülün gülzâr-ı kûyıdur disem, Kendi şehri herkese Bağdâd'dur dirler bana beytin derc etdiklerinde kazâ-yı Edirne'yi taklîd etdiler. Bir vechile kâdî oldu ki...*", Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer; "*Mümâileyhin Edirne'nin kâdîlığını istihsâle bu beyitleri sebeb olduğu 'Âşık Çelebi Tezkiresi'nde mezkûrdur.*", Adıgüzel, 2008: 292

[93] "*Hezâr mihnet ü âlân ile nâ-ümîd ü nâ-kâm iken iltifât-ı cenâb-ı celâlet-i nisâb ile kâm-yâb olub sâhib-kırân- ı zamân merhûm Sultân Süleymân Hân merkûmun sefâ'in-i âmâlin bezâyi' ve bedâyi'-i mecd ü mu'allâ ile meşhûn-ı 'unvân-ı dil ü cânını envâ' u esnâf-ı lutf u ihsânına makrûn idüb az müddetde kendü medreselerinden birini ihsân itmekle hâtır-ı mahzûnunı hurrem u handân idüb yine zamân-ı gayr-ı medîdde kasr-ı lutf-ı bî-hasrını teşyîd ü mukaddemâ olan cümle şefkat ü ref'etini te'kîd idüb def'aten dârü'n-nasr-ı Edirne kazâsını taklîd eyledi.*", Kutluk, 1989: Gös. yer; "*... edâ'-ı hidmete mübâşeret itdükde kemâl-i ri'âyet olunub az müddetde tayy-ı merâtib idüb kendi medreselerinden birini ba'dehû Edirne kazâsını ihsân itmekle hâtır-ı mahzûnunı handân itmişdi.*", Kutluk, 1997: 230

[94] "*Bu gazeli dahi Sultân Süleymân merhûm Sigetvar Seferi'ne müteveccih oldukda Edirne'ye geldüklerinde virüb iki yüz flori câyize almışlardur.*", Âşık Çelebi, 1971: 103b; "*Sultân Süleymân Sigetvar Seferi'ne müteveccihen Edirne'ye geldikde Kâmî Efendi bu gazeli ithâf-ı rikâb-ı hümâyun ederek iki yüz flori câ'ize almış imiş.*", Adıgüzel, 2008: 294

Nev-bahâr oldı ser-âgâz itdi bülbüller yine

Saldı gül-bâng-ı guzât âfâka gulgullar yine

Ceyş-i ezhâra meğer yoklanma var kim bâğda

Takınub hançer siper-berdûşdur güller yine

Şâh-ı gül önine düşmiş bâğda ebr-i bahâr

Bağlamış kollar gibi serv-i sehî kullar yine

Sahn-ı gülşende kurub yer yer otağı lâleler

Başına otagalar takındı sünbüller yine[95]

Bezm-gâh-ı rezmde Kâmî safâlar itmege ne

Vaktıdur hûn-ı 'adûdan içile müller yine[96]

Kâmî Efendi, Sultan İkinci Selim (1566-1574) Belgrad'dan İstanbul'a dönerken Edirne'ye uğradığı zaman, hakkında bazı şikayetlerin ortaya çıkması sonucu kadılıktan azledilmiş ve yerine Şâh Mehmed Efendi getirilmiştir. Bunun üzerine emekliye ayrılan Kâmî Efendi, bir süre memuriyetten uzak kalmış, 978 Rebî'ü'l-evvelinde (Ağustos 1570) fethedilen Kıbrıs kadılığına getirilmiş ise de

---

[95] Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer

[96] Adıgüzel, 2008: Gös. yer

kendi rızasıyla seksen akçe ile tekrar emekli olmuştur.[97] Hasan Çelebi ise, Kâmî'nin doksan akçe yevmiye ile emekliye ayrıldığını yazmaktadır.[98]

Kıbrıs kadılığından emekliye ayrılan Kâmî'nin daha sonra İstanbul'a geldiği, İkinci Selim'in de sohbetlerinde bulunmasından anlaşılmaktadır. 981/m.1573 tarihinde İkinci Selim, Sırapınarı mesiresine Kâmî Ahmed Efendi ile Sahn müderrisi Bâkî'yi davet etmiş ve Kâmî, şiirlerini padişaha arz ederek sultanın iltifatlarına nail olmuştur. Ancak bu durumu hazmedemeyen bazı kimseler, Kâmî Efendi'yi sultandan uzaklaştırmayı başarmışlardır.[99]

Kâmî Ahmed Çelebi, 987/m.1579 tarihinde İstanbul'da vefat etmiş ve Edirnekapı dışındaki Emîr Buhârî Dergâhı yakınlarına defnedilmiştir. Azîzî Bey şairin ölümü için;

Dilâ yüz kodı hâke Kâmî-i nâ-kâm

tarih mısraını söylemiştir.[100]

---

[97] "*... ol şâh-ı sa'âdet makrûn-ı müteveccih-i ordu-yı hümâyûn olub bir iki gün şehr-i Edirne'ye şeref nüzûl buyurduklarında ba'zı eshâb-ı devletün mezbûra 'arzı olmagın re'âyânun andan şikâyeti vardur deyü ma'zûl itdürdiler. ... Kıbrıs feth olundukda kazâ-yı cezîre ... ol cenâb-ı sâhib-gazîre taklîd olunmuş idi.*", Kutluk, 1989: C. 2, 812; "*Ba'dehû pâdişâh-ı mezbûr terk-i dâr-ı gurûr itdükde ma'zûl olub sonra Kıbrıs kâdîsı olub ba'dehû seksen akçe ile mütekâ'id olmuşdur.*", Kutluk, 1997: Gös. yer; "*974 cemâdiye'l-evvelîsinde Sultân Selîm Hân-ı Sânî vâris-i taht-ı Süleymânî olup Belgrat'tan İstanbul'a 'avdetleri esnâda mahrûse-i Edirne'ye muvâselet buyurduklarında ba'zı ahbâb-ı igrâz tarafından haklarında 'arz-ı şikâyete cesâretle 'azl olunarak yeriyle Şâh Mehmed Efendi bekâm oldu. Vazîfe-i tekâ'üd ile bir müddet-i tavîle kûşe-i nisyânda kalmış iken 978 rebî'ü'l-evvelinde feth olunan Kıbrıs cezîresinin cemî'-i bilâd u kılâ'ına kâdî olmuş ise de hüsn-i rızâsıyla infisâl ü seksen akçe ile tekâ'üd edip…*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[98] "*Müddet-i medîde kazâ-yı mezbûrede miknete iktidârları olmagın nâ-kâm ü nâ-çâr yevmî toksan akçe ile tekâ'üd ihtiyâr itmiş idi.*", Kutluk, 1989: C. 2, 812-13

[99] "*Sultân Selîm-i halîm hazretleri mûmâileyhin sohbetine mâil olup 981 evâ'ilinde Çubuklubahçe nüzhet-gâhına sâye-endâz olduklarında Sırapınarı mesîresine sâhib-i terceme ile Sahn müderrisi Bâkî Efendi'yi da'vet buyurup eş'âr u âsâr 'arz ile mazhar-ı iltâf-ı pâdişâhî oldukda ba'zı erbâb-ı fesâd pâdişâha hâce olmak ihtimâliyle iltifât-ı şehr-i yârîden ib'âd etmişler idi.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[100] "*Sene sitti vü semânin ü tis'ami'ede sâkî-i ecel dôst-ı kâmî-i hayât yerine sâgar-ı zehr-âlûd-ı memât sunub sadme-i hammâmdan binâ-yı kâm ü merâmı semt-i inhidâm tutıcak tezerv-i rûh-ı pür-fütûhı bi'l-âhire sebze-zâr-ı 'âlem-i bekâya hırâm eyledi.*", Kutluk, 1989: C. 2, 813; "*Tokuz yüz seksen yedide fevt olmışdur. 'Azîzî Bey târîh-i vefâtına bu gûne edâ itmişdir. Târîh: Dilâ yüz kodı hâke Kâmî-i nâ-kâm, 987*"; Riyâzî, *a.g.e.*, Gös. yer; "*Tokuz yüz seksen yedide fevt olmışdur. Târîh-i 'Azîzî:*

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Kaynaklar, Kâmî'nin şiirinin ve bilhassa inşasının başarılı olduğunu söylemektedirler. Tezkirecilerden Ahdî, onun nazım ve nesirdeki başarısını överek onun döneminin fazilet sahipleri arasında büyük bir şair olduğunu ve inşa üslubunun benzersiz olduğunu bildirmektedir.[101] Âşık Çelebi de Kâmî'nin nazım ve nesir sahasındaki ustalığını vurgulayarak, onun iki dilli kaleminin birinden şiir ve diğerinden inşa akıttığını söyler. Şairin nesrinin yayılmış inci gibi olup felekteki Süreyya takımyıldızına intişar verdiğini, inşasının dilberin dudağındaki ruh okşayan sözler gibi muntazam ve gönül alıcı olduğunu yazar. Kâmî'nin şiirini de dizilmiş inciye benzeten Âşık Çelebi, bu şiirlerin dünyada bir köşeye çekilenlerin kulağına kıymetli cevherlerden daha değerli küpeler olduğunu ve onun şiirlerinin aşığın gözyaşı incisinin ipliği gibi hoş göründüğünü kaydeder.[102] Hasan Çelebi, Kâmî'nin devrinde yeryüzünü güzel kokulu kelimeleriyle muattar eden ve onun belagat yayan şairlerinden olduğunu kaydederek, devrinde inşa sahasında da hayli namının olduğunu yazmaktadır.[103] Latîfî de Kâmî'nin güzel şiirleri, muhayyel ve sanatlı sözleri olduğunu söyleyerek bu şiirlerin Fars şairlerinin eserlerine birer nazire hükmünde olduğunu, şiirlerini tetebbu ile yazdığını kaydetmektedir.[104] Âşık Çelebi ve Ahmed Bâdî de, onun Kâtibî'nin *Şütr ü Hücre*'sine nazire yazdığını

Dilâ yüz kodı hâke Kâmî-i nâ-kâm", Kâfzâde Fâizî, *a.g.e.*, 96b; "*987 târîhinde vefât itmişdir.*", Şemseddin Sâmî, 1314: Gös. yer; "*987 recebinin evâ'ilinde intikâl eyledi. Edirnekapı hâricinde medfûndur. Mısra': Dilâ yüz kodı hâke Kâmî-i nâ-kâm mısra'ı vefâtlarına târîhtir.*", Adıgüzel, 2008: 292; Bursalı Mehmed Tâhir, 1972: C. 2, 196; Canım, 1995: 182

[101] "*... fuzalâ-yı 'asr arasında fazl ile şâ'ir ve üslûb-ı inşâsı bî-nazîr olmagın...*", Solmaz, 2005: Gös. yer

[102] "*Nâv-dân-ı hâme-i dü-zebânınun birinden şîr-i şi'r ve birinden şehd-i nâb-ı inşâ akardı. Nesri lülü-i menşûr gibi felekde cem'iyyet-i 'ıkd-i pervîne intişâr virürdi ve nazmı dürr-i manzûm gibi güşvâre-i gûşe-gîrân-ı 'âlem olub kıymet-i cevâhire inkisâr virürdi. Şi'ri pür-lülü-i manzûm idi ki silk-i müjede 'ıkd-ı dürr-i eşk-i 'âşık gibi hôş-nümâ idi ve inşâsı bir dürr-i menşûr idi ki leb-i dilberde kelâm-ı rûh-perver gibi muntazam u dil-ârâydı.*", Âşık Çelebi, 1971: 101a

[103] "*... kuttân-ı kubbe-i zemîn ü zamânı revâyih-i müşgîn-i fevâyih-i kelimâtı ile mu'attar iden şu'arâ-yı belâgat-güsterdendür. İnşâ ile dahi zamânında küllî 'unvânı ve miyân-ı halk-ı cihânda hayli nâm u nişânı var idi.*", Kutluk, 1989: Gös. yer

[104] "*Matbû' eş'ârı ve muhayyel ü masnû' güftârı vardur. Şu'arâ-yı Fürs müdevvenâtın tetebbu' ider şi'ri tetebbu' iledür.*", Canım, 2000: Gös. yer

kaydetmektedirler.[105] Riyâzî, de onun hoşa giden inşaları, belagat erbabının beğendiği, cana can katan şiirleri olduğunu belirtmektedir.[106]

Tezkirelerin bildirdiğine göre Kâmî Ahmed, Sultan Süleyman'ın emriyle İmam Gazalî'nin *Kimyâ-yı Sa'âdet* adlı eserini tercümeye başlamışsa da bitirmeye ömrü vefa etmemiş, yine te'life çalıştığı *Târîh-i Âl-i 'Osmân* ile *Menâkıb-ı 'Ulemâ* adlı eserlerini de bitirememiştir. Şairin Alaeddin Ali Çelebi'nin *Hümâyûn-nâme* adlı *Kelile ve Dimne* tercümesini tamamladığı da nakledilen rivayetler arasındadır.[107]

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

Tâlib-i 'aşk-ı mecâz olmadın ey dil ne beter

Çünki bir serve el irince seng sana yeter

---

[105] "*... mümâ-ileyhün Şütr ü Hücre-i Kâtibî'ye bir nazîresi vardur ki...*", Âşık Çelebi, 1971: 102b; "*... Kâtibî'nin Şütr ü Hücre'sine nazîre demiştir.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[106] "*Hôş-âyende inşâsı ve pesendîde-i erbâb-ı belâgat olur nazm-ı rûh-efzâsı var.*", Riyâzî, *a.g.e.*, Gös. yer

[107] "*... pâdişâh-ı sa'âdet-encâm nâmına Kimyâ-yı Sa'âdet'i nesr ü nazmile Türkî'ye terceme kılmışdur.*", Solmaz, 2005: Gös. yer; "*Zamân-ı tedrîslerinde İmâm Gazâlî'nin Kîmyâ-yı Sa'âdet-nâm kitâbın emr-i pâdişahî ile terceme iderlerdi... Vâsi' 'Ali Çelebisi Envâr-ı Süheylîsi terceme etdüği Hümâyûn-nâme ki Kelîle ve Dimne hikâyasıdur. Rûm'da ana 'âdil ve ana bedîl nazm u imlâ yokdur. Meger ki 'ayn u istikbâr veyâ debdebe-i nâdîde-i nâ-bidâr-ı pindâr ile nazm oluna. ... Kâmî Efendi itmâm-ı kitâbda 'ömrden ruhsat ve zamândan fursat bula.*", Âşık Çelebi, 1971: 101b-102a; "*Sâhib-kırân-ı zamân-ı merhûm Sultân Süleymân Hân İmâm Gazâlî hazretlerinün Kîmyâ-yı Sa'âdet-nâm kitâbını terceme itmeğe fermân buyurmuşlar idi. Bir mikdâr yirin 'ibârât-ı şerîfe vü isti'ârât-ı belîğe ve latîfe ile terceme idüb lâkin itmâmına eyyâm-ı mu'âzıd u sâ'id-i zamân der-âğûş-ı şâhid-i merâma müsâ'id olmayub mevâni' ü 'avâ'ik u bevâ'ik-i 'alâ'ik ol tertîb ü terkîb üzre ihtimâma mâni' vü 'a'ik oldı. Ba'de Tevârîh-i Selâtin ü 'Ulemâ-yı Rûm te'lîfine şürû' itmişidi. Anun dahi itmâmı ma'lûm değildür.*", Kutluk, 1989: Gös. yer; "*... Kîmyâ-yı Sa'âdet tercemesine me'mûr olub...*", Kutluk, 1997: Gös. yer; "*Kânûnî Sultân Süleymân Hân'ın fermânıyla İmâm Gazâlî'nin Kîmyâ-yı Sa'âdet'ini tercemeye başlamış ise de ikmâline muvaffak olamadığı gibi Târîh-i 'Osmânî ve Menâkıb-ı 'Ulemâ'ya dâ'ir başladığı bir kitâbı dahi bitirememişdir.*", Şemseddin Sâmî, 1314: Gös. yer; "*İmâm Gazâlî'nin Kimyâ-yı Sa'âdet nâm kitâbını bî-nazîr inşâ ile tercemeye şürû' etmiş ve Tevârîh-i Âl-i 'Osmân ve 'Ulemâ-yı İ'zâm menâkıbına tahrîk-i hâme eylemiş ise de ikisinin de itmâmı müyesser olmamıştır.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer, Bursalı Mehmed Tâhir, 1972: Gös. yer; Canım, 1995: 183

Ol kaşı yâdan iren tîğ-i cefâ zahmından

Bî-huzûr olma gönül kim elemi tîz geçer

Her perî çehre içün bencileyin dîvâne

Olma ey dil sözüm esle deliden uslu haber

Tutma yüksekde katı kendüni ey tîr-i nigâh

Tîz iner yere şu kim gayr-i kanad ile uçar

Akıdub Kâmî gözi yaşını dolâb gibi

Gülşen-i kûyuna irince neler çekdi neler

Gazel:

Gûş itme pend-i nâsihi terk-i fesâne kıl

Sâkî ayağı sun ele mutrib terâne kıl

Meydân-ı hüsnün almağa istersen ögdülin

Gülgûn haddüne saçunı tâ ziyâne kıl

Dirsen benüm gibi deline bağrı cevherün

Elmâs gamzene kaşunı gel kemâne kıl

Vaslun metâ‘ına vireyüm nakd-i göz yaşın

Söyle bana nedür yeter ey şeh bahâne kıl

Devlet nişânı var ise başunda Kâmiyâ

Ol kaşı yâ hadengine sînen nişâne kıl[108]

Beyitler:

Çâk it yakanı gül gibi ‘uşşâka sîne aç

Gel bahşiş eyle kullara şâhum hazîne aç

*

Eller keffindeki bir iki pula zâr olub

Hırs âteşine yüzüni kızdırma def gibi[109]

[108] Adıgüzel, 2008: 292-93
[109] Kafzâde Fâizî, Gös. yer

BÂLÎ ÇELEBİ

(ö.16.yüzyıl)

Hayatı ve Şahsiyeti:

*Dîvân'*ının başında bulunan "*Edirne Dârü'l-hadîs mütevellîsi Bâlî Çelebi"* kaydından anlaşıldığına göre aynı medresede mütevelli olarak bulunmuş olan Edirneli Bâlî'nin[110] asıl adı belli değildir. Tezkire yazarlarından Hasan Çelebi, şairin doğum yeri konusunda bir bilgi nakletmezken,[111] O.Nuri Peremeci, 'Atâyî'ye göre, şairin Karamanlı olduğunu yazar.[112]

Edirne Sultan Selim Medresesi'nde müderrislik de yapmış olan Bâlî Çelebi, Edirneli Pîr Ahmed Muhtâr Dede'ye intisap ederek tasavvuf yoluna girmiş ve Mevlevî olmuştur.[113]

Bâlî'nin şiir yazmaya başlaması ile ilgili olarak şöyle bir olay anlatılır: Pir Ahmed Muhtar Dede, bir ara İstanbul'a gider ve orada Hüdâyî Bey kendisine manzum bir Muhabbet-name sunar. Pîr Ahmed Muhtar Dede de bu eserin Bâlî Çelebi'ye gönderilmesini ve Bâlî'nin bu esere bir nazire yazmasını ister. Fakat Bâlî Çelebi o güne kadar hiç şiir yazmamıştır. Ancak şeyhinin arzusu, Bâlî'nin Hızır'la buluşmasına vesile olur ve Bâlî Çelebi o günden sonra şiir söylemeye başlar.[114]

---

[110] Canım, 1995: 205, Şimşek, 2008: 405
[111] Kutluk, 1989: C. 2, 735
[112] Peremeci, 1939: 234
[113] Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer
[114] Sadeddin Nüzhet Ergun, (1936): *Türk Şairleri*, İstanbul, C. 2, s. 735

Bâlî'nin nerede ve ne zaman öldüğü de belli değildir. Uzun bir ömür süren Bâlî Çelebi dört padişahın saltanatını görmüş[115] ve Necâtî Bey'den sonra gelen bir çok şairle görüşmüştür.[116] Bâkî'nin gazellerini tanzir etmesinden ve İkinci Selîm ile Üçüncü Murâd'a sunduğu kasidelerinden şairin 1003/m.1594 tarihine kadar yaşadığı anlaşılmaktadır.[117]

Edebi Kişiliği ve Şiiri:

Hasan Çelebi'ye göre Bâlî Çelebi'nin çok sayıda şiiri ve mükemmel bir *Dîvân*'ı vardır.[118] Bu *Dîvân*, Üniversite Kütüphanesi TY.3496 numarada kayıtlıdır. 1324 beyitten oluşan *Dîvân*'da genellikle Sultan İkinci Selim ile Üçüncü Murad'a sunulmuş kasideler 428 beyitlik kısmı teşkil etmektedir. Başta Bâkî'ye olmak üzere Ahî, Emrî, Hayalî, Hayretî, Kemal, Necatî, Selîm Han, Şemsî, Zatî gibi şairlere nazireler yazan Bâlî'nin şiirlerini Nüzhet Ergun, samimi ancak başarısız bulmaktadır.[119]

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

Başım üstünden şirâr-ı nâr-ı âh eksik değil

Devlet-i hüsnünde bir zerrîn külâh eksik değil

---

[115] Canım, 1995: Gös. yer
[116] Ergun, 1936: Gös. yer
[117] Canım, 1995: Gös. yer
[118] "*... eş'ârına hadd ü gâyet yok şâ'ir-i pür-gûy mükemmel dîvânı ve mahsûl-i bâlinün zevâyid-i bî-hadd ü kerânı vardur.*" Kutluk, 1989: Gös. yer
[119] Ergun, 1936: Gös. yer

Nâr-ı ‘aşkınla duhân-ı âhım aştı baştan

Kande kim âteş ola dûd-ı siyâh eksik değil

Cürm-i bî-haddir egerçi cândan sevmek seni

Pâdişâhım ‘afv kıl kuldan günâh eksik değil

Zülfi altında hüveydâ geh rûhı geh cebhesi

Âsmân-ı hüsne lâ-büdd mihr ü mâh eksik değil

Her zamân bir yâr-ı zîbâ ile eğlensek nola

Bâlîyâ dil milketinde pâdişâh eksik değil[120]

Gazel:

Bir hümâyım velî kâf-ı feleğe ‘ankâyım

Su gibi geh akarım gâhî durur deryâyım

Nola bir nokta-i pergâr ise cismim zâhir

‘Âlemin anladığı dâ’ireden a‘lâyım

Sözlerim tâc-ı ser etse nola her mîr-i kelâm

Kişver-i milk-i ma‘ânîde bugün Dârâ’yım

[120] Ergun, 1936: C. 2, 736

Rişte-i şevke dizip hurde gibi ma‘nâyı

Felek-i nazma bugün mihr-i cihân-ârâyım

Ahmedî meşrebiz ‘âlemde Muhammed hakkı

Nûş-ı cân isteyene sözde dem-i ‘Îsâ’yım[121]

[121] Canım, 1995: 206

HAYÂLÎ-ZÂDE ‘ÖMER

(ö.16. yy?)

Hayatı ve Şahsiyeti

Ünlü şair Hayâlî Bey’in oğlu olan Hayâlî-zâde’nin[122] asıl adı konusunda kaynaklar ihtilaf halinde olup, şairin adı bazı kaynaklarda “Ömer”,[123] bazı kaynaklarda ise “İbrahim” olarak geçmektedir.[124] Şairin doğum yeri konusunda da Ahdî[125] hariç bütün kaynaklar Edirne tespitinde bulunmuşlardır.[126] Hayâlî-zâde’nin babasının yakın dostu olan şair Emrî, şairin doğumuna 946/m.1540 rakamını veren *Hoş veled* tarihini söylemiştir.[127] Babası öldüğünde (964/m.1557) henüz 17-18 yaşlarında bir genç olan, Hayâlî-zâde, kendi kendisini yetiştirmek zorunda kalmıştır.[128]

Hayâlî-zâde, Edirne Murâdiye Mevlevîhanesi’nde ayinlerin bir ara yasaklanması üzerine, haftada iki gün Mesnevî okutmuştur.[129] Sultân Süleymân Han, bir gün Edirne’de iken dönemin kazaskeri padişah toplantısına giderken bir Mevlevî dervişinin yol üzerinde sarhoş bir halde küçük abdestini yaptığını görür. Kazasker durumu padişaha anlatınca, Mevlevîhane kapanır. Bu hadise üzerine Mevlevîler dergahta oturamamışlar, ancak Farsça bilen biri haftada iki gün dergahta Mesnevî-i

---

[122] *“Hayâlî-zâde”,* Solmaz, 2005: 175; *“Hayâlî Beg-zâde,”* Adıgüzel, 2008: 154; *“Hayâlî Mehmed Çelebi’nin oğludur*.” Mehmet Nâil Tuman, (2001): Tuhfe-i Nâilî, Ankara, C.2, s. 705, Madde no: 2985; Peremeci, 1939: 239; Canım, 1995: 247

[123] “ *‘Ömer Beg, Hayâlî-zâde.”* Solmaz, 2005: Gös. yer; “*‘Ömer Beg*” Kâfzâde Fâizî, *a.g.e.*, 87a, Mehmed Süreyyâ, (1996): *Sicill-i Osmânî*, Yayınlayan: Nuri Akbayar, İstanbul, C. 2, s. 313

[124] Haluk İpekten vd., (1988): *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı isimler Sözlüğü*, Ankara, s. 197; Hilmi Yücelen, (1973): *Maliyeci Şairler Antolojisi,* İstanbul, s. 120

[125] *“Gül-bîn-i şerîfî ve penbe-i latîfî mîr-i erbâb-ı ‘ukûl a‘nî ravza-i dil-küşâ-yı İstanbul’da neşv ü nemâ bulmış.”* Solmaz, 2005: Gös. yer

[126] Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös.yer

[127] *“Şâ‘ir-i meşhûr Emrî Çelebi pederlerinin ahbâbından olmagla velâdetlerine (hôş veled) lafzını târîh demiş ki tokuz yüz kırk altıdır.”* Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[128] Canım, 1995: Gös. yer

[129] Şimşek, 2008: Gös. yer

Şerîf okutmaya başlamıştır. Hayâlî-zâde, bu mesnevîhânların sonuncusu olup daha sonra Mevlevîhane tekrar açılmış ve Kemal Dede şeyh olmuştur.[130] Aynı zamanda Halep defterdarlığı da yapmış olan Hayâlî-zâde, 1000/m.1589 yılının recep ayının 18. günü Hazîne-i Âmire'ye peşin para tedarik ve teslim etmesi için bu göreve getirilmiş ve ömrünün son yıllarında defterdarlık makamını terk edip, Edirne Murâdiye Mevlevîhanesi'nde mesnevîhan olmuştur.[131] Tezkire yazarı Ahdî ise Hayalî-zâde'nin Bağdat defterdarlığı yaptığını belirmektedir.[132]

Nüktedan bir kişiliğe sahip olduğu söylenen Hayâlî-zâde,[133] daha sağlığında iken Murâdiye Câmii avlusunda mezarını hazırlatmış ve mezar taşına da kendisine ait olan;

Yanılub bunca günâhı eyledüm nisyânile

Hazretine nice varsun bu kulun 'isyân ile

Fahr-ı 'âlem hürmetine 'izzetine yâ Allah

Cennete gönder beni îmân ile ihsân ile

---

[130] *"Cennet-mekân Sultân Süleymân Hân hazretleri Edirne'de iken bir gün vaktin kâzaskeri dîvân-ı hümâyûna 'azîmet eylediği esnâda mevlevî fukarâsından birinin hâl-i mestîde yol üzerinde tebevvül ettiğini müşâhade edip dîvân-ı hümâyûna vusûl ve 'arz-ı kazâya için huzûr-ı hümâyûna duhûl etmesiyle berâber vukû'-ı hâli inhâ etmiş ve ba'demâ mevlevîler sâkin olmayıp bir fârisîdân kimesne haftada iki gün Mesnevî-i Şerîf nakl etmek irâdesini istihsâl ile mevlevîhâneyi kapatmış idi. Merhûm Hayâlî-zâde ta'yîn kılınan mesnevî-hânın âhiridir ki onun zamânında ya'ni evâ'il-i devr-i Ahmed Hânî'de yine açılıp Kemâl Dede-nâm zât şeyh ta'yîn olunmuş idi."* Adıgüzel, 2008: 154

[131] "*Selânikli Mustafâ Efendi Târîhi'nde Hayâlî Beg-zâde Defterdâr 'Ömer Beg Efendi'nin hazîne-i 'âmireye peşîn akçe tedârik ve teslîm etmek üzere Halep defterdârlığı bin senesi recebinin on sekizinci günü 'arz olunup fermân olundu. Şa'ban ibtidâsında 'Ömer Beg Hüsâm Beg baştardasıyla Halep'e saldırıldı diye muharrer idüğine göre mîr-i mûmâ-ileyh evâhir-i hâlinde terk-i câh u mansıb ile Edirne Mevlevîhânesi'nde mesnevî-hân olduğu anlaşılmıştır."* Adıgüzel, 2008: 155

[132] "*...ravza-i dârü's-selâmı Bağdâd'a gül-i gül-zâr-ı kemâl olup hâzin-i hazîne-i beytü'l-mâl ya'nî defter-dâr-ı mâl olmak emrine me'mûrdur."* Solmaz, 2005: Gös. yer

[133] *"El-hâsıl 'akl-ı nüktedâni menba'-ı cevâhir-i ma'ânî ve zihn-i hurde-nişânı zîver-bahş-ı rûhânîdür..."* Solmaz, 2005: 176

beyitlerini yazdırmıştır.[134] Ancak Hayâlî-zâde vefat ettiği zaman Sultan I.Ahmed Edirne'de bulunduğundan,[135] Murâdiye mütevellisi İsmâil Efendi'nin Hayâlî-zâde'ye olan düşmanlığı ve devrin sadrazamı Nasuh Paşa'ya telkinleriyle, şairin cenazesi Murâdiye Câmi'ine defnolunmayıp, yakınları tarafından Kıyık Mezarlığı'na defnedilmiştir.[136]

Abdurrahman Hıbrî, Hayâlî-zâde'nin kendi el yazısıyla yazdığı Ayasofya'ya dair bir Türkçe risalesinin kendisinde olduğunu bildirmektedir.[137] Şairin ölüm tarihi konusunda da kaynaklar ihtilaf halinde olup, Hıbrî 1022/m.1613'te, Fâizî ise 1004/m.1596'da, vefat ettiğni kaydetmektedirler. [138]Şairin ölümü Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde 1012/m.1603-04 olarak verilmektedir.[139] Sicill-i Osmanî'de ise şairin 1010/m.1601-02 vefat ettiği ve Kocamustafapaşa'da medfun olduğu kayıtlıdır.[140] Mehmet Nâil Tuman ise Hayâlî-zâde 'Ömer ve Hayâlî-zâde İbrahim'i iki ayrı şair olarak görmüş ve 'Ömer için 1004/m.1596, İbrahim için ise 1022/m.1613 tarihlerini ölüm yılları olarak vermiştir.[141]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Hayâlî-zâde'nin, edebî kişiliği ve şiiri hakkında bilgi veren tek tezkireci olan Ahdî, şairin inciler yağdıran şiirlerinin herkese yararlı sözler ihtiva ettiğini, sevgiyle dolu şiirleri, duyanı büyüleyecek kadar güzel beyitleri olup, kendisinin de tatlı dilli olduğunu, şiirlerinin kulaklara küpe olacak denli anlamlı olduğunu söyleyerek, şiir

---

[134] Canım, 1995: Gös. yer
[135] Peremeci, 1939: Gös. yer
[136] "*... vefât ettikde Murâdiye mütevellîsi bulunan Nârân İsmâ'il Efendi'nin ifsâdıyla Sadr-a'zam Nasûh Paşa merhûmu câmi'-i şerîf hazîresine defn olunmaktan men' edip Kıyak Mezâristânına defn olunmuştur.*" Adıgüzel, 2008: 155; Canım, 1995: Gös. yer
[137] Kazancıgil, 1996: 129
[138] Kazancıgil, 1996: Gös. yer; "*Bin dörtde fevt olmışdur. Târîh: Cây ola milket-i cinân sana Hayâlî-zâde.*" Kâfzâde Fâizî, *a.g.e.,* Gös. yer
[139] İpekten vd., 1988: Gös. yer
[140] Mehmed Süreyyâ, 1996: Gös. yer
[141] Tuman, 2001: Gös. yer

bahçesinin onun inciler akıtan şiiriyle daima taze olduğunu belirtmektedir.[142] Ahmed Bâdî Efendi de şairin şiirlerinden örnekler verirken, Hayâlî-zâde'nin şiirlerini inciler yağdıran sözler olarak tanımlamakta ve şairin mahlas kullanmadığını yazmaktadır.[143]

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

Rakîb-i rû-siyâhun ola başı miğfer altında
Kerem kıl şeh-suvârum anı mürd et şemşîr altında

Tayanma başını zerkâra ey hâce olub mağrûr
Dem olur kim bulınmaz seng-i hârâ başlar altında

Nola ey ma'den-i mihr-i vefâ dünyâda gam çekme
Muhakkakdur olur hâk-i siyâhun gevher altında

Mesîhâyı göge irgürdi şâhum 'âlem-i tecrîd
Ta'alluk dâmı mekre kaldı Kârûn'a yer altında

---

[142] *"…eş'âr-ı güher-bârı herkese kesb ü kâr ise anlara mir'ât-ı cibil ve ebyât-ı muhabbet-engîzi haylîdür. Netâyic-i fikr-i sihr-endûzın hurde-şinâsân-ı suhan-ver ve şîrîn-zebânân-ı şîrîn-güster 'ukûd-ı cevâhir-i manzûmelerin güşvâr-ı sem'-i kabûle teslîm belki hamâ'il-i gerden huzû' u ta'lîm itmişler. Hemîşe riyâz-ı suhen reşâhat-ı tab'-ı güher-rîzinden tâze vü terdür."* Solmaz, 2005: Gös. yer
[143] *"Bu eş'âr güftâr-ı dürer-bârından numûnedir. Eş'ârı mahlasdan 'ârîdir."* Adıgüzel, 2008: Gös. yer

Şerâr-ı nâr-ı âhumdan yakar eflâkı ser-tâ-ser

Anunçün ahter-i bahtum yatur hâkister altında[144]

Beyitler:

Gözinün sürme çeküp ag u karasına nigâr

Göz karardur beni öldürmek içün leyl ü nehâr[145]

*

Hep sîm-i sirişkin yoluna eylesün îsâr

Ey dôst benüm dîde-i gam-dîdede nem var

*

Gamzen okın atma bana agyâr arasında

Korkum bu okın zâyi‘ ola hâr arasında[146]

[144] Adıgüzel, 2008: Gös. yer
[145] Solmaz, 2005: Gös. yer
[146] Adıgüzel, 2008: 156

BEZMÎ

(ö.1025/m.1616)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Bezmî Çelebi hakkında bilinenler oldukça sınırlıdır. Süheyl Ünver, onun Edirneli Mevlevî şairi olduğunu söylemektedir.[147] Bezmî'nin mezar taşının oldukça sanatkârâne olduğu söylenirse de kaybolmuştur.[148] Selâmî Şimşek, Oral Onur'un Bezmî için Edirne Mevlevîhanesi'nde şeyhlik yaptığını söylediğini, ancak kaynaklarda onun postnişinliği hakkında her hangi bir bilgiye rastlanmadığını bildirmektedir.[149]

1025/m.1616 tarihinde Edirne'de vefat etmiş olan Bezmî, Hacılar Ezanı yöresine defnolunmuştur.[150]

---

[147] Süheyl Ünver, (1998): "Edirne Mevlevihanesi Tarihine Giriş", *Edirne: Serhaddeki Payitaht*, İstanbul, s. 627
[148] Ünver,1998: Gös. yer; Şimşek, 2008: 406
[149] Şimşek, 2008: Gös. yer
[150] Ünver, 1998: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer

ŞEHÎDÎ

(ö.1082/m.1671)

Hayatı ve şahsiyeti:

Hz. Hüseyin'e nisbetle bu mahlası alan Edirneli şair Şehîdî'nin asıl adı Hüseyin'dir.[151]Arapça ve edebî bilgiler tahsili için Edirneli şair Neşâtî Dede'ye intisap etmiş ve Mevlevîlik yoluna girmiştir.[152] Seyahati seven meczup bir şair olan Şehîdî'nin,[153] Âl-i Abâ sevgisinin de çok kuvvetli olduğu söylenmektedir.[154] Hayatı hakkında daha fazla bilgi bulunmayan Şehîdî, 1082/m. 1671 tarihinde vefat etmiştir.[155] Uzun süre Neşâtî Dede'nin hizmetinde bulunan şairin[156] nerede ve nasıl öldüğü ise belli değildir.

---

[151] *"Maskat-ı re'sleri Dârü'd-devle-i Edirne ve ism-i şerîfleri Hüseyin olup gül-bin-i âl-i Nebevî'de şüküfte bir gonce-i dil-hûn-ı hadîka-i neseb-i Murtazavî olmagla mahlas-ı mezbûrı ihtiyâr buyurmışdur."* Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, (2000): Hazırlayan: İlhan Genç, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s. 271; *"Maskat-ı re'si Edirne ve isminin Hüseyin olması ve nisbeten seyyid bulunması hasebiyle (Şehîdî) tahallus etmişdir. Edirnelidir."* Ali Enver, (1309): *Semâhâne-i Edeb,* s. 118

[152] *"Tahsîl-i 'ulûm-ı 'Arabiyye ve tekmîl-i fünûn-ı edebiyye ârzûsıyla Neşâtî Dede kuddise sırruhu hizmetine resîde olup..."* Genç, 2000: Gös. yer; *" 'Ulûm-ı 'Arabiyye ve fünûn-ı edebiyye tahsîli içün meşhûr Neşâtî Dede'nin hidmetine kemer-bend olmuş ve o sâyede murâdına ermişdir."* Ali Enver, 1309: Gös. yer

[153] Canım, 1995: 311

[154] "*… hubb-ı Âl-i 'Abâyı dünyâya değişmiş bir dervîş-i bürehne-pâ imişler."* Ali Enver, 1309: Gös. yer

[155] *"... bin seksen iki târîhinde rûh-ı pür-fütûhları münselih-i vücûd-ı müste'âr olmışdur."* Genç, 2000: 272; *"mücâhede-i nefs ile bin seksen iki târîhinde nâ'il-i rütbe-i şehâdet olmuşdur."* Ali Enver, 1309: Gös. yer

[156] Şimşek, 2008: 406

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Şiirlerinde Neşâtî Dede'den etkilenen Şehîdî'nin,[157] Arapça ilimlere ve edebî sanatlara da vakıf olduğu bilinmektedir.[158] Tasavvufî aşkı işleyen ve ârifâne şiirleri vardır.

Şiirlerinden örnekler:

Muhammes:

Mir'ât-ı musaffâ mı degül rûy-ı dil-ârâ

Kim görmeyesin anda bu gün Hakkı hüveydâ

Bu pendüni gûş eyle gönül kim budur evlâ

Dil virdigine sıdk ile vir cânunı zîrâ

Men mâte mine'l-'aşkı fekad mâte şehîdâ

Cân vir yolına yâr ola dirsen sana Ahmed

Zîrâ ki odur 'âşık-ı sâdıklara maksad

Bu mısra' ile gâfil olanlar olsa sermed

Yâd itmedi mi bunı cihân fahrı Muhammed

Men mâte mine'l-'aşkı fekad mâte şehîdâ

---

157 "*Tahsîl-i 'ulûm-ı 'Arabiyye ve tekmîl-i fünûn-ı edebiyye ârzûsıyla Neşâtî Dede kuddise sırruhu hizmetine resîde olup le'âlî-i âsâr-ı âb-dârları ol ebr-i matîr-i ma'ârifden çekîde ve gevher-i rûhü'n-nüfûs-ı envâr-ı güftârları ol kâlib-i kâbil-i nâdirü'l-mümâsilden âremîdedür.*" Genç, 2000: Gös. yer

158 Mehmed Süreyyâ, 1996: C. 2, 181

Seyrümde gezerdüm bu gice derd ile mahzûn
Bir na‘ra işitdüm didi ey dîde-i pür-hûn
Bâkî mi sanursın ‘acebâ keç-rev-i gerdûn
Vir cânını cânân yolına olma diger-gûn
Men mâte mine'l-‘aşkı fekad mâte şehîdâ

Aldanma dilâ bâkî sanup fânî cihânı
Senden ilerü bunda gelenler göre kanı
Sâdıklıgıla çünki dilâ sevdün o cânı
Âhir anun ‘aşkı ile vir rûh-ı revânı
Men mâte mine'l-‘aşkı fekad mâte şehîdâ

Her kim diler ise her derdine dermân
Hâk-i reh-i cânâna ide cânını kurbân
Bunı dir iken gûşuma irişdi hôş-elhân
Bu mısra‘ı yâd eyle Şehîdî dahi vir cân
Men mâte mine'l-‘aşkı fekad mâte şehîdâ [159]

[159] Genç, 2000: Gös. yer

ZEHRİMÂR-ZÂDE RIZÂ

(ö.1082/1671)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Halk arasında Zehrimâr-zâde diye tanınan Rızâ'nın asıl adı Mehmed olup, Ahdî hariç bütün tezkireciler, Edirne'de dünyaya geldiğini bildirmektedirler.[160] Şairin doğum tarihi ise bilinmemektedir.[161] Zehrimâr-zâde Mehmed Efendi'nin oğlu olan Mehmed Rızâ,[162] öğrenimini Edirne'de tamamladıktan sonra 40 akçe ile müderris olup çeşitli naipliklerde bulunmuş[163] ve hayatının sonlarına doğru Uzunköprü'de müftülük yapmıştır.[164] Safâyî'ye göre gençliğinde ilim yoluna girip daha sonra kadılık yapan ve Rumeli'nde bir çok mutasarrıflık görevinde bulunduktan sonra emekliye ayrılan Zehrimâr-zâde, ömrünün son yıllarında Uzunköprü'ye yerleşmiştir.[165]

Gazel:

Ezel-i bezm-i elestde vardır ʻişret Mevlevîlerde

Görüldü neş'e-i câm-ı mahabbet Mevlevîlerde

---

[160] "*Nâmı Mehmed'dir. Mahmiyye-i Edirne'den zuhûr Zehr-i Mâr-zâde denmekle meşhûr olup…*" Safâyî, *Tezkire-i Safâyî,* (2005): Hazırlayan: Pervin Çapan, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s. 205; "*Rızâ: Edirnevî Mehmed Seyyid Efendi. Zehr-i Mâr-zâde.*" Beliğ, *Nuhbetü'l-Âsâr li Zeyl-i Zübdetü'l-Eşʻâr*, (1999): Hazırlayan: Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s. 131; *" Şâʻir-i tâze- gûy-ı tâze niyûş, Bir de Seyyid Rızâ-yı köhne-fürûş, Şiʻr-i târîh-gûne ser-senedür, Sâye perverd-i cisr-i Ergene'dür."* Güftî, *Teşrifâtü'ş-Şuʻarâ*, (2001): Hazırlayan: Kaşif Yılmaz, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s. 136; "*Edirne'den zuhûr u Zehr-i Mâr-zâde demekle meşhûr olmuş idi.*" Adıgüzel, 2008: 176

[161] Canım, 1995: 307

[162] Tuman, 2001: C. 1, s. 351, Madde no: 1440

[163] Günay Alpay, (1964): "Rıza" Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C. 9, s. 728

[164] Peremeci, 1939: 254

[165] "*…evâil-i hâlinde kesb-i kemâl-i maʻârif-i bî-şumârdan sonra tarîk-i kazâya rızâ-dâde-i sülûk ve Rumeli'nde nice manâsıb-ı celîleye mutasarrıf olub baʻdehu ziyâde pîr ü ihtiyâr olmagla tekâʻüd ihtiyârıyla Uzunköprü-nâm kasabada me'zûnün bi'l-iftâ olmışdur.*" Çapan, 2005: Gös. yer

Bulunur pîrden sırr-ı hilâfet Mevlevîlerde

Açılır vuslata bâb-ı kerâmet Mevlevîlerde

Olurlar anın için vâsıl-ı dergâh-ı sübhânî

Reh-i âdâba var kılmak ri'âyet Mevlevîlerde

Edenler ser-fürû sıdka denî dünyâya baş eğmez

Gören çokdur bu vech ile 'inâyet Mevlevîlerde

Çıkar hubb-ı sivâyı sana baş eğsin yine dünyâ

Bulanlar böyle buldu pîre vuslat Mevlevîlerde

Teveccüh üzeredir pîre kudûm 'aşkını beklerler

Rızâ dünyâya baş eğmez isâbet Mevlevîlerde

Gazel:

Sûfî bakıp da sanma tehî Mevlevîleri

Hakka yetürdi şâh reh-i Mevlevîleri

Kaldırdı şâh olduğuna bak delâleti

Başına giydiği küleh-i Mevlevîleri

Sadr-ı felek ki matla'-ı envâr-ı 'aşkdır

Mihr eyleye tülû'-ı meh-i Mevlevîleri

Bak devr-i gülde tev'em olursa nevâ-yı ney

Bülbül eder bu çâr-geh-i Mevlevîleri

Iklîm-i 'aşka hayme-i tennûre taht-gâh

Derler meleğin oldu şeh-i Mevlevîleri

Iklîm-i nûr-ı 'aşka nazar kıldırır Rızâ

Bak da semâ'da her nigeh-i Mevlevîleri

Rızâ'nın, "Mevlevîlik" ve "Mevlevîler" hakkında yazdığı bu tip şiirlerine bakılarak, bu tarikatla ilişkisi olduğu söylenebilirse de, tarikat içinde aktif bir derviş olup olmadığı, kaynakların bu konuda bir bilgi vermemesi sebebiyle tam olarak bilinmemektedir.[166]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Tezkirelerde Zehrimâr-zâde'nin edebî kişiliğine dair yazılanlar oldukça sınırlıdır. Yalnızca Güftî, Rızâ'nın şiirlerini duyulmamış tarzda ve istiareden uzak

[166] Canım, 1995: 307-08

olarak tanımlayıp, tezkiresinin onun eserlerinin rütbesini ölçmeye yeteceğini belirtmektedir.[167]

Zehrimâr-zâde, edebiyat tarihimizdeki asıl şöhretini "Rızâ Tezkiresi" adıyla anılan ve 1000/m.1591-1050/m.1640 yılları arasında yaşamış olan şairlerden kısaca bahsettiği "*Tezkiretü'ş-Şu'arâ*" adlı tezkiresiyle bulmuştur.[168] Eser, Süleymaniye Ktp., Aşir Efendi 243 numarada kayıtlıdır. Rızâ, eserinde 26 tane Edirneli şaire yer vermiştir. Bu sayıyla Edirne İstanbul'dan sonra en fazla şair ve yazarı bünyesinde barındıran ikinci şehir olup bu şairler Aşkî, Âzerî, Bâkî (Bi-mahlas), Bülendî, Cebînî, Fütûhî, Hasîbî, Hâtemî, Hayrî, Hüsâmî, Hüseynî, 'İlm-i Nâzük, Kavlî, Kelamî, Kesbî, Nasîbî, Neşâtî, Nutkî, Refîkî, Rindî, Sabâyî, Sabrî, Sa'îdî, Sinânî, Tal'atî ve Tîgî'den ibarettir.[169] İki kısımdan oluşan eserin birinci bölümü şair olan 11 padişaha ayrılmış, alfabetik sıraya göre düzenlenen ikinci kısımda ise 260 şairin tanıtımına geçilmiştir.[170] Hasan Çelebi Tezkiresi'nin zeyli sayılan tezkirede şairlere dair uzun bilgi ve yorumlara yer verilmemiş, ancak şairlerin ölüm tarihleri özellikle belirtilmiştir.[171] 1050/m.1640 tarihinde tamamlanan eseri,[172] 1316/m.1900 tarihinde İstanbul'da Ahmed Cevdet Bey neşretmiş ve eser üzerinde Gencay Zavotçu tarafından bir de yüksek lisans çalışması yapılmıştır.[173] Şairin tezkiresinin sonuna yazdığı tarih şudur:

---

[167] *"metn-i eş'ârı tâze-minvâli, Külfet-i isti'âreden hâlî…Besdür ana nümûne-i ta'rîf, O muhayyel sütûr-ı tâze-redîf, Yeter ol tezkire-i sihr-güzâr, Rütbe-i tab'ına anun mi'yâr"* Yılmaz, 2001: 137

[168] *"Hattâ bin târîhinden elli hudûuna gelince zamânında vâkı' olan şu'arâ-yı ma'ârif-nişânun eş'âr u âsârların tezkire tarîkiyle bir encümene cem' ü telfîk ü tahrîr edip hâlâ miyân-ı nâsda Seyyid Rızâ Tezkiresi denmekle meşhûrdur."* Çapan, 2005: Gös. yer; "*Çeh-i Nahşeb sevâd-ı mahbaresi, Zîver-i nükte oldı Tezkiresi",* Yılmaz, 2001: 137; "*Bin târîhinden bed'an ile bin elli târîhine kadar güzârân eden şu'arâ-yı eslâfın esâmî vü âsârını hâvî bin elli târîhinde bir kıt'a Tezkiretü'ş-Şu'arâ yazmıştır ki Seyyid Rızâ Tezkiresi nâmıyla meşhûr olmuş…"* Adıgüzel, 2008: Gös. yer; "*Tezkiretü'ş-Şu'arâ sâhibi."*, Abdülkadiroğlu, 1999: Gös. yer; Canım, 1995: 307

[169] Gencay Zavotçu, (1994): "Rıza Tezkiresi'nde Edirneli Şairler", *Yedi İklim, Sanat, Kültür, Edebiyat Dergisi,* C. 6, Sayı 47, s. 102

[170] Alpay, (1964): Gös. yer

[171] Canım, 1995: Gös. yer

[172] *"Ol tezkireyi bin elli târîhinde tamâm eylediğine bu târîhi nazm idüb kitâbın hâtimesine tahrîr eylemişdür.",* Çapan, 2005: Gös. yer

[173] Şimşek, 2008: Gös. yer

Târîh-i İtmâm-ı Tezkire-i Seyyid Rızâ

Bir sihr-i ‘aşkile olup ser-mest

Kilk-i kırtâs idi o dem ber-dest

Çün Rızâ hâtıra hutûr etdi

Pes hayâlim gelip zuhûr etdi

Eyledim bu kitâba dikkatsi tâm

‘Avn-i Hakk ile çünki oldu tamâm

Erdi nâ-geh sitâyiş-i bî-çûn

Oldu târîhi câmi’-i mazmûn[174]

Zehrimâr-zâde Rıza’nın, Tezkiresi’nden başka müretteb bir *Dîvân*’ı ve *Kavâ’id-i Fârisiyye* adını taşıyan bir eserinin daha bulunduğu bilinmektedir.[175]

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

‘Aşkınla gönül zâr u perîşân nice demdir

Muhabbet-keş-i âlâm ü muhabbet-keş-i gamdır

[174] Çapan, 2005: Gös. yer
[175] Canım, 1995: Gös. yer

Bülbül gibi feryâd u enîn etsem ‘aceb mi
Kûyun bana gülzâr-ı cinân-ı bâğ-ı İrem’dir

Tûtîsi dili lutf ile güftâre getirsen
‘Arz eylesen âyine-i dîdârı keremdir

Hicrâna tahammül edemez hâtır-ı mahzûn
Kâr etdi elem cânıma vallahi kasemdir

Feryâd-ı hezâr eyledi dehri yine ihyâ
Her gûşe Rızâ gulgule-cünbân-ı nagamdır[176]

Beyitler:

Koyup hicrânda gitdi dil-rübâ ‘aşık niyâz eyler
Umulmaz çarh-ı kec-reftârdan ol mâhı döndürmek

*

Cûy-bâr itmek murâdundur sirişküm anladum
Oldı ma‘lûm ey perî-rû mâcerâ şimdengerü

*

Gözüm yaşıyla mûlar zâhir oldı sahn-ı sînemde
Çemendür sanki bârân ile zîr-i hâkden çıkdı

[176] Çapan, 2005: 206

Ey ‘andelîb-i dil dahi feryâd ider misün

Gülzâr-ı rûy-ı yâr mıdur gülşenün dahi[177]

[177] Abdülkadiroğlu, 1999: 132

ÂYETULLAH DEDE

(ö.1085/m.1674)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Âyetullah Dede hakkında bilinenler son derece azdır. Süheyl Ünver, onu Edirneli Mevlevî şairler arasında zikrederek aynı zamanda Edirne Muradiye Mevlevîhanesi'nde neyzenlik yaptığını bildirir.[178] Âyetullah Dede, şiirlerinde Güllâbî mahlasını kullanmış ve 1085/m.1674 tarihinde Edirne'de ölmüştür.[179]

[178] Ünver, 1998: Gös. yer
[179] Ünver, 1998: Gös. yer; Şimşek, 2008: 407

NEŞÂTÎ DEDE

(ö.1085/m.1674)

Hayatı ve Şahsiyeti:

XVII. asrın büyük Mevlevî şairi Neşâtî Dede'nin ailesi hakkında bir bilgi yoksa da, kaynaklar asıl adının Ahmed olup, Edirne'de doğduğunu bildirmektedirler.[180] Şairin doğum tarihi için XVII. asrın ilk yılları üzerinde durmak mümkündür. Çünkü ölümünden yarım asır önce (1030/m.1622) İstanbul Boğazı'nın donmasını;

Lafzen ü ma'nen ana dedi Neşâtî târîh

Bî-meded dondı soğukdan bin otuzda deryâ

diyerek anlatmıştır.[181] Neşâtî Dede'nin gençliğinde iyi bir tahsil gördüğü, Arapça ve Farsça'yı iyi bildiği eserlerinden anlaşılmaktadır.[182] Çocukluk ve gençlik yıllarını Edirne'de geçiren Neşâtî, daha sonra Gelibolu'ya giderek devrinin Mevlevî büyüklerinden, Gelibolu Mevlevîhanesi şeyhi Ağa-zâde Şeyh Mehmed Efendi'ye

---

[180] "*Ol şems-i ufk-ı hidâyetin nâmı Ahmed'dir. Dârü'n-nasri ve'l-meymene mahmiyye-i Edirne'den zuhûr etmişdir.*", Çapan, 2005: 595; "*İtmede tab'-ı ma'rifet-şinevî, Mâye-i iştihârın Edirnevî*", Yılmaz, 2001: 225; "*Nâm-ı emcedleri Ahmed ve dâru'n-nasr-ı Edirne'den ser-zede bir serv-i ser-âmeddürler.*", Genç, 2000: 484; "*Edirnevî Mevlevî Şeyhi Ahmed Efendi'dür.*", Abdülkadiroğlu, 1999: 458; "*Eger murâd Neşâtî Dede ise ismi Ahmed'dir.*", Mücîb, *Tezkire-i Mücîb*, (1997): Hazırlayan: Kudret Altun, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s. 59; "*Edirnevî Ahmed Çelebi'dür.*", Rızâ, *Tezkire-i Rızâ,*Süleymaniye Ktp. Aşir Efendi 243, vr. 49a; "*Nâm-ı nâmî-i üstâdâneleri Ahmed ve gülzâr-ı şehr-i Edirne'de neşv ü nemâ bulmuş bir serv-i ser-âmeddir.*", Ali Enver, 1309: 226; "*... Edirne Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Neşâtî Efendi'dür. ... hâk-i pâk-i Edirne'den zâhir...*", Adıgüzel, 2008: 341

[181] Şimşek, 2008: 220

[182] "*Evâ'il-i hâlinde kesb-i ma'ârife iştigâl edip...*", Çapan, 2005: Gös. yer; "*... tahsîl-i ma'ârif-i 'ilmiyye ve tekmîl-i âdâb-ı resmiyye eyledikde...*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Canım, 1995: 313; Açık, 2002: 251,

intisap etmiş ve ondan ders almıştır.[183] Şeyhinin vefatından sonra seyahate çıkarak Konya'ya gidip Kubbe-i Hadrâ'yı ziyaret etmiş ve burayı öven bir kaside yazmıştır:

Kasîde-i Der-Vasf-ı Kubbe-i Hadrâ-yı Mevlevî

Bâreke'llâh zihî merkad-i kâşî bünyâd

Eylemiş tarh-ı esâsında tekellüf üstâd

'Âlem-i zerle ziyâ-güster-i fark-ı 'âlem

Tarh-ı matbû' ile revnak-şiken-i seb'-i şidâd

Hâke gûyâ ki düşer nûr-ı siyehden pertev

Sâyesi itse zemîn üzre kaçan nakş-ı sevâd

Sâf bir mertebe her câm-ı ziyâ-güsteri kim

Görinür dîde-i cân ü dile sad bûy-ı murâd

Şecer-i Tûr gibi şu'le-i be-serdür her şeb

Câ-be-câ sebz-i kabâ-şem' çü serv ü âzâd

---

183 "*Cân semâ' eyler olup gam tekyesinde Mevlevî, Dâg-ı şerhim nây u def şerh-i cünûnum Mesnevî diyerek Gelibolu Mevlevîhânesi'nde seccâde-nişîn-i meşîhat-ı irşâd olan Ağa-zâde Şeyh Mehmed Dede Efendi'den inâbet ve tarîk-i Mevleviyye'ye intisâb ile tahsîl-i âdâb-ı tarîkat ve tekmîl-i 'ilm ü ma'rifet edip…*", Çapan, 2005: Gös. yer; "*… Aga-zâde zâde'llâhü şerefen hazretlerinün dervîşi ve şâkird-i ders-i bî-teşvîşi olup 'ulûm u fünûn-ı külliyye ve cüz'iyyede lede'l-kül müsellem ve 'ilm-i dekâyık-ı eş'âr-ı Fârisîyye'de 'alem olduklarından…*", Genç, 2000: Gös. yer; *"…kiberâ-yı Mevleviyye'den Gelibolu Mevlevî-hânesi'nde seccâde-nişîn-i irşâd olan Aga-zâde Şeyh Mehmed Efendi hidmetlerine vâsıl ve şeref-i bî'atlerine nâ'il olup bir müddet hidmetlerinde kıyâma âgâz ettikden sonra irşâd-ı erbâb-ı isti'dâda mücâz olmuşlar* idi", Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer

Hâlet-i sûr-ı Sirâfîli nümâyân eyler

Âteşîn nağme ile eylese neyler feryâd

Berk urur sîne-i ‘âşık gibi meydân-ı harem

Seher oldukca der-i pâk-i sa‘âdetle küşâd

Bu letâfet ki var ol sahn-ı dil-ârâda virür

Rîze seng-i haremi gevher-i hûrşîde kesâd

Kudsiyân şevk ile yüz sürmededür şâm u seher

Gerd-i pâk-i haremi olsa n’ola reşk-ziyâd

Nedür ol bâgçe-i dil-keş ile evvel ezhâr

Nedür ol havz-ı latîf ol harem-i feyz-âbâd

Bu hayât-ı ebedî-bahş o cân-bahş zü-dem

Nefes-i ‘Îsî ile bir midür ol ravzada bâd

Habbezâ bâğçe kim çekmiş anı âgûşa

Harem-i Hazret-i Monlâ-yı Ebû-Bekr-nijâd

Nice Monlâ şeh-i şâhân-ı cihân-ı ma'nâ

Ki kemîn bendesidür dergehinün nice Kubâd

Nice şeh kâm-zen-i mertebe-i ma'şûkı

Ki odur tâc-ı hakîkatda farîk-i efrâd

Vâris-i sırr-ı rüsül mazhar-ı küll kim dâ'im

Evliyâ feyz-i cenâbından ider istimdâd

Matla'-ı şems-i hakîkat ki misâl-i zerre

Zâ'ir-i dergeh-i vâlâsı olınmaz ta'dâd

Nâzım-ı gevher-i ma'nâ ki dürr-i nazmından

Leme'ân eylemede 'âleme envâr-ı reşâd

Dergeh-i feyz-eseri kıble-i cân-ı 'urefâ

Kuhl-ı hâk-i kademi sürme-i çeşm-i evtâd

Şeref-i zâtuna yektâ güher-i kân ü hûr

Kıymet-i tâm ile zîbende dürr-i bahr-ı vidâd

Nazmı bir tîg-i celî şa'şa'adur kim elhak

Virmiş ol tîga ziyâ cevher-i esrâr-ı me'âd

Zâtı bir âyîne-i sâf ü mücellâdur kim

Tâbiş-i 'aksi ider nûr-ı dil ü cânı ziyâd

Kâm-bahşâ sen o şehsin ki olur bî-şübhe

Yüz süren dergehine nâ'il-i sad-gûne murâd[184]

Mevlevîliğe intisap ettikten sonra özellikle Mevlânâ'nın eserlerini okuyan Neşâtî Dede'nin şöhreti kısa zamanda geniş bir sahaya yayılmış ve etrafında sayısız aydınlar toplanmıştır.[185] Fazilet sahibi bir şair olan Neşâtî Dede, altmış yıl kadar âşıkların irşadı ile meşgul olmuş ve aralarında Nâ'ilî-i Kadîm, Fehîm, Nazîm gibi şairlerin de bulunduğu yüze yakın şaire ders vermiştir.[186]

Neşâtî Dede, Konya'ya gidişinden kısa bir süre sonra

Oldı yümn ile Neşâtî Mevlevî'ye râh-ber

tarih mısraının gösterdiği 1081/m.1670 tarihinde, Şeyh Osman Efendi'den boşalan Edirne Murâdiye Mevlevîhanesi şeyhliğine atanmış[187] ve vefatına kadar dört yıl

---

[184] "*Ağa-zâde hazretleri intikâl buyurup Neşâtî Dede hırka-ber-dûş-ı seyâhat oldukları esnâda bedreka-i seyr ü sefer kendülerün Dârü'l-vilâye-i âstâne-i pîre reh-ber olup ol makâm-ı Cennet-âsâda subh u mesâ müstagrak-ı vecd ü safâ ve bu kasîde-i bâlâ ile vasf-ı âstâne-i felek-peymâ ve medh-i Kubbe-i Hadrâ-yı 'arş-âsâ buyurmışlardur.*", Genç, 2000: 487-88; "*Ağa-zâde hazretlerinün irtihâlinden sonra ihtiyâr-ı seyr ü seyâhatle Konya'ya gitmiş ve Kubbe-i Hadrâ-yı hazret-i Hudâvendigâr-ı Ekber hakkında bir kasîde-i belîge söylemişdir.*", Ali Enver, 1309: 227

[185] Canım, 1995: Gös. yer

[186] Bursalı Mehmed Tahir, 1972: C. 2, 260

[187] Şimşek, 2008: 221

boyunca burada şeyhlik yapmıştır.[188] Neşâtî'nin şeyh oluşu, sevilen ve hürmet edilen bir kişi olması dolayısıyla muhitinde büyük bir sevinç uyandırmıştır. Mevlevîler, yeni şeyhleri Neşâtî Dede'yi evinden alıp dergaha getirirlerken yolda ayin yapmış, ilahiler okumuşlardır.[189]

1085/m.1674 yılında vefat eden Neşâtî Dede,[190] Edirne Murâdiye Camii avlusuna defnedilmiştir.[191] Ölümüne pek çok tarih düşürülmüş olup bazıları şunlardır:

Nâbî Yûsuf Efendi:

Neşâtı gitdi devrânun

Bâzârbaşı Nâzım:

Rûh Neşâtı eyledi sadr-ı bekâda cây-gâh

Reşîd, Şâkir ve Dâniş bi't-tevârüd:

Erbâb-ı dilün gitdi Neşâtı hey âh[192]

Fasîh Dede:

Neşâtî gitmekile eyledi mahzûn ehibbâyı

---

[188] "*... Edirne'de Murâdiye Câmi'i Şerîfi kurbunda vâkı' Mevlevî-hâne'de şeyh-i Mevlevî olmuşdur.*", Çapan, 2005: 595-96; "*... bin seksen bir târîhinde Edirne Murâdiyesi'ne şeyh olup şâkirdân ü ehibbâsı 'ıyd eylemişlerdür. Ve pervâne-gân-ı şem'-i encümen-i sohbetlerinden Rüşdî Efendi-nâm şâ'ir târîh: Oldı yümniyle Neşâtî Mevlevî'ye râh-ber mısra'ını târîh söylemişlerdür...*", Genç, 2000: 487; "*... bin seksen bir târîhinde Edirne Murâdiyesi'ne şeyh oldukda şâkirdlerinden Rüşdî Efendi-nâm şâ'ir işbu: Oldı yümn ile Neşâtî Mevlevî'ye râh-ber mısra'ını târîh söylemişdir.*", Ali Enver, 1309: 228; "*...'Osmân Dede mahlûlünden maskat-ı re'sleri olan mahrûsa-i Edirne Mevlevî-hânesi'nde seccâde-nişîn ü şeyh-i güzîn olduklarında...*", Adıgüzel, 2008: 342; Canım, 1995: Gös. yer

[189] "*... Edirne Murâdiyesi'ne şeyh olup şâkirdân ü ehibbâsı 'ıyd eylemişlerdür.*", Genç, 2000: Gös. yer; Nihad Sami Banarlı, (1998): *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, C. 2, 666

[190] "*Bin seksen beş hudûdunda ... dâr-ı fânîde firâr ve menzil-i bâkîde mesken ihtiyâr etmişdir.*", Çapan, 2005: 596; "*... bin seksen beş senesi encümen-i ahbâba yâ hû eylediklerinde...*", Genç, 2000: 490; "*Bin seksen beş târîhinde gam-ı dünyâyı neşât-ı 'ukbâya tebdîl itdi.*", Abdülkadiroğlu, 1999: Gös. yer; "*Bin seksen beşde fevt olup...*", Kudret, 1997: Gös. yer; "*1085'te 'âzim-i 'âlem-i ervâh ve târik-i memleket-i eşbâh olup...*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[191] "*... Edirne Mevlevî-hânesi hazîresinde medfûndur.*", Altun, 1997: Gös. yer; Peremeci, 1939: 255

[192] Genç, 2000: 490-91

Nazîm:

Nazîmâ gûş idüb fevtin didüm feryâd idüb târîh

Ola rûh-ı Neşâtî ‘andelîb-i sidre vü tûbâ

İbrâhîm Vehbî:

Dem-i fevtiyle Vehbî didi târîh

Ola Ahmed Neşâtî merkadin nûr

Rüşdî Efendi:

Fevtin gûş idicek Rüşdî didi târîhin

Bezm-i gülzâr-ı na‘îm ola Neşâtî’ye makâm[193]

Aynı zamanda ta‘lik hattatı olan Ahmed Dede, şiire ilk başladığı zamanlarda *Semendî* mahlasını kullanmıştır.[194] Neşâtî mahlasını alması ise Safâyî’ye göre şöyle olmuştur: Ahmed Efendi, vaktin şeyhülislamına bir kaside sunmuş, şeyhülislam da kendisine bir çok ihsanda bulunduktan sonra “*Çelebi, yetenekli bir adama benziyorsun, fakat Semendî at canbazı demektir, bundan sonra mahlasın Neşâtî olsun*” demiş ve şair, o günden sonra Neşâtî mahlasını almıştır.[195]

---

193 Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Âsım, *Zeyl-i Zübdetü’l-Eş‘âr*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 2401, vr. 33b Âsım, Neşâtî Dede’nin 1089 tarihinde vefat ettiğini yazmakta ise de Rüşdî’nin tarihindeki “ola” kelimesinin “a” harfini “elif” yerine “he” ile yazdığından, tarih 1085 yerine 1089 rakamını vermektedir.

194 “*Mukaddemâ mahlası Semendî olub sonra Neşâtî itmişdür.”*, Rızâ, *a.g.e.*, Gös. yer; “*Seyyid Rızâ Tezkiresi beyânınca evâ’il-i hâlinde Semendî tahallus eder imiş.”*, Adıgüzel, 2008: 341; “*Mukaddemâ mahlası Semendî idi.*”, Altun, 1997: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer Mücîb, Neşâtî Dede ve Neşâtî Mustafa adlı iki şairi tezkiresine almış ve Neşâtî Mustafa Çelebi’nin de Edirneli olduğunu yazarak, önce Semendî mahlasını aldığını yazmıştır. Neşâtî Dede’nin ise isminin Ahmed olup, 1085’te vefat ettiğinden ve Edirne Mevlevîhanesi haziresinde medfun olduğundan başka bir bilgi vermemiştir.

195 “*Evâ’il-i hâlinde kesb-i ma‘ârife iştigâl edip mahlası Semendî olmagla ol ‘asrın şeyhü’l-İslâmına bir kasîde-i garrâ verdikde ol müftî-i müşkil-güşâ kasîdeye ziyâde tahsîn edip buyurur ki Çelebi bir müsta‘idd âdeme benzersin lâkin Semendî atcanbazı demektir. Şimden sonra mahlasın Neşâtî olsun demekle mahlas-ı mezbûru ihtiyâr etmişdir.*”, Çapan, 2005: 595

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Tezkireler, Neşâtî'nin şiirini beğendiklerini dile getirmişler ve kendisini övmüşlerdir. Safâyî, Neşâtî Dede'nin şiirlerini saf ve parlak olarak niteleyip, kendisinin büyüleyici bir şair olduğunu söyleyerek müretteb bir *Dîvân*'ı olduğunu kaydetmektedir.[196] Güftî de, Neşâtî'nin nüktedan bir şair olup, şiirlerinin mana hazinesi olduğunu yazmaktadır.[197] Edirneli şair ve tezkire yazarı Zehr-i Mâr-zâde Rızâ ise, şairin itibar sahibi şairlerden olup, Nef'î'nin izinden gittiğini, şiirlerinin neşeli ve akıcı, sözlerinin de ariflerin kalplerine dost olduğunu belirtmektedir.[198] Esrâr Dede Tezkiresi'nde ise "Anadolu şairlerinin üstadlarının üstadı" olarak vasıflandırılan Neşâtî Dede'nin, başta Nazîm ve Fehîm olmak üzere bir çok şaire hocalık ettiği kaydedilmektedir. Esrâr Dede, eskiden Anadolu'ya iki büyük gazel söyleyen şairin gelmiş olduğunu ve bunların Neşâtî Dede ile Vecdî Bey olduğunu yazmaktadır.[199] Bu anlamda Neşâtî, şiirindeki ahenk, hayal zenginliği, duyuş inceliği ve güçlü üslubuyla yetiştirici bir sanatkâr özelliği göstermiş ve klasik şiirimizin şifahi nazariye üstadlarından biri olmuştur.[200]

Fazla ağdalı bir dili olmayan Neşâtî aşkı, rindâneliği, tasavvufu, dünyaya karşı kayıtsız ve alçakgönüllü bir dervişlik havasını yansıtan şiirlerine zaman zaman canlı bir tablo görüntüsü kazandırmıştır.[201] Divan Edebiyatının estetik ölçülerini çok iyi bilen ve başarılı bir şekilde kullanan Neşâtî'nin Türk şiirine getirdiği en büyük yenilik XVI. asırda İran'da başlayan Sebk-i Hindî akımını benimsemesi ve bu yolda

---

[196] "*'Asrın şu'arâsından eş'ârı pâk ve güftârı tâb-nâk bir şâ'ir-i sihr-âferîn olmagla müretteb Dîvân-ı belâgat-'unvânı vardır."* Çapan, 2005: Gös. yer

[197] "*Şimdi meşgûl-i nükte-dânîdür, Tab'ı gencîne-i ma'ânidür… Her sözi gerçi nükteyi câmi', O da Güftî gibi siyeh-tâli'."* Yılmaz, 2001: Gös. yer

[198] "*… şu'arâ-yı zevi'l-i'tibârdan olub pey-rev-i Nef'î olmagın eş'ârı şûh u selîs ve güftârı kulûb-ı 'urefâya enîs ü celîsdir.* Rızâ, *a.g.e.*, Gös. yer

[199] "*Üstâd-ı üstâdân-ı Rûm oldukları hüveydâ ve Dîvân-ı gazeliyyâtları senedü'ş-şu'arâdur. Kudemâda merzbûm-ı Rûm'a iki şâ'ir-i gazel-gû gelmişdi. Biri Neşâtî Dede biri Vecdî Beg… Lâkin tarz-ı gazelde Hazret-i Neşâtî'ye kıyâs Nazîm ü Fehîm mısra': İki âhû pes imiş pâdişehüm bir şîre mü'eddâsınca bir şâha iki nedîmdür.",* Genç, 2000: 484-85; Canım, 1995: 314

[200] Canım, 1995: Gös. yer

[201] Şimşek, 2008: 222

şiirler söylemesidir.[202] Nâ'ilî ile birlikte bu akımın ustası olan Neşâtî Dede, tek beyitlik söyleyişler içinde yoğun anlamlar ve görülmemiş hayaller sığdırmayı başarmıştır. Bilinen mazmunlara yenilerini katmış veya onları yepyeni bir açıdan ele almıştır. Kelime seçiminde ve bu kelimeleri bir araya getirmekte usta olduğu için güzel ve sağlam söyleyişin örneklerini vermiştir. Çağdaşları tarafından önemsenmiş olan Neşâtî Dede, Şeyh Gâlib'i de etkilemiş, Tanzimat'tan sonra yetişen ve klasik tarzda eser veren şairler (Leskofçalı Gâlib, Hersekli 'Ârif Hikmet, Yenişehirli Avnî ve ilk şiirlerinde Nâmık Kemâl) tarafından da beğenilip taklit edilmiştir.[203]

Şiirlerinde bağlı olduğu Mevleviyye tarikatının dünya görüşünü yansıtan Neşâtî, bir Mevlevî şeyhi olduğu, hatta çevresindekilere şiir öğretmek eğiliminde olduğu halde, kendi şiirine Mevlevîliğe ait öğretici çizgiler koymamıştır. Bu durum, Neşâtî Dede'nin bir ara Hamzavîlik yoluna girdiğini ileri sürenleri haklı çıkaracak boyutlarda olmasa da tartışmaya açık bir tavırdır. [204]

Özellikle kasidelerinde zaman zaman Nef'î tesiri görülen Neşâtî, Nef'î ile Nedîm arasındaki edebî gelişmenin önemli bir temsilcidir.[205]

Neşâtî'nin en önemli eseri *Dîvân*'ıdır. Eserin bazı yazma nüshaları şunlardır: Süleymaniye Ktp. Nafiz Paşa 942, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi 699/3, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan 798/2, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Hazine 958, 964/3, İstanbul Üniversitesi Ktp., 545, 462/2, İstanbul Üniversitesi Ktp., 980, Millet Ktp., AE 311. Neşati Dede'nin *Dîvân*'ından başka Tire Necip Paşa Ktp., TY. 136-37 numarada kayıtlı, Hz. Âdem'den Hz. İsâ'ya kadar 14 büyük peygamberin portrelerini çizdiği *Hilye-i Enbiyâ* adlı 187 beyitlik küçük bir mesnevisi vardır. Şairin ayrıca 144 beyitten müteşekkil bir *Edirne Şehrengizi* ile *Kavâ'id-i Dürriyye* adlı bir lügati olup

---

[202] Canım, 1995: Gös. yer
[203] Ahmet Kabaklı, (1985): *Türk Edebiyatı*, İstanbul, C. 2, s. 389-90
[204] Canım, 1995: Gös. yer
[205] Canım, 1995: 315

Millet Ktp., 186 ve İstanbul Üniversitesi Ktp., 978 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Neşâtî Dede'nin *Şerh-i Kasâ'id-i 'Örfî* veya *Şerh-i Müşkilât-ı 'Örfî* adıyla bilinen eseri ise Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa 1514 ve İstanbul Üniversitesi Ktp., 3655 numaradadır.[206]

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

Dûzah-âşâm-ı gamun kim şu'ledür peymânesi

Çâkerîz-i ceyb-i cândur nâle-i mestânesi

Bir şarâbun mestidür ol gamze-i pür-'işve kim

Fitnedür hidmet-güzâr-ı kûşe-i meyhânesi

Bâğı gördüm güller açmış bülbüle gûş kabûl

Dinlenürmiş 'âşıkunda gâh olur mestânesi

Hûn-ı eşkünden boyanmış tâb salmış gonceler

Bülbülün fânûs-ı âla döndi şimdi lânesi

Dil harâb-ı 'aşkdur ammâ Neşâtî-veş yine

Gencden hâlî değil her kûşe-i vîrânesi

---

[206] Canım, 1995: Gös. yer

Gazel:

Misâl-i çeşm-i bütân nergis-i çemen mahmûr
İçen bu bâdeyi mahmûr u içmeyen mahmûr

‘Aceb mi mülk-i dile salsa gamzeler âşûb
Harâb-ı ‘aşk-ı nigeh çeşm-i pür-fiten mahmûr

Bahâr-ı ‘âlem-i câhun hazânı pey-der-pey
Olur bu meclise elbette her gelen mahmûr

Hoş’â füzûnî-i keyf-i mey-i mahabbet kim
Harâb-ı ‘aşk yatur Kays ü Kûh-ken mahmûr

Bilür mi telhî-i kâm-ı dili Neşâtî-veş
Humâr-ı hecr ile ‘âlemde olmayan mahmûr

Gazel:

Sûziş-i dil ‘âşıkun dâğ-ı serinden bellidür
Nev-bahâr-ı ‘işve gülberk-i terinden bellidür

Başka bir hâlet virür ebrûların çîn eylese

Tîg-i pür-tâb-ı melâhat cevherinden bellidür

Tûde-i hâk-i mezârı küşte-gân-ı hasretün

Sebze-i hâbîde-i gam-güsterinden bellidür

Kasdı ‘uşşâka sitem mi iltifât-ı nev midür

Bir nigâh-ı gamze-i gam-âverinden bellidür

Ketm-i ‘aşk eylerse de ‘âşık Neşâtî-veş yine

Zerd-i ruhsâr ile çeşm-i terinden bellidür

Gazel:

Câme-i sürhla kim bir gül-i zîbâsın sen

Zîver-i gülşen-i cân özge temâşâsın sen

Dilde tâkat mı kalur nâz ile eşk-i nagamât

Hüsn ile hem gül ü hem bülbül-i gûyâsın sen

Olmasun mı sana bin cân ile Cibrîl ‘âşık

Bu letâfetle ki bir şûh-ı dil-ârâsın sen

Miknet-i sabrı harâb eyledi âhir gamzen

Bü'l-'aceb fitne garîb âfet-i dünyâsın sen

Sihr-i endîşe Neşâtî sana mahsûs ancak

Kilk-i i'câz ile sûret-ger-i ma'nâsın sen[207]

Rubâ'î:

Tâ key bu dürûg 'âşıka ey bî-insâf

Çok böyle neden va'de-i teşrîfe hilâf

Zahm-ı dile hergiz komadun bir merhem

Ey şûh-ı sitem-ger koya insâf insâf

Beyitler:

Gitdün ammâ ki kodun hasret ile cânı bile

İstemem sensiz olan sohbet-i yârânı bile

*

Diller doyar mı bakmağa ol mâh-pâreye

Ruhsat da virse gamzeleri bir nezâreye[208]

[207] Adıgüzel, 2008: 344-45
[208] Abdülkadiroğlu, 1999: 465

İBRÂHÎM VEHBÎ

(Ö.1112/m.1701)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Bazı kaynaklarda kendisinden Derviş Vehbî olarak da söz edilen Edirneli Vehbî'nin[209] asıl adı İbrahim olup, Edirne Murâdîye Câmii imamı olduğu için halk arasında "İmam Vehbî" diye tanınmıştır.[210]

Neşâtî Dede'nin talebelerinden olan İbrahim Vehbî Efendi, onun yanında tarikat adabını öğrenmiş, daha sonra imamlık mesleğini terk ederek Konya'ya gitmiş ve orada devrin Mevlevî şeyhi Bostân-ı Sânî'ye intisap etmiştir.[211] Ancak tezkirecilerden Safâyî, şairin önce Edirne'de Gülşenî şeyhi ve şairi La'lî Mehmed Fenâyî'den (ö.1112/m.1701) inabet alıp, bir süre kendisine hizmet ettikten sonra,

---

[209] Genç, 2000: 519; Ali Enver, 1309: 248

[210] "*Nâm-ı nâmîsi İbrâhîm'dir. Maskat-ı re'si olan mahmiyye-i Edirne'de Murâdiye Câmi'nin imâmı iken…*", Sâlim, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ,*(2005): Hazırlayan: Adnan İnce, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s. 704; "*Nâmı İbrâhîm'dir. Mahmiyye-i Edirne'den zuhûr etmişdir. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i kemâlât etmekle Edirne'de Murâdiye Câmi'-i Şerîfine nice zaman imâm olup…",* Çapan, 2005: 697; "*Edirne'dendür. Edirne Murâdiyesi'nin imâmı olmagla Sâlim Tezkiresi'nde İmâm Vehbî diyü mezkûrdur.",* Genç, 2000: Gös. yer; *"Edirne Murâdiye imâmı olmagla İmâm Vehbî deyü nâm-âverdir",* Ali Enver, 1309: Gös. yer; "*Mevlevî Dervîş İbrâhîm'dir. Edirne'de Murâdiye Câmi'i-Şerîfinde imâm ve muktedâ-yı enâm olmagla İmâm Vehbî diye nâm-âver idi."*, Adıgüzel, 2008: 374

[211] *"Neşâtî Dede şâkirdlerinden olub sohbet-i pür-bereketlerinde tahsîl-i hisse-i feyz-i enfâs itmekle bî-zâr-ı dâr ü diyâr ve dâhil-i Dârü'l-vilâye-i cenâb-ı Hudâvendigâr olup Bostân-ı Sânî kuddise sırruhu cenâblarına intisâb itmişlerdi."*, Genç, 2000: Gös. yer; "*Murâdiye Câmi' imâmı iken terk-i ikâmet ve medîne-i Konya'ya 'azîmet eyleyüb âsitâne-i hazret-i Mevlânâ'da ol 'asrda seccâde-nişîn olan Şeyh Bûstân Efendi'den inâbet edip ihtiyâr-ı tarîkat-ı Mevlevî ve güşâde-râh-ı şems-i esrâr-ı ma'nevî olduklarından sonra…",* İnce, 2005: Gös. yer; *"Neşâtî üstâdın şâkirdlerinden olup anlardan tilmiz-i ma'ârif eyledikden sonra der-bâr-ı hazret-i Hudâvendigâra gidüb hazret-i Bûstân-ı Sânî'ye intisâb etmişlerdir."*, Ali Enver, 1309: 248,49; "*İmâmet henüz 'uhdesinde iken terk edip Konya'ya 'azîmet ve âsitâne-i Mevlânâ'da seccâde-nişîn olan Bûstân-ı Sânî Efendi'den ahz-ı yed-i inâbet etdikden sonra…"* Adıgüzel, 2008: Gös.yer

seyahat arzusuyla Konya'ya gittiğini ve orada Çelebi Efendi'ye intisap ettiğini yazmaktadır.[212]

Kaynaklarda İbrahim Vehbî'nin hayatı hakkında daha fazla bilgi bulunmazken, ölümü hakkında değişik rivayetler mevcuttur. Sâlim, şairin 1112/m.1701 tarihinde Kâhire tarafına doğru çıktığı bir seyahatte Finike'de öldüğünü yazmakta,[213] Safâyî ise Vehbî'nin Konya'dan ayrılarak hacca gittiğini ve hac dönüşü bindiği geminin batması sonucu 1112/m.1701 tarihinde öldüğünü belirtmektedir.[214] Esrâr Dede ve Ali Enver ise 1111/m.1700 yılında şeyhinin ölümüne dayanamayan İbrahim Vehbî'nin İskenderiye'ye gittiğini ve oradaki Gülşenî dergâhında 1112/m.1701 tarihinde vefat ettiğini yazmaktadırlar.[215] Selami Şimşek, Ali Enver'in ifadesinde geçen bu şeyhin, La'lî Muhammed Fenâyî olabileceğini bildirmektedir.[216]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Tezkirelerde İbrahim Vehbî'nin edebî kişiliğine dair fazla bilgi bulunmamaktadır. Sâlim, İbrahim Vehbî'nin halis şiirleri olan bir şair olduğunu belirtirken,[217] Safâyî de, Vehbî'nin güzel şiirleri olduğunu yazmaktadır.[218] İbrahim

---

212 "*… ba'dehu dâ'iye-i ma'âşını sâlibe-i 'aşk-ı Hudâ ve cezebât-ı Mevlâ ile selb ü terk edip ol 'asrda Edirne'de Şeyh-i tarîk-i Gülşenî Mehmed La'lî denmekle ma'rûf olan 'azîz-i muhteremden şeref-yâb-ı inâbet ile nice zamân hıdmetden sonra ârzû-yı seyâhat edip…Konya'ya varıp hazret-i Mevlânâ âsitâne-i feyz-bahşâsına çehre-sây oldukda ol 'asrda seccâde-pîrâ-yı meşîhat ve mürşid-i hân-kâh-ı tarîkat olan Çelebi Efendi'den inâbet ile tekmîl-i tarîkatdan sonra…",* Çapan, 2005: Gös. yer

213 "*…bin yüz on iki hilâlinde mısr-ı Kâhire cânibine seyâhat ve esnâ-yı tarîkda Finike-nâm mahalle vüsûl bulduklarında dâr-ı bekâya rıhlet eylediler.",* İnce, 2005: Gös. yer

214 "*…ârzû-yı tavâf-ı Beytu'llâhü'l-harâm ve ziyâret-i ravza-i Seyyîdü'l-enâm 'aleyhi efdalü't-tahiyye ve's-selâm tarafına 'azîmet edip ba'de edâ'i'l-hâc sûy-ı deryâdan gelirken bin yüz on iki târîhinde keştî-i vücûdu lenger-endâhte-i gird-âb-ı bekâ olmuşdur.",* Çapan, 2005: 698

215 "*Bin yüz on bir târîhinde veliyyü'n-ni'âmları intikâl-i âhiret itmekle fecî'a-i hicrânlarından rû-be-râhı sefer olup İskenderiyye'de hân-kâh-ı Gülşeniyye'de bin yüz on iki târîhinde vefât etdiler.",* Genç, 2000: Gös. yer; "*Mürşid-i 'âlîlerinin fecî'a-i irtihâllerine tayanamayub ihtiyâr-ı seyr ü seferle İskenderiyye'de Gülşenî dergâhında bir müddet ikâmet ve bin yüz on iki senesi dâr-ı âhirete rıhlet etmişdir.",* Ali Enver, 1309: Gös. yer

216 Şimşek, 2008: 408

217 *"Pâk-güftâr bir şâ'ir idi."*, İnce, 2005: Gös. yer

218 " *'Asrın şu'arâsından olmagla güzel eş'ârı vardır."*, Çapan, 2005: Gös. yer

Vehbî'nin, mürşidi Neşâtî Dede'nin ölümü üzerine söylediği bir mersiyesi olduğu söylenmektedir.[219] Ayrıca Neşâtî Dede'nin mezar taşındaki tarihi de Vehbî düşürmüştür:[220]

***Neşâtî Ahmed Dede fevtine dedigi târîhdir*:**

Gurûh-ı 'âşıkâne şeyh-i irşâd,

'Azîz-i muhterem merhûm u magfûr

Bilip fânî cihân-ı bî-bekâyı

Bekâya 'azm edip oldukda mestûr

Dem-i fevtine Vehbî dedi târîh

Ola Ahmed Neşâtî merkadin nûr[221]

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

Ser-mest ider şarâb-ı Hudâ Mevlevîleri

Pür-vecd ider semâ'-ı safâ Mevlevîleri

---

[219] Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer

[220] "*Sâbıku't-terceme şâ'ir-i şehir Neşâtî Efendi merhûmun seng-i mezârındaki târîh-i vefâtı bunlarındır.",* Adıgüzel, 2008: 376

[221] Çapan, 2005: Gös. yer

Fânûs-veş hemîşe n’ola döndürürse ger

Envâr-ı şevk-ı şem‘-i likâ Mevlevîleri

Mir’ât-ı dil muhâfazasıdur iden müdâm

Peşmîne-pûş-ı ehl-i fenâ Mevlevîleri

İtmez belâ deminde dahi Hızra iltifât

‘Aşk ibtilâsınun budelâ Mevlevîleri

Vehbî nedür sözinde bu hâlât u sûz u şevk

Mecnûn ider bu hüsn-i edâ Mevlevîleri

Gazel:

Rindâne reviş hüsn-i edâ Mevleviyâna

Bir hâssadur dâd-ı Hudâ Mevleviyâna

Vecd ehline nâyıyla kudûmiyledür âyîn

Dâ’im bu semâ‘ ile safâ Mevleviyâna

Erbâb-ı tarîkun ki güli Gülşeniyândur

Dirlerse eger gonce n’ola Mevleviyâna

Bülbülleri dem-beste ider vakt-i seherde

Gül-bâng-i sadâ-yı fukarâ Mevleviyâna

Vehbî sana mahsûsdur ancak bu zemînde

Bu şi‘r-i ter ü tâze-edâ Mevleviyâna

Gazel:

Vasf-ı bahâr hüsn-i edâ destümüzdedür

Çün bikr-i fikr-i nâdire-zâ destümüzdedür

Habl-ı metîn-i şer‘-be-destüz ki her kadem

Râh-ı Hudâda havf ü recâ destümüzdedür

Sad câm-ı Cem ki reşha-i seng teşne-dârıdur

Leb-rîz o câm-ı neş’e-nümâ destümüzdedür

Ser-tâ-kadem ki nüsha-i kübrâ-yı ‘âlemüz

Dinse ‘aceb mi arz u semâ destümüzdedür

Kânûn ile şifâ iderüz her tarîkata

Vehbî marîz-i ‘aşka devâ destümüzdedür[222]

Der-medh-i Mevlevî:

Nüsha-i âsâr-ı hikmetdir edâ-yı Mevlevî

‘Aks-i mir’ât-ı hakîkatdir likâ-yı Mevlevî

Lâne-i kevneyne meyl etmez dil-i ‘ankâ-sıfat

Lâ-mekân-ı pervâz-ı ‘izzetdir hümâ-yı Mevlevî

Gayret-i tâc u kabâ-yı hüsrevân olsa n’ola

Hile zer-târ-ı cennetdir ‘abâ-yı Mevlevî

Cebhe-sây ol var yürü ey Vehbî defter-i siyâh

Rig-i hatt-ı magfiretdir hâk-i pây-ı Mevlevî[223]

Beyt:

Peyk-i nesîmi gülşene gönderdi ‘andelîb

Bikr-i ‘afîfe-i gül-i handânı görmege[224]

---

[222] Genç, 2000: 519-21
[223] Çapan, 2005: 697
[224] İnce, 2005: Gös.yer

ENÎS MUSTAFA DEDE

(ö.1140/m.1728)

Hayatı ve şahsiyeti:

Asıl adı Mustafa olan Enîs Efendi, Edirne'de dünyaya gelmiştir.[225] Müstakîmzâde'ye göre adı Abdullah olup Mehmed adında bir kethüdanın oğludur.[226] Aynı zamanda hattat olan Mustafa Dede, Edirneli şair Enîs Receb Dede'ye intisap ederek Mevlevî olmuş ve şeyhinin terbiyesiyle yetişmiştir.[227] Tuhfe-i Hattâtîn'de ise şairin, Enîs Abdî Dede'nin kardeşi olduğu, hat sanatını da ondan öğrendiği ve onun hizmetine girip Mevlevî olduğu belirtilmektedir.[228] Öğrenimini tamamladıktan sonra Mısır'a giderek Nûrî-i Mısrî'den icazet alıp Hacca gitmiş ve daha sonra Kâhire'deki Mevlevîhaneye şeyh olmuştur.[229]

Hayatı hakkında daha fazla bilgi bulunmayan Enîs Mustafa Dede, 1140/m.1728 tarihinde, Mısır Mevlevîhanesi şeyhi iken vefat etmiştir.[230] Ancak

---

[225] "*Dürr-i şeh-vârı vücûd-ı nâdireleri dâru's-saltana-i Edirne'den ser-zede olup…*" Genç, 2000: 28; "*Mahrûsa-i Edirne'de tennûre-bend-i hân-kâh-ı vücûd olub*", Fatîn, (1271): *Hâtimetü'l-Eş'âr*, İstanbul, s. 20; "*Nâmı Mustafâ'dır. Edirne'de tennûre-bend-i hân-kâh-ı vücûd olup…*" Adıgüzel, 2008: 91; " *Şeyh-i Mevlevî Mustafâ Enîs Dede, Edirneli…"*; Tuman, 2001: C. 1, s. 77, Madde no: 281

[226] "*Pederi kibâr-ı devlet hidmetinde olmagla Mehmed Kethüdâ dimekle şöhret-nümâ idi."* Müstakîmzâde Süleymân Sadeddin, (1928): *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul, s. 541

[227] "*Enîs Receb Dede cenâb-ı ma'ârif-me'âblarınun hizmet-i meydân-ı 'irfânları ve terbiye-i nazar-ı 'ayn-ı ihsânları ile resîde-i rütbe-i kemâl ve bâliğ-i hadd-i tekmîl olınup…"* Genç, 2000: Gös. yer; "*…Şeyh Enîs Efendi merhûma intisâb ile tarîkat-ı 'aliyye-i Mevleviyye'de nâ'il-i merâtib-i 'aliyye…"* Fatîn, 1271: Gös. yer; *"…Şeyh Enîs Efendi'ye intisâb ile tarîkat-ı 'aliyye-i Mevleviyye'de nâ'il-i merâtib-i 'aliyye…*" Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[228] "*Enîs 'Abdî Dede Efendi'nin birâder-zâdesi olmagla anların hatt- hidmetinde tarika-i Mevleviyyeyi ahz ve hüsn-i hatt-ı sülüs ü neshi dahi anlardan temeşşuk ile…*" Müstakîmzâde Süleymân Sadeddin, 1928: Gös. yer

[229] *…Mısır'da vâki' Mevlevîhâne-i celîleye şeyh-i me'nûsü'l-kulûb olup.…*" Genç, 2000: Gös. yer; "*…Mısr-ı Kâhire'de kâ'in Mevlevîhânede mürşid-i vâlâ-pâye oldugu hâlde…"* Fatîn, 1271: Gös. yer; Canım, 1995: 390

[230] "*… bin yüz kırk senesi hudûdında ol dergâh-ı 'âlîde intikâl-i 'âlem-i kuds-i şuhûd buyurup vücûd-ı şerîfleri merâkıd-ı münevvere-i e'izze-i eslâf beyninde misâl-i gencîne-i mutalsam gevher-i 'âlem-bahâ-i şeref-bahş-ı hâk-i pâk-i Mısr olmışdur."* Genç, 2000: 28-29; "*…bin yüz kırk târîhinde dâr-ı 'ukbâya rıhlet eylemişdir..*" Fatîn, 1271: Gös. yer; "*… Mısr-ı Kâhire'de kâ'in Mevlevîhâne'de mürşid-*

Müstâkîmzâde 1171/m.1758’de, Rıdvan Canım da 1159/m.1746’da vefat ettiğini belirtmektedirler.[231] Kaynaklarda Enîs Mustafa Dede’nin;

Nâlesin ney sesini ana kudûm eylemeyen

Ne bilür dâ’ire-i Hazret-i Mevlânâ’yı[232]

beytinden başka bir şiirine rastlanamamıştır.

---

i vâlâ-pâye oldugu hâlde bin yüz kırk târîhinde dâr-ı ‘ukbâya rıhlet eylediği…” Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Mehmed Süreyyâ, 1996: C. 1, 442

[231] “*Şeyh-i devrân 1171 târîhinde rıhlet eyledi.”* Müstakîmzâde Süleymân Sadeddin, 1928: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer

[232] Fatîn, 1271: Gös. yer

MÛNİS DEDE

(ö.1145/m.1732)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Bazı kaynaklarda adı "Derviş Mûnis" olarak da geçen Mûnis Dede,[233] Edirne'de doğmuştur.[234] Enîs Receb Dede'ye intisap ile Mevleviyye tarikatına girmiştir.[235] Mevlevî çevreleri başta olmak üzere hemen herkesin sevgisini kazanmış olan Mûnis Dede'nin[236] elimizde bulunan:

Tarîk-i Mevlevî'de mazhar-ı esrâr-ı üns oldum

Enîsüm sırr-ı Mevlânâ'dur ey Mûnis bi- hamdi'llah

şeklindeki tek beytinden şeyhi Enîs Receb Dede'ye olan bağlılığı anlaşılmaktadır.[237]

Edirne'deki bir taun salgını sonucu ölen Mûnis Dede'nin şeyhine bağlılığını anlatmak üzere şöyle bir rivayet nakledilir: Mûnis Dede'nin şeyhi Enîs Receb Dede ölüm döşeğinde iken hücresinde bulunan Enîs Dede'ye dışarı çıkmasını söyler. Bu durum karşısında çok üzülen Mûnis Dede içinden, "Şeyhin biraz muhabbeti olsaydı, bendesinin kurban olmasını emrederdi" diye geçirir. Mûnis Dede'nin bu düşüncesi, hemen Enîs Receb Dede'ye malum olur ve Mûnis Dede o anda hastalanıp can verir, Enîs Receb Dede ise iyileşir. Mûnis Dede'nin vefatıyla taun salgını da sona erer.[238]

---

[233] Genç, 2000: 483; Ali Enver, 1309: 226

[234] "*Edirnevîdür.*" Genç, 2000: Gös. yer; "*Mahrûsa-i Edirne'de tennûre-bend-i hân-kâh-ı vücûd olub…*" Fatîn, 1271: 385; *"Edirne'de tennûre-bend-i hân-kâh-ı vücûd olub tarîkat-ı 'aliyye-i Mevleviyye'ye intisâb ile…"* Adıgüzel, 2008: 332; "*Edirnelidir*." Ali Enver, 1309: Gös. yer

[235] *"Hazret-i Enîs Dede kuddise sırruhu cenâb-ı hilâfet-me'âblarınun kûy-ı meydân-ı muhabbeti ve rübûde-i çevgân-ı irâdeti idi.*" Genç, 2000: Gös. yer ; *"Enîs Receb Dede'nin himmetiyle perverde olmuş bir dervîş-i hakâyık-ı endîş olub…"* Ali Enver, 1309: Gös. yer

[236] Canım, 1995: 389

[237] M. Cavid Baysun, (1979): "Mûnis Dede" Maddesi, *İslam Ansiklopedisi,* C. 8, s. 578

[238] Baysun, (1979): 578-579

Mûnis Dede, 1145/m.1733 yılında Edirne'de vefat etmiş ve Esrâr Dede'ye göre Edirne Murâdiye Mevlevîhanesi bahçesine defnedilmiştir.[239]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Kaynaklarda Mûnis Dede'nin şiiri ve edebi yönü hakkında pek fazla bilgi yoktur. Esrâr Dede, Mûnis Dede'nin dikkate değer bir şair olup keyifli şiirleri olduğunu yazmaktadır.[240] Ali Enver de Mûnis Dede'nin dervişâne ve keyifli şiirleri olduğunu kaydetmektedir.[241]

---

[239] "*Bin yüz kırk beş târîhinde intikâl buyurup Edirne hân-kâhında medfûndurlar."* Genç, 2000: Gös. yer; *"...bin yüz kırk beş târîhinde defîn-i zîr-i türâb olmuşdur."* Fatîn, 1271: Gös. yer; *"...bin yüz kırk beş târîhinde defîn-i zîr-i türâb olmuşdur."* Adıgüzel, 2008: Gös.yer; "*... bin yüz kırk beş târîhinde irtihâl eylemişdir.*" Ali Enver, 1309: Gös. yer

[240] *"Şâyeste-i nazar eş'ârı ve şevk-âver güftârı vardur."* Genç, 2000: Gös. yer

[241] "*Şevk-âver eş'ârı vardur. Şu Tarîk-i Mevlevî'de mazhar-ı esrâr-ı üns oldum, Enîsüm sırr-ı Mevlânâ'dur ey Mûnis bi-hamdi'llah beyti eser-i tab'-ı dervîşâneleridir."* Ali Enver, 1309: Gös. yer

ENÎS RECEB DEDE

(ö.1147/m.1734)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Receb olan Enîs Dede, Edirne'de dünyaya gelmiş olup, Derviş Halîl Efendi adında, Gülşenî tarikatına mensup bir sipahinin oğludur.[242] Çocukluğunda, İbrahim Efendi adında bir cilt ustasının yanında çıraklık yapmış, daha sonra İstanbul'a giderek tahsil görmüş ve tekrar Edirne'ye dönüp, Neşâtî Dede'ye intisap ile Mevlevî olmuştur. Ardından tekrar İstanbul'a giden Enîs Receb Dede, burada Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Ahmed Dede'ye (ö.1085/m.1764) intisap etmiş ve aynı mevlevîhanede mesnevîhân olmuştur.[243] Ahmed Dede'nin vefatı üzerine Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ne şeyh olan Receb Dede, bir süre bu görevde kaldıktan

---

[242] *"Ol şeyh-i Mevleviyân-ı 'âlî-kevkebin ism-i şerîf ve nâm-ı latîfleri Receb'dir. ...medîne-i pür-meymene şehr-i Edirne'dendir."*, İnce, 2005: 175; *"Nâm-ı emcedi Receb'dir. ...dârü'n-nasr-ı ve'l-meymene mahmiyye-i Edirne'den neşv ü nemâ bulup…"*, Çapan, 2005: 76; *"Tarîk-i 'aliyye-i Mevleviyye'de 'ilm ü fazl ile şöhret-zede mahmiyye-i Edirne'de Mevlevî şeyhi Receb Dede'dür."*, Abdülkadiroğlu, 1999: 24; *"Ol şeyh-i riyâz-ı pür-edebin nâm-ı nâmîleri Receb'dir ki gonce-i ra'nâ-yı vücûd-ı ma'ârif-mevcûdı gül-istân-ı şehr-i Edirne'den güşâde…"*, Râmiz, *Âdâb-ı Zurefâ*, (1994): Hazırlayan: Sadık Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s. 1; *"Hazret-i Enîs Receb Dede. Maskat-ı re'sleri Dârü'd-devle-i Edirne olup…"*, Genç, 2000: 24; *"Receb Enîs Dede, mahrûsa-i Edirne'de tennûre-bend-i hân-kâh-ı vücûd olup…"*, Fatîn, 1271: 20; *"Nâmı Receb'dir. Cümle-i sipâhiyândan Gülşenî Derviş Halîl-nâm zâtın sulbünden Edirne'de tennûre-bend-i hân-kâh-ı vücûd olup…"*, Adıgüzel, 2008: 87

[243] *"…eyyâm-ı şebâbda vatan-ı me'lûfundan hicret ve sayd-ı şikâr-ı ma'rifet içün tahrîk-i şehbâl-i 'azîmet eyleyüp âşiyân-ı hümâ-yı devlet olan İstanbul'da Yenikapı hâricinde vâkı' âsitân-ı felek-âşiyân-ı Mevlevî'ye nüzûl edip…tarîk-i hidâyet-refîk-i Mevleviyye'ye sâlik olup zâviye-i mezbûrede kırk sene kârî-i Mesnevî-i Şerîf olup…Ahmed Dede-nâm kâmilin zîr-i terbiyyesinde nazar-ı feyz eseriyle mazhar-ı 'ilm-i kemâl olmagla…"*, Çapan, 2005: Gös. yer; *"...sinn-i nâzenînleri hadd-i bülûgı güzerân itdükde kân-ı erbâb-ı 'irfân olan Dârü's-saltanati's-seniyyeye şitâbân ve Yenikapı hâricinde vâki' hân-kâh-ı feyz-intibâh-ı Mevleviyye'de mürşid-i sâlikîn iken 1078 senesi hudûdunda medîne-i münevverede kürsî-nişîn-i lâhût olan Hâcı Ahmed Dede-nâm merd-i güzînden devr ve medîde-i inâbet ile hücre-nişîn olup müddet-i vâfire 'azîz-i merhûmun terbiyye-i mütekâsireleriyle…"* Erdem, 1994: Gös. yer; *"…Yenikapu Mevlevî-hânesi'nde Şeyh Ahmedü'l-Kârî kuddise sırruhu'l-bârî cenâblarınun âvân-ı meşîhatlerinde tarîka-i celîle-i Mevleviyye'ye duhûl ve tekmîl-i çille-i mukannene idüp bir zaman Neşâtî Dede hizmetinde telemmüz ü tahsîl-i ma'ârif…"*, Genç, 2000: Gös. yer; *"…hâl-i sugrında mücellid esnâfından Hetik (?) İbrâhîm-nâm zâta şâkird olmuşdur. Mu'ahharen Der-sa'âdet'e 'azîmet ve tahsîl-i 'İlm ü ma'ârife bezl-i himmetle Edirne'ye 'avdet etdikden sonra bin yüz seksen bir târîhinde Edirne Mevlevî-hânesi'nde şeyh olan Neşâtî Ahmed Dede Efendi'den ahz-ı yed-i inâbet ve çend sene mürûrunda tekrâr İstanbul'a 'azîmetle Yenikapı Mevlevî-hânesi şeyhi Kârî Ahmed Efendi delâletiyle dergâh-ı mezkûra mesnevî-hân olmuş idi."* Adıgüzel, 2008: Gös. yer

sonra, Neşâtî Dede'nin halefi Seyyid Muhammed 'Ârif Dede'nin de ölümü üzerine 1095/m.1683 yılında, Edirne Murâdiye Mevlevîhanesi şeyhliğine atanmış ve altmış yıl bu görevde kalmıştır.[244]

Mevlevî şeyhleri arasında, en çok müride malik olanlardan biri olan Receb Dede'nin,[245] müridleri arasında saltanat yıllarına göre IV. Mehmed (1648-1687), II. Süleyman (1687-1691), II. Ahmed (1691-1695), II. Mustafa (1695-1703), III. Ahmed (1703-1730) gibi beş Osmanlı padişahı ve aralarında Sadrazam Koca Râgıb Paşa (ö.1763), Hakîmzade Ali Paşa ve Şeyhülislam Çelebizade İsmâil Âsım Efendi'nin (ö.1760) de olduğu, sayısı otuz ikiyi geçen devlet büyüğü de vardır.[246]

Vefat ettiğinde Edirne Murâdiye Mevlevîhanesi'ne defnolunan Enîs Receb Dede'nin vefat tarihi konusunda kaynaklar ihtilaf halindedir. Vefat tarihini Fatîn, Şemseddin Sâmî, Mehmed Süreyyâ, Tevfîk Bey, Ahmed Bâdî ve Esrâr Dede,

---

[244] *"Rivâyet olunur ki müşârün ileyh sene bin toksan beşden mukaddem dâr-ı fenâdan tekye-gâh-ı bekâya irtihâl ve ol hudûdda intikâl eden Yenikapu Mevlevî-hânesi şeyhi Ahmed Dede perverdesi olup bin toksan beşde medîne-i pür-meymene şehr-i Edirne'de Mevlevî-hâne şeyhi oldular."*, İnce, 2005: Gös. yer; "*Hâlâ mahmiyye-i Edirne'de Murâdiye Câmi'-i Şerîfi kurbunda vâkı' Mevlevî-hânede mesned-nişîn-i meşîhat u irşâd olup…"*, Çapan, 2005: Gös. yer; *"… bin seksen beş senesi hilâlinde vatan-ı feyz-eymenleri olan dârü'n-nasr ve'l-meymene mahrûsa-i Edirne'de Murâdiye-nâm âsitâne-i melek-âşiyâne-i Mevleviyye'de Neşâtî Ahmed Dede Efendi yerine câ-nişîn ve mihrâb-ı kadd-i hamîde-i sâlikîn olup altmış sene mikdârı zâviye-gîr-i makâm-ı irşâd…"*, Erdem, 1994: 2; *"… bir zamân dahi Kasımpaşa Hân-kâhı'nda çille-güzîn-i hücre-i ferâg olup ba'dehû Edirne Mevlevî-hânesi'ne şeyh-i bâ-vakâr…"*, Genç, 2000: Gös. yer; *"… Kasımpaşa-nâm mahalde kâ'in Mevlevâ-hâne'de çille-keş-i feyz ü vicdân olarak Edirne'de vâkı' Murâdiye Dergâhı meşîhatına revnak-tırâz-ı irşâd oldugu hâlde…"*, Fatîn, 1271: Gös. yer; *"… Ahmed Efendi irtihâl-i bekâ etmekle sâhib-i terceme Kasımpaşa Mevlevîhânesi'ne da'vet olunup beş sene kadar da orada mesnevî kırâ'at etmişdir… Bin toksan beş târîhinde Edirne Mevlevî-hânesi'nde şeyh olan Seyyid Muhammed Dede Efendi dahi irtihâl-i dâr-ı na'îm eylediğinden anın yerine sâhib-i terceme Edirne Mevlevî-hâne'si meşîhatine revnek-tırâz-ı irşâd olmuş…"*, Adıgüzel, 2008: 87-88

[245] *"… meşâyıh-ı Mevleviyye miyânında en çok mürîde mâlik olanlardandır.",* Ali Enver, 1309: 11

[246] *"… Devlet-i 'aliyye-i Edirne'de bulunmagla beş 'aded pâdişâh ve bi'l-cümle ricâl-i devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye ve mevâlî ve müderrisîn inâbet-kerde-i dest-i himmetleri oldıgından mâ'adâ otuz iki üç tuğlu vezîr-i bî-nazîr 'arakıyye-pûş-ı mahabbetleri olup ez-cümle meşâhîr-i vaktden zübde-i mevâlî-i 'izâm Çelebî-zâde 'Âsım İsmâ'îl Efendi ve mefhar-ı vüzerâ-yı kirâm Hakîm-zâde 'Alî Paşa ve bunun emsâli çendân ser-âmedân-ı ser-halka-i 'irfân olan küberâ-yı zamân ve 'uzemâ-yı âvân ser-dâde-i zânû-yı bendegîleri oldıgı sikât-ı kâr-dânân-ı ezmândan sebt-kerde-i cerîde-i nukûldür."*, Genç, 2000: 24-25; *"… beş 'aded pâdişâh-ı 'âlî-câh ve bi'l-cümle ricâl-i devlet ve bir çok mevâlî vü müderrisîn-i kirâm kendülerinden sikke-pûş-ı inâbe oldukları gibi otuz ikiden mütecâviz vüzerâ ve 'ale'l-husûs İsmâ'îl 'Âsım Efendi ve şâ'ir-i şehîr Râgıb Paşa gibi dâhîler hep müşârun ileyhin dest-i inâbetini tutmuşlardır."*, Ali Enver, 1309: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer

1147/m.1734; Bursalı Mehmed Tâhir 1145/m.1732, Râmiz ve Mehmet Nâil Tuman ise 1146/1733 olarak göstermektedirler.[247] Şairin ölümüne pek çok tarih düşürülmüştür. Galatalı Hâfız şairin ölümüne;

Kürsî-i Cennet'de Mevlânâ Enîs ola celîs

tarihini düşürmüş, şair Feyzî de Enîs Receb Dede'nin ölümü üzerine şu tarih manzumesini kaleme almıştır:

Kutb-ı devrân mürşid-i 'âlem 'azîz ü muhterem

Geştî-i ma'nâda bahr-i mesnevî içre re's

Gûş idüb fevtin didiler Feyzîyâ târîhini

Gülşen-i lâhûta göçdi âh Mevlânâ Enîs

Gülşenî şairlerden Nazîr İbrâhîm Efendi ise *Dîvân*'ında Receb Dede'nin 1146/1733 tarihinde vefat ettiğini kaydederek, şu tarihi düşürmüştür:

Semiyy-i şehr-i şehrullah Enîs-i Mevlevî hayfâ

Bu câ-yı pür-neşât içre vücûdın eyledi ifnâ

Nazîrâ hâtıra geldi bi-tevfîk-i Hudâ târîh

Enîsü'l 'âşıkîn-bâda Enîs-i rûh-ı Mevlânâ[248]

---

[247] *"Kürsî-i cennetde Mevlânâ Enîs ola celîs târîh-i selîsi nâtık oldugu vechile bin yüz kırk yedi târîhinde târik-i libâs-ı hayât-ı nefîs olmuşdur."*, Fatîn, 1271: Gös. yer; *"1147 târîhinde irtihâl etmişdir."*, Şemseddin Sâmî, 1306: C. 2, 1058; Mehmed Süreyyâ, 1996: C. 1, 442; "*1147 senesi vefât eylediği Fatîn Efendi Tezkiresi'nde muharrerdir."*, Tevfik Bey, (1290): *Kâfile-i Şu'arâ*, İstanbul, s. 52; "*Bin yüz kırk yedi târîhinde 'âlem-i kudse irtihâl etmekle Edirne Mevlevîhânesi sâhasındaki türbe-i mahsûsada medfûn…"*, Adıgüzel, 2008: 90; *"… bin yüz kırk yedi târîhinde intikâl-i 'âlem-i 'ılliyyîn buyurup dergâhda merâkıd-ı meşâyih-i kirâm-ı eslâfun beyninde defn olınmışdur."*, Genç, 2000: 26; Bursalı Mehmed Tahir, (1972): C. 1, 93; *" 'Azîz-i mezbûr bin yüz kırk altı senesi recebü'ş-şerîfinde dârü'l-üns-i kudse 'ubûr ve zâviyeleri sâhasında kûşe-nişîn-i kubûr olmuşlardır."*, Erdem, 1994: Gös. yer; Tuman, 2001: C. 1, s. 77, Madde no: 282

[248] Şimşek, 2008: 224-25

Seyyid Vehbî de şairin ölümüne 1146/m.1733 yılını gösteren;

Pîr Mollâ Celâle rûh-ı Enîs

Leb-i cûy-ı recebde ola celîs[249]

tarihini düşürmüştür.

Yaşadığı süre içinde başta Mevlevî çevreleri olmak üzere herkesin sevgi ve saygısını kazanmış olan Enîs Dede'nin ölümüne bütün Edirne halkının ağladığı bilinmektedir.[250] Temiz ve yüce yaratılışlı, dünya işlerine boş vermiş bir şair olan Enîs Dede, tezkire yazarı Sâlim'e göre salihler zümresinin yüz suyu ve Mevlevî gül bahçesinin taze gülüdür.[251] Ayrıca Receb Dede'nin ilminin mükemmel olup okumuş ve kültürlü bir zat olduğu söylenmektedir.[252]

Tezkirelerde Enîs Receb Dede'nin kerametleriyle ilgili bazı olaylar da nakledilmektedir. Özellikle Sultan III. Mustafa'nın gördüğü rüya ve daha sonra Enîs Receb Dede'yi bulması ilginçtir. 1126/m.1714 yılında padişah, Mora'nın fethine hazırlanırken rüyasında kendisini ney çalarken görür ve Enîs Dede'yi bularak rüyasını tabir etmesini ister. Receb Dede, şairce bir cevapla "Şâhımız mansûr olacaktır" der. Bilindiği üzre "şâh" ve "mansûr" kelimeleri aynı zamanda ney çeşitlerinden olup, bu ifade aynı zamanda "Şâhımız zafer kazanacaktır" anlamına gelmektedir. Gülşenî Şeyhlerinden Hasan Sezayî de, Enîs Receb Dede ile iyi dosttur. Bir gece Hasan Sezayî dostları ile bir mecliste sohbet ederken kerametleri ile o meclise Receb Dede'nin gelmekte olduğuna işaret edip Muhyiddîn-i 'Arabî'nin "*Iza*

249 *"... es-Seyyid Vehbî merhûmun dahi bu târîh-i bî-kusûrları rakam-zede-i sütûr kılındı."*, Erdem, 1994: Gös. yer

250 Peremeci, 1939: 265; Canım, 1995: 375; Şimşek, 2008: 225

251 *"Ol şeyh-i vâsıl-ı kemâlât bir zât-ı melekiyyü'l-sıfâtdır ki hırka-i peşmîne-i ferâgati ber-dûş-ı râhat ve külâh-ı pür-intibâh-ı meymenet-penâhı efser-i ser-i hulûs u 'uzlet edip 'abâ-yı dervîşâneyi zer-beft-i şâhâneye değişmeyen âgâhlardandır. Tab'-ı pâki çâlâk ve reftâr-ı müsellemü'l etvârı bî-bâkdir. Zümre-i sulehânın âb-ı ruyı ve gülşengeh-i Mevleviyân'ın bir gül-gonce-i nâzik-ter-i nihân-bûyıdur."*, İnce, 2005: Gös. yer

252 *"...'ilm ü kemâl ile ma'mûr ve zühd ü salâh ile meşhûr ma'ârif-i İlahiyye'den âgâh bir zât-ı pür-intibâhdır."*, Çapan, 2005: Gös. yer; Peremeci, 1939: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer

cae'r-receb türa'l-'aceb" yani "Receb ayı gelince acayip şeyler görülür" sözünü söyler ve o sırada içeri Enîs Receb Dede girerek "*Âferîn İbn-i 'Arab, sad âferîn İbn-i 'Arab*" deyip yerine oturur. Orada bulunanlar, her iki zatın bu üstün halleri ve kerametleri karşısında hayretler içinde kalırlar.[253]

Enîs Receb Dede'nin türbesi yıkılmış olduğundan günümüze ulaşamamıştır. Murâdiye Mevlevîhanesi yanında olan türbede, Neşâtî Dede ve Hacı Eşref Dede de gömülü idiler. Bu türbe 1939 yılında ortadan kaldırılmış, taşları ise Murâdiye Kabristanı'na taşınmıştır.[254]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Tezkireler, Enîs Receb Dede'nin şiirlerini başarılı bulmuşlar ve kendisini övmüşlerdir. Sâlim'e göre Enîs Receb Dede'nin şiir sahasında geniş bir bilgisi vardır. Salim, Enîs Receb'in saf şiirleri olup, gayet mazmundar ve her sözü zarif bir şair olduğunu bildirmekte, şiirlerinin tasavvufî açıdan düşünüldüğünde ise zevk

---

[253] Canım, 1995: 376; "*...Sultân Ahmed Hân-ı sâlis hazretleri bin yüz yigirmi altı senesi hilâlinde bilâd-ı Mora'yı feth ü teshîre 'azîmet ve mukaddemât-ı seferiyyeye sarf-ı nakdîne-i makderetleri esnâsında bir şeb-i feyz-bahşâda bir mahall-i dil-güşâda pey-der-pey âgâze-i terennümât-ı ney ile ol pâdişâh-ı bende-nüvâz-ı seyr-âheng derûn-ı safâ-sâz itdükleri nakş-ı ma'nâlarında sûret-nümâ ve ta'bîr-i dil-pezîrlerin "nebbi'nâ bi-te'vîlihi" tekrîmiyle tezkire-i mülûkâne ile istikzâ buyurduklarında Enîs-i nefsü'n-nefîs dahi şühûdlarında nefes-i 'Îsâ-demleriyle ihyâ-kerdeleri olan ney-i Dâvûdîyi gâlibâ Şâh Mansûrdur ki te'vîli zâhir ü beşîr ve girift-i pâye-i battâl olan düşmen-i dîn hıyânet-i istimâlden dahi sâha-i hisâr-i üstüvâr süpürge gibi çârûb-ı miknese-i 'inâyet-i Nasîr ile tahrîr olunur deyü keşf-perde-i makâmât u usûl ile ta'bîr-i rü'yâ-yı fütûhât itmişlerdir."*, Erdem, 1994: 2-3; "*Sultân Mustafa-i Sânî bir gice rü'yâsında destinde bir nây müşâhede itmekle sûret-i vâkı'a-i vâkı'ı bir varakaya tahrîr idüp 'Azîz-i Mütercem'e irsâl ve ta'bîrin su'âl eyledükde inşâ'allâhü te'âlâ şâh-ı mansûrdur ta'bîr-i dil-pezîrini zeyl-i nemîka-i şâhâneye işâret buyurdukları menkûldür...bir gice Sezâyî Efendi vesâ'ir meşâyih-i sûfiyye gayrühüm bir meclisde cem' olup esnâ-yı germiyyet-i sohbetde 'alâ tarîkı'l-keşf Sezâyî Efendi Cenâb-ı Şeyh-i Ekber kuddise sırruhu'l-enver hazretlerinün "İzâ câ'er-Recebü tera'l-'aceb" fıkra-i câmi'asıyla Enîs Dede hazretlerinün cem'iyyet-i merkûmeye teşrîf-fermâ olacaklarını îmâ eyledükde huzzâr-ı meclis teb'îd-gûne birbirlerine nigerân iken nâbe-hengâm Cenâb-ı Enîs Dede der-hâne-i mezbûrdan tulû' u duhûl buyurup "Âferîn İbn 'Arab sad âferîn İbn 'Arab" mısra'-ı şerîfin okuyarak sadr-ı suffe-i ashâb-ı safâya cülûsları cemî'-i huzzâra hayret-bahş-ı fu'âd olmışdur."*, Genç, 2000: 25-26

[254] Kazancıgil (1991): Edirne İmaretleri, Edirne, s. 42

sahiplerini irşad edecek denli güzel olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Sâlim, şairin gönül açıcı ve benzersiz şiirleri olduğunu kaydederek;

Tokunsun tek hemân la'l-i nemek-rîzin leb-i câma

Katarsan bâde-i nâba nemek kat kat helâl olsun

beytini örnek vermekte ve bu beyte pek çok şairin nazire söylediği halde, böyle güzelinin söylenemediğini yazmaktadır.[255] Safâyî de, Enîs Receb Dede'nin nazım ipliğine şiir incilerini dizdiğini ifade etmektedir.[256] Râmiz, Enîs Receb Dede'nin şiir ve inşada seçkin bir kalem erbabı olup, faziletli eserleri arasında peygambere yazdığı na'tlerinin bulunduğunu, manalı, nükteli şiirlerle ve maneviyatla dolu bir *Dîvân*'ı olduğunu kaydetmektedir.[257]

Enîs Receb Dede, duygulu olduğu kadar, tasavvufî ve hakîmâne şiirler de yazmıştır.[258] Bu şiirlerin çoğunda Mevlevîlik temasını işlemiştir.[259] Kaside ve gazellerinde ilahî aşk hakimdir. Şiirlerinde özellikle Fuzûlî, Nef'î, Fehîm, Nâ'ilî ve Vecdî'nin etkileri görülmektedir. Bu şiirlerdeki en önemli özellik, ifadelerin kudretli ve duyguların samimî olmasıdır. Divan şiirinin mazmun geleneğini başarıyla sürdüren Receb Dede, bu mazmunlara zaman zaman tasavvufî anlamlar da yüklemiştir.[260]

---

[255] *"... eş'âr-ı hüsn-i âsârda yed-i tulâları var idi… Eş'âr-ı pâkleri gâyet mazmûn-dâr ve her lafzı âb-dâr idigi ülü'l-i'tibâra nümâyân ü âşikârdır. Bundan mâ'adâ eş'âr-ı pâkleri ma'nâ-yı tasavvufî i'tibâr olunsa zevk-âşinâyân hâlet-i irşâda bâ'is-i izdiyâdî-i hubb u vedâd olur. Ez-cümle bu beyt-i dil-güşâ ol zât-ı şerîfin güftâr-ı bî-hem-tâlarındandır… herkes bu vâdî-i dil-pezîrde birbirlerine nazîre eylemişlerdir. Lâkin bu zemînde böyle bir beyt-i 'âlî manzûr-ı e'âlî olmuş degildir."*, İnce, 2005: Gös. yer

[256] *"... silk-i nazma gevher-i eş'ârı keşîde edip…"*, Çapan, 2005: Gös. yer

[257] *"Tab'-ı bâlâ-pervâzları şi'r ü inşâda mümtâz ve hâme-i müşgîn-hitâmeleri kasabü's-sabakı'l-i'caz idi. Âsâr-ı fezâ'il-intişârlarından nu'ût-ı Nebeviyye ve mezâmîn ve nükâtı câmi' eş'âr-ı dil-şikâr-ı ma'neviyye ile memlû bir kıt'a Dîvân-ı kerâmet-'ünvânı vardır."*, Erdem, 1994: 3

[258] Canım, 1995: 375

[259] Açık, 2002: 276

[260] Canım, 1995: 375-76

Enîs Receb Dede'nin yaklaşık 1600 beyitten oluşan mürettеb bir *Dîvân*'ı ve *Hz. Mevlânâ'nın Bazı Gazellerinin Şerhi* olmak üzere iki eseri vardır. *Dîvân*'ın bazı yazma nüshaları şunlardır: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef. 3571, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Hazine, 972, 1457, Edirne Selimiye Ktp., 2195, Atatürk Üniv. S. Özege Ktp., A. Sırrı Levend Yazmaları 470. Enis Receb Dede'nin *Divan*'ı Edirne Valisi Ahmed İzzet Paşa tarafından 1308/m.1890 yılında Edirne'de bastırılmıştır.[261] Ayrıca eser üzerinde Adem Ceyhan ve Halil Güntan tarafından Yüksek Lisans çalışmaları yapılmıştır. (Adem Ceyhan, *Enis Receb Dede Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Eserleri: Divan'ı*, Basılmamış Y. Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990; Halil Güntan, *Enis Receb Dede (Hayatı, Edebi Kişiliği, Divan'ının Tenkitli Metni)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Y. Lisans Tezi, Konya, 1990)

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

Cilve-gâh-ı sırr-ı Mevlâ'dır dil-i abdâl-ı 'ışk

Fehm olunmaz kâl ile remz-i lisân-ı hâl-i 'ışk

Pertev-i mihr-i sivâyı mahv ider ser-tâ-kadem

Bir 'aceb nûr-ı Hudâdır sâye-i ikbâl-i 'ışk

Cümle maksûdı beyan ider lisân-ı hâl ile

Tercemân-ı her-zebân olsa sezâdır lâl-i 'ışk

---

[261] Şimşek, 2008: 226

Sidreden eyler güzer her dem kemâl-i ‘ışk ile

Reşk-i Cibrîl olmada perdâz perr ü bâl-i ‘ışk

Ol kadar ser-mest-i bezm-i ‘âşıkân ol kim Enîs

Tâ ebed ahvâline hayrân ola dellâl-i ‘ışk

Gazel:

Âşinâ-yı rûh-ı kudse hâlet-efzâdır semâ‘

Teşnegân-ı bezm-i ‘ışka şevk-bahşâdır semâ‘

Beyt-i ma‘mûrun tavâfı sırrına ‘ârif ‘ukûl

Hayret-efzâ-yı melâ’ik sırr-ı Mevlâ’dır semâ‘

Her tarîk âyîni bâ‘isdir vusûl-i Hakk’a lîk

Ehline ma‘lûmdur ol katre deryâdır semâ‘

Bir kademde devresin tekmîl ider perkâr-veş

Reşk-i çarh-ı mâh-tâb çarh-peymâdır semâ‘

Dil safâ-cûy-ı ziyâ-yı mihr ise her dem Enîs

Çarh-ı ‘ışka âfitâb-ı ‘âlem-ârâdır semâ‘[262]

Gazel:

Ten-i bî-dil tekâpûda hemîşe bî-mecâl olsun

Dil-i mest-i mahabbetde hemân şevk-ı visâl olsun

Tokınsun tek hemân la‘l-i nemek-rîzün leb-i câma

Katarsan bâde-i nâba nemek kat kat helâl olsun

Hudâ renc-i nazardan hıfz ide tıfl-ı cüvân-bahtı

Olur manzûr elbette meh-i hüsni hilâl olsun

Dil-i üstâd-ı hôş-tab‘a neşât-âsâ keder hûba

Ser-â-ser nükte-i nazmı hayâl-ender-hayâl olsun

Heman mir’ât-ı hüsn içre gönül olsun nazar-gâhun

Dilersen bezm-i vahdetde Enîs’ün bî-misâl olsun[263]

---

[262] Ramiz, 1994: 3-4
[263] Genç, 2000: 27

Gazel:

Garîb-i ‘âlemüm aslâ harîm-i sohbetüm yokdur

Marîz-i ‘aşk-ı dilgîrüm tabîb-i ‘illetüm yokdur

Şikâyet şâneden mi eylesem bilmem sabâdan mı

Perîşânum düşelden kâküle cem‘iyyetüm yokdur

Bu ‘âlemde bana zâhid mey ü mahbûbdan geç der

İki ‘âlem birbirinden geçmeğe hiç niyyetüm yokdur

Ser-â-pâ vü ser-â-ser dâg-ber-dâg olsa güclenmem

Cigerde âfitâbum zerre sûza tâkatum yokdur

Hüner bîdâr-ı dildârı der-âgûş itmedir yohsa

Enîsâ hâbda boş kinâra minnetüm yokdur

Gazel:

Tâbende olan ‘aşkun ile sînede dâgum

Bir vechle söndürmeye Allah çerâgum

Mestâneyi ma‘mûr ider reşk-i neşâtum

Olur mı mey-i la‘lile tahsîl-i dimâgum

Ya‘kûb’a nazar eyleme gel hecrle Yûsuf

Peygâmun içün dûr-ı şünûd itme kulağum

Cennetde bile bâde vü dîdâr ile mestüm

Olmaz mey ü mahbûbdan el-kıssa ferâgum

Sarılsa ne gam destüme mestâne Enîs’üm

Bîgâne hemân eylemesün pûş ayağum[264]

[264] Adıgüzel, 2008: 88-89

ENÎS NU'MÂN DEDE

(ö.1180/m.1766-77)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Halk arasında "Hâcegân" diye tanınmış olup, Mehmed adlı bir zatın oğlu olan Enîs Nu'mân Dede, Edirne'de doğmuştur.[265] Genç yaşta Edirne'den ayrılıp İstanbul'a giden Nu'mân Dede, önceleri divan haceleri arasına girmiş, İkinci Tezkirecilik ve ardından Birinci Tezkirecilik görevine getirildikten sonra Cizye Muhasebecisi ve Defter Emini olmuştur. 1176/m.1763 yılında Reisü'l-küttâb olmuş, 1177/m.1764 tarihinde Nişancılık görevinde bulunmuş ve bir ara bu görevinden azledildiyse de 1178/m.1765 tarihinde tekrar bu göreve dönmüştür. Nişancılığa dönüşünden birkaç ay sonra son vazifesi olan Yeniçeri Kâtipliği'ne getirilen Enîs Nu'mân Dede, bu görevinden ayrılıp 1180/m. 1767 tarihinde İstanbul'da vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi dışına defnedilmiştir.[266] Müstakîmzâde, şairin ölümüne;

---

[265] *"Ol dîbâce-i küttâb-ı 'irfân ve ser-nâme-i belâgat u beyânın nâm-ı pür-'ünvânı Nu'mândır. Dârü'n-nasr ve'l-meymene mahrûse-i Edirne'den gonce-misâl keşf-perde-i cemâl…"* Erdem, 1994: 20; *"Nu'mân Enîs bin Mehmed Edirne'dendir."*, Müstakîmzâde Süleymân Sadeddin, 1928: 570; Şimşek, 2008: 409

[266] *"…mahmiyye-i İslâmbol'a rûy-mâl ve kesb-i üns ü ülfet ve imdâd-ı tab'-ı Hudâ-dâd ile vâsıl-ı mertebe-i kemâl ve hüsn-i hatda ihrâz-ı derece-i 'âlü'l'âl olmagın hâcegân-ı dîvân-ı felek-'ünvâna dâhil ve kat'-ı merâtib ü merâhil iderek menâsıb-ı tezkire-i evvel ü sânî hidmet-i celîlesiyle zînet-efzâ-yı dîvân-ı sultânî olduklarından sonra başmuhâsebe ve rûz-nâmçe-i evvel mansıblarına nâ'il ve ba'dehu yeniçeri kitâbeti ve riyâset-i küttâb câh-ı münîfile... bin yüz seksen senesi hilâlinde irci'î emrine lebbeyk-gûyân 'âzim-i aklâm-ı cinân olmalarıyla hâneleri beytü'l-ahzân olmuşlardır. Mevlevî-hâne Yenikapusı hâricinde defn-i kubûr…"*, Erdem, 1994: 20-21; *"Re'sü'l-küttâb Nu'mân Enîs Efendi Mektûbî-i Sadr-ı 'Âlî otasından neş'etle cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel hazretlerinin zamân-ı saltanatlarında bir çok vakt tezkireci-i sâni ve evvel me'mûriyyetlerinde ve ba'dehu Cizye muhâsebeciliğinde ve bir müddet dahi defter emînliği me'mûriyyetinde bulunarak bin yüz yetmiş altı târîhinde câh u vâlâ-yı riyâsete revnak-bahş-ı ikbâl ve bir sene mürûrunda bi'l-infisâl bin yüz yetmiş yedi senesi evâsıtında nişâncılık me'mûriyyet-i behiyyesine ve bir aralık vukû' 'azliyle yüz yetmiş sekiz senesi âhirinde sâniyen me'mûriyyet-i mezkûreye ve birkaç mâh zarfında…yeniçeri kitâbetine sâye-efgen-i kadr u kemâl buyurulub senesi hitâmetinde kitâbet-i mezkûreden mehcûr ve bin yüz seksen sâlinde 'âzim-i dârü's-sürûr olmuşdur."*, Fatîn, 1271: 21; *"Ba'dehu tarîk-i kitâbete bi's-sülûk dîvân-ı hümâyûn kalemine dehâletle orada iktisâb-ı şân ü şöhret ederek tezkireci-i sânî ve oradan 'uhdesine re'isü'l-küttâblık tevcîhiyle kadr u i'tibârı terfî' edildi. Me'mûriyyet-i mezkûreye müdâvim bulundugu hâlde (10 Zi'l-hicce 1180) Salı günü vefât eyledi…çok zaman tezkire-i sânî ba'dehu Cizye Muhâsebeciliği ve defter emânetiyle mübeccel olmuş iken Râgıb Paşa'nın evâhir-i sadâretinde umûr-ı*

Okur cevher şinâsân-ı ziyâret rûhuna târîh

Cenâb-ı Hakk ide Nu'mân'ı sâbit câh-ı me'vâda

tarih mısraını söylemiştir.[267]

Aynı zamanda hattat olan Enîs Nu'mân Dede, Râmiz, Fatîn ve Müstakîm-zâde Süleymân Sadeddin tarafından hattatlığı ile övülmektedir.[268] Zarif, nüktedan ve hoş-sohbet bir kişiliğe sahip olan Nu'mân Dede,[269] hat sanatını Müstakîm-zâde'ye göre İstanbul'daki Mîr Âhur Câmii imamı Emîr Efendi'den, Ahmed Bâdî'ye göre ise Yedikuleli Abdullah Efendi'den öğrenmiştir.[270] Fatîn Tezkiresi'nde, Enîs Nu'mân Efendi'nin sülüs, nesih, dîvân, rik'a yazılarında yetenekli bir hattat olduğu bildirilmektedir.[271]

---

dîvânîyeye vukûfu olmak ser-riştesiyle yine büyük tezkireciliğe tenzîl ve 1176'da Recâ'î Mehmed Emîn Efendi yerine riyâset-i kitâb ile tebcîl olunup bir seneye karîb riyâsetde bulundukdan sonra 1177 evâsıtında nişâncılıkla kâm-bîn ü ba'de'l-'azl 1178 senesi evâhirinde tekrâr nişâncılığa ta'yîn kılındı. Birkaç mâh mürûrunda Yeniçeri kitâbetine menkûl ve senesi hitâmında ma'zûl oldu.", Adıgüzel, 2008: 92

267 *"Müstakîmzâde Efendi'nin târîhleri rakam-zede-i sütûr kılındı. Târîh: Okur cevher-şinâsân-ı ziyâret rûhuna târîh, Cenâb-ı Hakk ide Nu'mânı sâbit câh-ı me'vâda"*, Erdem, 1994: 21; *"Târîh: Okur cevher-şinâsân-ı ziyâret rûhuna târîh, Cenâb-ı Hakk ide Nu'mânı sâbit câh-ı me'vâda"*, Müstakîmzâde Süleymân Sadeddin, 1928: Gös. yer

268 Canım, 1995: 403

269 *"Merhûm-ı mûmâ-ileyh pîr ü zarîf nükte-dân enîs-i sohbet-i yârân-ı şefkat-nişân…idiler"*, Erdem, 1994: 21

270 *"Hüsn-i hatt u neshi İstanbul'da üstâd-ı ma'mûr İmâm-ı Câmi'-i Mîr-âhûr Emîr Efendi merhûmdan temeşşuk ile tahsîl ü izn ü icâzetiyle dahi tebcîl olunmuşdur."*, Müstakîmzâde Süleymân Sadeddin, 1928: Gös. yer, *"…sülüs ü nesih hatlarını üstâd-ı şehir Yedikuleli 'Abdullah Efendi'den ve daha hutût-ı mütenevvi'ayı esâtize-i sâ'ireden 'alâ vechi'l-ittikân ta'lîm ü tahsîl ederek hutûtun envâ'ında kesb-i mahâret eylemiş idi."*, Adıgüzel, 2008: Gös. yer

271 *"Müşârün-ileyh ashâb-ı dâniş ü hünerden olub selis ü nesh ü dîvânî vü rik'a hatlarında mahâret-i kâmilesi…"*, Fatîn, 1271: Gös. yer

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Râmiz'e göre şiirde ve nesirde usta bir edîb olan Enîs Nu'mân Dede, güzel söyleyişe sahip, eşsiz bir şairdir.[272] Fatîn'e göre şiirde ve nesirde tam bir bilgisi vardır.[273] Ahmed Bâdî Efendi de, Nu'mân Dede'nin "Zîver-i Bahrî" adındaki kalyonun denize indirilmesine dair yazdığı tarihten başka şiirinin görülmeyip, bu şiirin, şairin "belîgâne" şiirlerinden olduğunu yazmaktadır.[274]

Târîh:

Bahr-i emvâc-ı kerem kulzüm-i zehhâr-ı himem

Şeh-i ferhunde-şiyem gevher-i kân-ı nâ-yâb

Dâver-i devr-i zamân Hazret-i Mahmûd Hân kim

'Acemî bir kulıdur sanki derinde Dârâb

Çarh-ı atlas-ı ekâbir bâr-geh-i nusretdir

Top-ı zerrîn-'âlemi mihr ü meh-i 'âlem-tâb

Mihr-i bahşende ider kesb-i ziyâ mâh-i münîr

Mevce-i yemm kef-i cûdundan alur feyz-i nisâb

---

272 *"...şi'r ü inşâda mâhir ve hatt u imlâda mahâreti zâhir etvâr-ı müstahsene-i dil-pezîri gibi mâlik-i edâ-yı hüsn-i ta'bîr bir şâ'ir-i 'adîmü'n-nazîr idiler."*, Erdem, 1994: Gös. yer

273 *"...şi'r ü inşâda dahi ma'lûmât-ı tâmme ve şâmilesi oldugu..."*, Fatîn, 1271: Gös. yer

274 *"...Zîver-i Bahrî-nâm kalyon-ı hümâyûnun bahre nüzûlune dâ'ir zâde-i tab'-ı belîgâneleri olan işbu târîhden başka eş'ârı görülmemişdir."*, Adıgüzel, 2008: 91-92

Böyle ma‘mûrluğın gördi mi dehrün kimse
Yazmamış vak‘a-nüvîsân-ı zamân işte kitâb

Bâ-husûs cânib-i tersâne-i ma‘mûresi kim
Çeşm-i nuzzârı ider tarh-ı garîbi i‘câb

İtmemiş resmini levh-i dile ressâm-ı ezel
Böyle bir kalyonun inşâsı zihî re'y-i savâb

Kuvvet-i himmet-i ikbâl-i şehen-şâhı ile
Az müddetde ricâl itdiler itmâma şitâb

Lîk bu resm-i dil-ârâya nazîr olmaz hiç
Çeşm-i ahvelde meger misli ola sûret-yâb

Müstedâm eyleye Hakk pâdişeh-i devrânı
Tâ ki oldukça yemm-i himmeti pür-mevc ü habâb

Beyt-i vâhidde Enîsâ bu mücevher târîh
Oldı silk-i suhanun zîneti çün fasl-ı hitâb

Bahr-ı cûd-ı Şeh Cem kudrete sürdi yüzini

Süzilüb Zîver-i Bahrî yemme mânend-i ‘ukâb[275]

[275] Erdem, 1994: 21-22

TÂ'İB (SÂ'İB) EFENDİ

(ö.1192/m.1778)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Hizb-zâde Hattât Mustafa Efendi adında bir zatın oğlu olduğu için, halk arasında "Hattât-zâde" veya "Hattât Hacı Mehmed" diye tanınan Mevlevî şair Tâ'ib Efendi, Edirne'de dünyaya gelmiş olup, kendisi de babası gibi bir hattattır.[276]

Bütün ömrünü okumak ve okutmakla geçirmiş olan Tâ'ib Efendi,[277] nesih, sülüs ve ta'lik hatlarını önce babasından, daha sonra Haffâf-zâde Hüseyin Efendi'den temeşşuk edip icazet almıştır.[278] Levha tertibi ve girifti bakımından değerli yazıları olan Tâ'ib Efendi,[279] nakkaşlık ve hakkaklıkta da usta olup, Edirne Saraçlar Çarşısı'ndaki Hacı Alemeddin Camii'nde yazdığı kıtaları vardır. Ayrıca Sezâyî Dergâhı'nın semahane ve türbe kapılarındaki tuğralar da Tâ'ib Efendi'ye ait olup, vaktiyle Cemiyyet-i İslâmiyye binasında bulunan bir yazısı da bu gün Edirne Halk Eğitim Merkezi'ndedir.[280]

15 Cemâziye'l-âhire 1192/m.11 Temmuz 1778 tarihinde vefat eden Tâ'ib Efendi, Zindanaltı'nda, Ortamezarlık'ta, Arpacılar'a karşı köşeye defnolunmuştur. Mezar taşında bir Mevlevî sikkesinin olduğu söylenir.[281] Rifat Osman, şairin mezar

---

[276] "*Tarîkat-ı 'aliyye-i Mevleviyye müntesiblerinden olup Hattât-zâde dimekle şehîr-i şâ'ir ve Hattât el-hâc Mehmed Tâ'ib Efendi'dir ki Hizb-zâde Hattât Mustafâ Efendi'nin ferzend-i hüner-mendidir.",* Adıgüzel, 2008: 109; Şimşek, 2008: 410; Peremeci, 1939: 275
[277] Peremeci, 1939: Gös. yer
[278] Şimşek, 2008: Gös. yer
[279] Rifat Osman,(1994): *Edirne Rehnüması*, Yayınlayan: Ratip Kazancıgil, Edirne, s. 109
[280] Şimşek, 2008: Gös. yer
[281] "*Bin yüz toksan iki senesi cemâdiye'l-âhiresinin on beşinci günü vefât etmekle Zindânaltı'nda Ortamezârlık'ta Arpacılar'a karşı köşede defn olunmuştur. Seng-i mezârında bir Mevlevî sikkesi vardır.",* Adıgüzel, 2008: Gös. yer

taşını Edirne Eski Camii karşısındaki Arslan-zâde Kabristanı'nda bulduğunu ve bu mezar taşını bugünkü Halk Eğitim Merkezi'nin girişine koydurttuğunu bildirmektedir.[282]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Şiirlerinde hem "Tâ'ib" hem de "Sâ'ib" mahlasını kullanan Tâ'ib Efendi'nin,[283] kaynaklarda şiirine dair bir bilgi bulunmazken, yalnızca Ahmed Bâdî Efendi, şair için "inciler yağdıran" tabirini kullanmaktadır.[284] Şairin, 1170/m.1756-57 tarihinde yazdığı *Cevâhirü'l-Kavâ'id* adını taşıyan, Farsça gramerine dair bir eseri vardır.[285]

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

Rûh elinden içelüm bâdeyi güldür güldür

Vakt-i eyyâm-ı tarab mevsim-i güldür güldür

Şîşe-i dilde olan la'l-i müzâbı bilmez

Velveleyle dökilür sâgara güldür güldür

---

[282] Rifat Osman, 1994: Gös. yer
[283] Şimşek, 2008: Gös. yer
[284] *"Bu gazel mahsûl-i tab'-ı dürer-bârlarıdır.",* Adıgüzel, 2008: Gös. yer
[285] "*Cevâhirü'l-Kavâ'id 'unvânlı bir kavâ'id-i Fârisiyesi vardır ki pek mükemmeldir."*, Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Peremeci, 1939: Gös. yer; Canım, 1995: 411; Şimşek, 2008: Gös. yer

İderek seyr-i çemen-zâr o şeh-i hüsn-i cemâl

Şehre gerdûn ile gelmede güldür güldür

Âb-ı Seyhûn ile Ceyhûn nice dem cünbiş olur

Eşk-i çeşmüm seyelân itmede güldür güldür

Sadr-ı meyhânede turma çek ayağun zâhid

Som kadehün yıkılur başuna güldür güldür

Hâbgâhumda dahi kendümi giryân görürem

Ey sitem-pîşe dil-i Tâ'ib'i güldür güldür[286]

[286] Adıgüzel, 2008: Gös. yer

HÂFIZ DEDE

(ö.1212/m.1797)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Halk arasında "Kömürcü-zâde" namıyla tanınan Edirneli Hâfız Dede'nin asıl adı Mehmed'dir.[287] Nüktedan bir kişiliğe sahip olan Hâfız Dede, Ömer Semahat Dede'nin hizmetinde yetişmiş bir Mevlevî dervişidir.[288] Tahsilini tamamladıktan sonra bir müddet seyahate çıkan Hâfız Dede, son olarak Güzelhisar Mevlevîhanesi şeyhi olmuştur.[289] 1212/m.1797 tarihinde Güzelhisar Mevlevîhanesi'nde vefat eden şairin kabri, İstanbul'da Eyüp semtindedir.[290] Kömürcü-zâde Hâfız Dede, kaynaklarda Bestekâr Hâfız Mehmed ile karıştırılmıştır.[291]

---

[287] *"Nâmı Mehmed olup mahmiyye-i Edirne'den zuhûr ve Kömürci-zâde şöhretiyle meşhûr…"*, Genç, 2000: 136; "*Şeyh Hâfiz Mehmed Efendi, mahrûsa-i Edirne'de tennûre-bend-i hân-kâh-ı vücûd olub…"*, Fatîn, 1271: 51; "*Şeyh Hâfiz Mehmed Efendi'dir. Kömürcü-zâde demekle meşhûr olmuştur. Edirne'de tennûre-bend-i hân-kâh-ı vücûd olup…",* Adıgüzel, 2008: 127

[288] *"Ol diyârda hôş-hân u nükte-dânlık ile müte'ârif iken kendülerün silsile-i 'aşk keşân-ber-keşân Dede 'Ömer Semâhat hazretlerinün şifâ-hâne-i terbiyyelerine cezb idüb nice zamân hizmet-i pür-bereketlerinde evkât-güzâr…"*, Genç, 2000: Gös. yer

[289] *"…ve cezbe-i zâ'ide ile müstagrak-ı hayret-i dîdâr olarak gâh ribât-ı Mevleviyye-i Edirne'de karâr ve gâh hâvânık-ı sâ'ire-i etrâfda bi'l-müsâfere geşt ü güzâr iderek âhirü'l-emr Güzelhisâr'da vâkı' Zâviye-i Mevleviyye'ye şeyh olup…",* Genç, 2000: Gös. yer; "*…tarîkat-ı 'aliyye-i Mevleviyye'ye dehâletle mu'ahharen ba'zı memâlik ü büldânda bir müddet seyr ü seyâhat eyledikden sonra Güzelhisâr-nâm memleketde vâkı' Mevlevîhâne'nin meşîhatına nâ'il…",* Fatîn, 1271: Gös. yer; *"…ba'de tahsîlü'l-'ulûm tarîkat-ı 'aliyye-i Mevleviyye'ye dehâlet ve ba'zı memâlik ü büldânda bir müddet seyâhatle tarîk-i mezkûrce tekmîl-i rüsûm ettikten sonra Güzelhisâr kasabasında vâkı' Zâviye-i Mevleviyyesi meşîhati i'tâ buyurulmuştu.",* Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[290] "*…ve bin iki yüz on iki târîhinden sonra kurb-gâh-ı Cenâb-ı perverd-gâra 'âzim ü nâkıl olmuşdur.",* Fatîn, 1271: Gös. yer; *"Orada imrâr-ı rûz ü leyâl eylemekte oldugu hâlde bin iki yüz on iki târîhinde 'âzim-i 'âlem-i câvidânî olmuştur.",* Adıgüzel, 2008: Gös. yer, Mehmed Süreyyâ, 1309: C. 2, 99; Canım, 1995: 413; Tuman, 2001: C. 2, s. 177, Madde No: 713, Fatîn ve Ahmed Bâdî, Hâfız Dede'nin ölüm tarihini 1212/m.1797 olarak verirken, Mehmet Nâil Tuman, şairin 1218/m. 1803 yılında vefat edip, Bursa'da medfun olduğunu yazmaktadır.

[291] Canım, 1995: Gös. yer

Hâfız Dede'nin, Esrâr Dede'ye hediye olarak gönderdiği ve *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'de kayıtlı olan, biri Türkçe ve biri Arapça olmak üzere iki kıt'ası olup, bu şiirlerden başka manzumesine tesadüf olunamamıştır.[292]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Kaynaklarda Hâfız Dede'nin şiiri ve şairliği hakkında pek fazla bir bilgiye rastlanamamaktadır. Yalnızca Esrâr Dede, Hâfız Dede'nin ârifâne ve âşıkâne şiirleri olduğunu yazmakta,[293] Bâdî Efendi de şairin şeyhâne şiirler söylediğini kaydetmektedir.[294]

Şiirlerinden Örnekler:

Kıt'a:

Evvel-i evvel-i 'âlem der-i Mevlânâ'dur

Âhir-i âhir-i Âdem der-i Mevlânâ'dur

Mazhar-ı cem'-i şu'ûn dâ'ir-i 'arş-ı a'zam

Mûcid-i mevc dem-â-dem der-i Mevlânâdur[295]

---

[292] "*Fakîre hediyye buyurdukları iki 'aded kıt'a-i zîbâları tahrîr olındı.*", Genç, 2000: Gös. yer
[293] "*Eş'ar-ı huceste-asarları 'arifane ve güftar-ı ma'ârif-medarları 'âşıkane olup…*" Genç, 2000: Gös. yer
[294] "*… bu kıt'a zade-i tab'-ı şeyhaneleridir.*" Adıgüzel, 2000: Gös. yer
[295] Genç, 2000: Gös. yer

NEŞ’ET

(d.1148/m.1735- ö.1222/m.1807)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Şiirleri ve şairliğinden çok, yetiştirdiği öğrencileriyle tanınan[296] Neş’et’in asıl adı Süleyman olup, 1148/m.1735 tarihinde Edirne’de doğmuştur. Babası müzisyen ve şair Ahmed Refî‘ Efendi, Edirne’de sürgünde bulunduğu sırada doğan oğluna;

Hudâyâ iki ‘âlemde ‘azîz eyle Süleymân’ı

tarihini düşürmüştür.[297] Babası, III.Ahmed ve I.Mahmud’un musahiplerinden olduğundan *Musâhib-i şehr-i yârî* unvanını kazanmış ve İstanbul’da tahsil görmüş bir zattır.

Meskenimden dûr edip gurbettde ser-gerdân eden

Kısmetim mi tâli’im mi yoksa cânâ sen misin

şeklindeki şarkısı I. Mahmud tarafından beğenilen Ahmed Refî‘ Efendi, 1150/m.1737 tarihinde affedilerek oğluyla birlikte İstanbul’a dönünce, Neş’et, öğrenimine İstanbul’da devam etmiştir.[298] Kaftan Ağalığı görevi ile 1164/m.1750 yılında Hicaz’a atanan Refî‘ Efendi, oğlunu da yanında götürmüş ve dönüşte uğradıkları Konya’da, Ebûbekir Çelebi (öl. 1199/m.1785)’den el alan Süleyman Neş’et, Mevleviyye tarikatına intisap etmiştir.[299] Mevlevîliğe intisabından sonra,

---

[296] Canım, 1995: 415

[297] “*Neş’et Süleymân Ağa, dergâh-ı ‘âlî gediklülerindendür.”*, Silahdârzâde Mehmed Emîn, *Tezkire*, Millet Ktp. Ali Emirî 795, vr. 62a; “*Dergâh-ı ‘âlî gediklülerindendür.*”, Şefkat, *Tezkire*, Millet Ktp. Ali Emirî Tarih 770, vr. 176a; *“Hâce Süleymân Neş’et Efendi, medîne-i Edirne’de sâlifü’t-terceme Ahmed Refî‘ Efendi’nin sulbünden, Hudâyâ iki ‘âlemde ‘azîz eyle Süleymân’ı târîhini nâtık oldugu vechile bin yüz kırk sekiz senesi hilâlinde zînet-efzâ-yı ‘âlem-i vücûd olub…”*, Fatîn, 1271: 406; *“Hâce Süleymân Efendi’dir. Edirne’de Âsitâneli Ahmed Efendi menfiyen bulunduğu hengâmda sulbünden mısra’: Hudâyâ iki ‘âlemde ‘azîz eyle Süleymân’ı târîhi nâtık oldugu üzere bin yüz kırk sekiz senesi hilâlinde zînet-efzâ-yı ‘âlem-i vücûd olub…”* Adıgüzel, 2008: 346

[298] Canım, 1995: Gös. yer

[299] Canım, 1995: Gös. yer; Açık, 2002: 294

İstanbul'da tanışıp etkisinde kaldığı Bursalı Şeyh Emîn Efendi'ye bağlanıp Nakşibendî tarikatına da giren Süleyman Neş'et Efendi, bu tarikatta aktif bir derviş olmamıştır.[300]

İstanbul'a döndükten sonra babasını kaybeden Süleyman Neş'et, Sarı Ali Efendi ve Yâsînî-zâde gibi devrin büyüklerinden dersler almıştır. Mesnevî'yi daha iyi anlamak için Tahmasb Kulı Han'ın hekimi ve aynı zamanda şair olan Aymânî'den Farsça dersleri de alan şair, daha sonraları İstanbul'da Mollâ Gürânî'deki konağında Farsça dersleri veren ünlü bir hoca olmuş ve evi bir okul halini almıştır.[301] Hoca Neş'et'in şöhreti kısa zamanda İstanbul sınırlarını aşmış ve evine ülkenin her yerinden gelenler olduğu gibi Özbekistan, İran, Turan, Hindistan, kutsal topraklar ve diğer İslam ülkelerinden de gelenler olmuştur.[302] Pek çok sanatçı, ilim ve devlet adamını bir araya getirmiş olan Neş'et, burada lider kişilik özelliği ile karşımıza çıkmaktadır.[303] Şairin şiirdeki hocası Dâyezâde Cudî Efendi;

Çünki 'ilm ü edebe edeble etdin rağbet

Dâ'imâ sâhib-i 'irfân ile eyle sohbet

Gayret-i tıynet-i sarf it eser-i eslâfa

Mahlas-ı ma'ârifin ola cihânda Neş'et

---

300 *"... 'unfuvân-ı tufûliyyetinde Der-Sa'âdet'e bi'l-muvâsıla tahsîl-i ma'ârif-i külliye eyledikden sonra tarîkat-ı 'aliyye-i Nakş-bendiyye'ye sülûk ile Brusevi Şeyh Emîn Efendi merhûmdan ahz-ı yed-i inâbet eyleyüb…"*, Fatîn, 1271: 406; *"…'unfuvân-ı tufûliyyetinde Der-Sa'âdet'e 'azîmetle tahsîl-i ma'ârif-i külliye eyledikden sonra tarîkat-ı 'aliyye-i Nakş-bendiyye'ye sülûk edip Bursalı Şeyh Emîn Efendi merhûmdan ahz-ı yed-i 'inâbetle…",* Adıgüzel, 2008: Gös. yer, Atilla Özkırımlı, (1987): *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* Neş'et Maddesi, Cem Yayınevi, İstanbul, C. 3, s. 912

301 *"…Der-Sa'âdet'de Mollâ Gürânî-nâm mahalde kâ'in konağında ikâmetle zu'amâdan bulunduğu hâlde ba'zı heves-kârâne fünûn-ı Fârsiyye ta'lîmi bir takım mesnevî-hânâna müşkilât-ı kitâb-ı Mesnevî tefhîmi ile güzârende-i rûz u leyâl iken…"*, Fatîn, 1271: Gös. yer; *"…Der-Sa'âdet'de Mollâ Gürânî-nâm mahalde kâ'in konağında ikâmet ve zu'amâdan bulundugu hâlde ba'zı heves-kârâne 'ulûm-ı Fârisiye ta'lîmine ve bir takım mesnevî-hânâna müşkilât-ı Mesnevî tefhîmine güzârende-i eyyâm u leyâl iken…"*, Adıgüzel, 2008: 346-47 Canım, 1995: Gös. yer

302 Mehmet Ulucan, (2007): "Edebiyatımızda Lider Tipi ve Hoca Neşet Örneği", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 17, Sayı 17, Elazığ, s. 138-39

303 Ulucan, 2007: 137

kıt'asıyla ona "Neş'et" mahlasını vermiştir.[304]

Zeamet sahibi olması sebebiyle 1768 Rus seferine katılan ve silah kullanmada usta olan Süleyman Neş'et'in, askerin arasında daima sipahi kılığında gezdiği söylenir. Cömertliği, misafirperverliği, ve hazır cevaplılığıyla tanınan bir şair olan Neş'et Efendi, devrinde bir çok şaire hocalık etmiş ve öğrencilerinden bazılarına mahlaslarını kendisi vermiştir. Bu sebeple *Dîvân*'ında bir çok mahlas-name vardır. Şairin mahlas verdiği şairler arasında Şeyh Gâlib, Pertev Efendi, Beylikçi İzzet Bey, Hoca Vahyî gibi şairler bulunmaktadır.[305] "Hoca Neş'et" veya "Baba Neş'et" diye tanınan Neş'et Efendi, öğrencilerinden Şeyh Gâlib'e Es'ad mahlasını;

Neş'et dedi pîrân zebânından edip gûş

Mahlas ana Es'ad ne sa'âdet bu ne şândır

beytiyle vermiştir.[306]

Latifeyi seven bir kişiliğe sahip olan Neş'et'in, çubuk içtiği ve bir gün meclisinde bulunanlardan birinin şaka yollu kendisine "Efendim, cennette ateş yok, siz orada çubuğunuzu neyle yakacaksınız?" diye sormasına "Sizin kebap pişirilecek ocaktan" cevabını verdiği bilinmektedir.[307]

Ömrünün büyük bir kısmını İstanbul'da geçiren Hoca Neş'et, 1771 yılında Halîl adındaki 14 yaşındaki oğlunu ve 1778'de ağabeyi Süleyman'ı kaybetmiş, kendisi de şair Sürûrî'nin düşürdüğü;

Neş'et Efendi göçdi cinân ola menzili

---

[304] Açık, 2002: Gös. yer
[305] Canım, 1995: 416
[306] Açık, 2002: 294-95
[307] Canım, 1995: Gös. yer

tarih mısraından anlaşıldığına göre 1222/m.1807 yılında vefat etmiştir.[308] Kabri Topkapı haricinde, Maltepe Hastanesi yolunda, sağ tarafta, Sakızağacı adıyla bilinen yerdedir.[309]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Hoca Neş'et fazla kaside yazmayıp, daha çok na'tleri, Boğaziçi'ni, bilhassa Bebek semtinin doğal güzelliklerini anlattığı şiirleri ve mahlas-nameleri ile şöhret bulmuştur.[310] Gazelleri ârifâne ve âşıkâne olup Mevlânâ'dan etkilenen Hoca Neş'et, daha çok Nâbî tarzında şiirler yazmıştır.[311] Tarih düşürme sanatında da başarılı olan Süleyman Neş'et'in, III. Selim devrinde yapılan Neşât-âbâd Kasrı, çeşmeler, cami ve tekkeler ile Kırım Hanı Devlet Giray'ın, Safiye Sultan'ın oğlu Mehmed'in ve bazı şeyhlerin ölümü üzerine yazdığı pek çok tarih vardır. Şiiri ilim gücüyle söylediğinden bazı şiirleri pek parlak olmayan Neş'et Efendi'nin,[312] kendisinden önceki ve çağdaşı olan şairlere yazdığı nazirelerine bakarak, Fuzûlî, Bâkî, Nâbî, Nedîm, Şeyh Gâlib, Koca Râgıb Paşa, Kethüdâ-zâde 'Ârif, Hayrî ve Hanîf'in şiirlerini beğendiğini söylemek mümkündür. *Terceme-i Şerh-i Dü-Beyt-i Mollâ Câmî* adlı eserinde oldukça ağır, secili ve sanatlı bir üslup kullanarak nesir sahasındaki ustalığını da gösteren Neş'et'in, özellikle Mevlevî çevrelerinde kazandığı bir şöhreti vardır ki, bazı şiirleri Şeyh Gâlib, Bursalı Mehmed Emîn, Enderunlu Fâzıl, Senîh, İzzet Molla, Leylâ Hanım gibi devrinin ileri gelen şairleri tarafından tanzir edilmesi de şairin şöhretini göstermek bakımından mühimdir.[313]

---

[308] *"…iki yüz yigirmi sâlinde kurb-gâh-ı cenâb-ı Rabb-ı müte'âl olmuşdur. Vefâtına Sürûrî Efendi'nin söylediği târîhdir: Neş'et Efendi göçdi cinân ola menzili",* Fatîn, 1271: 406-07; *"…Neş'et Hâce, Neş'et Efendi göçdi cinân ola menzili"*, Ârif Hikmet, *Tezkire*, Millet Ktp. Ali Emirî Tarih 789, vr. 61a; *"…bin iki yüz yigirmi iki târîhinde irtihâl-i dâr-ı bekâ etmişdir. Vefâtına Sürûrî Efendi'nin söylediği târîhdir. Mısra': Neş'et Efendi göçdi cinân ola menzili"*, Adıgüzel, 2008: 347; Canım, 1995: Gös. yer

[309] Bursalı Mehmed Tahir, 1972: C. 2, 279

[310] Canım, 1995: 417

[311] Açık, 2002: 295

[312] Bursalı Mehmed Tahir, 1972: Gös. yer

[313] Canım, 1995: Gös. yer

Süleyman Neş'et'in bilinen eserlerinin en önemlisi, öğrencisi Pertev Efendi tarafından düzenlenip 1252/m. 1836 yılında Mısır'da Bulak matbaasında taş baskı olarak yayımlanan *Dîvân*'ıdır. Eserin İstanbul ve Ankara Kütüphanelerinde bulunan bazı yazma nüshaları şunlardır: Millet Ktp., AE Tarih 53, Millet Ktp., AE Tarih 447, Millet Ktp., AE Tarih, 775, Millet Ktp., İbnü'l Emin Ktp., 2824, İÜ Ktp.,TY.42, 303, 5752, 1587, 2826/1-2,m5456, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi 692, Ankara DTCF Ktp., M. Ozak, 1, 783.[314] Şairin bir diğer eseri ise Hindistan'da yetişip Farsça şiir söylemede üstad olan, Mirza Bidil'in *Tûr-ı Ma'rifet* adlı eserine nazîre olarak yazdığı *Tûfân-ı Ma'rifet* adlı mesnevisi olup, Neş'et Efendi bu eseri Nakşibendî tarikatına girdikten sonra, 1754 tarihinde kaleme almıştır.[315] Bursalı Mehmed Tâhir, şairin yine Nakşibendî tarikatına ait *Meslekü'l –Envar ve Menba'u'l-Esrar* tercemesi olduğunu yazmaktadır.[316] Süleyman Neş'et'in yukarıda sözü edilen *Terceme-i Şerh-i Dü-Beyt-i Molla Cami* adlı mensur eseri de 1263/m. 1847'de İstanbul'da basılmıştır.[317]

Şiirlerinden örnekler:

Gazel:

Kılıcı kanlu eli kanlu dili kanlu güzel

Çeşm-i cellâdı yaman cân alıcı kanlu güzel

Kahramân-ı nigehi gibi Celâlî-meşreb

Bir levendâne revişlü geliş 'Osmânlu güzel

---

[314] Canım, 1995: Gös. yer

[315]"*…bir kıt'a dîvân-ı belâgat-'unvânı ile Tûfân-ı Ma'rifet isminde bir eser-i mu'ciz-beyânı vardır."*, Fatîn, 1271: 407; *"...bir kıt'a dîvân-ı belâgat-'unvân ile Tûfân-ı Ma'rifet isminde bir eser-i mu'ciz-beyânı vardır."*, Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer

[316] Bursalı Mehmed Tahir, 1972: Gös. yer

[317] Canım, 1995: 418

Şehr-âşûb-ı zamân şöhret-i âfâk-ı cihân

Mâh-ı Ken‘ânî gibi şöhreti var şânlu güzel

Çeşm ü ebrû vü leb ü hâl-i ruhında söz yok

Vasf-ı hüsnün diyemem câzibelü ânlu güzel

Ceyş-i hûbânun odur şimdi sipeh-sâlârı

Neş’et ol devlet ü ikbâl ile ‘unvânlu güzel

Gazel:

Zahm-veş açma dehen kimseye Lokmân ise de

Merhem-i merhameti derdine dermân ise de

Cebhe-sâ olma sakın zillet ile ‘izzet içün

Tutalum kim feleğün atlası dâmân ise de

Nahvet ü nazı kem it lutf u kerem ile şehâ

Lâzım-ı saltanat u şevket ü ‘unvân ise de

Vir rızâ *nahnü kasem* kısmetine sultân ol

Âb-ı rû dökme yürü dehre Süleymân ise de

Fâriguz himmet-i erbâb-ı himemden Neş'et

Mâye-i muhteşemi servet ü sâmân ise de[318]

Gazel:

Ey âh-ı serd bir eserün yok mıdur senün

Ey eşk-i germ bir hünerün yok mıdur senün

Oldı harâb-ı seyl-i sirişk hânümân-ı dil

Ey dil-nişîn büt haberün yok mıdur senün

Nûr-ı sevâd-ı dîde misin gerden üzeresin

Ey hâl hîç gayrı yerün yok mıdur senün

Bir şemme yok mı perçem-i pür-çînden sabâ

Iklîm-i Çîn'e bir seferün yok mıdur senün

Şeh-bâz-ı sayd-gâh-ı merâm olmamak 'aceb

Neş'et himemle bâl ü perün yok mıdur senün[319]

[318] Adıgüzel, 2008: 347-48
[319] Fatîn, 1271: 406

NAKŞÎ MUSTAFA DEDE

(ö.1271?/m.1855?)

Hayatı ve Şahsiyeti:

19. yüzyıl şairlerinden Nakşî Mustafa Dede, Edirne'de doğmuş, tahsilini de Edirne'de tamamlamış bir Mevlevî şairidir.[320]Arapça, Farsça, tasavvuf, edebiyat ve musiki dersleri alarak kendini yetiştirmiştir. Mevleviyye tarikatına intisap maksadıyla Şemsî Dede adlı bir arkadaşıyla birlikte Konya'ya gitmek üzere yola çıkmış, Afyon Mevlevîhanesi'ne uğradıklarında, Şemsî Dede burada kaldığından, tek başına Konya'ya gitmiş ve Konya Mevlevîhanesi'nde çilesini tamamlamıştır. 1240/m.1824 tarihinde Kâhire Mevlevîhanesi'ne giderek kudûmzenbaşılık yapmış, 1254/m.1838'de de Şeyh Fikrî Dede'nin vefatı üzerine Hemdem Çelebi tarafından mevlevîhanenin postnişînliğine getirilmiş ve on altı yıl bu görevde kalmıştır.[321] 1260/m.1844 yılında Edirne'ye kısa bir seyahat yapan Nakşî Mustafa Dede, 1271/1855'te Kâhire'de vefat ederek, mevlevîhane haziresine defnolunmuş, yerine ise İbrahim Rüşdî Dede meşihata geçmiştir.[322]

Vefat tarihini gösteren;

Allah Allah diyü gitdin vahdete Nakşî Dede

---

[320] *"Mahrûsa-i Edirne'de nakş-bend-i 'âlem-i vücûd olub tarîkat-ı 'aliyye-i Mevleviyye'ye intisâb ile…"*, Fatîn, 1271: 418; Canım, 1995: 430

[321] *"…bin iki yüz kırk târîhinde Mısr-ı Kâhire'ye 'azîmet ve bir müddet ikâmetle iki yüz elli dört senesi hilâlinde Kâhire-i mezbûre Mevlevî-hânesi meşîhatına revnak-sâz-ı irşâd olmuşdur.*", Fatîn, 1271: Gös. yer; "*Mustafâ Dede Efendi'dir. Edirne'de nakş-bend-i 'âlem-i vücûd olub tarîkat-ı 'aliyye-i Mevleviyye'ye intisâb ile bin iki yüz kırk târîhinde Mısr-ı Kâhire'ye 'azîmet ve bir müddet ikâmetle iki yüz elli dört senesi hilâlinde Kâhire mezbûre Mevlevî-hânesi meşîhatine revnak-sâz-ı irşâd olmuşdur."*, Adıgüzel, 2008: 360; Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: 411

[322] Şimşek, 2008: Gös. yer

mısraını, sağlığında iken kendisinin söylediği nakledilmektedir.[323] Mehmed Süreyyâ ve Mehmet Nâil Tuman'ın, şairin vefat tarihini Sultan Abdülaziz devri (1861-1876) ve ortaları diye göstermeleri yanlıştır.[324]

Devrinin tasavvufi şahsiyetleri arasında önemli bir yeri olan Nakşî Mustafa Dede, şairliğinin yanı sıra musikişinas, neyzen ve hattattır.[325] O. Nuri Peremeci, Nakşî Mustafa Dede'nin pek çok ayin bestelediğini söylemekte ise de[326] günümüze sadece şedd-i araban Mevlevî ayini ulaşmıştır. Bu ayin, kıvrak yapısı, yumuşak ve kıvrak üslubuyla ayin repertuarının önemli eserleri arasında sayılmaktadır.[327] Selami Şimşek, Yılmaz Öztuna'dan naklen Nakşî Mustafa Dede'nin ayrıca araban peşrevi ve şevk-efzâ saz semaisi bestelediğini bildirmektedir.[328] Musikide pek çok talebe yetiştirmiş olan Nakşî Mustafa Dede'nin talebeleri arasında Şişman Ahmed Dede, Hidiv Abbas Hilmî Paşa'nın hizmetçisi Mehmed Suphî ve Şeyh Hüseyin Azmî Dede bulunmaktadır.[329]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Türkçe ve Farsça rubaileriyle tanınan Nakşî Mustafa Dede'nin bu rubailerinde çok başarılı olduğu, onun yetmiş dört rubaisini incelemiş olan Sadeddin Nüzhet Ergun tarafından ifade edilmiştir.[330] Bu durum, şairin Farsça'ya da hakim olduğunu göstermesi bakımından mühimdir. Ayrıca Nakşî Dede'nin, Mevlânâ için yazdığı 53 beyitlik bir hilyesi (Mevlânâ Müzesi Ktp., No.2163, 48a-49b)[331] vardır.

---

[323] Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer
[324] Mehmed Süreyyâ, 1996: C. 4, 577; Tuman, 2001: C. 2, s. 1092, Madde no: 4399
[325] Şimşek, 2008: Gös. yer
[326] Peremeci, 1939: 310
[327] Şimşek, 2008: 423
[328] Şimşek, 2008: 411
[329] Şimşek, 2008: 423
[330] Şimşek, 2008: 411
[331] Şimşek, 2008: 412

Şiirlerinden Örnekler:

Rubâ‘î:

Evlâd-ı ‘Alî bendesiyüz gam yemeyüz

Mevlâ-yı Velî bendesiyüz gam yemeyüz

Nakşî gibi sad-hezâr Mevlânâ’nun

Tâ rûz-ı belî bendesiyüz gam yemeyüz[332]

Rubâ‘î:

‘Âkil mi yâ dîvâne miyem bilmem hiç

Mahrem mi yâ bîgâne miyem bilmem hiç

Bu kesret vahdetle mübhem kaldım

Bir dâne mi bin dâne miyem bilmem hiç

Rubâ‘î:

Mescidde vü puthânede ferrâş oldum

Tâ derd-i sanemlerle sarardım soldum

Kütb içre arardım ben anı âhir

Evrâk-ı perîşân-ı dilimde buldum

---

[332] Adıgüzel, 2008: 361

Rubâ'î:

Sen ben mi yâ ben sen mi yâ sen sen ben ben

Ger ben sen isem sen ben isen nola bu ten

Ben ben değilim anladığım bu ki hemân

Hem ben ben ü hem sen sen ü sen ben ben sen[333]

[333] Şimşek, 2008: Gös. yer

MAHREM DEDE

(ö.19.yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Bazı kaynaklarda Muharrem adıyla anılan[334] Mahrem Dede, Edirne Murâdiye Mahallesi'nde doğmuştur.[335] Edirne'de büyüyen Mahrem Dede, tahsilini de burada tamamlamış, Mevlevî tarikatına intisap ettikten sonra, uzun bir süre seyahat etmiş ve son olarak İzmir'e yerleşerek, Sultan Abdülmecid döneminin (1839-1861) sonlarında İzmir'de vefat etmiştir.[336] Mahrem Dede'nin son derece güzel ney çaldığı da bilinmektedir.[337]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Kaynaklar, şiirlerinde "Mahrem" mahlasını kullanan Mahrem Dede'nin, güzel ve içli şiirler söylediğini belirtmekle yetinmektedirler.[338] Ahmed Bâdî Efendi ise, eserine aldığı çoğu şairin şiiri için kullandığı "inciler yağdıran sözler" tabirini, Mahrem Dede için de kullanmaktadır.[339] Kaynaklarda yer alan şiirlerinde Mahrem

---

[334] Mehmed Süreyyâ, 1996: C. 4, 99; Tuman, 2001: C. 2, s. 911, Madde no: 3772; Açık, 2002: 312
[335] Peremeci, 1939: 280
[336] *"Mahrûsa-i Edirne'de kadem-nihâde-i sâha-i vücûd olub tarîkat-ı 'aliyye-i Mevleviyye'ye intisâb ile bir müddet memâlik-i mahrûsada geşt ü güzâr eyledikden sonra medîne-i İzmir'de mu'ahharen ârâm u karâr eylemişdir."*, Fatîn, 1271: 367; *"Edirnelidir. Tarîk-i 'aliyye-i Mevleviyye'ye intisâbla bir müddet memâlik-i mahrûsada geşt ü güzâr eyledikden sonra medîne-i İzmir'de ârâm u karâr etmiş ve evâhir-i 'asr-ı Sultân 'Abdü'l-mecîd Hânî'de irtihâl-i hân-kâh-ı 'ukbâ eylemişdir."* Adıgüzel, 2008: 321; *" 'Osmânlı şu'ârasından ve tarîk-i Mevlevî dedegânından olub, 'an-asl Edirneli oldugu hâlde bir müddet devr-i memâlikden sonra İzmir'de karâr bulmuşidi."*, Şemseddin Sâmi, 1314: C. 6, 4175
[337] Canım, 1995: 432; Şimşek, 2008: 423; Peremeci, 1939: Gös. yer
[338] Peremeci, 1939: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: 412
[339] *"Bu eş'âr güftâr-ı dürer-bârındandır."*, Adıgüzel, 2008: Gös. yer

Dede'nin, Divan şiirinin teknik ve malzemesini işleyebilme açısından orta seviyede bir şair olduğu görülmektedir.[340]

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

Şu'le-dâr oldı felek şem'a-i dîdârumdan
Eylerem dehri çerâg âteş-i ruhsârumdan

Şevkuma yanmaga mûm oldı ser-â-ser dünyâ
'Âlemi rûşen idersem nola envârumdan

Öyle şem'am ki cihân şevkuma aldı fitîli
Yanmadan fark idemem nûrumı hiç nârumdan

Mescid-i 'ışkda kandîl-i tecellî-i zamân
Şu'le-yâb olmada şevk-âver-i etvârumdan

Mûmcı bir âfetün ağzından alındı bu gazel
Mahremâ şu'le vire dillere güftârumdan[341]

---

340 Açık, 2002: Gös. yer
341 Adıgüzel, 2008: Gös. yer

NİZÂMÎ

(ö.19.yy)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Mehmed Nizâmeddin olan Edirneli Nizâmî, Edirne Zen İbrahim Paşa Mahallesi'nden olup Alay Kitâbeti'nden ayrılmış olan Salih Hulûsî Efendi'nin oğludur. Vaktiyle İbrahim Paşa Hamamı, Nizâmî'nin annesinin mülkü olduğu için "Hammâmî-zâde" adıyla da tanınmıştır.[342] İlk tahsilini Horoslu'daki Birinci Rüşdiye Mektebi'nde (Hamîdî Sanâyi Mektebi) tamamlamış, daha sonra tahsilini devam ettirmek için İstanbul'a giderek Askerî Tıbbiye'ye kaydolmuşsa da bitirmeyi başaramamış ve Mevleviyye tarikatına intisap etmiştir. Kalekapısı Dergâhı'nda hizmetini tamamlayıp, seyahat yoluyla Konya Mevlânâ Âsitânesi'ne gitmiştir.[343] Ömrünün büyük bir kısmını seyahatle geçiren Nizâmî'nin nerede ve ne zaman vefat ettiği belli olmayıp, şiirleri hakkında da fazla bilgi yoktur.[344] Yalnızca Ahmed Bâdî Efendi, aşağıdaki beyitleri, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*'ye kaydolunması için Nizâmî'nin kendisine verdiğini yazmaktadır:[345]

Huccâc her sene Mînâ'da recm iderse de

Her an tekessür itmede şeytân tükenmedi

---

342 *"Nâmı Mehmed Nizâme'd-dîn'dir. Zen İbrâhîm Paşa Mahallesi ahâlisinden Âlây Kitâbeti'nden mahrec müteveffâ Sâlih Hulûsî Efendi'nin mahdûmudur. Vaktiyle İbrâhîm Paşa Hammâmı bunun vâlidesinin mülkü oldugu münâsebetle Hammâmî-zâde dahi derler."*, Adıgüzel, 2008: 350

343 "*Mukaddimen Horoslu'da vâki' Birinci Rüşdiye Mektebi'nde (el-yevm Hamîdî Sanâyi' Mektebi'dir) ba'de't-tahsîl Der-sa'âdet'e nakl ile 'Askerî Tıbbiyye-i Harbiyye'sine dehâlet ve teşrîh-i 'ameliyâtına kadar tahsîle müdâvemet eylemiş ise de teşrîhe 'adem-i tahammülüne mebnî bi'l-ihrâc tarîk-i Mevlevî'ye intisâb ile Kalekapısı Dergâh-ı şerîfinde tekmîl-i hidmet ederek bi't-tarîki's-seyâhat Konya'ya hazret-i pîr-i dest-gîre gelmiş…"*, Adıgüzel, 2008: Gös. yer

344 Peremeci, 1939: 286; Canım, 1995: 441; Şimşek, 2008: 413

345 *"…bu mecelleye derc olunmak üzere bu ebyâtı vermiştir."*, Adıgüzel, 2008: Gös. yer

Dil mübtelâ-yı ‘ışk idi tâ tıfl iken henüz

Yâ Rab nedür bu sûziş-i hicrân tükenmedi

*

Cânân ile sen pister-i kemhâda yaturken

Ben ana bedel sînedeki zahmı sarardum[346]

[346] Adıgüzel, 2008: 351

EDİRNELİ GÜLŞENÎ ŞAİRLER

‘ABDÜLKERÎM EFENDİ

(Ö.992/m.1584)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Abdülkerîm Efendi’nin hayatına ve şiirine dair bilinenler oldukça sınırlıdır. Edirneli olan Abdülkerîm Efendi, İbrahim Gülşenî’ nin halifelerinden Edirneli Âşık Mûsâ Efendi’den hilafet almış ve şeyhinin ölümünden sonra yerine Şah Melek Zâviye’sine şeyh olmuştur.[347] 963/m.1556 tarihinde telif edilmiş Hazarât-ı Hams tertibinde bir mevlid manzumesi olan Abdülkerîm Efendi, 992/m.1584 tarihinde Edirne’de vefat etmiştir.[348] Şah Melek Zâviyesi’nde medfun olan Abdülkerîm Efendi’nin ölümüne:

Oldı Kerîm Efendi’ye dâru’l-cinân makâm

mısraı, tarih düşürülmüş olup, sandukası üzerinde de Şeyh Vefâ’nın yazdığı şu beyitler vardır:

Şeyh-i sânî hazret-i ‘Abdülkerîm

Menba‘-ı feyz idi ol kalb-i selîm

Gel Vefâ dergâhına yüz sür anın

Ta olasın mazhar-ı lutf-ı Rahîm[349]

[347] Şimşek, 2008: 72
[348] Bursalı Mehmed Tahir, 1972: C. 1, 44
[349] Şimşek, 2008: Gös. yer

Şiirlerinden Örnekler:

İlâhî ma‘rifet nûrun delîl et

Sirâc-ı ‘akla kudretten fitîl et

Kulûbun kâlıbını rûşen eyle

Ma‘ânî sırrı ile gülşen eyle[350]

[350] Canım, 1995: 185

KURTZÂDE VÂLİHÎ

(ö.994/m.1586)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Kurt Mu'arrif adıyla tanınmış bir zatın oğlu olduğu için Kurt-zâde namıyla bilinen Vâlihî, Edirne'de doğmuştur.[351] Medrese tahsilini tamamladıktan sonra ilmiye sahasını terk edip tasavvufa meyleden Vâlihî, diyar diyar dolaşıp çeşitli dergahları ziyaretle muhtelif şeyhlere mürid olduktan sonra, nihayet Kahire'ye giderek Gülşeniyye tarikatının kurucusu İbrahim Gülşeni'nin 940/m.1534 yılında ölümü üzerine yerine geçen oğlu Seyyid Ahmed Hayâlî'ye intisap etmiştir.[352] Şairliğinin yanında vaiz, muhaddis ve müfessir sıfatlarına da sahip olan Vâlihî, daha sonra Edirne'ye dönerek Selimiye Camiinin ilk vaizi olmuş ve verdiği vaazlar ve

---

[351] "*Mahrûse-i Edirne'dendir… Kendüye Kurd-zâde dirler. Babası Kurd Mu'arrif dimekle ma'rûfdur.*" Âşık Çelebi, 1971: 76a; "*Edirne'dendir. Kurd-zâde dimekle ma'rûf…*", Kutluk, 1989: C. 2, 1032; "*Dârü'n-nasr-ı mahmiyye-i Edirne'dendir. Kurd-zâde dimekle ma'rûfdur.*", Kutluk, 1997: 314; "*Vâlihî-i Edirnevî: kurdzâde dimekle meşhûr…*", Solmaz, 2005: 570; "*Edirnevî Kurd-zâde'dir.*", Riyâzî, *a.g.e.*, 144b; "*(Kurd-zâde şeyh) Edirnelidir.*", Faik Reşad, (1311): *Eslâf*, İstanbul, s. 139; "*(Kurt-zâde) Edirneli olub…*", Şemseddin Sâmi, 1316: C. 6, 4671; "*Edirnelidir. Kurd-zâde demekle ma'rûfdur.*", Adıgüzel, 2008: 368; "*Kurd-zâde Şeyh Vâlihî Efendi, Kurd Mu'arrif dinmekle meşhûr birinin oğludur, Edirneli.*", Tuman, 2001: C. 2, s. 1144, Madde no: 4549 Osmanlı Müellifleri'nde (bkz. C. 2, s. 422) Kurtzâde Vâlihî'nin Edirneli olduğu kaydedildikten sonra verilen dipnotta "*Hasan Çelebi sözüne göre Uzunköprü (Cisr-i Ergene)'dendir.*" Yazıyorsa da bu şair Ergeneköprülü Vâlihî'dir. *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (bkz. S. 520) ve *Edirne Şairleri*'nde (bkz. s. 188) de Edirneli Vâlihî ile Ergeneköprülü Vâlihî aynı şair olarak görülmüştür.

[352] "*Tarîk-i 'ilm-i ma'hûdu 'ale't-tertîb görüb mevâlî-i 'azâm hidmetine irişdikden sonra taklîdden 'azm-i tahkîk etdi. Tasavvufa tahvîl-i tarîk etdi.*", Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer; "*… menâsıb-ı 'ilmiyye ve merâtib-i dünyeviyyeyi târik olub tarîk-i pür-tevfîk-i tasavvufa sâlik olub…*", Kutluk, 1989: C. 2, 1033; "*Fezâ'il ü ma'ârifle ârâste kemâlâtla pîrâste tab'-ı vekkâd ü zihn-i nakkâde mâlik iken Baş eğmezüz edâniye dünyâ-yı dûn içün deyü tarîk-i menâsıb-ı 'ilmiyyeye sâlik olmyub va'z u nasîhat semtine zâhib olmuşdur.*", Kutluk, 1997: Gös. yer; "*… 'ilm-i zâhire rûz u şeb iştigâl gösterirken bende-i tâlib-i vecd ü hâl olup tasfiye-i bâtın-ı pür- me'âl ârzûsıyla müsâfir-i bahr ü berr ve mücâvir-i hân-kâh-ı meşâyih-i mürîd-perver olup her birinün hidmetinden fünûn-ı 'ulûmı tahsîl ve…*", Solmaz, 2005: Gös. yer; "*Talebe-i 'ulûmdan iken Mısr'a 'azîmet ve ârzû-yı tarîkat-ı erbâb-ı hakîkat idüb Gülşenî-zâde Seyyid Hayâlî'den me'zûn-ı bi'l-reşâd oldukdan sonra…*", Faik Reşad, 1311: Gös. yer; "*İbtidâ tarîk-i kazâya sâlik ü 'işrete ma'il iken ba'de tarîk-i tasavvufa sülûkla…*", Şemseddin Sâmi, 1316: Gös. yer; "*Şehîr-i dânişmend ve emsâli meyânında bî-mânend iken mısr-ı Kâhire'ye 'azîmet ve ârzû-yı tarîkat-ı erbâb-ı hakîkat edip Gülşenî-zâde Seyyid Hayâlî hidmetlerinden cûyende-i murâd u fu'âd ve me'zûn-ı bi'l-irşâd olmuş idi.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Ömer Faruk Akün, (1986): "Vâlihî" Maddesi, *İslam Ansiklopedisi,* İstanbul, C. 13, s. 187

tesirli nasihatleriyle şöhret bulmuş, muhtelif müellifler tarafından vaizlik konusunda ünlü vaizler olan Asmaî, Câhız ve Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'ye benzetilmiştir.[353]

Gençliğinde içkiye ve güzele tutkun olduğu belirtilen Vâlihî'nin espriyi seven, kemal sahibi gönül ehli bir zat olduğu bilinmektedir.[354] Bir defasında Vâlihî camide vaaz ederken, sevgilisine göz koyanlardan birini cemaatin arasında görünce derhal kürsüden inmiş, dışarı çıkarıp elinde bir bıçak olduğu halde kovalamışsa da yakalayamamış, daha sonra tekrar camiye dönüp kaldığı yerden vaazına devam etmiştir.[355] Bir gün de camiden çıkarken dostlarından biri saygı ve sevgisinden Vâlihî'nin pabuçlarını çevirip önüne koymuş, şair de "*Azîzim, artık bizim için bunu*

[353] " *'İlm ü hadîs ü tefsîre ve fenn-i va'z-ı tezkîre iştigâl etdi. Mahal-i beyt-i belâgat ehlinün kürsî-nişîni fesâhat haylinün meclis-güzîni oldı. Hakkâ ki ol resme vâ'ızdur. Hüsn-i edâda ve takrîrde ya Asma'î ya Câhız'dur.*" Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer; " *... meydân-ı va'z u nasîhatde merd-i ma'ârif olmuşidi. Bu eyyâmda olan vâ'ızların tamâm-ı benâmlarından ve bu tâife-i kirâmın hayli fihâmlarındandır. Meclis-i va'zında rahîk-i pendini nûş idenler âlâm-ı ahzân-ı cihânı ferâmûş ider idi ve her birinin 'ummân-ı cihânı deryâlar gibi cûş idüb 'avâsıf-ı nussâh-ı irşâd-ı nişânı ile pür-cûş-ı hurûş olurlardı.*", Kutluk, 1989: Gös. yer; "*Hakkâ ki vâ'ız u nâsıhların benâmı ve ol ta'ife-i kirâmın müte'ayyin-i mâ-lâ-kelâmı olmuşdur.*", Kutluk, 1997: Gös. yer; "*... nice müddet şehr-i mezbûrda vâ'ız-ı huceste-kelâm ve nesâyih-i havâs u 'avâm itmekle mev'izede benâm olmışdur.*", Solmaz, 2005: 571; "*Minber-nişîn ü va'z u tezkîr olmuşdu.*" Riyâzî, *a.g.e.*, Gös. yer; "*... Edirne'ye 'avdetle Sultân Selîm Câmi'ine vâ'ız ve 'asrında misâl-i Asma'î ve hâfız-ı hem-pâye-i Hüseyin-i Vâ'ız olmuşdur.*", Faik Reşad, 1311: Gös. yer; "*... Cevâmi'-i şerîfede icrâ-yı va'z u nasîhatle meşgûl olmuş, ve fasâhat ü talâkatile ve sözinin te'sîriyle şöhret bulmuş idi.*", Şemseddin Sâmi, 1316: Gös. yer; "*Ba'dehû Edirne'de vâ'ız u müzekkir ü muhaddis ü müfessir olup enfâs-ı pür-sûzu meclis-i va'z u nasîhîni germ ü âhendilân-ı şeddâd-ı hilkat-i nerm etmekle 'asrında Asma'î vü Câhız hempâye-i Hüseyin Vâ'ız olmagın Edirne'de Sultân Selîm Câmi'i binâ olundukda bunlar en evvel kürsî-nişîn-i va'z u nasîhat olmuş idi.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Kazancıgil, 1996: 149; Akün, 1986: 188

[354] "*... evâ'il-i hâlinde mey ü mahbûbun vâlihi ve hayrânı bezm-i şarâbın sâgar-ı sahbâ gibi zâd-ı ser-girânı iken...*", Kutluk, 1989: C. 2, 1032-33; "*Feemmâ hôş-tab' u rind-i lâubâli hûb-rûyân-ı cihânun vâlih-i cemâlidür.*", Solmaz, 2005: Gös. yer; "*... cemâl-i bâ-kemâlin 'âşık-ı bî-pervâsı, 'aşk-ı pâk ile neşve-nâk-i şevk ü tarab, dâ'imâ ser-germ-i câm-ı şûr u şegab, merd-i kâmil, ehl-i dil ve sâhib-i dil imiş.*", Faik Reşad, 1311: Gös. yer; "*Merhûm-ı müşârün-ileyh dilberân-ı sîm-berâna mâ'il 'âşık-meşreb deryâ-dil bir fâzıl-ı kâmil olup...*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Kazancıgil, 1996: 149-50

[355] "*İttifâken bir gün câmi'de kürsî üzerinde va'z u nasîhat iderken cüvân-ı mezkûr bir gâyet menfûr rakîble gelüb kürsî ayağında otururlar. Vâ'ız Efendi bunları gördükde 'aklı perâkende ve kelimâtı perîşân olur. Sabr u tahammüle gûşiş ider. Rakîb kande ise bed-hûyluğı komaz. Cüvânlar huyfeten musâhabet ü muhâvereye başlar. Vâ'ız Efendi bunı göricek sabr u karârı kalmayub bî-ihtiyâr kendüyi kürsîden aşağa atub bir büyük Engürüs bıçağıyla rakîbin üzerine hücûm ider. Rakîb karâra kâdir olmayub firâr idüb Vâ'ız Efendi ardınca biraz kovalayub erişemeyüb yine gelür ve va'zına meşgûl olur.*", Kutluk, 1997: Gös. yer; "*Menkûldür ki bir gün kürsîde va'z ederken mâ'il olduğu bir dilber-i dil-sitân ile rakîb-i girân-cân-ı musâhabet-künân câmi'e duhûl edip tâ kürsî mukâbelesinde ku'ûd u bî-tekellüfâne musâhabete şürû' edince mısra': Gayr ile görsem seni gayret helâk eyler beni mefhûmunca Vâ'ız Efendi'nin sabr u karârı kalmayıp halt kelâm ederek âhir ihtiyârı elden giderek hemân kürsîden aşağı sıçrayıp bir sikkîn-i keskin ile rakîb-i bed-âyînin üzerine hücûm eder rakîbin mukâbeleye mecâli olmayıp hemân üftân ü hîzân kapıdan dışarıya çıkınca Vâ'ız Efendi yerine gelip va'z u nasîhate meşgûl olurlar.*", Adıgüzel, 2008: 369

ayaklarımıza değil, başımıza giymek göründü" diyerek şaka yollu iltifat ve teşekkür etmiştir.[356] Bir rivayete göre de 971/m.1564 tarihinde kötü huylu bir vaizle garip bir maceraları olduğu için o esnada sürgün edilmesi ferman buyrulmuş ve bu olay Edirneli Emrî (öl.983/m.1575) tarafından şu tarih manzumesi ile tespit edilmiştir:

Emriyâ bu bir ʻaceb târîh olur

Vâʻızun başın keserse şâhumuz[357]

Ahmed Bâdî Efendi, Lutfî'den naklen Vâlihî'nin Cuma günü okunan hutbeleri, camilere Cuma vaizleri ve kürsü şeyhleri tayin etmek suretiyle Türkçe'ye tercüme ettirdiğini ve lisana aşina olmayanların da böylece bu hutbelerden istifade ettiğini bildirmektedir.[358]

Şöhreti ve ehliyeti dolayısıyla Selimiye Camiinin ilk vaizliği görevine getirilen ve hayatının sonuna kadar bu görevde kalan şairin, Serdar Lala Mustafa Paşa'nın şark seferine de katıldığı ve Tiflis'in Özdemiroğlu Osman Paşa tarafından fethedilmesi akabinde, şehrin kiliseden tahvil edilen camiinde kılınan ilk Cuma

---

[356] "*Bir gün câmiʻden çıkarken tâlib-i maʻrifet bir cüvân-ı nîk-haslet teberrüken pâ-bûşlarını çevirir. Vâlihî Efendi bir kerre vâlihâne yüzine bakdıkdan sonra kasd-ı tatyîb ü latîfe ile 'Azîzim, artık bizim için bunu ayaklarımıza değil, başımıza giymek göründü dir.*", Faik Reşad, 1311: Gös. yer; "*Ve yine nakl olunur ki bir gün câmiʻden çıkarken tâlib-i müfred bir civân-ı mâh-talʻat teberrük kasd eyleyip yaşmakların döndürür Vâlihî Efendi ol hûb-ı nâzenîne vâlihâne nigâh edip benüm sultânum şimden sonra biz bunı başımıza giymek göründi diye latîfe eder.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Canım, 1995: 188

[357] "*Mervîdir ki 971 târîhinde bir vâʻız ile garîb bir mâcerâsı zuhûr itmekle nefy idilmişdir.*", Faik Reşad, 1311: Gös. yer; "*Ve yine mervîdir ki 971 târîhinde bir vâʻız-ı bed-hû ile mâcerâları olmagla ol esnâda nefy-i beled fermân olunup Edirneli Emri Çelebi hasmı hakkında taʻmiye tarîki ile bu târîhi demiştir: Emriyâ bu bir ʻaceb târîh olur Vâʻızun başın keserse şâhumuz",* Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[358] "*Luftî Târîhinde (hâtıra) cumʻa günü okunan hutbeler mevâʻız-ı dîniyeden ʻibâret olup lisâna âşinâ olmayan cemâʻat-i müslimînin istifâdeleri için selâtin-i mâhiye-i 'Osmâniye te'sîsine muvaffak oldukları cevâmiʻ-i şerîfeye mahsûsan muntazam u ʻâlî kürsîler vazʻıyla sulehâ-yı ʻulemâ-yı benâmdan muvazzaf olarak kürsü şeyhleri ve cumʻa vâʻızları nasb u taʻyînini iʻtiyâd buyurmuşlar idi. İşbu şeyh efendilerin vazîfesi namâzdan sonra kürsîlere çıkıp o gün okunan hutbeyi Türkî'ye tercüme ve zamân ü makâma münâsib mevâʻız-ı dünyeviye vü dîniye vü ledünniye ile ümmet-i merhûmenin terbiyelerine himmet ü saltanat-ı seniyyenin daʻvât-ı hayriyesine muvâzaber etmektir.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

namazında (25 Cemaziye'l-âhir 986/m. 29 Ağustos 1578) III. Murad adına askere büyük heyecan veren bir hutbede bulunduğu bilinmektedir.[359]

994/m.1586 tarihinde Edirne'de vefat eden Kurtzâde Vâlihî, Edirne'deki Şeyh Şücâ Zâviyesi'ne defnolunmuş, kendisi ile aynı mahlası taşıyan Üsküblü Vâlihî, şairin ölümüne "*Mâte kutbü'l-'ârifîn*" tarihini düşürmüştür.[360] Ömer Faruk Akün, Atâî'den naklen şairin 994/m.1586 yılında vefatı üzerine boşalan Selimiye vaizliğine Dizdar-zâde'nin getirildiğini belirtmekte, bu sebeple Hıbrî'nin ve diğer kaynakların şairin vefatını 996/m.1588 diye göstermelerinin yanlış olduğunu kaydetmektedir.[361]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Tezkirelerde Kurtzâde Vâlihî'nin sanatı ile ilgili olarak olumlu görüşlere yer verilmiştir. Âşık Çelebi, şairin vaizliği gibi şiir sanatında da başarılı olduğunu, onu Câmî ve Hâfız'a benzeterek dile getirmiştir.[362] Hasan Çelebi ise şairin latif tarihleri olduğunu ve söz sanatlarına yatkın olduğunu kaydetmektedir.[363] Ancak onun bu tarihleri Üsküblü Vâlihî'nin tarihleri ile karıştırılmıştır.[364] Beyânî de Kurtzâde'nin şiir sahasında geniş bilgiye sahip olduğunu, sağlam ve yüksek perdeden söylediği

---

[359] Akün, 1986: Gös. yer

[360] "*Tokuz yüz toksan dörtde Edirne'de fevt olmuşdur. Vâlihî-i Üskübî dimişdür. Târîh: Mâte kutbü'l-'ârifîn*", Riyâzî, *a.g.e.*, 145a; "*Târîh-i vefâtı 994'dür ki hem-mahlası Üskübî Vâlihî Efendi Mâte kutbü'l-'ârifîn terkîb-i mevzûnunı târîh düşürmüşdür.*", Faik Reşad, 1311: Gös. yer; "*994 zi'l-ka'desinin yirminci sülüsâ günü irtihâl-i dâr-ı 'ukbâ etmekle Tunca Nehri kenârında vâki' Şeyh Şücâ'ü'd-din Zâviyesi haziresine defn olunmuştur. İrtihâline çok târihler demişler ise de cümleden biri hem-mahlasları Üsküblü Vâlihî tarafından (Mâte kutbü'l-'ârifîn)'dir.*", Adıgüzel, 2008: 368; "*Vefâtı zi'l-ka'de 994/m.1585. Edirne'de Şeyh Şücâ' Zâviyesi'nde medfûndur… Üsküblü Vâlihî Çelebi'nin Mâte kutbü'l-'ârifîn cümlesi vefâtına târîhdir.*", Tuman, 2001: Gös. yer; Mehmed Süreyyâ, 1996: C. 5, 1650; Canım, 1995: Gös. yer; Ali Öztürk, (2005): "Halvetiyye Tarikatına Mensup XVI. Yüzyıl Divan Şairleri Üzerine Bir İnceleme", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl 6, Sayı 15, s. 246

[361] Akün, 1986: Gös. yer

[362] "*… yine üslûb-ı şi'rde peyrev-i Câmî vü Hâfiz'dur.*", Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer

[363] "*Latîf târîhleri vardur. Sanâyi'-i lafziyyeye ma'il olmagın…*", Kutluk, 1989: C. 2, 1033

[364] Akün, 1986: Gös. yer

şiirleri olduğunu yazmaktadır.[365] Ahdî de Vâlihî'nin şiir söyleme konusunda kabiliyetli olduğunu, fazla sayıda tasavvufî şiirleri de bulunan şairin, Fars dilinde başarılı şiirler söylediğini ve şiir ehli arasında rağbet görmüş olduğunu bildirmektedir.[366] Faik Reşad da onun şiirlerini güzel olarak nitelemekte,[367] Ahmed Bâdî Efendi ise Kurtzâde'den verdiği şiir örnekleri için, genel bir tabirle "inciler yağdıran" demekle yetinmektedir.[368]

Kurtzâde Vâlihî'nin *Câmi'ü'n-Nezâ'ir* ve *Mecmû'atü'n-Nezâ'ir* gibi XVI. asrın ilk yarısına ait mecmualarında muhtemelemen yaşının şiirde bir şöhrete müsait olmaması dolayısıyla yer almayan şiirlerine ancak, bu asrın sonunda yazılmış mecmualarda rastlanmaktadır. Ömer Faruk Akün'ün bildirdiğine göre Bursalı Mehmed Tâhir ve onu tekrarlayan Th. Menzel'in, Kurtzâde'nin müretteb bir divanı olduğunu bildirmesi ise, Üsküblü Vâlihî ile karıştırmaktan ileri gelmektedir.[369]

Şiirlerinden Örnekler:

Kıt'a:

Girdiler birbirine gîsûlar

Gerdenine tolaşmadan câna

Kıldı ıslâh araların şâne

Eslahallahü şânehu ebedâ[370]

[365] "*Fenn ü şi'rde dahi yed-i tûlâsı ve kıdem-i ... ve kelimât-ı rasîni ve ebyât-ı şâmihi vardur.*", Kutluk, 1997: Gös. yer
[366] "*Kuvvet-i şi'riyyesi hûb ve tasavvuf-ı eş'ârı çok ve zebân-ı Fârisî'de ebyat-ı mahabbet-engîzine hiç söz yok. Ehli yanında mergûb vâki' olmışdur.*", Solmaz, 2005: Gös. yer
[367] "*Eş'ârı tarz-ı kudemânın en güzellerindendir.*", Faik Reşad, 1311: Gös. yer
[368] "*Bu ebyât güftâr-ı dürerbârlarındandır.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer
[369] Akün, 1986: Gös. yer
[370] Riyâzî, *a.g.e.*, 145a

Beyitler:

Virünce jâle peyâmın dehân-ı cânânun

Su sepdi yüreğine gonce-i gülistânun[371]

*

Nây-ı ecvef eser-i ‘illet-i efgânımdır

Serv-i nâkıs reviş-i kebg-i hırâmânımdır

*

Marîz-i ‘aşkınam dermân bana sen şâha kalmışdur

Yetiş kim derd-i hicrünle işim Allah’a kalmışdur[372]

*

Kanlar saçılup penbesine dâgımun ey gül

Bu kâse-i ser toptoludur saçma karanfül[373]

*

İncinür bana güzeller disem ol şeh yegdür

İncinürlerse dahi gam yemen Allah yekdür

*

Olmadan kâlıb-ı cisme dahi bu rûh-ı revân

La‘l-i cân-bahşunı idinmüş idüm rûh-ı revân[374]

---

[371] Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer
[372] Kutluk, 1989: Gös. yer
[373] Kutluk, 1997: 315
[374] Solmaz, 2005: Gös. yer

Sunmadum deyü hatun la‘l-i şeker-bâra elin

Urayazdı yanılup mushaf-ı ruhsâre elin

*

Nola el bağrımun başın gözetse sûfî peymânem

Kişinin dost başına bakar düşmen ayağına[375]

[375] Adıgüzel, 2008: 370

HÂTEMÎ

(Ö.1004/m.1595)

Hayatı ve şahsiyeti:

Sipahi zümresinden olan Edirneli şair Hâtemî'nin asıl adı İbrahim olup, Burgaz'da camileri olan Muhammed adlı bir sancak beyinin çocuklarından Za'îm Divâne Mahmud Bey'in oğludur.[376] Şairin doğum yeri için Şemseddin Sâmî Burgaz tespitinde bulunurken, diğer kaynaklar ise şairin Edirneli olduğunu belirtirler.[377]

Edirne'de Sultan Sarayı'nda yetişen Hâtemî, daha sonraları sipahilikten ayrılarak seyahate çıkmış, yaya olarak hacca giderek bir süre Mekke'de kalmış, dönüşünde ise Konya'ya uğramış ve şehzade Yavuz Selim'e kasideler sunmuş, şehzadenin bendelerinden Turak Çelebi'ye defterdar olmuştur.[378] Sultan Selim tahta

---

376 "*Bu Hâtemî Edirne ile İstânbûl mâ-beyninde olan Burgûs-nâm kasabada câmi' olan Muhammed Beg-nâm sancak beginün oglu Za'im Dîvâne Mahmûd Beg'ün oglıdur."*, Âşık Çelebi, 262a; "*… kasaba-i Burgûs'da câmi'i olan Muhammmed Beg-nâm sancak begünün evlâdından Za'îm Dîvâne Mahmûd Çelebi'nün oglıdur.*", Kutluk, 1989: C. 1, 325; "*Burgûs'da câmi'i olan Mîr-livâ Ahmed Beg oglı Za'îm Dîvâne Mahmûd'un oglı olup…"*, İsen, 1994: 303; "*Zümre-i sipâhiyândan Edirnevî İbrâhîm Beg'dür."*, Rızâ, *a.g.e.*, 16a; "*Nâmı İbrâhîm'dür. Edirnevî'dür. Burgûs-nâm kasabada câmi'i olan Muhammed Beg'ün oglı Za'îm Dîvâne Mahmûd Beg'ün ferzendidür.*", Riyâzî, *a.g.e.*, 61a-61b; "*Susa ve Burgûs kasabâtında vâki' cevâmi-i şerîfenin bânîsi Sokullu Tavîl Şehîd Mehmed Paşa'nın evlâdından Dîvâne Mahmûd Çelebi'nin oglu olup Harem-i Hâs'da perverde olan Edirneli Sipâhî İbrâhîm Beg'dir.*", Adıgüzel, 2008: 140

377 Şemseddin Sâmî, 1308: C. 3, 2008

378 "*… terk-i mansıb ve timâr u fakr u fenâ ihtiyâr etdi. Götürü âmâl ü işgâl-i reh-güzârından güzâr etdi. Piyâde hacc seferin idüb Beytü'l-harâm'ı ve ravza-i Nebî aleyhi's-selâmı zâyir oldı. Gâh sâfir ü gâh mücâvir oldı… pâdişâhımızın şâh-ı dervîşândır şehzâde-i âzâde iken dergâhlarına yüz sürüb kasîdeler virüb nazmın gördüklerinde tavk-ı hulûs-ı 'ubûduyyieti boynına kılâde-i ihtisâs idüb gûşuna halka-be-gûş geçirüb 'abd-i mülûk etdi. Bu dahi bölüklerine sülûk etdi."*, Âşık Çelebi, 1971: 262a-262b; "*… zümre-i sipâh-i zafer-penâhdan iken dervîşî vü meskenet ihtiyâr idüb memâlik ü diyârî-misâl-i cûy-bâr-ı geşt ü güzâr iderek merhûm Sultân Selîm-i Sânî şehzâde-i kâm-kâr iken Turak Çelebi'nün gülistân-ı âstânına dâhil ü devlet-i takarrüb ü münâdemetine nâ'il ü vâsıl olub mazhar-ı lutf-ı kemâl ü in'âm-ı şâmili olmuşidi.*", Kutluk, 1989: Gös. yer; *Piyâde hacc eyleyüp ol sa'y ile gûn-â-gûn safâlar buldı. Bu tarîkle giderek vilâyet-i Mısr u Haleb ü Şâm'ı geşt iderek sene seb'a ve seb'in târîhinde şehzâde-i kâm-bîn a'nî bihi Selîm Şâh-ı Sikender-nişîn âsitânesine geldi. Musâhiblerinden Celâl Beg merhûm ile Turak Çelebi cenâbına intisâb itdi. Vaktâ ki mezbûr Turak kemâl-i takarrubla ser-bülend-i âfâk olup mirâhôrı iken defter-darları oldı."*, İsen, 1994: Gös. yer; "*Mukaddemâ ehl-i*

çıkınca padişahın müteferrikası olan şair,[379] önceleri "Mâtemî" olan mahlasını da bu sıralarda şehzadenin isteğiyle "Hâtemî" olarak değiştirmiştir.[380]

Özellikle ömrünün son yıllarında tasavvufa meyleden Hâtemî,[381] Gülşenî tarikatına intisap edip ardından Hayderî ve Kalenderî olmuş, tarikat âdâbıyla ahlakını düzeltmiş ve olgunlaşmıştır.[382] Kendisiyle Edirne ve İstanbul'da defalarca görüştüğünü söyleyen Ahdî, şairin hoş-sohbet ve şuh yaratılışlı biri olup son derece derviş-meşreb, laubali ve temiz soylu olduğunu yazmaktadır.[383] Buna rağmen bazıları tarafından zulm ile suçlanmıştır.[384] Künhü'l-Ahbâr müellifi Âlî'ye göre 1005/m.1596; Rızâ, Riyâzî, Fâizî ve Ahmed Bâdî'ye göre 1004/m.1595'de Edirne'de ölmüştür.[385] Şairin ölümüne Edirneli Meme-zâde Hâdî Efendi:

---

timârdan iken rahş-ı tab'ı ol vâdîden 'inân çeküp tâc u kâbâ terkin urup seyâhat-i tarîkle diyâr-ı 'Arab ü 'Acem'e seyr ü sülûk idüp...", Solmaz, 2005: 282-83; "*Zümre-i sipâh-ı zafer-penâhdandur. Turak Çelebi merhûmun devlet-i münâdemetine nâ'il ü mazhar-ı lutf-ı şâmili olmuşidi."*, Riyâzî, *a.g.e.*, 61b; "*Meyâne-i sipâhîde güzîde ve seyâhat ile cihângîr-dîde bir pîr-i rûzigâr-dide idi."*, Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Canım, 1995: 210

[379] "*Serîr-i saltanata cülûs etdükleründe müteferrikalarından oldı."*, Âşık Çelebi, 1971: 262b; "... *Sultân Selîm Han hazretlerinün dergâh-ı cihân-penâhında müteferrika olup…*", Solmaz, 2005: 283

[380] "*İşâretleriyle mahlası Mâtemî idi, Hâtemî oldu."*, Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer; "*Mahlası Mâtemî iken mezbûrun işâretiyle Hâtemî itmişdir.*", Kutluk, 1989: Gös. yer; "*Lâkin mahlasında şe'âmet vardur diyu Mâtemî iken Hâtemî lafzına tebdîle emr olındı."*, İsen, 1994: Gös. yer; "*Mezkûr ol zamanda Mâtemî mahlasıyla meşhûr u mesrûr imiş… Hemîşe cemi'iyyet-i hâtır-ı cân u dilden nazm u nesr ile sultân-ı zamân ya'nî şeh-zâde-i kâm-rânun medh ü senâsına iştigâl üzredür. Ana binâen mahlas-ı pâkin Hâtemî'ye hatm itmiş."*, Solmaz, 2005: Gös. yer; "*Evvel mahlası Mâtemî olub sonra Hâtemî itmişdir.*", Rızâ, *a.g.e.*, Gös. yer; "*Evvel mahlası Mâtemî olub anlarun işâreti ile Hâtemî etmişidi.*", Riyâzî, *a.g.e.*, Gös. yer; "*Evvelce mahlası Mâtemî iken mu'ahharen Hâtemî tahallus eyledi."*, Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[381] "*... dervîşî vü meskenet ihtiyâr idüb ...*", Kutluk, 1989: Gös. yer; "*... dervîş-sıfât ve 'âlî-himmet olup minnet-i ehl-i rûzgârı çekmeyüp bir 'abâ ihtiyâr itmiş.*", Solmaz, 2005: Gös. yer

[382] "*Gâh erbâb-ı tasavvuf ve gâh kalenderân-ı bî-tekellüfle mu'âşır oldı… Tamâm-ı tehzîb-i ahlâk u tekmîl-i ahlâk eylemişdür.*", Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer; "*Ve bir zamân âbâ vü ecdâdı tarîkına sülûk idüp timâr aldı. Ba'dehû ol mülki terk idüp Şeyh İbrâhîm Gülşenî tarîkini ihtiyâr itdi. Ammâ Mevlânâ 'Âşık kavlince gâh Hayderî ve gâh Kalenderî oldı."* İsen, 1994: Gös. yer

[383] "*El-hakk sohbeti hûb ve şûh-tab' kimesnedür…Râkım-ı hurûf mezkûrla Edirne ve İstanbul'da defâ'at ile mülâkat idüp musâhabet itmişdür. Ziyâde dervîş-meşreb ve lâ'übâlî ve pâk-nesebdür.*", Solmaz, 2005: Gös. yer

[384] Canım, 1995: Gös. yer

[385] "*Sene hamse ve elf târîhine dek mu'ammer oldı.*", İsen, 1994: Gös. yer; "*Bin dörtde Edirne'de vedâ' -ı 'âlem-i fânî eyledi.*", Rızâ, *a.g.e.*, 16b; "*Bin dörtde fevt olmışdur.*", Riyâzî, *a.g.e.,* 62a; "*Bin dörtde fevt olmışdur.*", Kâfzâde Fâizî, *a.g.e.*, 43b; "*Bin dört târîhinde Edirne'de vefât etmekle…*", Adıgüzel, 2008: 142

Hâtemî'ye tevbe-i tevfîk ile irüb ecel

Buldı hüsn-i hâtime târîhi hatm-i bî-bedel (1004)

tarihini söylemiştir.[386]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Kaynaklar Hâtemî İbrahim Bey'in şiiri ve sanatı için genellikle olumlu tespitlerde bulunmuşlardır. Hasan Çelebi, Hâtemî'nin şiirlerini münasebetsiz olarak tanımlasa da belagat ehli bir şair olup, latîf şiirleri bulunduğunu ve onun zamanın ünlü bir şairi olduğunu kaydetmektedir.[387] Gelibolulu Âlî de Hâtemî'nin metanetli sözleri olup, zor temalarda şiir söylemeye kâdir olduğunu ve gerek kendi, gerek başkalarının şiirlerine sebepsiz olarak dil uzatanların hakkından gelmek konusunda yetenekli, sade dilli, yiğit bir şair olduğunu yazmaktadır. Şairden örnek olarak verdiği matlaları da "nurlarla dolu" diyerek tanımlamakta, eserlerinin inciler saçtığını ve bu sözlerin hepsinin belagat ehlince beğenilmiş olduğunu belirtmektedir. Âlî, ayrıca şairin musanna kasideleri ve makbul gazellerinin olduğunu kaydetmiştir. [388] Ahdî ise Hâtemî'nin şiire kâdir, aruz ve kafiyede olduğu gibi muamma bilmede de yetenekli geçindiğini bildirmektedir. Kaside sahasında da başarılı olan Hâtemî'nin çok fazla şiir yazdığını ve Fars dilinde İran şairlerinin bile takdirini kazanacak kadar yetenekli olduğunu belirten Ahdî, âşıkâne gazellerinin ise benzersiz ve süslü

---

386 "*... Meme-zâde 'Abdü'lhâdî Efendi bu târîhi demişdir:*
Tarih: Hâtemî'ye tevbe-i tevfîk ile irüb ecel
Buldı hüsn-i hâtime târîhi hatm-i bî-bedel
târîhin hatm-i bî-bedel cümlesinden tarîk-i istihrâcı şu vechiledir. (hatm) kelimesi (1040) 'adedi câmi'dir. (bedel) kelimesi de (36) 'adedi hâvîdir. 1040'dan 36 tarh olundukda 1004 kalır.", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

387 "*Egerçi eş'ârı şütür-gürbedür. Lâkin nigîn-i hâtim-i belâgat olmaga liyâkati var. Eş'âr-ı letâfet-şi'ârı vardur. Zamânemizin meşhûr şu'arâsından ve şi'rle iştihâr bulan bülegâsındandur.*", Kutluk, 1989: Gös. yer

388 "*El-kıssa metîn-gûy şâ'ir ve müşkîl zemînlerde nazm-ı güftâra kâdir hadd-i zâtında dilîr ü bahâdır gerek kendinün gerek gayrun eş'ârına bî-vech dahl idenlerün hedm ü 'arz takrîrinde mâhir bir sâde-dil âdem idi... Ve bu metâli'-i pür-envâr mezbûrun âsâr-ı dürer-nisârındandur ki cümlesi güzîde ve 'inde'l-bülegâ makbûl ü pesendîde sözlerdür... Musanna' kasîdeleri ve makbûl gazelleri kesretle 'ıyân idi.*", İsen, 1994: 303-04

olduğunu kaydedip, şairin hayal karıştıran beyitleri, rüyayla karışık sözlerinin olduğunu yazmaktadır.[389] Hasan Çelebi ise Hâtemî'nin Farsça şiirlerini beğenmemekte, bundan vazgeçmesi ümidinde olduğunu vurgulamaktadır. Gelibolulu Âlî de, şairin deneme amacıyla yazdığı bu şiirlerin anlaşılmadığını dile getirmektedir.[390] Zehrimâr-zâde Rızâ ise Hâtemî'nin yeni sözler söyleyen marifetli bir şair olduğunu bildirirken, Riyâzî de yeni manalar icad eden bir şair olduğunu, ama edasının gevşek ve tutuk olduğu için zor beğenildiğini yazmaktadır.[391]

Şiirin bütün şubelerinde gücünü göstermiş bir şair olan Hâtemî, güzel kasideler de söylerdi ki, İkinci Selim'e sunduğu Edirne Kasidesi onun bu sahadaki başarısını ortaya koymaktadır:

Devr-i gülde reşk-i cennetdir fezâ-yı Edrine

Dem-be-dem hûb olmada hüsn ü bahâ-yı Edrine

Âb-ı Kevser hâki misk ü sengi sîm-i hâmdır

Gayret-i Firdevs-i a'lâdır binâ-yı Edrine

Teşnesin ihyâ ider dil mürdesine cân virür

Hızr u 'Îsâ gibidir âb ü hevâ-yı Edirne

---

389 "*Aksâm-ı şi're kâdir ve 'arûz ü kâfiye ve mu'ammâ bilmede mâhir geçinür. Tarz-ı kasîdede müsellem ve eş'âr-ı dürer-bârı vâfir ve zebân-ı Fârisî'de mümâreseti mütekâsir tekellüm-i pesend-i yârân-ı 'Acem ve makbûl-i sâhibân-ı keremdür. Gazeliyyât-ı 'âşıkânesi bî-hadd ü bî-kıyâs ü pür-zîverdür… Mezkûrun ebyât-ı hayâl-engîzi ve kelimât-ı misâl-âmîzi hûb u mergûbdur."*, Solmaz, 2005: Gös. yer

390 " *Fârisî eş'ârı dahi vardur. Ümmîddir ki bu zahmete irtikâbdan ictinâb ide.*", Kutluk, 1989: C. 1, 326; "*Gâhî âzmâyiş içün didügi Fârisî eş'ârı muhtâc-ı iz'ân idi.*", İsen, 1994: 304

391 "*Hakkâ ki şâ'ir-i muhteri' ü vâsıl-ı netice-i ma'rifet-i asl-ı fer'dür.*", Rızâ, *a.g.e.*, 16a-16b; "*Egerçi îcâd-ı ma'ânîye kâdir şâ'irdür. Ammâ edâsı süst ü rekîk oldugı cihetden makbûl-i düşvâr-pesendân olur. Sözi nâdirdür.*", Riyâzî, *a.g.e.*, 61b

Reşk-i mürgân-ı gülistân-ı İrem'dür her biri

Nagmede her bülbül-i destân-serâ-yı Edrine

Kûşe-i meyhânesin Cem tahtuna virmez bugün

Derd-keş bir rind-i mey-nûş-ı gedâ-yı Edrine

Leb-şeker âyîne-ruhlar bezmini peydâ ider

Tûtiyân-ı nükte-gûy-ı hôş-edâ-yı Edrine

'Azm iderdi Tunca-veş olup revâne seyrine

Hân Selîm-i 'âdil ol fermân-revâ-yı Edrine

Tunca bir bahr-ı revân ol şâh-ı dürr-i şâhvâr

Bir sadef olmuş ana devlet-serây-ı Edrine

Mâverâü'n-nehr'de hân olmadan hâkân-ı Çîn

Yek dürür olmak gedâ-yı bî-nevâ-yı Edrine

Nûş-ı dârûdır dem-i germâda her yah paresi

Zehr-i kâtildür egerçi kim şitâ-yı Edrine

Pâdişâh-ı heft-kişver eyleye gâhî nazar

Bu dürür ancak cihânda müdde'â-yı Edrine

Ey gönül bir derde uğrarsın esîr-i 'aşk olup

Hâtemî gibi olursan mübtelâ-yı Edrine[392]

O. Nuri Peremeci, Hâtemî'nin bazı sözlerinin halk arasında adeta birer atasözü gibi yayılıp kullanıldığını bildirmektedir.[393] Kaynaklar, şairin müretteb bir *Dîvân*'ı olduğunu kaydetmektedirler.[394]

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

Ey gönül ehl-i fenâ ol giyüben köhne nemed

'Âkıbet hâk olısar çünki bilürsin bu cesed

Kalbüne ma'rifetu'llâh tecellî itmez

Nitekim sende ola bâz u hevâ hıkd u hased

[392] Canım, 1995: 210-11
[393] Peremeci, 1939: 205
[394] "*Ve bi'l-cümle sâhib-dîvân idi.*", İsen, 1994: Gös. yer, *"Müretteb Dîvân'ı vardır.*", Adıgüzel, 2008: 140; Bursalı Mehmed Tahir, 1972: C. 2, 170; Canım, 1995: 211

Gönlüni cehd idüb envâr-ı ma‘rifetle pür it

Diler isen ki seni kul idine mîr-i ahad

Râzunı eyleme ifşâ olur olmaz nâsa

Tuymasun dildeki esrâr-ı nihânun bir ahad

Hâtemî sür yüzüni hazret-i pîr işüğine

Yine andan irişür sana irişürse meded

Gazel:

Kan boşansa kesicek başımı cânân eline

Reşk ider anun o dem pençe-i mercân eline

Şâhvârum ser-i galtânuma öykündi diyü

Aldı meydânda gûyı yine çevgân eline

Gönlümüz almaz ele ol dahi gül oldı bahâr

Bülbülün aldı nice serv-i hırâmân eline

Şâh ucında sanuram bir gül-i hamrâ açılur

Sâkî sâgar sunıcak ol gül-i handân eline

Mey-i rengîn-i ma'ârif kadehidür bu gazel

Hâtemî-vâr yaraşursa şeh-i devrân eline[395]

Beyitler:

Yâre sorunca şîve-i kadd-i nihâlini

Didi gel etme bana kıyâmet su'âlini[396]

*

Şîvesinden turamaz bir dem ayag üstüne yar

Taze şâhun yine kendüye olur mîvesi bâr[397]

*

Sen tururken mihr ü mâha bakmış ey hûrşîd-hadd

İsterem Hak'dan çukurında bula ehl-i rasad

*

Görüb nâfında cânânun siyeh bir hâl-i 'anber-bû

Nedür didüm göbek miski didi ol gözleri âhû[398]

*

Neyler zebân-ı tâzeyi pîr-i kühen-makâl

Cârî olan dilinde kelâm-ı kadîmdür

[395] Adıgüzel, 2008: 140
[396] Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer
[397] Rızâ, *a.g.e.*, 16b
[398] Riyâzî, *a.g.e.*, Gös. yer

İrişür menzil-i maksûdına âheste giden

Tîz-reftâr olanun pâyine dâmen dolaşır[399]

[399] Adıgüzel, 2008: 141

MUHTÂRÎ

(ö.16.yy)

Hayatı ve şahsiyeti:

Halk arasında Âhûr Emîr adıyla şöhret bulan Emir Hasan'ın torunu, Emir Hâşim'in oğlu, Şair Emrî'nin kardeşi ve şair Hâşimî'nin kız kardeşinin oğlu olan Muhtârî, Edirne'de doğup büyümüştür.[400] Genç yaşta şiirleri ile halk arasında şöhret bulmuştur.[401] Hasan Çelebi ve muhtemelen ondan naklen Beyânî, Muhtârî'nin dönemin şairleriyle görüşüp onlardan feyz aldığını ve böylece sanatında başarıya ulaşıp parmakla gösterildiğini kaydetmektedirler.[402] III. Murad devri (1574-95) sonlarında Mısır'da vefat etmiş ve orada Gülşenî tekkesine gömülmüştür.[403] Rıdvan Canım ise şairin Mısır'da Mevlevî tekkesine defnedildiğini kaydetmektedir. [404]

Kaynaklar, şairin Gülşeniyye tarikatına mensup olduğunu, ancak bu tarikat içinde aktif bir derviş olup olmadığı hususunda bir bilginin bulunmadığını haber vermektedir.[405]

---

[400] "*Merkûm Emîrî ki sâbıkan mezkûrdur anun birâder-i kem-teridür. Âhûr Emîr dimekle ma'rûf Emîr Hasan merhûmun nebîresi ve Hâşimî'nün ferzend-i hâheridür.*" Âşık Çelebi, 1971: 120a; "*... Emîr Hâşim'ün oğlıdır ki sâbıkan mezkûr olan Emîrî'nin birâderidür.*", Kutluk, 1989: C. 2, 881; "*Şu'arâ-yı Beni Hâşim'ün muhtârı Emîrî'nün birâder-i pesendîde-güftârı ve Hâşimî mahlas şâ'irün hâher-zâde-i nâm-dârı olup nefs-i Edirne'de toğmış büyümişdür.*", İsen, 1994: 325; "*Mukaddemâ zikr olınan Emîrî'nün birâder-i mih-teridür. Sâdât-ı kesîrü'l-berekât mahrûsa-i İstanbul'dan Emîr Hâşim'ün oğullarıdur.*", Kutluk, 1997: 256; "*Tercemesi sebt olınan Emrî'nün birâder-i kem-teridür.*", Riyâzî, *a.g.e.*, 133b

[401] "*Egerçi cüvân-ı sâldir ammâ tekye-i nazmun ihtiyârıdur.*", Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer; "*Henüz nev-cevân-ı endek-sâl iken pîrâne sözleri ile iştihâr virmişdür.*", İsen, 1994: Gös. yer; Peremeci, 1939: 221

[402] "*Şu'arâ-yı zamân ve bülegâ-yı cihân ile tahsîl-i belâgat ü beyânda dâmen-der-meyân olmagla san'atını fi'l-cümle başa yetürmişidi.*", Kutluk, 1989: Gös. yer; "*Şu'arâ-yı zamân ve fesahâ-yı cihân ile muhâlatat u mu'âşeret idüb tahsîl-i belâgat ü beyân idüb müşârün-ileyh bi'l-benân olmışdur.*", Kutluk, 1997: Gös. yer

[403] İpekten vd., 1988: 298

[404] Canım, 1995: 214

[405] Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: 400

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Tezkireler, Muhtârî'nin edebi yönü hakkında pek fazla bilgi nakletmemektedir. Âşık Çelebi ve büyük ihtimalle ondan naklen Gelibolulu Âlî, Muhtârî'nin belagat fitilinin peygamber ailesiyle yanıp, fesahatinin ötesinin Hz. Muhammed'e çıktığını yazarak belagat ve fesahat konusunda mahir olduğunu belirtmişlerdir.[406]

Şiirlerinden Örnekler:

Beyitler:

Zülfin açub nesîm ide mi haddin âşikâr

Ol güni gösterür mi 'aceb bana rûzgâr

*

Bâde nûş etme gel agyâr ile dirsem ter olur

Meded ol şûh-ı cefâ-pîşe ne ter-dilber olur[407]

*

Başun göge irürse de germ olma gün gibi

Ser-menzilün bu yolda çü zîr-i zemîndür[408]

[406] "*Çerâgı belâgatde hâne-i nübüvvetden yakar ve fesâhatde ötesi Muhammed 'Alî'ye çıkar.*", Âşık Çelebi, gös. yer; "*El-kıssa belâgati çerâgı hânedân-ı nübüvvetle yananlardan ve fesâhatınun ötesi Muhammed 'Alî'ye çıkanlardan idügi mukarrerdür.*", İsen, 1994: 326

[407] Âşık Çelebi; 1971: Gös. yer

[408] İsen, 1994: Gös. yer

SÂLİKÎ

(ö.XVI.yy)

Hayatı ve şahsiyeti:

Kanûnî devri şairlerinden Sâlikî'nin asıl adı Ahmed olup Edirne'de doğmuştur.[409] Şairliğinin yanı sıra kemankeş, pehlivan ve güzel sesli bir hanende idi.[410] Edirne Muradiyesi'nde na't-hanlık yapmıştır.[411] Bir ara Galata'da azaplık yapan şair, daha sonra seyahate çıkarak Arap diyarlarını gezip dolaşmış ve Mısır'a giderek İbrahim Gülşenî'ye intisap etmiştir. [412] Kaynaklar, Sâlikî'nin şaraba ve güzele düşkün, laubali ve kavgacı bir yapıya sahip olduğunu kaydetmektedirler.[413]

Hayatı hakkında daha fazla bilgi olmayan Sâlikî'nin ölüm tarihi tam olarak bilinememekte olup, XVI. asırda Mısır'da vefat etmiştir.[414]

---

[409] "*Edirnelidir. Adı Ahmed idi.*", Âşık Çelebi, 1971: 148a; "*Edirnelidir.*", Kutluk, 1989: C. 1, 446; "*Edirnevî.*", Kâfzâde Fâizî, *a.g.e.*, 60b; "*Edirnevîdür.*", Solmaz, 2005: 357; "*Nâmı Ahmed'dir.*", Adıgüzel, 2008: 191; "*Ahmed Sâlikî Çelebi, Edirneli…*", Tuman, 2001: C. 1, s. 405, Madde no: 1681; Kazancıgil, 1996: 134; Canım, 1995: 120

[410] "*Hûb-nefes ü kemân-keş ü küşti-gîr idi.*", Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer; "*… nefes-i pâki savt u nakş edâsında tarz-ı 'Acem'e mâlik idi.*", Solmaz, 2005: Gös. yer; "*… güzel kemân-keş ve küştî-gîr idi.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer, Kazancıgil, 1996: Gös. yer

[411] "*Edirne Murâdiyesi'nde hânende idi.*", Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer; "*Edirne Murâdiyesi'nde na't-hân idi.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer; "*Edirne Murâdiyesi'nde na't-hân.*", Tuman, 2001: Gös. yer

[412] "*Televvünü gâlib olmagın Galata 'azablarından oldı. Andan nekbetî sûretine girüb Şeyh İbrâhîmî şîvesiyle Mısr'a varub ol diyârun mukallid 'Arablarından oldı.*", Âşık Çelebi, 1971: 148a-148b; "*Gâh Galata'da 'azab ü gâh seyyâh-ı diyâr-ı 'Ârab olub tarîk-i seyâhatin merd-i sâliki ve bu yolda kâdir oldukça…*", Kutluk, 1989: Gös. yer; "*Gâh Galata'da 'azab ü gâh seyyâh-ı diyâr-ı 'Arab olub…*" Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Kazancıgil, 1996: 134; Ali Öztürk, 2005: 242

[413] "*Ammâ bed-mest ü 'arbede-cu-yı pür-teşvîr idi.*" Âşık Çelebi, 1971: 148a; "*… her şehrin sâkin-i mey-hânesi, şâhid-i şem'-i şarâbın sûhte pervânesi idi.*", Kutluk, 1989: Gös. yer; "*Hayfâ ki ol rind-i lâübâli rûz u şeb hûb endîşe ile 'âşık-pîşe ve hemîşe bu deyr-i harâb-âbâda bâde-i nâbla lâ-ya'kıl-ı bed-mest ü üftâde vü şurîde-hâl ü perîşân me'âl iken bi'z-zarûre mülk-i bekâyı özleyüp terk-i 'âlem-i fânî kılup ravza-i câvidânîye raht-ı ikâmet çeküp 'ayş u 'işretden mahrûm kalmış… Fe'emmâ her kaçan kim şu'arâ ile şi'r ü şu'ûr itse elfâz-ı rekîk ile yârânı rencîde idüp bî-huzûr itmeden berî degüldi.*", Solmaz, 2005: 357-58; Canım, 1995: Gös. yer

[414] "*… Mısr'a varub ol diyârun mukallid 'Arablarından oldı. Âhir ol hâl ile anda helâk oldı. Perde-i hayâtı dest-i ecelde çâk oldı.*", Âşık Çelebi, 1971: 148b; "*… 'Arabistân'da vefât eyledi.*", Adıgüzel,

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Sâlikî'nin şiiri ve edebî kişiliği hakkında kaynaklarda pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak tezkirecilerden Ahdî, onun hanendeliğinin şairliğinden üstün olduğuna işaret etmekte ve örnek olarak verdiği şiirlerinin garipliklerle dolu olduğunu bildirmektedir.[415]

Şiirlerinden Örnekler:

Figânî'nin Gazelini Tahmisi:

Cân şikârına saçın dâmını irsâl eyler

Ben saçıp harman-ı hüsne adını hâl eyler

Nice bin murg-ı dili ol yana meyyâl eyler

Dökmeye kanını halkın ki müjen âl eyler

Bize geldikçe dokunmaz geçer ihmâl eyler

Çeşm-i mestin bana her dem kılar ey yâr gazab

Bir girişmeyle kılar cânıma bin türlü ta'ab

Bilmezem bunca vefâ vü siteme noldu sebeb

Temrenin batırupdur dil-i hâkîde 'aceb

Tîrin ey kaşı kemân sînemi gubâl eyler

2008: Gös. yer; Tuman, 2001: Gös. yer; Peremeci, 1939: 209; İpekten vd., 1988: 422; Canım, 1995: Gös. yer; Kazancıgil, 1996: 134;

[415] "*... ve ittifâk-ı zurafâ-yı Rûm budur ki musâhabet ile hânendeliği eş'ârına gâlib ola... bu bir iki matla'-ı pür-garâ'îb anundur...*", Solmaz, 2005: 358

Bir safâda görüp âyîne-veş ol lâle-hadi

Terk-i tecrîd oluben eğnime aldım nemedi

Düşmek ister müjesi tîğına cânım susadı

Merdüm-i dîde-kenâr etmeye ol serv-i kadi

Yetmiş iki dereden su getirip âl eyler

Sidre-i kûyında ben ol zöhre-cebînin her ân

Yüzümü sâye gibi hâk ile kıldım yeksân

Merhamet eylemedi hâlime bir dem yârân

Doğruluk ettiğim için midir ol kaşı kemân

Sâye-veş yerlere çalıp beni pâmâl eyler

Hedef-i tîr-i belâ olalı ey kaşı kemân

Kârını Sâlikî âh eyledi ol serv-i revân

Görmeyicek yüzünü dil nice olur handân

Gül-ruhunsuz idemez tab'ı Figânî efgân

Gülşenin bülbülünü fasl-ı hazân lâl eyler[416]

[416] Canım, 1995: 120-21

Beyitler:

Yazsam ‘aceb mi sen şeh-i nâ-mihr-bâna cönk

Râz-ı derûnı yazmağa olur bahâne cönk[417]

*

Ey kaşı yâ murg-ı dil uçmağa kûyundan yana

Tîr-i müjgânun yiter her lahza bâl ü per ana[418]

*

Bilmez yolunı varmağa ol Ka‘be-i cânun

Her yana dönüp turduğı bu kıble-nümânun[419]

---

[417] Âşık Çelebi, 1971: Gös. yer
[418] Solmaz, 2005: Gös. yer
[419] Kâfzâde Fâizî, *a.g.e.*, Gös. yer

VÂLİHÎ

(ö.16. yy.?)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı bilinmeyen Vâlihî, Edirne'nin Uzunköprü ilçesinde dünyaya gelmiştir.[420] Kurtzâde Vâlihî'nin çağdaşı[421] ve hem-mahlası olan şair, Muhaşşî Sinan Efendi (ö.986/m.1578)'nin Sahn müderrisliği sırasında onun danişmendi olmuş, daha sonra ilmiye sahasını terk ederek tasavvufa yönelmiş, bir şeyhe intisap ettikten sonra Hasan Zarîfî'nin hizmetine girerek ondan hilafet almıştır.[422] Ahmed Bâdî'nin, Vâlihî'nin Muhaşşî Sinan Efendi'ye 985/m.1577-78 yılında danişmend olduğunu kaydettiğini belirten Ömer Faruk Akün, Atâî'den naklen Muhaşşî Sinan Efendi'nin Sahn müderrisliğinin 942/m.1536-945/m.1539 yılları arasında olduğunu ve yine Atâî'den naklen Hasan Zarîfî'nin de vefatının 977/m.1569 veya Müstakimzâde ve Hulvî'ye göre 976/m.1568 tarihinde olduğunu söyleyerek, Vâlihî'nin danişmendlik devresinin çok daha önceki zamanlarda olduğunu bildirmektedir.[423]

Şeyh Hasan Zarîfî'nin rivayete göre şeyhi İbrahim Gülşenî'nin 934/m.1528 yılında İstanbul'a gelişinden beri, İstanbul'da önce Langa'da, sonra Rumelihisarı'ndaki Ali Baba Zâviyesi'nde Gülşenî halifesi bulunduğu düşünülürse, Vâlihî'nin Edirne'den gelip ona intisap ettiği anlaşılır.[424]

---

420 "*Edirne'ye karîb Ergene Köprüsü-nâm kasabadandır.*", Kutluk, 1989: C. 2, 1029; "*Cisr-i Ergeneli olup…*", Şemseddin Sâmî, 1314: C. 6, 467; Mehmed Süreyyâ, 1996: C. 5, 1650; Akün, 1986: 189; Öztürk, 2005: Gös. yer

421 Mehmed Süreyyâ, 1996: Gös. yer

422 " *Merhûm Sinân Efendi Sahn'da müderris iken anların dânişmendi olub tarîkden ferâgat idüb meşâyihin birinden dest-i inâbet etmiş tarîk-i sûfiyyede hayli gûşiş kılmış ve merhûm Zarîfî Efendi hidmetinde dahi olub anlardan hilâfet almışidi.*", Kutluk, 1989: C. 2, 1029-30; "*... müderrisînden iken tarîkata sülûk itmişdi.*", Şemseddin Sâmî, 1314: Gös. yer; Öztürk, 2005: Gös. yer

423 Akün, 1986: Gös. yer

424 Akün, 1986: Gös. yer

Hayatı hakkında daha fazla bilgi bulunmayan Vâlihî'den bahseden tek tezkireci olan Hasan Çelebi, onun şiirlerinden örnek verirken bu şiirleri "*muhakkıkâne*" ve "*tasavvufâne*" olarak tanımlamaktadır:[425]

Mesîhâ-veş ölürler dirgürür âdemde bir dem var

Anı zâyi' ider hayfâ ki bilmez nice âdem var

Okudınsa eğer mihr-i nigînünden olan nakşı

Süleymân-ı zamân oldun yürü destinde hâtem var

Nisâr etmek diler dil pâyına ol ser-i bâlânun

Gözüm yaşı ile cânumdan artık Vâlihî nem var

Beyit:

Nakşda seyr eyleyen nakkâşı baksun nakşuna

Cânını cân isteyen virsün leb-i cân-bahşuna[426]

[425] "*Bu birkaç ebyât-ı muhakkıkâne ve eş'âr-ı tasavvufâne anındır.*", Kutluk, 1989: C. 2, 1030
[426] Kutluk, 1989: Gös. yer

MUHYÎ-İ GÜLŞENÎ

(ö.1014/m.1605)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Muhammed olup 935/m.1529 yılında Edirne'de dünyaya gelmiştir.[427] Babası Fethullah, dedesi de Ebu Talip adında bir zat olan Muhyî, Selanik Mevlevîhanesi'ni yaptıran Ekmekçizâde Ahmed Paşa'nın kardeşidir.[428] Ailesinin Şirazlı olması dolayısıyla "Acem Muhyî", veya "Acem Fethîoğlu", Gülşeniyye tarikatına mensup olduğu için[429] de "Muhyî-i Gülşenî" diye tanınmıştır.[430]

Muhyî'nin *Menâkıb-ı İbrâhîm Gülşenî* (Tahsin Yazıcı, *Menâkıb-ı İbrâhîm Gülşenî ve Şemlelizâde Ahmed Efendi Şîve-i Tarîkat-ı Gülşeniyye,* Ankara, 1982) adlı eserindeki bilgilerden, Şiraz'da tüccar olan dedesi Ebu Talib'in, İbrahim Gülşenî'nin müridlerinden olup Akkoyunlular'dan Şiraz Valisi Sûfî Halîl'in zulmünden kaçıp ailesiyle birlikte Kazvin'e gittiği, babası Fethullah'ın da burada doğduğu, dedesi Ebu Talib'in Kızılbaşlar tarafından burada öldürülmesi üzerine Edirne'ye gelip yerleştikleri anlaşılmaktadır.[431] Sekiz-on yaşlarında iken bir Nakşibendî şeyhinin yanına evlatlık olarak verilen Muhyî'nin, şeyhinin oğluyla birlikte Edirne Bayezid Medresesi'nde okuduğunu ve 952/m.1545'te İstanbul'da bulunduğunu da *Reşehât-ı*

---

[427] "*Edirnevîdür.*", Solmaz, 2005: 529; "*Muhyî: Edirneli Mehmed Çelebi'dir.*", "*Muhyî: Ravzatü'l-'Ulemâi ve'l-Meşâyih'de Sultan Ahmed Hân-ı Sânî 'ulemâsı sırasında tercemesi mezkûr Etmekçi-zâde Muhyi'dîn Efendi'dir.*" Adıgüzel, 2008: 323; Şimşek, 2008: 354 Ahmed Bâdî, eserinde *Muhyî* mahlaslı iki şaire yer vermiş olup "Etmekçizade Muhyî" ile " 'Acem Muhyî"yi ayrı şair olarak görmüştür.

[428] Bursalı Mehmed Tâhir, 1972: C. 1, 151; Canım, 1995: Gös. yer

[429] "*…ve Şeyh İbrâhîm-i Gülşenî hazretlerinün dûdmân-ı hidâyet-nişânından idügi…*", İsen, 1994: Gös. yer; "*… murg-ı hümâ-pervâzı âsitân-ı Hazret-i Şeyh İbrâhîm şehbâz-vâr nüzul kılmış.*" Solmaz, 2005: Gös. yer; "*…âsitâne-i Hazret-i Şeyh İbrâhîm'e nüzul ile…*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[430] " *'Acem Fethîoğlı dimekle meşhûr…*", Solmaz, 2005: Gös. yer; " *'Acem Muhyî dimekle meşhûrdur.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer; " *'Acem Fethîoğlu dinmekle meşhûrdur.*", Tuman, 2001: C. 2, s. 932, Madde no: 3380; Peremeci, 1939: 222; Canım, 1995: Gös. yer

[431] Şimşek, 2008: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer

Muhyî (Muhyî, *Reşehât-ı Muhyî*, Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp.., No: 302) adlı eserinden öğreniyoruz.[432] İstanbul'a gidiş maksadının ne olduğu kesin olarak bilinmeyen Muhyî, 953/m.1546 yılında Ebussuud Efendi (ö.1574) ile Gülşenî şeyhi Muhyiddin Karamanî'nin meclislerine devam etmiş, Kânûnî'ye yazdığı kasidelerini Kapıağası Haydar Ağa aracılığıyla sultana ulaştırmış, Haydar Ağa'nın evinde yapılan bir toplantıda da Zâtî, Sehâbî, Ârifî Fethullah Çelebi ve Şemsi Paşa ile tanışmıştır.[433] 954/m.1547 yılını da İstanbul'da geçiren Muhyî, 957-959/m.1550-1552 yılları arasında Edirne'de bulunmuş ve 1552 yılının sonunda Edirne'den ayrılarak ağabeyinin defterdarlık görevinde bulunduğu Kahire'ye gitmiş ve orada kadı naipliğine tayin edildikten sonra, İbrahim Gülşenî'nin oğlu Şeyh Ahmed Hayâlî'ye intisap ederek naiplikten ayrılmak istemişse de, Kadı Bâkî Efendi'nin ısrarı üzerine bu isteğinden vazgeçmiştir. Bu sıralarda şeyhinin kızıyla evlenen Muhyî, Cemâleddin-i Hazrecî adındaki bir bilginden astronomi dersleri almış, bir taraftan da Mısır'a başdefterdar olarak atanan Bayezid Çelebi'nin oğlu Bâlî Bey'e *Mesnevî* okutmuştur.[434] Kısa zaman sonra şeyhinden hilafet almış ve muhtemelen şeyhi ile beraber 963/m.1556 tarihinde Edirne'ye dönmüştür.[435] Burada şair Beyânî (ö.1597) ile birlikte altı ay geçiren Muhyî,[436] tekrar İstanbul'a ve oradan da Kahire'ye giderek orada Gülşenî Dergâhı'nda türbedarlık yapmış, 972/m.1564-65 tarihinde Tomanbay'ın emirlerinden Tarabay'ın evine yerleşmiştir. 985/m.1577 yılında İstanbul'da olduğu anlaşılan Muhyî'nin Kahire'den ne zaman İstanbul'a döndüğü ise bilinmemektedir.[437] 1013/m.1604 tarihinde İmâm Şâfi'î'nin makamında uzlete çekilmiş olan Muhyî,[438] 1014/m.1605 tarihinde Mısır'da vefat etmiş ve muhtemelen orada Gülşenî Dergâhı'na defnedilmiştir.[439]

---

[432] Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer
[433] Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: 354-55
[434] Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: 355
[435] Şimşek, 2008: Gös. yer
[436] Canım, 1995: Gös. yer
[437] Şimşek, 2008: Gös. yer
[438] Peremeci, 1939: Gös. yer; Şimşek, 2008: 356
[439] Peremeci, 1939: Gös. yer; Bursalı Mehmed Tâhir, 1972: C. 1, 152; Canım, 1995: 232

Son derece kültürlü bir şair olan Muhyî'nin[440] bu yönünü ortaya koyan şöyle bir olay nakledilmektedir: Muhyî, bir gün elinde Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsü'l-Hikem*'i olduğu halde Edirne Eski Cami'ne gitmiş ve namaz kılarken mezkur kitabı da yanına koymuştur. Bu esnada, *Fusûs*'u bulduğu yerde yakmasıyla tanınan Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi gelmiş ve Muhyî'nin yanındaki kitabı görüp onu "dinsiz" diyerek azarlayıp daha sonra hapse attırmıştır. Günlerce hapiste kalan Muhyî, bir gece kadı tarafından sorguya çekilmiş ve *Fusûs* hakkında verdiği olumlu bilgiler sayesinde affedilmiştir. Bu olayı bizzat Muhyî'den dinlediğini belirten Hulvî, hadisenin tarihi hakkında bir bilgi vermese de Çivizâde'nin 954/m.1547'de vefat ettiği düşünülürse, olay bu tarihten önce ve Muhyî daha çocuk yaştayken gerçekleşmiş olmalıdır.[441] Rivayetin bir başka şekli de şöyledir: Mutasavvıflara karşı olumsuz tavırlarıyla tanınan Edirne kadısı Çivizade, bir Cuma günü camide elindeki bir kitap üzerinde konuşurken, orada bulunan Muhyî'yi çağırarak ona bu kitabın adını sorar. Muhyî de sakin ve umursamaz tavırlarla kitabın Muhiddin-i Arabî'nin *Fusûs*'u olduğunu söyler. Muhyî'nin bu umursamaz tavırlarına sinirlenen Çivizâde, kitabın içinden sorular sormaya başlar. Fakat sorduğu bütün sorulara doğru cevap alınca, Muhyî'yi takdir etmek zorunda kalır.[442]

Tezkireler, Muhyî'nin garip ilimlere sahip, fazilet sahibi yüce bir zat olup,[443] sonraları ilim yolunu ve dünya hevesini bir kenara bırakıp tasavvuf yoluna girdiğini kaydetmektedirler.[444] Gülşeniyye tarikatına intisabından sonra halk arasında hürmet görmeye başlayan Muhyî'nin, aslında laubali bir kişiliğe sahip olduğu ve bu yüzden dostları tarafından delilikle suçlandığı söylenmektedir.[445]

---

440 Canım, 1995: Gös. yer
441 Şimşek, 2008: 355,
442 Bursalı Mehmed Tâhir, 1972: Gös. yer; Canım, 1995: 232-33
443 "*... ahlâkı latîf ü mekârim ü işfâkı lâzımu't-ta'rîf bir zât-ı şerîfdür.*", İsen, 1994: Gös. yer
444 "*... fünûn-ı garâyib ü 'acâyible efvâhda mezkûr 'ilm-i ma'kûle rûz u şeb mümâseret gösterüp dâniş-mend-i hûş-mend ve her 'ilmden fâ'ide-mend ve ol tarîkden sûd-mend-i erc-mend olmak üzere iken dünya vü mâfîhâ ârzûsın bi'l-külliye gönülden çıkarup hayât-ı ebedî ve devlet-i sermedî iştiyâkı ile yârândan ve akrândan geçüb tecrîd vâdîsinde tâk olup...*", Solmaz, 2005: Gös. yer;
445 "*Ol vech ile sâhib-i jende ve dervîş-i dil-i zinde olup tasfiye-i bâtın itmiş kayd-ı bedenden halâs bulup halâyık içre makbûl olmış ve hadd-i zâtında rind ü lâubâli 'âşık-ı şûrîde-hâl ve reh-rev-i âşüfte-me'âl olmagın yârân-ı bî-gam içre dîvânelıgla müttehem ve dîvâne-râ kalem-nist diyü rakam itmişler.*", Solmaz, 2005: 529-30

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Tezkireler, Muhyi'nin şiiri hakkında fazla bilgi vermemişlerdir. Onun edebî yönünden bahseden tezkireciler Ahdî ve ondan naklen Ahmed Bâdî'dir. Ahdî ve Bâdî Efendi, Muhyi'nin düzgün ve güzel şiirler söylediğini, şiire yatkın olup nazmın bir çok çeşidinde eser verdiğini kaydetmekte, pek çok muvahhidane ve şairane şiirleri olan Muhyî'nin nazım ve nesir olarak da kaleme aldığı rindane eserleri olduğunu ve bu eserlerin kusursuz olduğunu bildirmektedirler.[446]

Türkçe şiirlerinin yanında Farsça ve Arapça şiirleri de olan Muhyî'nin,[447] bu üç dili konuşan milletlerin anlaşabilmelerini sağlamak amacıyla "Bâlî Bilen" adını verdiği bir dil icad ettiği bilinmektedir.[448] Genç yaşta Farsça'ya hakim olduğundan, Kapıağası Haydar Ağa'nın Muhyî'ye "Küçük 'Acem", ayrıca tarih düşürme sanatında da usta olduğu için Ebussuud Efendi'nin "Sâhib-i târîh" diye hitap ettiği söylenmektedir.[449] Kendi ifadesine göre 200 kitap yazmış olan Muhyî'nin[450] dil, edebiyat, tarih, hadis, tefsir ve ahlaka dair günümüze ulaşmış kırk bir eseri olup bunların otuz yedi tanesi Mısır Hidiviyye Kütüphanesi'nde bulunan bir mecmuada toplanmıştır.[451] Bu mecmuadaki eserler sırasıyla şunlardır:

1. *Nefhatü'l-Esrâr*, (Mısır Hidiviyye Ktp., No: 7128; vr. 1b-24a; İSAM Ktp., (fotokopi nüsha), No: 8906)
2. *Kavâ'id-i Bâlîbilen* (Muhyî'nin *Bâlîbilen* adını verdiği dilin kurallarını anlatan eserdir. vr. 47b-87a)

---

[446] "*Ol merd-i zebân-âver ü suhen-perver zihn-i müdriki şi're mâ'il ve tab'-ı nâzüki nazmun aksâmında kâmil geçinür. Eş'âr-ı muvahhidânesi bî-hadd ve güftâr-ı şâ'irânesi lâ-yu'addur. Nazm u nesr ile te'lîfât-ı rindânesi çok ve tasnîfâtınun hiç birinde bahâne yok.*", Solmaz, 2005: 530; "*... zebân-âver ü suhan-perver zihn-i müdriki şi're kâ'il ve tab'-ı nâzüki nazmın aksâmından kâmil geçinir eş'âr-ı muvahhidânesi lâ-yu'add vâki' olmuş ve nazm u nesr ile te'lifât-ı rindânesi çok ve tasnîfâtının hiç birinde bir bahâne yokdur.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[447] "*Egerçi her dilden ebyât u eş'ârı vardur.*", İsen, 1994: Gös. yer

[448] "*... husûsâ ki Bâley Bilen-nâm lisân-ı mahsûs ihtirâ'ında mütefennin...*", İsen, 1994: Gös. yer; Bursalı Mehmed Tâhir, 1972: C. 2, 153; Canım, 1995: 233, Şimşek, 2008: 356

[449] Şimşek, 2008: 354-55

[450] Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer

[451] Şimşek, 2008: 356

3. *Ahlâk-ı Kirâm*, (vr. 87b-146b. 933/m.1585 tarihinde yazılan eserin Hidiviyye Kütüphanesi'ndeki mecmuanın dışında "*Sîret-i Murâd-ı Cihân*" adıyla Süleymaniye Ktp., Fatih, No: 3496 ve Nuruosmaniye Ktp., No: 2261'de iki nüshası daha vardır. Eser, Abdullah Tümsek tarafından yeni harflerle basılmıştır. Bkz. Muhyî-i Gülşenî, *Ahlâk-ı Kirâm*, haz. Abdullah Tümsek, İnsan Yay., İstanbul, 2004)
4. *Dîvân* (vr. 271b-303b. Eserde yalnızca gazeller yer almakta olup klasik bir divanı oluşturan diğer bölümler mecmuanın farklı yerlerinde bulunmaktadır. Bunlar bir araya getirildiğinde üç dilde şiir söyleyen şairin şiirlerinin geniş hacimli bir divan oluşturacak kadar çok olduğu görülür.)
5. *Mesâdir-i Elsine-i Erba'a*, (vr. 402b-407a. Şairin Bâlîbilen dili için tertip ettiği sözlüktür.)
6. *Hüde'l-Harameyn*
7. *Tefsîr-i Sûretü'l-Kadr*
8. *Kitâb-ı Me'âb*
9. *Kitâb-ı Hakku'l-Yakîn*
10. *Risâle fi'l-'Akâ'id*
11. *Füyûzu'l-Velî*
12. *Risâle-i Mâ-beyne'l-İşâeyn*
13. *Silsiletü'l-'Aşk*
14. *Şerh-i Hadîs-i Cibrîl*
15. *Keşf-i Şerhü'l-Îmân ve Sırru Usturlâbi'l-İhsân*
16. *Şerh-i Hadîs-i Erba'în*
17. *Ahlâk-ı Kerîm*
18. *Hüsn ü Dil*
19. *Elfiyye*
20. *Kalb-i Hakîkatü'l-Hakâ'ik*
21. *Risâle-i Şemsiyye*
22. *Îcâd-ı Esmâ*
23. *Nazîre-i Dîvân-ı Hâce Süleymân*
24. *Gazâle-nâme*, (Manzum)
25. *Gazâle-nâme*, (Mensur)

26. *Muhtasar 'İlm-i Mevcûdât*
27. *Mukatta'ât*
28. *Risâle-i Vâkı'a*
29. *Risâle-i Mu'ammayât*
30. *Risâle-i 'Arz-ı Hâl*
31. *Şerh-i Müstezâd-ı Muhyî*
32. *Risâle fî Esma'illâhi'l-Hüsnâ*
33. *Nefehât-ı Misk-i 'Anberî*
34. *Tahmîsât*
35. *Tercî'-i Bend*
36. *Lugaz*
37. *Murabba'ât*

Muhyî'nin bunlardan başka Türkiye kütüphanelerinde dört ederi daha bulunmaktadır. Şairin Mısır kadısı Bâki Efedi'nin isteği üzerine 988/m.1580'de yazmaya başlayıp on altı yıl sonra bitirdiği *Bünyâd-ı Şi'r-i 'Ârif* adlı eserinde (*Risâle-i Kâfiye*, İstanbul Üniversitesi Ktp., TY. 1906) kafiye konusu ayrıntılı olarak incelenmiştir. Şeyhi Ahmed Hayâlî'nin isteği üzerine 977/m.1569-70'te başlayıp 1013/m.1604'te tamamladığı *Menâkıb-ı İbrâhîm Gülşenî*, bir menakıbnâmeden çok tarih kitabı özelliği gösteren bir eser olup Tahsin Yazıcı tarafından üç nüshasına dayanılarak geniş bir incelemeyle yayınlanmıştır. (Ankara 1982). Muhyî'nin bir başka eseri de *Reşehât-ı Muhyî* adını taşımaktadır. Eser, Fahreddin-i Sâfî'nin *Reşehât* adlı eserinin özeti ve ilavelerle genişletilmiş tercümesi olup 977/m.1569-70 tarihli müellif hattı tek yazma nüshası Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi, 302 numarada kayıtlıdır. Muhyî'nin *Gül-i Sad-Berg* adlı eseri ise manzum yüz hadis şerhi olup Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde 1231/1 ve 1234 numarada kayıtlıdır.[452]

[452] Tahsin Yazıcı, (2006): "Muhyî-i Gülşenî" Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, C. 31, s. 80-81

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

Hâtırum yapmaz isen ‘arş-ı mu‘allâ yıkılur
Haşr olursan eger ağyâr ile dünyâ yıkılur

Sıma dil şîşesini sarsar-ı âhumla sakın
Sarsılur rû-yı zemîn kubbe-i mînâ yıkılur

Göricek cenneti kûyında nihâl-i kaddün
Hasretinden depesi üstine tûbâ yıkılur

Hasedinden yıkılur düşmen ü gönül yapılur
Her kaçan mest olur ol şûh-ı dil-ârâ yıkılur

Muhyiyâ kâküli sevdâsı var ol belâ-veşün
Korkum oldur beni Mecnûn gibi şeydâyî kılur[453]

---

[453] Adıgüzel, 2008: 324; Şimşek, 2008: 357 Ahmed Bâdî bu gazeli Etmekçi-zâde Muhyî olarak düşündüğü şaire isnad etmektedir.

Beyit:

Muhyiyâ mâ şod-îm zinde be-mey

Ve mine'l-mâ'i külli şey'in hayy [454]

[454] Solmaz, 2005: 530

RİNDÎ

(Ö.1031/m.1622)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Halk arasında “Dervîş Hızır” adıyla tanınan[455] Edirneli şair Rindî hakkında bilinenler oldukça sınırlıdır. Kaynaklar, şairin Gülşeniyye tarikatına intisap etiğini ve 1031/m.1622 tarihinde Edirne’de vefat ettiğini kaydetmektedirler.[456]

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

Yaratdı hâkden hallâk-ı ‘âlem çün beni âdem
Bu çerhun âsiyâbında ögünür bilürem dânem

Şikeste şîşe-veş turmaz akar her dem gözümden yaş
Ne mümkindür seni ey kûşe-i çeşmüm görem bî-nem

Gehî pâkîze-gevher tâlib-i gavvâs-ı deryâyem
Geh olur gülşen içre serv-i ra‘nâ araram cûyem

---

[455] “…*Dervîş Hızır demekle ma‘rûfdur.*”, Adıgüzel, 2008: 181

[456] “ *Gülşenî fukarâsından Dervîş Hızır demekle ma‘rûfdur. Seyyid Rızâ Tezkiresi beyânınca bin otuz bir târîhinde Edirne’de vefât etmişdir.*”, Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Peremeci, 1939: 238; Canım, 1995: 260; Şimşek, 2008: 399

Bu gün rahm itmedün çak-ı girîbânum görüb cânâ

Huzûr-ı Hakk'a yarın dâmen-i pâkün tutam girem

Eger ki iltifâtun olmaz ise Rindî'ye hergiz

Tokuz câmını eflâkün kamu bir bir soram pürsem

Kıt'a:

Rindî bu dehr-i dûnun zevkine lâ nüsellim

Ehl-i hevânun evvel şevkine lâ nüsellim

A'dâ-yı bed-nihâdun lâzım mı anmak adın

Yüz bin olursa başdan cevfine lâ nüsellim[457]

[457] Adıgüzel, 2008: Gös. yer

DERVÎŞ HÜSÂMÎ

(ö.1058/m.1648)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Hasan olup, Edirne'de dünyaya gelmiştir. Edirne'de büyümüş olan Derviş Hüsâmî, geçimini takke satarak sağlamış bir Gülşenî dervişidir.[458] Mehmet Nâil Tuman, onun Diyarbakır valisi Güzelce Mahmud Paşa'nın divan katibi olduğunu yazmaktaysa da bahsettiği şair, başka bir Edirneli Hüsâmî'dir.[459] (ö.1016/m.1608) Bir çok yeteneği olan Hüsamî, iyi Farsça bilen bir mesnevihan ve usta bir ta'lik hattatı olup, ta'lik hattını Derviş 'Abdî'den meşk etmiştir.[460] Gülşenîlik yolundan ayrılıp Melâmîlik yoluna girdiği ve Lâmekânî Hüseyin Efendi'nin dervişlerinden olduğu kaydedilmektedir.[461]

Hüsâmî derviş yaratılışlı, rind-meşrep bir şairdir. Bütün kazancını fakirlere yardım için kullandığı ve bir çok garip, kimsesiz, yardıma muhtaç olan insanın onun evine sığınarak onun yardımlarıyla barındığı nakledilenler arasındadır.[462] 1058/m.1648 tarihinde vefat etmiş ve Edirne Yeni İmaret'teki Mesudiye Camii bahçesine defnedilmiştir.[463] Güftî, şairin ölümüne;

---

[458] "*Eylemiş tab'-ı ma'rifet-şinevî, Mâye-i iştihârın Edrinevî. Şi'ri târîh-i nazma ser-senedür, Perveriş-yâb-ı hâk-i Edrinedür. Gülşenî-meslek-i fezâ-yı cihân, Râst-gerd-i tarîka-i rindân.*", Yılmaz, 2001: 117; "*Edirne'de takıyye-dûzî Gülşenî Dervîş Hasan'dur.",* Rızâ, *a.g.e.*, 15b-16a; "*Edirne'den takye-dûz Dervîş Hasan Gülşenî'dir.*", Altun, 1997: 28; "*Takye-dûzî Gülşenî Dervîş Hasan'dır.*", Adıgüzel, 2008: 131

[459] Tuman, 2001: C. 1, s. 191, Madde no: 779

[460] "*Mesnevî-dân ü Fârisî-gûdur, Tab'ına çarh dâğ-ı pehlûdur… Şi'ri gerçi latîf ü ra'nâdur, Lîk vâdî-i hattda a'lâdur... Anı Dervîş 'Abdî-i üstâd, Eylemiş semt-i hattda reşk-i 'İmâd.*", Yılmaz, 2001: Gös. yer; "*Hatt-ı ta'lîkde de üstâd ü pesendîde rûh-ı 'İmâddır.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[461] Canım, 1995: 290; Şimşek, 2008: 400

[462] "*Olmış ol hâne-i hıred-me'men, Bî-nevâyân-ı 'âleme mesken. Anda olmış harîf-i dâ'ire-res, Hân-kâh-ı vera' künişt-i heves. İtmede merdümân-ı zühd-meniş, Güft ü gûy-ı namâz-ı zühdi-hôriş. Eyler anda kalenderân-ı cihân, Nîm-kurs-ı hilâl-i rûzeyi nân.*" Yılmaz, 2001: 118

[463] Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Peremeci, 1939: 256; Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer

Gitdi sânî-i ʻİmâdı Rûmun

Eyleyüb ʻazm-i bekâ terk-i cihân

Kabrini nûr ile memlû kıla Hakk

Cilve-gâhı ola ʻarş-ı Rahmân

Fevtine düşdi bir aʻlâ târîh

Kabr-i Dervîş Hasan ola cinân

tarihini düşürmüş olup,[464] bu tarih, şairin mezar taşına da yazılmıştır.[465]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Hüsâmî'nin edebî yönü hakkında bildiklerimiz oldukça sınırlıdır. Onun bu yönünü en detaylı şekilde ele alıp dile getiren kaynak Güftî'dir. Güftî'ye göre yalın bir dili olan Hüsâmî, nükte yönüyle de maharetli bir şairdir. Manalı şiirleri olan şairin şiiri, hoş ve güzel ise de hat sanatındaki başarısı daha üstündür.[466] Derviş Hüsâmî'nin güzel şiirleri ve gazellerinin olduğu söyleniyorsa da,[467] kaynaklarda sadece Bağdat'ın fethine düşürdüğü şu tarih manzumesi kayıtlıdır:

Lafzen ve maʻnen târîh-i fethe

Gördim ki yârân hayli ʻacizde

---

[464] Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Peremeci, 1939: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer

[465] "*…nakş-ı seng-i mezârı Güftî ʻAlî Efendi'nin söylediği bu târîh-i mevzûndur.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer,

[466] "*Biri de semt-i nüktede mâhir, Sâde-perver Hüsâmî-i şâʻir. Tabʻı eyler delîl-i hoşkârı, İnhilâl-i rumûz-ı eşʻârı. Şiʻri gerçi latîf ü raʻnâdur, Lîk vâdî-i hattda aʻlâdur. Eylemez nazm-ı hôş-ʻibârâtı, Metn-i enmûzec-i mübâhâtı.*", Yılmaz, 2001: 116-17

[467] Peremeci, 1939: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer

Didüm Hüsâmî bes bî-tevakkuf

Bağdâd alındı bin kırk sekizde [468]

[468] Rıza, *a.g.e.*, 16a; Altun, 1997: Gös. yer; Adıgüzel, 2008: 132; Tuman, 2001: Gös. yer; Peremeci, 1939: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer

ŞİFÂYÎ

(ö.1075/m.1664-65)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Abdülbâki olan Edirneli Gülşenî şair Şifâyî, mühürcülük yaptığından "Mühr-ken" namıyla tanınmış olup, aynı zamanda hekimbaşı olduğu için bu mahlası almıştır.[469]

Edirne'de tahsilini tamamladıktan sonra seyahate çıkarak uzun bir süre Arabistan ve İran taraflarında bulunmuş olan Şifâyî, bu seyahatler sayesinde bir çok bilgin ile tanışıp görüşmüş ve muhtemelen 1043/m.1633-34 tarihinde tekrar Edirne'ye dönmüştür.[470] Tıbba dair yazmış olduğu bir eserinde altı sene boyunca bir çok yeri gezdiğini, Kızılelma'ya varıp iki kez Moskof çarına esir düşüp kurtulduğunu ve sonra Edirne'ye döndüğünü anlatmaktadır.[471] Seyahatlerini tamamlayıp Edirne'ye döndüğü yıllarda kendisini her bakımdan yetiştirmiş bir hekim olmuştur.[472]

---

[469] "*Nâmı 'Abdü'l-bâkî'dir. Mahmiyye-i Edirne'den zuhûr etmişdir. ... fenn-i tıbda dahi ziyâde mahâreti olmagla Edirne'de dârü'ş-şifâ hekîmbaşısı olmuşdur. Tarîk-i Gülşenî'ye intisâb ile gülşen-i ma'ârifin bülbül-i gûyâsı olup…*", Çapan, 2005: 310; "*Edirne Murâdiyesi'nde hekîmbaşı ve Gülşenî tarîkında olan 'Abdü'l-bâkî Efendi'dir.*" Yümnî, *Tezkire*, Millet Ktp., Ali Emirî Tarih, 780, vr. 5b; "*Tarîk-i gülşenî fukarâsından mühr-ken 'Abdü'l-bâkî Efendi'dir. Fenn-i tıbda mahâreti olduğundan mahlas-ı mezkûru ihtiyâr etmişdi.*", Adıgüzel, 2008: 216; "*Dervîş 'Abdü'l-bâkî Efendi, Edirneli, Edirne Murâdiye haste-hânesinde hekîmbaşı.*", Tuman, 2001: C. 2, s. 488, Madde no: 1664; Kazancıgil, 1996: 136

[470] " *'Arabistân ve İrân memâlikinde bir çok zamân seyâhat etdikden sonra Edirne'ye gelerek…*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Kazancıgil, 1996: Gös. yer; Mehmed Süreyyâ, 1890: C. 2, 286; Peremeci, 1939: 257; V. Behçet Kurdoğlu, (1967): *Şâir Tabîbler*, İstanbul, s. 161; Dr. Ratip Kazancıgil, (1994): "Edirne İlimizin Tıp Tarihimizdeki Yeri", *Yedi İklim Sanat, Kültür, Edebiyat Dergisi*, C. 6, Sayı 47, İstanbul, s. 75; Canım, 1995: 302

[471] Kurdoğlu, 1967: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: 401 Kaynaklarda bu eser hakkında bir bilgiye rastlanamamıştır.

[472] Kurdoğlu, 1967: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer

Şifâyî, 1075/m.1664-65 tarihinde Bâyezid Dârüşşifâsı başhekimi iken Edirne'de vefat etmiş olup mezarının yeri hakkında bir bilgi mevcut değildir.[473]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Güzel şiirleri olduğu söylenen Şifâyî'nin[474] kaleme aldığı bir *Tıb Risâlesi* vardır. (Belediye, Muallim Cevdet, No: 190) Kaynaklar, şairin şiiriyle ilgili başka bir bilgi vermemişlerdir.

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

İşve mest ü sâgar-ı çeşm ise leb-rîz-i nigâh

Gamze hüşyâr-ı tegâfül şîve-engîz-i nigâh

Gül-bün-i gülzâr-ı lutfu remz-i seyrâb-ı sitem

Gonce-i nâz (u) girişme hande-âmîz-i nigâh

Râh-ı âverdi hayâli dilde istignâ-yı gam

Dilde dil-dûz-ı 'itâbı dest-âvîz-i nigâh

---

473 "*... bin yetmiş beş târîhinde 'azm-i gülşen-i bekâ etmişdir.*", Çapan, 2005: Gös. yer; "*1075 senesinde vefât etmişdir.*", Yümnî, *a.g.e.*, Gös. yer; "*Sultân Bâyezid-i Hân-ı Sânî Dârü'ş-şifâsı'nda re'sü'l-etıbbâ olup güzârende-i eyyâm ü leyâl iken bin yetmiş beş senesi hudûdunda râh-ı nefesi beste-dem ü gavta hâr-ı deryâ-yı 'adem oldu.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Peremeci, 1939: 258; Kurdoğlu, 1967: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer Behçet Kurdoğlu ve Rıdvan Canım, Şifâyî'nin Muradiye Hastanesi baş hekimi iken vefat ettiğini kaydetmektedirler.

474 Peremeci, 1939: Gös. yer; Kurdoğlu, 1967: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer

Âh bî-dil nâle müstagnî temennî bî-niyâz

Oldu dil-sûz-ı tesellî âteş-i tîz-i nigâh

Gamze vardı tegâfülle ‘ilâc itmiş hekîm

Çeşm-i nâz eyler Şifâyî yine perhîz-i nigâh[475]

Beyitler:

Şâh-ı ‘aşkun bir vezîr-i kârdânıdur gönül

Mülk-i Rûm’un hak bu kim sâhib-kırânıdır gönül

*

Okların gözler o hûn-rîzün şikâf-ı sînede

Ey Şifâyî kal‘a-i ten dîde-bânıdur gönül[476]

*

Servün cünûnı var diyü tahrîk idün sabâ

Zencîr ile ayağını bend itdi cûy-bâr[477]

*

Tâze dilber kolına dâğ yakarsa yakışur

Gayet a‘lâ yaraşur tâze nihâl üstine gül[478]

---

[475] Yümnî, *a.g.e.*, 5b-6a V. Behçet Kurdoğlu gazelin mahlas beytinin ilk mısraını “*Gamze-vârî bir tegâfülle ‘ilâc etmiş hekîm*” şeklinde vermekte olup anlam bakımından bu okunuş daha doğru gözükmektedir. Kurdoğlu, 1967: 162

[476] Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[477] Çapan, 2005: Gös. yer

[478] Şimşek, 2008: Gös. yer

İBRÂHÎM GÜLŞENÎ

(ö.1100/m.1689)

Hayatı ve Şahsiyeti:

İbrahim Gülşenî, Mehmed Kâmî Efendi'nin babası, Manisa'da yaşayan Semerci Dede demekle meşhur olmuş büyük bir pirin de oğludur.[479] Eğri fatihi Sultan III. Mehmed Han Manisa'da şehzade iken hastalandığı zaman, Semerci Dede'nin tesirli nefeslerinden hayat bulurdu. Fatih Sultan Mehmed Eğri Seferi'ne giderken Edirne'de rahatsızlanınca, Semerci Dede'ye "Semerci Dedeciğim, gel beni oku" diye ferman yollayarak onu Edirne'ye çağırmıştır. Bundan sonra Edirne'ye yerleşen Semerci Dede, burada evlenmiş ve 1007/m.1598-99 tarihinde İbrahim Gülşenî dünyaya gelmiştir.[480]

---

[479] "*Şehr-i dil-güşâ Magnisa'da Semerci Dede demekle şehîr bir pîr-i rûşen-zamîrin veled-i hayrü'l-halef-i bâhirü'ş-şerefî olan şeyh-i Gülşenî dervîş İbrâhîm Efendi'dir.*", İnce, 2005: 204; "*Mehâmmü'l-Fukarâ mü'ellifi Mevlânâ Mehmed Kâmî Efendi'nin pederidir. Magnisa'da sâkin Semerci Dede demekle şehîr bir pîr-i rûşen zamîrin veled-i hayrü'l-halef-i hıred-mendi tarîk-i Gülşenî'den Dervîş İbrâhîm Efendi'dir.*", Adıgüzel, 2008: 69

[480] "*... dârü'n-nasr ve'l-meymene şehr-i Edirne'de 'âlem-i dünyâya kadem basıp anda tevellüd etmişlerdir. Hikâyet olunur ki Eğri fâtihi Sultan Mehmed Hân hazretleri belde-i Magnisa'da şehzâdelikleri hâlinde sa'âdet ile mutasarrıf-ı imâret iken âyîne-i mizâc-ı 'âlîlerinde bir mikdâr gubâr-ı igbirâr müşâhede buyurup merhûm Semerci Dede'yi huzûrlarına da'vet ve enfâs-ı tayyibelerinden ifâkat bulup ba'd-ez-în her çend ki gül-berg-i mizâclarında bir şiken-i şikestegî nümâyân ola ol pîr-i rûşen-zamîrin teveccühleri ile devâ-pezîr olurlardı. Ba 'dehû devlet ü sa'âdet ile zât-ı melekiyyü's-sıfâtları serîr-ârâ-yı hilâfet olup Eğri seferine teveccüh buyurdukları esnâda Edirne'de yine mizâc-ı 'âlîleri bir mikdâr şikeste olup Semerci Dedeciğim gel beni oku deyü bi-'aynihî bu ta'bîr-i latîfü'l-makâl ile ol pîr-i rûşen-zamîri mahmiyye-i Edirne'ye da'veti mutazammın bir hatt-ı şerîf irsâl buyurmagın ol vesîle ile anlar dahi diyârından şehr-i Edirne'ye hicret ve ol şehr-i pür-meymenetde bast-ı kâlîça-i ikâmet buyurup te'ehhül ve bu takrîb ile mütercem-i mezkûr ol belde-i ma'mûrede sâha-i vücûda vaz'-ı kadem...*", İnce, 2005: Gös. yer; "*Eğri fâtihi Sultan Mehmed Hân şehzâdelikleri hâlinde Magnisa'da mutasarrıf-ı imâret iken gülberg-i mizâc-ı latîfleri hazân-zede-i haste-gî oldukda ol pîr-i rûşen-zamîrin te'sîr-i nefes-i bürü's-sâ'alarından şifâ-yâb olurlardı. Ba'dehû serîr-ârâ-yı cihândârî olup Eğri seferine teveccüh-i hümâyûnları esnâda Edirne'de mizâc-ı letâfet-imtizâcları şikest oldukda Semerci Dedeciğim gel beni oku diye hatt-ı hümâyûn irsâliyle Edirne'ye da'vet olunmuş idi. Ol takrîble Edirne'de ikâmet ve te'ehhül etmekle 1007 târîhinde sâhib-i terceme sâha-i vücûda vaz'-ı kadem eyleyip...*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

Çocukluk ve gençlik yıllarını Edirne'de geçiren İbrahim Gülşenî'nin tasavvufa meyletmesi gördüğü bir rüya ile olmuştur. Anlatılanlara göre İbrahim Gülşenî, temyiz yaşına geldiğinde bir tarikata intisap etmek arzusuyla halvete girmiş ve bu halvet esnasında rüyasında kendisini geniş bir ovada görmüştür. Bu ovada üç sancak, her bir sancağın altında birer büyük pir ve bu pirlerin arkalarında da dervişler bulunmaktadır. Bu pirlerin biri Hz. Mevlânâ, biri Hacı Bektâş-ı Velî ve diğeri de Gülşeniyye tarikatının kurucusu olan İbrahim Gülşenî'dir. Konuşmaları sırasında Mevlânâ ile Hacı Bektâş Velî, Şeyh İbrahim Gülşenî'ye "Bu derviş sizinle aynı adı taşımaktadır, size münasiptir" demişler ve o da "Gel oğul" diye İbrahim Gülşenî'ye iltifat göstermiştir. Bunun üzerine İbrahim Gülşenî, o büyük zatın elini öpme şerefine erişmiştir. Uykudan uyanan İbrahim Gülşenî, derhal Edirne'deki Gülşenî tarikatı şeyhlerinden Velî Dede-zâde Mehmed Efendi'nin yanına varıp kendisinden el almış ve böylece Gülşeniyye tarikatına intisap etmiştir.[481] Bir müddet sonra Edirne'den ayrılarak İstanbul'a giden şair, burada Emîr Buhârî Şeyhi Hoca Fazlullah Nakşibendî'nin üç yıl kadar sohbetinde bulunmuş, daha sonra seyahate çıkmış ve biri yürüyerek olmak üzere iki kez hacca gitmiştir.[482] Bağdat'ta Derviş Kani'î adında bir

---

[481] "*... sinn-i temyîze resîde olduklarında meşamm-ı ihtidâlarına bûy-ı gülşen-i 'âlem-i ma'nâ vezân olup turuk-ı 'aliyyeden birine intisâb etmek ârzûsuyla nigerân ve âyîne-i 'âlem-i hâb olduklarında dûr-bîn-i istihâre-i vâlâdan sûret-i hâl bu vech üzre rû-nümâ olur ki sahrâ-yı pehnâda mânend-i serv-i revân üç 'alem 'ayân ve her birinde birer pîr-i rûşen-zamîr ve her birinin pîrâmeninde fukarâ vü dervîşânı bile nümâyân olur. Meğer ol hurşîd-münîrlerin biri Hazret-i Mevlânâ ve biri Hazret-i İbrâhîm Gülşenî ve biri Hâcı Bektâş-ı Velî imiş. Bunlara varıp âdâb ile mülâki oldukda Hazret-i Mevlânâ ile Hâcı Bektâş-ı Velî hazretleri İbrâhîm Gülşenî hazretlerine hitâb buyurup bu dervîş sizin hem-nâmınızdır sizler terbiye buyurmak münâsibdir deyü işâret buyurmaları ile İbrâhîm-i Gülşenî hazretleri dahi gel oğul deyü iltifat buyurup ol sâ'at dest-bûs-ı bî'at ve inâbetleri ile müteşerrif olurlar. Hâbdan bîdâr oldukları gibi bî-tevakkuf ol 'asrda şehr-i Edirne'de ser-tâc-ı meşâyih-ı Gülşeniyye olan Velî Dede-zâde Şeyh Mehmed Efendi'den ahz-ı yed-i inâbet ve dâhil-i halka-i cem'iyyetleri olup...*", İnce, 2005: 204-05; "*... sinn-i semîze resîde olduklarında meşâmm-ı cânlarına bûy-ı fenâ vezân olmakla tarîkat-ı 'aliyyenin birine intisâb ve ol zevkden teşne-yâb olmak ârzûsuyla halvet-serâ-yı hâbda 'azîmet-güzîn ve tarîkat-ı istihâlede encâm-bîn olduklarında kendilerin bir sahrâ-yı pehnâda görüp mânend-i serv-i revân üç 'alem nümâyân olup her birinin altında bir pîr-i rûşen-zamîr ü verâlarında dervîşân-ı kesîr zâhir oldu. Meğer ol pîrlerin biri Hazret-i Mevlânâ ve biri Hâcı Bektâş-ı Velî ve biri Şeyh İbrâhîm Gülşenî hazerâtı idi. Mülâkî olduklarında Hazret-i Mevlânâ ile Hâcı Bektâş-ı Velî Şeyh İbrâhîm Gülşenî'ye bu dervîş sizin hem-nâmınızdur, size münâsibdür diye işâret etmeleriyle onlar dahi gel oğul diye iltifât gösterip dest-bus-ı bî'atleriyle müşerref olurlar. Hâbdan bîdâr olduklarında Edirne'de sâkin tarîk-i Gülşenî meşâyihinden Velî Dede-zâde Şeyh Mehmed Efendi'den ahz-ı dest-i inâbet ve dâhil-i halka-i cem'iyyet olmuş idi.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[482] "*... es-Seyyid Fazlu'llâh hazretleri ile üç sene mikdârı sohbet ve meclis-i şerîfleriyle şeref-yâb ve mazhar-ı teveccüh-i kerîmâneleri olup iktisâb-ı şeref-i bî-hesâb etmişler idi... bir def'a râkiben ve bir def'a mâşiyen hacc-ı şerîf müyesser olmagla 'âlemi geşt ü güzâr ve seyâhatde kendüye nice esrâr-ı mestûre âşikar olmuşdur.*", İnce, 2005: 205; "*Bir müddet sonra İstanbul'a gidip Emîr Buhârî şeyhi es-Seyyid Fazlu'llâhü'n-Nakşibendî ile üç sene mikdârı sohbetden sonra bir def'a râcilen ve bir def'a*

zat ile yakınlık kurarak Isfahan'da Şeyh Bahâeddin adlı Melâmiyye tarikatından birinin sohbetine katılmak için bütün Acem diyarını gezmiş ve sonunda tekrar Edirne'ye dönmüştür. Edirne'ye geldikten sonra otuz sene boyunca inzivaya çekilmiş ve bu süre içinde halkı irşad göreviyle meşgul olmuştur.[483] Hemen herkesin büyük bir saygı ve hürmet gösterdiği İbrahim Gülşenî, 93 yaşlarında iken 1100/m.1689 tarihinde Edirne'de vefat etmiş ve Edirne'de Uzun Kaldırım'da Huysuz Baba Türbesi karşısında, Uzun Mezarlık'ta Celvetî şeyhi Abdülbâki Efendi'nin kabrinin bitişiğine defnedilmiştir.[484] Vefatına oğlu Mehmed Kâmî Efendi muamma şeklindeki şu tarihi düşürmüştür:

Pîr-i rûşen dil ü dervîş-nihâd İbrâhîm

İntikâl eyleyicek derd ile giryân oldum

Âh-ı pey-der-peyi mir'ât-ı derunumda görüp

'Âkıbet iki gözüm yaş ile tolmuş buldum[485]

---

râkiben ihrâm-bend-i 'azîmet –i beytü'llâhü'l-harâm ve edâ-yı nüsk-i İslâm etmişler idi.", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[483] "*Mesken-i zühhâd olan Bağdâd-ı behişt-âbâdda Dervîş Kâni'î-nâm merd-i âgâhın sohbeti ile kanâ'at eyleyip nice zamân ol merd-i refâkat-hakîka hem-râh u refîk olup diyâr-ı Isfahân'da Şeyh Bahâ'ü'd-dîn-nâm bir kâmilin sohbeti ârzûsuyla memâlik-i 'Acem'i bütün geşt ü güzâr eyledikden sonra berây-ı hikmet-i nihân-perde-i takdîr yine semt-i Edirne'ye 'azîmete sâk-ı ihtimâmı teşmîr edip geldiklerinde meşakkat ü 'anâ ile mâli olan dehr-i dûndan bi'l-külliye 'uzlet ihtiyâr eyleyip otuz sene mikdârı gûşe-nişîn-i inzivâ olup…*", İnce, 2005: Gös. yer; "*Ba'dehû ârzû-yı seyâhat ile e'r-refîku sümme't-tarîk mazmûnuna binâen Bağdâd'da Dervîş Kâni'î-nâm bir merd-i Hudâ-yı refîk olup Isfahân'da Şeyh Bahâ'ü'd-dîn nâmında Melâmiyye'den bir merd-i kâmilin sohbeti ârzûsuyla memâlik-i 'Acem'i tamâmen geşt ü güzâr ettikden sonra yine cânib-i gül-zemîn-i Edirne'ye vâsıl olduklarında çirkâb-ı ülfet-i dünyâdan dâmen keşîde olup otuz sene mikdârı 'uzlet-güzîn ü seccâde-nişîn olmuşlar idi.*" Adıgüzel, 2008: 69-70; Peremeci, 1939: 259; Canım, 1995: 333

[484] "*… bin yüz hudûdunda hâristân-ı cihândan gülşen-i cinâna revân oldular. Şehr-i Edirne'de Uzunkaldırım ta'bîr olunan mezâristânda medfûndur.*", İnce, 2005: Gös. yer; "*… 1100 târîhinde dâr-ı fenâdan rıhlet ü 'âlem-i 'ukbâya 'azîmet eyleyip tarâvet-şiken-i gülşen-i hayât ve kadem-zen-i gülistân-ı cennât-ı 'âliyât oldular. Edirne'de Uzun Kaldırım'da Huysuz Bâbâ Türbesi karşısında Uzun Mezârlık'da Celvetî şeyhi 'Abdü'l-bâkî Efendi'nin kabri ittisâlinde defn olundular... Sinn-i şerîfleri toksan üçe bâliğ olmuş idi*", Adıgüzel, 2008: 70; Şimşek, 2008: 74

[485] "*mezkûrun mahdûm-ı necâbet-mersûmları Kâmî-mahlas nâdire-i zamân mecmû'a-i devrân Mehmed Efendi dahi intikâllerinde bu târîh-i mu'ammâ-gûneyi sebt ü târih eylemişlerdir… ve tarîk-i istihrâcı budur ki iki def'a lafz-ı âh ki pey-der-pey ola tasarruf ile (15) âhın peyi ki hâdır der-pey olunca (5511) olur. Mir'ât-ı zamîrde 'aks olunca (1155) olur. Gözler tolunca (1100) olmak üzere tasarruf olunmuşdur.*", İnce, 2005: 205-06

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Kaynaklarda İbrahim Gülşenî'nin edebî yönü hakkında fazla bilgi mevcut değildir. Yalnız Sâlim, onun şeyhler zümresinden olması dolayısıyla şiirlerinin genellikle şeyhâne ve kendi yolunda merdâne olduğunu söylemektedir. Şairin şiirinden örnek olarak verdiği şu beyitleri de "gönül alan" diye vasıflandırarak övmüştür:

Sûfiyâ bilmem siyeh-ser olduğuna sır nedir

Yeter artar yüz senin gibiye yüzün karası

Kûy-ı mahbûb-ı hakîkatde sakın âh etme

Gece git Hakk yoluna sâyeni hem-râh etme

Ben olmağa ben çünki mu'ayyen sensin

Ben ben değilim velîk sen sensin[486]

Şiirlerinde mahlas kullanmayan İbrahim Gülşenî'nin, *Risâle-i Tefrîkiyye* adlı temel İslam bilimlerinin birbirinden ayırt edilmesi hakkında Arapça olarak kaleme aldığı bir eseri olup bu eser, Millî Ktp., Yazmaları No: A 378'de kayıtlıdır.[487]

486 "*Mütercem-i mezkûr zümre-i meşâyihden olmagın ekser eş'ârı şeyhâne ve vâdîsinde merdâne idi. Bu beyt-i dil-ârâ zâde-i tab'-ı dil-ârâlarındandır.*", İnce, 2005: Gös. yer

487 Şimşek, 2008: 75

KÂMÎ MEHMED

(ö.1136/m.1724)

Hayatı ve Şahsiyeti:

1059/m.1649 yılında Edirne'nin Hacı Hallac Mahallesi'nde dünyaya gelen Kâmî'nin asıl adı Mehmed olup, Edirneli İbrahim Gülşenî'nin oğlu ve Manisalı Semerci Dede'nin torunudur.[488] "Edirneli Efendi" veya "Edirneli Çelebi" adıyla da tanınan Kâmî Mehmed,[489] tahsiline Edirne'de başlayıp[490] daha sonra İstanbul'a giderek 1098/m.1687 tarihinde Ankaralı Mehmed Efendi'den mülazım olmuştur.[491] Neşâtî Dede'den edebiyat ve Farsça dersleri de alan Kâmî Mehmed,[492] Gülşenî şeyhi Mehmed La'lî Fenâyî'ye intisap ederek Gülşeniyye tarikatına girmiştir.[493] Selami Şimşek ise Kâmi Efendi'nin, Edirneli Mevlevî şair Neşâtî Dede'den de tarikat terbiyesi aldığını kaydetmektedir.[494]

---

[488] "*İsm-i ser-âmedleri Mehmed'dir. Letâfet-i âb u hevâ ile reşk-endâz-ı bilâd u diyâr olan mahrûse-i Edirne-nâm şehr-i meşhûr-ı celîlü'l-mikdârdan 'arz-ı dîdâr ...*", Erdem, 1994: 256; "*Mevâli-i kirâm zümresinden Edirnevî Mehmed Efendi'dür.*", Abdülkadiroğlu, 1999: 349; "*Nâmı Mehmed'dir. Mahmiyye-i Edirne'den zuhûr etmekle…*", Çapan, 2005: 521; "*Ol zât-ı ser-âmedin nâm-ı emcedleri Mehmed'dir. ... merhûm u mebrûr Dervîş İbrâhîm Gülşenî'nin mahdûmları olup dârü'n-nasr-i ve'l-meymene şehr-i Edirne'de mehd-i vücûda pâ-nihâde olmuşlardır.*", İnce, 2005: 584; "*Mehmed Kâmî Efendi. Mahrûse-i Edirne'de kadem-nihâde-i sâha-i vücûd olup…*", Fatîn, 1271: 351; "*... şeyh İbrâhîm hazretlerinin mahdûm-ı mihteridir. Elsine-i cumhûrda Edirneli Çelebi demekle meşhûr idi. ... Edirne'den 1059 târîhinde nümâyân…*", Adıgüzel, 2008: 295; Franz Babinger, (1982): *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çeviren: C. Üçok, Ankara, s. 281; Canım, 1995: 361; Şimşek, 2008: 362

[489] "*... ve Edirnevî Çelebi dinmekle beyne'l-emsâl şöhret-şi'âr bir zât-ı güzîn-i bülend-iktidâr idi.*", Erdem, 1994: Gös. yer; "*Edirneli Efendi deyü meşhûr-ı cihân olmuşdur.*", Çapan, 2005: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer

[490] Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer

[491] "*…meşâyih-i İslâmiyye'nin bülendi merhûm u magfûr Ankaravî Mehmed Efendi'den mülâzım…*", İnce, 2005: 584-85; "*1098 muharreminde müftiyü'l-enâm Ankaravî Mehmed Efendi'den mülazemetle nâ'il-i merâm olmuşlar idi.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[492] Bursalı Mehmed Tâhir, 1972: C. 2, 197; Canım, 1995: Gös. yer

[493] "*… Gülşenî meşâyihinden eş-şeyh La'lî Efendi'den dest-pîrâ-yı inâbet ve istifâza-i hilâfet ile gül-çîn-i kâm u murâd olan Dervîş İbrâhîm Gülşenî'nin gül-bün-i sülâlerinden…*", Erdem, 1994: 256-57

[494] Şimşek, 2008: Gös. yer

Öğrenimini İstanbul'da tamamladıktan sonra ilmiye mesleğine girerek yükselmiş ve sırasıyla 1101/m.1690'da İvaz Efendi, 1103/m.1692'de Nişancı Paşa-yı Atîk, 1105/m.1694'de Behramiye, 1107/m.1695-96'da Topkapı Ahmed Paşa Medrese'sinde, 1109/m.1697'de İstanbul'da İbrahim Paşa ve 1111/m.1699'da Sahn-ı Semân medreselerinden birinde, 1112/m.1700'de Rüstem Paşa Medresesi'nde, 1114/m.1702'de Kasımpaşa Medresesi'nde 1116/m.1704 yılında Süleymaniye Medresesi'nde müderrislik görevlerinde bulunmuş ve aynı yıl Bağdad kadısı olmuştur.[495] Bu görevinden sonra İstanbul'a yerleşen Kâmî Efendi'ye 2 Zi'l-ka'de 1119/m. 25 Ocak 1708'de Şeyhülislam Ebezâde Abdullah Efendi tarafından Kastamonulu Mehmed Efendi'nin yerine fetva eminliği görevi verilmiştir. Ardından kendisine 22 Rebî'ü'l-evvel 1120/m. 11 Haziran 1708 tarihinde Cihan kazası ile Şam pâyesi layık görülmüştür. Paşmakçızade Seyyid Ali Efendi şeyhülislam olunca, fetva emaneti görevi Kastamonulu Mehmed Efendi'ye iade olunup Kâmî Efendi'ye bu makamın arpalığı verilmiştir. Aynı yıl, Kâmî Efendi'ye Filibe kadılığı verilmişse de kabul etmemiştir. Kâmî Mehmed Efendi daha sonra 1 Zi'l-ka'de 1124/m. 30 Kasım 1712'de Bursa pâyesi zamîmesiyle Galata kadısı olmuş, Rebî'ü'l-evvel 1128/m. Şubat-Mart 1716'da Sunullah Efendi Ordu-yı Hümâyun kadısı olunca Evkâf-ı Hümâyun müfettişliğine getirilmiş ve Cümâde'l-âhire 1130/m. Mayıs 1718'de

---

[495] "*... Bağdâd-ı behişt-âbâd mevleviyyetiyle çendân bekâm olmuşlar idi.*", Erdem, 1994: 257; "*Evâ'il-i hâlinde tarîk-i 'ilme 'âzim ü mülâzım u müderris olup kat'-ı merâtib-i tarîk ederek Bağdâd-ı behişt-âbâd mevleviyyeti ile kâm-revâ olup…*", Çapan, 2005: Gös. yer; "*... bin yüz bir târîhinde Ebû Sa'îd-zâde Feyzullah Efendi merhûmdan ibtidâ-i hâric elli ile 'İvâz Efendi Medresesi'ne ve bin yüz üçde hareket-i hâric ile Nişâncı Paşa-yı 'Atîk Medresesi'ne ve bin yüz beşde ibtidâ-i dâhil ile Behrâmiyye Medresesi'ne ve bin yüz yedide hareket-i dâhil ile Topkapusu Ahmed Paşa Medresesi'ne ve bin yüz tokuzda mûsıla-i Sahn ile medîne-i Konstantıniyye'de Uzunçarşu başında vâkı' İbrâhîm Paşa Medrese'sine ve bin yüz on birde Medâris-i Sahn-ı Semân'dan birine ve bin yüz on ikide ibtidâ-i altmışlı ile Rüstem Paşa Medresesi'ne ve bin yüz on dörtde hareket-i altmışlı ile Kâsımpâşâ'ya ve bin yüz on altıda yerlerinde mûsıla-i Süleymâniyye i'tibâr olundukdan sonra yine ol târîhde Medîne-i Münevvere pâyesiyle Bağdâd-ı behişt-âbâd kâzîsı olup…*", İnce, 2005: 585; "*... bin yüz on iki târîhinde tarîk-i tedrîse duhûl ve yüz on altı târihinde şehr-i Bağdâd'a kâdî…*", Fatîn, 1271: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer Ahmed Bâdî Efendi'nin Kâmî'nin göreve getirildiği yıllar için verdiği tarihler farklıdır: "*4 Zi'l-hicce 1102 târîhinde 'Ömer Efendi yerine ibtidâ hâric i'tibâriyle 'İvâz Efendi Medresesi'ne ve 8 Cümâde'l-evvel 1103'de Nişâncı Paşa-yı 'Atîk Medresesi'ne ve 23 Rebî'ü'l-evvel 1107'de dâhil i'tibâriyle Behrâmiyye Medresesi'ne 22 Zi'l-hicce 1108'de Topkapı dâhilinde Ahmed Paşa Medresesi'ne 1110 Ramazânında İbrâhîm Paşa-yı 'Atîk Medresesi'ne 29 Cümâde'l-ûlâ 1112'de Sahn-ı Semâniyenin birine ve sene-i mezkûre Zi'l-hiccesinin on dördüncü günü Rüstem Paşa Medresesi'ne ve 14 Cümâde'l-ûlâ 1114'de Kâsımpaşa Medresesi'ne müderris ve 20 Rebî'u'l-evvel 1116 o sene Recebi gurresiyle Bağdâd kazâsı hükûmeti tefvîz olunup…*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

Kahire kadılığı görevlerinde bulunmuştur.[496] Kâmî Efendi'nin son görevi de 5 Şevval 1136/m. 27 Haziran 1724 tarihinde Mekke Mollalığı olmuş, Zülâlî Hasan Efendi'nin Harmancık kazası arpalığı da kendisine verilmiştir. Kâmî Efendi aynı yıl İstanbul Rumelihisarı'nda yaşadığı Ma'anoğlu Yalısı'nda sabah vakti vefat etmiş, Hisar Camiinde namazı kılındıktan sonra Üsküdar'da Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir. Vefat tarihini Ahmed Bâdî 10 Zilkade (İsneyn) 1136/m.31 Temmuz (Pazartesi) 1724 olarak gösterirken, Rıdvan Canım ve muhtemelen ondan naklen Selami Şimşek, şairin sıtma hastalığından 1 Zilkade 1136/m.22 Temmuz 1724 tarihinde vefat ettiğini kaydetmektedirler.[497]

Nezr ide bir Fâtiha cûyân olan târîhini

Menzil-i Kâmî Efendi Gülşen-i Firdevs ola

---

[496] "*...Ebe-zâde 'Abdu'llah Efendi hazretleri şân-ı fezâ'il-nişânlarına i'tibâr ve emânet-i fetvâ hidmetlerine sezâ-vâr buyurmalarıyla… târîhinde mahrûse-i Galata mevleviyyetiyle esâs-ı mesâs tarîkını tashîh ile kâm-ver olmuşlar idi. ...Mısr-ı Kâhire hükûmetiyle nâ'il-i şeref-i bâhire olup bekâm…*", Erdem, 1994: Gös. yer; "*Mısr-ı Kâhire'den ma'zûl.*", Abdülkadiroğlu, 1999: Gös. yer; "*… nice zamân fetvâ emâneti hidmetinde oldukdan sonra Burusa kazâsı pâyesiyle Galata kâzîsı olup ba'dehû Mısr kâzîsı olmuşdur.*", Çapan, 2005: Gös. yer; "*... medîne-i Kostantıniyye'de sâkin iken Ebe-zâde 'Abdu'llah Efendi merhûm şeyh-i meşâyihü'l-İslâm ve müfti'l-enâm olup bunları emânet-i fetvâ hidmet-i şerîfesinde istihdâm ve zamân-ı şerîflerinde Şâm-ı şerîf pâyesi ile ikrâm buyurulup ba'dehû Galata kâzîsı olup ba'dehû mısr-ı Kâhire kâzîsı olmuşlar idi.*", İnce, 2005: Gös. yer; "*... ve ba'dehû fetvâ emânetine ve yüz yigirmi dört târîhinde Galata mevleviyyetine ve bir müddet sonra Evkâf-ı Hümâyûn müfettişliği me'mûriyyetine ve yüz otuz târîhinde Mısr-ı Kâhire mevleviyyetine vüsûl ile…*", Fatîn, 1271: Gös. yer; "*... 2 Zi'l-ka'de 1119'da Ebe-zâde 'Abdu'llah Efendi sadr-ı fetevâyı teşrîf buyurduklarında Kastamonî Mehmed Efendi yerine hidmet-i emânet-i fetvâ bunlara lâyık görüldü. 22 Rebî'u'l-evvel 1120'de ... Cihân kazâsı Şâm-şeref-encâm pâyesi zamîmesiyle bunlara ihsân olundu. 19 Cümâde'l-ûlâ 1120'de Paşmakçı-zâde Seyyid 'Ali Efendi şeyhü'l-islâm oldukda hidmet-i emânet-i fetvâ sâniyen selefleri Kastamonî Mehmed Efendi'ye sezâ görülüp bunlar arpalıkları ile ibkâ olundu. ... Filibe kazâsı tevcîh olundukda kabûlden ibâ etmeleriyle… Gurre Zi'l-ka'de 1124'de Bursa pâyesi zamîmesiyle Müfettiş İbrâhîm Efendi birâder-zâdesi 'Abdu'llah Efendi yerine Galata kazâsı rızâ-dâdeleri oldukda ... Rebî'u'l-evvel 1128'de ... Sun'ullah Efendi Ordû-yı Hümâyûn kâdîsı oldukda bunlar Müfettiş-i Evkâf ta'yîn olundular. ... 1130 Cemâdiye'l-âhiresinde Ebû Sa'îd-zâde Feyzu'llah Efendi birâder-zâdesi Mustafa Efendi yerine mısr-ı zâtü'l-ihrâm kazâsı hükûmetiyle ihrâm olundular.*", Adıgüzel, 2008: 295-96

[497] "*...Mekke-i Mükerreme pâyesiyle nâ'ilü'l-merâm olmuşiken 1136 senesi hudûdunda terk-i kâm-gâh-ı cihân-ı bî-vefâ ve 'azm-i gül-geşt-i riyâz-ı me'vâ olup…*", Erdem, 1994: Gös. yer; "*Bin yüz otuz altı târîhînde ol serv-i ser-firâz-ı bâğ-ı ma'ârif çemenzâr-ı huld-berîne 'azm-i hırâm etmişdir.*", Çapan, 2005: 524; "*...bin yüz otuz altı târîhinde Mekke-i mükerreme pâye-i celiyyesini bi'l-âhire Rûmilihisârı'nda kâ'in sâhil-hânesinde ârâm-sâz-ı i'tizâz olmuş iken sene-i mezbûre hilâlinde dâyin-i ecel kendisine mütekâzi olmagla irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemişdir.*", Fatîn, 1271: Gös. yer; "*... Mekke-i mükerreme pâyesiyle bedelleri olan Zülâlî Hasan Efendi'nin Harmancık kazâsı arpalığı zamîme-i revâtibleri kılınmagla tatyîb olunmuşlar idi. Bu hâl üzre Rumeli Hisârı'nda vâki' Ma'anoğlu Yalısı'nda sâkin iken 10 Zi'l-ka'de 1136 târîhinde isneyn günü vakt-i sabâhta dâr-ı fenâdan rıhlet ve 'âlem-i bâkîye 'azîmet ettiklerinde na'şları Hisâr Câmi'-i şerîfine ihzâr olunup ba'de'z-zuhûr salâtları edâsından sonra Üsküdar'da Karacaahmed Sultan civârından defn olundu.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer

beyti şairin ölümüne tarihtir.[498]

Fazilet sahibi, zarif ve nüktedan bir şair olan Kâmî Mehmed,[499]O. Nuri Peremeci'nin ifadesine göre Aydoslu İsmail Hakkı ile görüşüp ondan feyz almıştır.[500]

Şair ve bilgin olmanın yanı sıra hat sanatına da malik olan Kâmî Efendi'nin Gülşeniyye tarikatına intisap ettiği *Dîvân*'ındaki;

Ey olan ser-mest-i bezm-i âstân-ı Gülşenî

'Ayn-ı 'irfân-ı şerî'atdir nişân-ı Gülşenî [501]

matlaıyla başlayan manzumesiyle de anlaşılmakta olup, şairin ayrıca Mevlevîlik ve Bektaşîlik ile ilgili şiirlerinin de olduğu bilinmektedir:

Sanmanız kim Mevlevî bî-ızdırâb eyler semâ'

Girdâb-ı 'aşk ile pür-pîç ü tâb eyler semâ'

Gösterir atşân-ı 'aşka çeşme-i maksûdı ol

Su olan yer üzre murg (ı) pür-şitâb eyler semâ'

Bahr-ı hayret-zây-ı 'aşkın uğramış girdâbına

Zevk-yâb-ı ye'si sâhil çün habâb eyler semâ'

---

[498] Tuman, 2001: C. 2, s. 845, Madde no: 3536; Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer
[499]"*Zarîf ü nükte-dân pür-fâzıl pür-'irfândır.*", İnce, 2005: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, (2008): Gös. yer
[500] Peremeci, 1939: 269
[501] Kâmî, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi., TY. 485, vr. 8a

Âteş-i ʻaşk-ı ilâhîden yakup dil-i şemʻini

Hem çü fânûs-ı hayâl-i şuʻle-yâb eyler semâʻ

Kabr-i Mevlânâ'da kurbân olmak ister Kâmiyâ

Âşiyânında berây-ı intisâb eyler semâʻ [502]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Tezkireciler, Kâmî'nin şiirleri ve sanatı hakkında olumlu görüşlerde bulunarak onu övmüşlerdir. Râmiz, Kâmî'nin şiirde ve inşada "*yegâne-i deverân*" olduğunu söyleyerek, onu benzerlerinden üstün ve maharetli bir şair olarak vasıflandırmaktadır.[503] Safâyî, Kâmî Efendi'nin devrinin güzel şiirler söyleyen bir şairi olduğunu belirterek şiirlerini saf, parlak, nazikâne ve zârifâne olarak tanımlamaktadır. Onun nazım ipliğine çektiği cevherli sözlerini hoş ve güzel olarak tanımlamakta ve şiirinin çiçeklerinden nezaketin hoş kokularının duyulduğunu söyleyerek şairin nüktedanlığını vurgulamaktadır.[504] Sâlim de Kâmî'nin üç dilde (Arapça, Farsça ve Türkçe) güzel şiirler söyleyen ve yaşıtlarından üstün bir şair olduğunu bildirerek, onun bu şiirlerini devrinde bir eşi daha bulunmayan şiirlerden saymak gerektiğini yazmaktadır. Sâlim ayrıca Kâmî'nin şiirlerinin çeşitli mecmualarda kayıtlı olduğunu ve zarif kimselerin onun nükteli şiirlerini dillerinden düşürmediklerini kaydetmektedir.[505] Ahmed Bâdî de onun hoş ve latîf, yeni bir tarz mensur eserleri olduğunu, terkiplerinin *nakş-ı Rûmî* gibi güzel olup *Çîn*

---

[502] Şimşek, 2008: 362-63

[503] "*… şiʻr ü inşâda yegâne-i deverân olduklarına… ve bir şâʻir-i mâhir-i ser-efrâz idi.*", Erdem, 1994: Gös. yer

[504] "*… ʻasrın bir şâʻir-i bediʻü'l-beyânıdır ki eşʻârı nâzikâne vü pâk ve güftârı zârifâne vü tâbnâkdir. Keşîde-i rişte-i nazm eylediği cevâhir-i elfâzı âbdâr-ı letâfet ve berçîde-i bâğzâr-ı nâtıkası olan ezhâr-ı güftârı hôş-bûy-ı nezâket bir zât-ı nükte-perver-i hünerdir.*", Çapan, 2005: Gös. yer

[505] "*… elsine-i selâsede pâk güftâra iktidâr-ı tamm ile akrânından fâyık ve nâdire-i rûzgârdan olan mecmûʻalardan ʻadd olunmağa lâyıkdır. … Eşʻâr u ebyâtı hünerverânın mecmûʻalarında bi'l-cümle mestûr ve elsine-i zurafâda ebyât-ı pür-nikâtı ser-cümle mezkûrdur.*", İnce, 2005: Gös. yer

nigârhâne'sini kıskandırdığını, Kâmî mahlasıyla şiirler yazıp kasideler söyleyen maharetli bir şair olduğunu kaydederek şöyle bir olay anlatır: Acem şahı Hüseyin Şâh tarafından 1124/m.1712 tarihinde sefâretle İstanbul'a gönderilen Murtazakulu Han, Erzurum'a vardığında orada vali bulunan Silahdar İbrahim Paşa'ya "Anadolu şairlerinin ileri geleni kimdir?" diye sormuş, İbrahim Paşa da "Nâbî Efendi vardı, ama vefat etti, ona benzer Edirneli Kâmî Efendi vardır" diyerek Kâmî'yi tarif ve tavsif etmiş ve ikisi Farsça, biri Türkçe gazel yazıp birinin sonunda:

Nâmî egerçi Nâbî ez-în hâkdân güzeşt

Kâmî becâst dîde-i hôd kâmyâb kün

Kâmî çü mî resed biberet în nikû gazel

Yâ hat bikün be-güfte-i men yâ cevâb kün [506]

deyip Kâmî Efendi'den nazîre istemiş ve Kâmî de bu isteğe:

Berk-i hasen be-manzara-i âfitâb kün

Û-râ zi-cûş-ı şa'şa'a sâhib-nikâb kün

Kâmî berây-ı tuhfe-i Nâmî nazîre'i

Ez-bâğ-ı tab'-ı nâdire-zâ intihâb kün[507]

diyerek cevap vermiştir. Bu şiir, Murtazakulu Han'a ulaşınca "Ben Anadolu şairlerini böyle bilmezdim" diyerek bu şiiri İran zariflerine hediye götürmek üzere

[506] "*Ey Nâmî her ne kadar Nâbî bu yerden geçmiş olsa da gözünü aç Kâmî de ondan sonra buraya layıktır. Ey Kâmî bu güzel gazel sana ulaştığında ya benim sözüme katıl ya da bana cevap yaz*", Adıgüzel, 2008: 297

[507] *Güzellik şimşeğini güneşe pencere yap ve onu ışınların taşkınlığından koru. Ey Kâmî Nâmî'ye hediye etmek için nadire söyleyenlerin yaradılışı bahçesinden bir nazire seç*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

Anadolu şairlerinin eserlerini toplamaya başlamıştır.[508] Salim'in ve özellikle Ahmed Bâdî'nin verdiği bu bilgiler, Kâmî'nin yaşadığı dönemdeki şöhretini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Arapçadaki derin bilgisi ile şöhret kazanmış ve herkes tarafından sayılmış bir yazar ve şair olan Kâmî,[509] tarih söyleme konusunda da ustadır. Şeyhi Mehmed La'lî Fenâyî Efendi'nin (ö.1112/m.1701) ölümüne;

Meded kopdı nihâl-i Gülşenî'den bir gül-i La'lî [510]

mısraını tarih düşüren Mehmed Kâmî, 1114/m.1702 tarihinde vefat eden Vezir-i azam Râmî Mehmed Paşa'nın ölümüne de;

Mihr-i kilk ola felek Râmî Mehmed Paşa[511]

tarihini düşürmüştür.

---

[508] "*... inşâ-i tâze-tarz-ı dilâvîzi nâzik ü rengîn terkîbleri nakş-ı Rûmî gibi reşk-i nigâr-hâne-i Çîn... Kâmî nahlas ile tanîn-endâz şâ'ir-i mâhir-i kasîde-perdâz idi. ...'Acem şâhı Hüseyin Şâh tarafından 1124 târîhinde sefâretle Der-sa'âdete gönderilmiş olan Murtazakulu Hân vâdî-i sühan-dânîde tab'-ı bülend ü semt-i zerâfette ferzend-i dânâ-pesend olup Erzurum'a vusûlünde vâlî bulunan Silâhdâr İbrâhîm Paşa'dan ser-âmedân-ı şu'arâ-yı Rûm kimdir diye su'al ettikte Nâbî Efendi var idi merhûm oldu. Ana mümâsil Edirneli Kâmî Efendi vardır diyerek sâhib-i tercemeyi ta'rîf ü tavsîf etmekle mûmâileyh iki Fârisî ve bir Türkî gazel yapıp birinin makta'ında:*

Nâmî egerçi Nâbi ez-în hâkdân güzeşt
Kâmî becâst dîde-i hôd kâmyâb kün

Kâmi çü mî resed biberet în nikû gazel
Yâ hat bikün be-güfte-i men yâ cevâb kün

Gazeliyle nazîre-hâh olmuş idi. Kâmî Efendi dahi şi'r:

Berk-i hasen be manzara-i âfîtâb kün
Û-râ ri cûş-ı şa'şa'a sâhib-nikâb kün

Kâmî berây-ı tuhfe-i Nâmî nazîre'i
Ez bâğ-ı tab'-ı nâdire-zâ intihâb kün

Nazîre-perdâz olup cânib-i sadâret-penâhîden izn-i 'âlî sudûrundan sonra elçi-i merkûma 'arz olundukda ben erbâb-ı tab'-ı Rûm'u böyle bilmezdim diyerek zurefâ-yı Îran'a hediye götürmek üzere mutasaddî-i cem'-i âsâr olmağa başladı.", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[509] Babinger, 1982: Gös. yer

[510] "*Ol şehr-i pür-nehr-i bî-nazîrde zâviye-gîr-i makâm-ı irşâd ve kendülerinin mısra': Meded kopdı nihâl-i Gülşenî'den bir gül-i La'lî târîhlerinde...*", Erdem, 1994: Gös. yer; " *Fenn-i târîhde dahi ziyâde mâhirdir. Edirne'de tarîk-i Gülşenî şeyhi La'lî Muhammed Efendi zâviye-i 'âlem-i fenâyı terk edip müteveccih-i bekâ oldukda bu gûne târîh-perdâz olmuşdur. Târîh-i Vefât-ı Şeyh Muhammed La'lî: Meded kopdu nihâl-i Gülşenî'den bir gül-i La'lî*", Çapan, 2005: Gös. yer

[511] "*Vezîr-i a'zam Râmî Mehmed Pâşâ'ya dediği târîhdir: Mihr-i kilk ola felek Râmî Mehmed Pâşâ*", Çapan, 2008: Gös. yer

Kâmî, gazelleri, lugazları, ve sade bir Türkçe ile yazığı mesnevileriyle zamanında haklı bir şöhret kazanmış, devrinin ileri gelen şairlerinden biri olarak Lale Devri'nin zevk ve eğlence içinde geçen hayatını şiirlerine yansıtmıştır.[512] İlâhî aşkı terennüm eden ve tasavvufî unsurlara sıkça rastlanan aşıkâne gazeller yazmakla beraber, Nâbî'den etkilenerek hikemî gazeller de kaleme almıştır. Zaman zaman gündelik hayata dair hatıralara da yer veren Kâmî'nin dili oldukça sade olup şiirlerinde sık sık halk söyleyişlerine rastlanmaktadır. Ancak Kâmî'nin Neşâtî, Nâbî, Nedîm, Sâbit ve Nâmî gibi çağdaşı şairlere yazdığı nazîrelerinde kuru taklitten kurtulamadığı, şiirlerinde kendine has bir üslup ve yeni bir tarz oluşturamadığı görülmektedir.[513]

Tezkireler Kâmî'nin müretteb bir *Dîvân*'ından başka *Fetevâ-yı Kâ'idiyye*, *Salât-ı Mes'ûdî*, *Riyâzü'l-Kâsımîn*, *Mehâmü'l-Enâm*, *Mehâmü'l-Fukahâ*, *Metâlib-î Sâ'ire*, *Tuhfetü'z-Zevrâ ve Behçetü'n-Nu'ammâ* ve *Fîrûz-nâme* adlı eserlerinin olduğunu kaydetmektedirler.[514] Divân'da daha çok tasavvufî şiirler bulunmakta olup bazı yazma nüshaları şunlardır: Fatih Millet Ktp., Ali Emirî 373, 374; İstanbul Üniversitesi Ktp., TY.485, 551, 2888, 4761, 5537; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi 3511. Eser üzerinde bir yüksek lisans, iki doktora çalışması yapılmıştır. (Bkz. Kezban Özyılmaz, *Kâmî, Hayatı, Eserleri ve Divan'ının Tenkitli Metni*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1996; Ali Yıldırım, *Edirneli Kâmî Dîvânı* (İnceleme-Metin), Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 1995; Gülgün Yazıcı, *Edirneli Kâmî*

---

[512] Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer

[513] Gülgün Yazıcı, (2001) : "Kâmî" Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, C. 24, s. 279

[514] "*Âsârlarından Fetevâ-yı Kâ'idiyye ta'lîkâtı ve ba'zı resâ'il ü takrîzâtı ve müretteb Dîvân-ı pür-nikâtı vardır.*", Erdem, 1994: Gös. yer; "*Müretteb dîvânından müntehabdur.*", Abdülkadiroğlu, 1999: Gös. yer; "*Salât-ı Mes'ûdî-nâm kitâba bir kıt'a terceme ve 'ilm-i fıkha dâ'ir Riyâzü'l-Kâsımîn isminde bir 'aded risâle-i mu'tebere te'lîf ü tertîbine muvaffak olduğundan başka müretteb bir Dîvân-ı belâgat-'unvânı ...*", Fatîn, 1271: Gös. yer; "*Âsâr-ı celîlerinden Salât-ı Mes'ûdî nâm kitâba bir kıt'a tercemeleri ve Mehâmü'l-Enâm nâmında bir eseri ve Mehâmü'l-Fukahâ nâm tabakâtü'l-fukahâsı ve 'ilm-i fıkha dâ'ir Riyâzü'l-Kâsımiyye isminde bir 'aded risâle-i mu'teberesi ve hîtânı müştemil bir risâle-i mu'tenâ-behâsı ve Fetevâ-yı Kâ'idiyye'nin Fârisîlerini 'Arabîye tercümeye başlayan şeyhü'l-islâm-ı esbâk Sa'îd-zâde Feyzu'llah Efendi'nin vefâtına mebnî bıraktığı mahalden âhir-i kitâba değin tercümeleri Metâlib-i Sâ'ire nâm fıkıhta bir mecmû'a-i mesâ'ili ve bunlardan mâ'adâ Tuhfetü'z-Zevrâ ve Behçetü'n-Nu'ammâ ve Fîrûz nâm Türkî manzûmeleri olduktan mâ'adâ müretteb ve mükemmel dîvân-ı eş'âr-ı belâgat-şi'ârı vardır.*", Adıgüzel, 2008: 296-97

ve Dîvân'ının Tenkidli Metni, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1998)[515] Şairin Firûz-nâme adlı eseri ise yeni harflerle yayımlanmıştır. (Bkz. Özlem Ercan, "Kâmî Mehmed Efendi ve Fîrûznâme", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 3, 2002, s. 115-134) Kâmî'nin bunlardan başka Sultan III. Ahmed'in hastalıktan şifa bulması üzerine yazdığı *Sıhhat-nâme*'si, namazla ilgili olarak kaleme aldığı *Nefîsetü'l-Uhreviyye*'si, *Âsâf-nâme*, *Huz-mâ-Safâ*,[516] bir nüshası Kayseri RaşidEfendi Ktp., No: 972'de kayıtlı olan *Tabakât-ı Hanefiyye*'si vardır.[517] Behçetü'l-Mu'ammâ (veya Behçetü'n- Nu'amâ) ve Tuhfetü'l-Vüzerâ (veya Tuhfetü'z-Zevrâ) adlı eserler de İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. 2888'de *Tuhfetü'z-Zevrâ veya Behçetü'n-Nu'amâ* adıyla kayıtlıdır.

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

Ey hatt-ı fitne 'ârız-ı yârı görür müsün

Bir şem'imiz var anı dahi söndürür müsün

Aldın rakîbi yanına kayd-ı hayât ile

Kurbânın olduğum ya bizi öldürür müsün

Bir dâne kalmayınca cihân içre ey felek

Bu âsiyâbı ta mahşer döndürür müsün

---

[515] Şimşek, 2008: Gös. yer
[516] Canım, 1995: 362
[517] Şimşek, 2008: Gös. yer

Ey serv-i bâğ gördün o nahl-i sanavberi

Pâ-der-gil-i firâk-ı bergde durur musun

Kûyunda girye eylemesin neylesin şehâ

Bî-çâre mübtelânı meger güldürür müsün

Reftâr-ı yâr-ı tavr-ı hakîkatde Kâmiyâ

Semt-i mecâza sen dahi bilmem yürür müsün[518]

Gazel:

Olma sihâm-ı dest-i kazâdan emîn amân

Tîr-i âşikâre gelmededir der-kemîn kemân

La'l-i lebinde zâhir olub nev-demîde hatt

Didim hûceste-bâd nigîn-i zemîn-zemân

Başınçün itme va'de-i teşrîfine dürûğ

Ey cevr-pîşe oldı dürûğa yemîn yamân

Eksik değil rakîb çü dâr-ı semâniye

Olsun gerekse dilber-i dürr-i semîn-semân

---

[518] Çapan, 2005: 522

Şi‘rin müvaşşah eyle sanâyi‘ ile Kâmiyâ

İster edâ-yı tâze vü hem nev-zemîn zamân[519]

[519] Fatîn, 1271: Gös. yer

SEZÂYÎ

(ö.1151/m.1738)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Gülşeniyye tarikatının Sezâiyye kolununun kurucusu Sezâyî'nin[520] asıl adı Hasan'dır.[521] 1080/m.1669 yılında Mora/Korent (Gördes)'te doğmuş olup[522] babası Ali, bu şehrin ileri gelenlerinden Kurtbeyzâde Hasan isminde bir zatın oğludur.[523] Ancak tezkirecilerden Râmiz ve Beliğ, Hasan Sezâyî'yi Edirneli, Mehmed Süreyyâ ise Larendeli olarak göstermektedirler.[524]

Çocukluk ve gençlik yıllarını Mora yarımadasındaki Gördes'te geçiren Hasan Sezâyî'nin eserlerinden bu dönemde oldukça iyi bir tahsil gördüğü anlaşılmaktadır.[525] Sezâyî, 18 yaşında iken Venediklilerin 1098/m.1687 tarihinde Mora'yı işgal etmesi sebebiyle memleketinden ayrılmak zorunda kalmış ve bir gemiye binerek İstanbul'a gelmiş, daha sonra da Avusturya ve Venedik Devleti'nin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı giriştiği hücumları önlemek maksadıyla Edirne'de bulunan IV. Mehmed'in yanına gitmiştir.[526] Hasan Sezâyî, gemiyle İstanbul'a gelirken Halvetî tarikatı şeyhlerinden yüce bir zat, onun temiz bir yaratılışa sahip

---

[520] Tahsin Yazıcı, (1980): "Sezâ'î" Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, C. 10, s. 547; Ali Rıza Özuygun, (2005): *Hasan Sezâyî Divanı*, İstanbul, s. 28; Canım, 1995: 383; Şimşek, 2008: 80

[521] "*Ol 'andelîb-i Gülşen-i edeb-i 'irfân ve hezâr gülistân-ı sâlikânın nâm-ı feyz-eymenleri Hasan'dır.*", Erdem, 1994: 159; "*Şeyh Hasan Gülşenî*", Abdülkadiroğlu, 1999: 162; "*Nâm-ı şerîfleri Hasan…*", İnce, 2005: 397; "*Şeyh Hasan Sezâyî Efendi*", Fatîn, 1271: 192; "*…Hasan Sezâyi Efendi hazretleridir.*", Adıgüzel, 2008: 195

[522] "*Fi'l-asl şehr-i Mora'da vilâyet-i vücûda vaz'-ı kadem…*", İnce, 2005: Gös. yer; "*Cezîre-i Mora'da revnak-efzâ-yı 'âlem-i Vücûd olub…*", Fatîn, 1271: Gös. yer; "*Cezîre-i Mora'da Gördes'te revnak-efzâ-yı 'âlem-i vücûd olup…*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer; "*Moralı*", Tuman, 2001: C. 1, s. 426, Madde no: 1759

[523] Yazıcı, 1980: Gös. yer

[524] "*Cûy-bâr u fart-ı enhâr ile şöhret-şi'âr olan mahrûsa-i Edirne'den bedîdâr…*", Erdem, 1994: 159-60; "*Edirnevî*", Abdülkadiroğlu, 1999: Gös. yer; Mehmed Süreyyâ, 1996: C. 5, 1503

[525] Yazıcı, 1980: Gös. yer

[526] Özuygun, 2005: 21-22

olduğunu görerek onu yanına çağırmış ve onunla Halvetîlik üzerine konuşmaya başlamıştır. Sezâyî, yolculuk esnasında bir rüya görmüş ve bu rüya üzerine:

Nedür bu katrelerde bahr-ı ʻummân oldığun cânâ

Nedür bu zerrelerde şems-i tâbân oldığun cânâ

Çü sensin zâhir ü bâtın hakîkatde olan mevcûd

Nedür bu nakş-ı gûn-â-gûnda pinhân oldığun cânâ

beyitlerini söylemiş, bahsi geçen mübarek zat da "*Ey gözümün nuru! Siz tarikat-ı aliyyenin ermişlerinin özü ve ariflerin dayanağısınız. Eteğinizi tutanlar ise selamet sahiplerinden olurlar*" demiştir.[527]

Edirne'ye geldikten sonra IV. Mehmed'in yanına giden Hasan Sezâyî Efendi, orada piyade mukabelecisi Ali Efendi adında bir zatın aracılığıyla mukabele kalemine alınmış ve Ali efendi ile aralarında bir yakınlık kurulunca onun yanında kalıp kendisine talebe olmuştur.[528] Resmî görevi dışındaki zamanlarında tasavvufî bilgilerini artırmaya çalışan Sezâyî, gördüğü bir rüya üzerine Gülşeniyye tarikatı halifelerinden El-Hac Hallac mahallesindeki Âşık Musa'nın dergâhında Şeyh Mehmed Sırrî Efendi'ye mürit olmuştur. Ali Rıza Özuygun, *Menâkıb*'da, Sezâyî'nin Mehmed Sırrı Efendi'nin mahdumu ve vekili olan Seyyid Ali Efendi'ye mürit olduğu yolunda bir bilginin olduğunu, ancak Sezâyî hakkında bilgi veren hiç bir kaynakta Seyyid Ali Efendi'nin isminin geçmediğini bildirmektedir.[529] İki yıl kadar bu tarikatta kalıp tarikat adabını öğrenen ve çile çıkaran Sezâyî, şeyhinin ölümü üzerine postnişin olan La'lî Fenâyî Efendi'ye intisap etmiş,[530] Fenâyî de ona dergahın

[527] Özuygun, 2005: 22
[528] Özuygun, 2005: Gös. yer
[529] Özuygun, 2005: 22-23
[530] "*... ve ʻasr-ı meşâyihinden kendünün ilhâmât-ı tabîʻatları olan ilâhîde: İşit bu Sezâyî'den ne gördi Fenâyîden, Dost vechini gösterdi mir'ât-ı mücellâda maʻnâsı cilâ-dâde-i âyîne- tabʻ-ı safvet-nümûnı oldığı vech üzre memerrin zîver-i âlâyiş-i fenâ ve sezâ-yı zînet-i ʻukbâ olan kâlâ-yı cihân-kıymet salâha meyl ü rağbet ve Fenâyî nâm ʻazîz-i muhtereme irâdet ile ahz-ı yed-i inâbet idüp ʻazîz-i*

vakıflarının kiralarını tahsil etme görevini vermiştir. Bu vazifesi dolayısıyla Sezâyî'ye "Câbî Dede" lakabı verilmiştir.[531] Sezâyî'nin La'lî Efendi'yi kendisine büyük bir rehber olarak kabul ettiği şu manzumesinden açıkça anlaşılmaktadır:

Şah-râh-ı 'âlem-i ıtlâka girdüm sıdkıla

Kutb-ı 'âlem Şeyh La'lî Gülşenî'dür rehberüm

Himmetiyle menzil-i maksûda irdüm sıdkıla

Kutb-ı 'âlem şeyh La'lî Gülşenî'dür rehberüm

Feyz irişdürdi kemâl-i neş'e-i insânile

Cân ilin menzillerin gösterdi çeşm-i cân ile

Âşinâ irdi beni ol 'âlem-i 'irfânile

Kutb-ı 'âlem şeyh La'lî Gülşenî'dür rehberüm

Cezbesiyle gönlümün mülkini teshîr eyledi

Himmetiyle bu harâb-âbâdı ta'mîr eyledi

Bir nefesle zulmetüm tebdîl ü tenvîr eyledi

Kutb-ı 'âlem şeyh La'lî Gülşenî'dür rehberüm

---

mezbûrun hüsn-i terbiyeleriyle ser-rişte-i tezkiye-i nefse nâ'il olmagın…", Erdem, 1994: Gös. yer; "*Dârü'n-nasri ve'l-meymene şehr-i Edirne'de 'ummân-ı hakîkatin gevher-i nâ-yâb-ı 'ârif-pesendi cevher-i gencîne-i irşâd merhûm La'lî Mehmed Efendi hazretlerinden âdâb-ı tarîkat-i Gülşeniyye'yi tahsîl ve esmâ'-i 'aliyyeleri sülûk-ı seliyyeleri üzre tekmîl eyleyip 'ârif-i zât ve vâkıf-ı esrâr-ı sıfat oldukdan sonra…*", İnce, 2005: Gös. yer; "*… medîne-i Edirne'ye nakl u hicret ve tarîk-i 'aliyye-i Gülşenî meşâyih-i a'tâsından Şeyh La'lî Efendi merhûmdan ahz-ı yed-i inâbet iderek …*", Fatîn, 1271: 192-93

[531] Yazıcı, 1980: Gös. yer; "*… ve Câbî Dede 'ünvânıyla pür-iştihâr…*", Erdem, 1994: 160; "*Mehmed La'lî Efendi hazretlerinden ahz-ı yed-i inâbet iderek…*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

Mülk-i tende pâdişâh itdi beni ol zü'l-himem

Bende bir sır sakladı bîgâneye ammâ dimem

Feyz-i Hakk'a es-salâ itdüm bugün gelsün ümem

Kutb-ı 'âlem şeyh La'lî Gülşenî'dür rehberüm

Bu Sezâyî'den beyâna geldi nutk-ı Gülşenî

Söyleyen oldur dilinden perde itmişdür beni

İkilik vehmin aradan sürmeyen bilmez beni

Kutb-ı 'âlem şeyh La'lî Gülşenî'dür rehberüm[532]

La'lî Fenâyî, 1112/m.1700-01 tarihinde vefat ettiğinde Hasan Sezâyî Edirne Lâri Camii karşısındaki Şeyh Veli Dede Efendi Dergâhı'nda postnişin idi.[533] Fenâyî'nin yerine geçen Şeyh Mahmud Hamdi Efendi de altı ay sonra vefat edince Hasan Sezâyî, kendi damadı ve halifesi olan Şeyh Müsellem Efendi'yi Veli Dede Dergâhı'na postnişin tayin ederek kendisi La'lî Fenâyî'nin makamına geçmiştir.[534] Bundan sonra Sezâyî, kendi adına izafeten Sezâyî Tekkesi diye şöhret bulmuş olan bu dergâhta[535] ölümüne kadar yaklaşık 38-39 yıl şeyh olarak kalmış ve Sezâyî'nin ölümünden sonra dergâh harap bir hale geldiği için satılmıştır.[536]

---

532 Özuygun, 2005: 23

533 Yazıcı, 1980: Gös. yer

534 "*... ve hâyiz-i rütbe-i hilâfet olup nazar-ı kîmyâ-eser-i şeyh-i 'âlî-himmeti ile 'azîz-i merhûmun intikâlinden sonra yerlerine seccâde-nişîn-i meşîhat olmuşlardır.*", İnce, 2005: Gös. yer; "*... mu'ahhiren müşârün-ileyh La'lî Efendi yerine Edirne'de kâ'in Gülşenî dergâhı meşîhatına revnak-bahş u himmet...*", Fatîn, 1271: 192-93; "*... müşârun-ileyh Mehmed La'lî Efendi'nin bin yüz on iki zi'l-hiccesinde irtihâline mebnî yerine Gülşenî dergâh-ı şerîf-i meşîhatine revnak-bahş-ı himmet olup...*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

535 Yazıcı, 1980: Gös. yer

536 Özuygun, 2005: 24; Yazıcı, 1980: Gös. yer; "*Mahrûse-i mezbûrede müddet-i medîde post-nişîn ve mürşid-i zümre-i sâlikîn olup...*", Erdem, 1994: Gös. yer; "*... otuz tokuz sene kadar emr-i meşîhati îfâ ettikten sonra...*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

Hasan Sezâyî, Gülşeniyye tarikatının kurucusu İbrahim Gülşenî'ye olan bağlılığından dolayı Mısır'a gitmiş ve Kahire'deki Gülşenî Dergâhı'nda o dönem vazife yapan İbrahim Çelebi tarafından Gülşenî tarikatında ikinci pir olarak kabul edilmiştir.[537]

Sezâyî de şeyhi La'lî Efendi gibi Sünbülî, Celvetî, Uşşâkî ve Nakşibendî tarikatlarında da yekta olup, Bektaşiyye tarikatında da devrin önderidir. Dolayısıyla pek çok abdalı terbiyesi altına almış ve Edirne yakınlarındaki Bektaşî Zâviyesi olan Muhyiddin Baba Türbesi'ni tamir ettirmiştir.[538]

Sezâyî Efendi, Edirne'de şeyhlik yaptığı Aşık Musa Dergâhı'nda 18 Ramazan 1151/m.29 Aralık 1738 tarihinde, gece dört buçukta:

Râh-ı 'aşka cânını kurbân iden

Bî-gümân ol vâsıl-ı cânân olur

Gülşenî'den bir kadeh nûş eyleyen

Ey Sezâyî lâyık-ı Yezdân olur

beyitlerini okuyarak vefat etmiştir.[539]

Sezâyî *Dîvân*'ının nüshalarında da Rahmî, Feyzî ve Hasan Senâyî'ye ait üç tarih manzumesi bulunmakta olup bunlar sırasıyla şöyledir:

---

[537] Özuygun, 2005: 24-25
[538] Şimşek, 2008: 81
[539] "*'Azîz-i mûmâ-ileyh bin yüz elli bir senesi hudûdunda tekmîl-i deverân ile Gülşen-i cinân idüp…*", Erdem, 1994: Gös. yer; "*… bin yüz elli bir sâli şehr-i ramazânında 'âzim-i kurb-gâh-ı Cenâb-ı Rabb-ı ehadiyyet olmuşdur.*" Fatîn, 1271: 193; "*… bin yüz elli bir senesi ramazân-ı şerîfinin on yedinci gecesi 'âzim-i kurb-gâh-ı Cenâb-ı Rabb-ı ehadiyyet olmuş…*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Özuygun, 2005: 25

Ricâl-i gaybdan Rahmî biri gelüp didi târîh

Sezâyî göçdi kutb-ı ‘asr iken Firdevs-i a‘lâya

Düşdi yekpâre bu mısra‘ Feyziyâ târîh içün

Göçdi kutb iken Sezâyî rahmetu’llahi ‘aleyh

Fevtini gûş eyleyen ‘uşşâk târîhin didi

Kudse pervâz eyledi rûh-ı Sezâyî Gülşenî[540]

Edirneli Gülşenî şair Ağazâde ‘Örfî de Hasan Sezâyî’nin ölümü üzerine şu tarih manzumesini kaleme almıştır:

Tarîk-i Gülşenî’nin mürşid-i âgâh-tahkîki

Bekâ gülzârına açıldı gitdi böyle ra‘nâ gül

Perîşân olmasın mı saçlı sünbül gibi dervîşân

Anın hicriyle gerek dîvâne oldu ravzada sünbül

Hayıf ola sâkî-i feyz-i ilâhî gitdi meclisden

Şikest oldu sebûlar kaldı dil bî-mül

[540] Özuygun, 2005: 25

Hasan idi rızâda çünki teslîm oldu Mevlâ'ya

İşitdi irci'i emrin urup na'resin ez-dil

Felek ne tarhile yazdı 'Utârid 'Örfiyâ târîh

Sezâyî kutb-ı 'âlem şimdi uçmakda olur bülbül (1151)[541]

Vasiyeti üzerine ismiyle anılan dergâhın cümle kapısının sağ tarafında, kendisinden önceki şeyhlerin türbesine bitişik bir sebzeci dükkanı satın alınmış ve Sezâyî Efendi oraya defnedilmiştir.[542] Hayatı hakkında bir çok menkıbe zikredilen Sezâyî'nin türbesiyle ilgili olarak şöyle bir menkıbe bulunmaktadır: Sezâyî'nin dergâhının yanında bir sebzeci dükkanı vardı. Hasan Sezâyî, bir gün talebeleri ile sohbet ederken o dükkana bakarak;

Dôst bâğınun güli oldı küşâde

Bülbülüz o güle figâna geldük

Yârün elinden içmişüz bâde

Anunçün bunda mestâne geldik

Dôstun illerin iderken seyrân

Bunda uğrayıp olmuşuz mihmân

Sanma sen bizi gezerüz hayvân

Özimüz bilip 'irfâna geldük

---

541 Ağazâde 'Örfî, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi, No: 2667, vr. 112a-b

542 "*...zâviyeleri sâhasında kûşe-gîr-i lahd-i türâb ve mutasarrıd-ı selâm-ı ahbâbdırlar.*", Erdem, 1994: Gös. yer; Yazıcı, 1980: 548; Özuygun, 2005: 26

Aslımuz bildük nûr-ı ezelî

Ayrılmaz andan sırrın sezeli

Cânıla sevdük biz o güzeli

Yolunda el'ân kurbâna geldük

Derdile dâ'im yanmakda bu dil

'Âşkı nârına olmışdur fitîl

Pervâne-sıfat olmağa vâsıl

Şem'-i cemâle sûzâna geldük

Cismümüz bunda cânumuz anda

Gevherimizün aslı ol kanda

Şimdi Sezâyî biz bu dükkânda

Biraz eğlenüp seyrâna geldük

ilâhîsini okumuştu. Talebeleri, önce bu sözlerin hikmetini anlayamamışlardı. Ancak daha sonra dükkanın yeri satın alınarak dergâha ilave olunmuş ve Sezâyî de oraya defnolunmuştur.[543] Kabri üzerine yapılan türbe, halen Edirne Meydan Mahallesi'nde, Süleymaniye Küçükpazarı Caddesi'ndeki dergahtadır.[544]

Hasan Sezâyî'nin Edirneli Mevlevî şair Enis Receb Dede ile iyi bir dostluğunun bulunduğu ve Sezâyî'nin gençliğinden başlayarak ömrünün sonuna

---

[543] Özuygun, 2005: 26-27
[544] Özuygun, 2005: Gös. yer; Yazıcı, 1980: Gös. yer

kadar Enîs Receb'in sohbetlerine katıldığı bilinmektedir.[545] Anlatılanlara göre bir gece Hasan Sezâyî, dostları ile sohbet ederken, kerametleri ile o meclise Enis Receb Dede'nin gelmekte olduğunu anlamış ve Muhyiddîn 'Arabî'nin "*İzâ câ'er-recebü tera'l-'aceb*" yani; "*Receb ayı gelince garip şeyler görülür*" sözünü söylemiştir. Meclistekiler bu söz üzerine birbirlerine bakışırlarken Enîs Receb Dede içeri girerek: "*Âferîn İbn-i 'Arab, sad âferîn İbn-i 'Arab*" diyerek yerine oturmuştur. Orada bulunanlar her iki zatın bu üstün halleri ve kerametleri karşısında hayretler içinde kalmışlar ve onlara olan bağlılıkları artmıştır.[546]

Enîs'in matlabı dâ'im Celâleddîn-i Rûmî'den

Nigâh-ı lutf ile bir dem su'âlin yâ Resûlullah

diyen Hasan Sezâyî ile Enîs Receb Dede ile olan dostluğu ve sohbeti ömür boyu devam etmiş[547] ve Esrâr Dede'nin bildirdiğine göre Hasan Sezâyî "*Eğer Enîs Dede'nin sohbetine kavuşmasaydım tamamıyla unutulmuş olurdum.*" diyerek ona olan sevgisini ve saygısını dile getirmiştir.[548]

Gülşeniyye tarikatı ile Mevleviyye tarikatı arasında pek sıkı bir ilişki vardır.[549] Mevlevîlik, Mevlevî olmayan bir çok divan şairini etkilediği gibi Hasan Sezâyî'yi de tesiri altında bırakmış ve bir gazelinin matlaında:

[545] "*Ve dahi meşâyih-i tarîka-i Gülşeniyye'den Sezâyî Efendi merhûm ibtidâ-yı zuhûrı ve nev-niyâzlığı hâlinde Edirne'ye gelüp Cenâb-ı Enîs'ün celîs-i meclis-i nefîsleri olup müstefîz-i envâr-ı sohbetleri olarak vâsıl-ı merâtib-i 'aliyye olmagla ilâ-âhiri'l-'ömr mecâlis ü mehâfilde senâ vü teşekkür-i sohbet-i 'azîzleriyle ratbu'l-lisân…*", Genç, 2000: 25; Şimşek, 2008: 226

[546] "*… bir gice Sezâyî Efendi vesâ'ir meşâyih-i sûfiyye gayrühüm bir meclisde cem' olup esnâ-yı germiyyet-i sohbetde 'alâ tarîkı'l-keşf Sezâyî Efendi Cenâb-ı Şeyh-i Ekber kuddise sırruhu'l-enver hazretlerinün İzâ câ'er-Recebü tera'l-'aceb fıkra-i câmi'asıyla Enîs Dede hazretlerinün cem'iyyet-i merkûmeye teşrîf-fermâ olacaklarını îmâ eyledükde huzzâr-ı meclis teb'id-gûne birbirlerine nigerân iken nâbe-hengâm Cenâb-ı Enîs Dede der-hâne-i mezbûrdan tulû' u duhûl buyurup Âferîn İbn-i 'Arab sad-âferîn İbn-i 'Arab mısra'-ı şerîfin okuyarak sadr-ı suffe-i ashâb-ı safâya cülûsları cemî'-i huzzâra hayret-bahş-ı fu'âd olmışdur.*", Genç, 2000: 25-26; Şimşek, 2008: Gös. yer

[547] Şimşek, 2008: Gös. yer

[548] "*… eger Enîs Dede sohbetine vâsıl olmasam nesyen mensiyyen kalurdum diye latîfe-gûyân oldukları hulefâsından menkûldür.*", Genç, 2000: Gös. yer

[549] Gölpınarlı, 1983: 322

Gülşenî dervîşi güldür goncalardur Mevlevî

Bülbül-i şeydâ okur gâh Ma'nevî gâh Mesnevî[550]

diyerek Gülşeniyye tarikatının kurucusu İbrahim Gülşenî'nin *Ma'nevî* adlı eseri ile Mevlânâ'nın ünlü *Mesnevî*'sinin dervişler tarafından ayırt edilmeksizin okunduğunu dile getirmiştir.

Ahmed Bâdî, Ahmed Resmî'nin *Sefînetü'r-Rü'esâ* (İstanbul, 1269/m.1853) adlı eserinden naklen Hasan Sezâyî'nin türbesinin kubbesini Belgratlı Kamil Ahmed Paşa'nın yaptırdığını ve şairin;

Eyâ şâh-ı rusül rahm it Sezâyî derd-mendündür

Kapun bekler kadîmî hidmetinde pîr-i perverdür

maktalı na'tının ilk mısraını sokak tarafındaki pencerenin üst tarafına, ikinci mısraını da hankah kapısı dahilinde olan pencerenin üzerine yazdırarak, "*Kapun bekler*" sözünün hankah kapısının üzerine getirilmesini sağladığını kaydetmektedir[551] ki bu gün de bu beyti Hasan Sezâyî Dergâhı'nda görmek mümkündür.

Oldukça genç yaşta Ali Efendi tarafından Şeyh Seyyid Osman Efendi'nin kızıyla evlendirilen Sezâyî'nin kaç çoçuğu olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte Selami Şimşek'in *Mektûbât*'tan naklen bildirdiğine göre şairin iki oğlu ve iki kızı vardır. Küçük oğlunun adı bilinmezken, büyük oğlunun ismi Muhamed Sadık (öl.

---

[550] Özuygun, 2005: 132

[551] "*müşârun ileyh hazretlerinin merkad-i şerîfleri kubbesini cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel zamânında Şıkk-ı Evvel defterdârı iken 'azl ile Midilli Cezîresi'ne nefy ü iclâ edilmiş ve ba'dehû Edirne'ye tebdîl-i menfî eylemiş olan Belgratlı Kâmil Ahmed Paşa ihdâs ü inşâ ettiği sırada Şeyh müşârun ileyhin cümle-i güftârından olan na't-ı nebevî ki makta' beyti budur: beyt:*
Eyâ şâh-ı rusül rahm it Sezâyî derd-mendündür
Kapun bekler kadîmî hidmetinde pîr ü perverdür
beytinin mısra'-ı evvelini sokak tarafında olan pencere bâlâsına ve mısra'-ı sânîsini hângâh kapısının dâhilinde olan pencere bâlâsına yazdırmış ve kapun bekler lafzının hângâh kapısının üzerine getirilmesini iltizâm etmiş…", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

1175/1761-62)'tır.[552] Muhammed Sadık Efendi, Hasan Sezâyî'nin vefatından sonra onun yerine geçmiştir.[553] Hasan Sezâyî, kızlarından Zehra Hanım'ı halifelerinden Belgratlı şair Ahmed Müsellem Efendi (öl. 1166/m.1753) ile, diğerini de Şeyh Gürcü Ali Efendi'nin halifesi Hafız Mustafa Efendi ile evlendirmiştir. Bunların dışında Mora yarımadasında yaşayan İbrahim Efendi adında bir kayın biraderi olduğu ve bu zatın Gördes'te bulunan zaviyeden sorumlu olduğu bilinmektedir.[554]

Yaşadığı dönemde olduğu gibi, ölümünden sonra da halkın saygısına mazhar olan Hasan Sezâyi'nin nasihatlerinden bir çok devlet adamının da faydalandığı, hatta Seyfullah Efendi ve Sipahi Mehmed Efendi'nin onun halifesi oldukları bilinmektedir.[555] Türbesi bu gün de Edirne'nin önemli ziyâret yerlerinden biridir.[556]

Hasan Sezâyî'nin vefatından sonra şeyhlik makamına oğlu Mehmed Sadık gelmiş, 1175/m.1761-62'de onun bu vazifeden ayrılması üzerine yerine oğlu Çelebi Hasan Efendi geçmiştir. Daha sonra da sırasıyla kızının oğlu Şeyh Mahmud Efendi ve Şeyh Mahmud'un kardeşi Şeyh Ahmed Efendi, Mahmud Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmed Efendi ve Çelebi Hasan Efendi'nin kız tarafından torunu Şeyh Mehmed Efendi şeyh olmuşlardır.[557] Şeyh Mehmed Efendi'nin 1289/m.1872-73 yılında şeyhlik makamında olduğu bilinmekte, bundan sonraki silsile ise takip edilememektedir.[558]

---

552 Şimşek, 2008: 82
553 Özuygun, 2005: 27
554 Şimşek, 2008: Gös. yer
555 Özuygun, 2005: Gös. yer
556 Canım, 1995: Gös. yer
557 Yazıcı, 1980: 549
558 Özuygun, 2005: Gös. yer

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Hasan Sezâyî, edebî yönünden çok mutasavvıf kimliğiyle tanınmış bir şair olsa da[559] tezkirelerin onun şiirlerini başarılı bulduğu söylenebilir. Râmiz, onun Gülşeniyye tarikatıyla ilgili bazı risaleleri, Hz. Muhammed'i övdüğü kasideleri, ilâhî ilhamlar ve orijinal mazmunlarla yazdığı şiirlerini topladığı bir *Dîvân*'ı olduğunu kaydederek, "benzersiz" diye vasıflandırdığı şu na'tının matla beytini örnek vermektedir:

Cemâlin nûrına nisbet güneş bî-nûr u bî-ferdir

Güneş sensin ki zerrâtın nebîlerle velîlerdir

Râmiz, ayrıca Sezâyî'nin şu gazelini tezkiresine kaydetmiş ve bu şiiri de övgüye değer olarak nitelendirmiştir:

Gönlümi senden ayırmam ey perî

Bir yere gelse cihânın dilberi

Çün perîşân ideli kâküllerin

Ehl-i 'ışkın cem' olunmaz dilleri

Düşeli sahrâ-yı hicrinde dirîğ

Bir hayâl oldı bana yâr elleri

Bana meyli var mı ağzın arardım

Didi cânân sorma kim yokdur yeri

---

[559] Şimşek, 2008: 393

La'l-i cânâna Sezâyî meyl ider

İstemez var mı şarâb-ı kevseri[560]

Sâlim de, Sezâyî'yi Hâfız-ı Şirâzî'ye benzetmekte, tasavvufî şiirleri ile gayb âlemini anlattığını kaydederek tasavvuf diliyle yazdığı bir *Dîvân*'ı olup, Gülşenî şeyhleri arasında şöhret sahibi olduğunu vurgulamaktadır.[561] Bursalı Mehmed Tâhir de bazı dikkat sahiplerinin onun şiirlerindeki letafeti ve ruh okşayıcılığını görerek onu Osmanlıların Hafız-ı Şirâzî'si saydıklarını kaydetmektedir.[562]

Tekke ve Divan edebiyatlarının özelliklerine vakıf olan gazelleri ile tanınan Hasan Sezâyî'nin, bazı şiirleri üslup ve ifade bakımından kusursuz denebilecek niteliktedir. Sezâyî, Divan edebiyatının mazmunlarına ve diğer özelliklerine vakıf olduğu gibi tasavvufî bilgiler ve mazmunlardan ustalıkla yararlanmıştır.[563]

Hasan Sezâyî'ye mahlasını Niyazî-i Mısrî'nin verdiği nakledilen bilgiler arasındadır.[564] Kendinden önceki ve devrindeki şairlerden (şeyhi La'lî Mehmed Fenâyî gibi) faydalanan, ancak hiç bir zaman mukallid mevkiine düşmeyen Hasan Sezâyi'nin iyi bir şair olduğu kadar iyi bir nâsir de olduğu anlaşılmaktadır. Tarihî değerleri yanında devrinin nesir üslubu bakımından da önemli olan mektuplarındaki üslup ve ifade, yazıldıkları şahıslara göre farklılık göstermekte; devlet ricali, âlimler ve tarikat şeyhlerine yazılan mektupların dili ve üslubu oğluna, diğer halife ve müridlere yazılan mektuplara göre daha ağırdır. Özellikle bu sonunculara yazdığı

---

[560] Erdem, 1994: 161
[561] "*... ba'zı güftâr-ı tasavvuf-şi'âr ile suhan-senc-i belâgat ve 'âlem-i ma'nâda hasb-i hâl-i makâlleri ile fi'l-cümle nakl ü hikâyer ederler idi. Lisân-ı tasavvuf üzre müretteb Dîvân ve miyân-ı meşâyih-i Gülşeniyye'de şöhret-i nâm u şânı vardır.*", İnce, 2005: Gös. yer
[562] Bursalı Mehmed Tâhir, 1972: C.1, 186
[563] Yazıcı, 1980: 548
[564] Bursalı Mehmed Tâhir, 1972: C.1, 185-86

mektuplarda oldukça samimî bir dil kullanmış, halk ağzındaki ifade ve atasözlerine de sık sık yer vermiştir.[565]

Dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda Sezâyî'nin şiirlerinin büyük bir kısmının sade olduğu göze çarpmaktadır. Ancak kasidelerinde daha ağır bir dil vardır. Şiirlerinde daha çok ikili terkipler bulunmakla birlikte, az da olsa üçlü, dörtlü ve beşli tamlamalarla kurulu şiirleri de vardır. Hasan Sezâyî, mutasavvıf bir şair olduğundan şiirlerinde tasavvuf mutlaka göz önünde bulundurulmalı, şiirleri tasavvufî düşünceye göre değerlendirilmelidir.[566]

Sezâyî'nin bilinen eserleri şunlardır:

1. *Dîvân*: Sezâyî'nin büyük bir kısmı tasavvufî mahiyette olan şiirlerini içine alır.[567] Eser, Hasan Sezâyî'nin Niyâzî-i Mısrî'nin bir gazeline yazmış olduğu bir şerh ve La'lî Fenâyî'nin *Dîvânçe*'si ile birlikte 1256/m.1840 yılında Bulak'ta basılmıştır.[568] *Dîvân*'ın Türkiye kütüphanelerindeki bazı yazma nüshaları da şunlardır: Süleymaniye Ktp., Darü'l- Mesnevî 400/1; Süleymaniye Ktp., Halet Efendi 681; Süleymaniye Ktp., Tâhir Ağa 446/1; Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi 760/1; Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan 381; Süleymaniye Ktp., İzmir 543; Süleymaniye Ktp., Haşim Ağa 78/1; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi 3519/1, 3543/3; Süleymaniye Ktp., Aşir Efendi 333; Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar 1468/2;İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 1405; 2931; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Hazine 837; Millet Ktp., Ali Emirî Manzum 203, 204, 205.[569]

Eser üzerinde iki doktora çalışması yapılmıştır. (bkz. Muhittin Pektaş, *Sezâyî (Câbî Hasan Dede) Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divân'ının Tenkitli Metni*, (Basılmamış Doktora Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

---

[565] Yazıcı, 1980: 548-49
[566] Özuygun, 2005: 43
[567] Yazıcı, 1980: 548
[568] Yazıcı 1980:, Gös. yer
[569] Canım, 1995: 384

1998; Ali Rıza Özuygun, *Hasan Sezâyî Divanı*, Buhara Yayınları, İstanbul, 2005)[570]Eserin Türkiye genelindeki kütüphanelerde kırk bir nüshası bulunduğunu bildiren Dr. Ali Rıza Özuygun, Sezâyî'nin *Dîvân*'ındaki şiirlerin bir kısmının bestelendiğini kaydetmektedir.[571]

2. *Mektûbât-ı Sezâyî*: Devrinin tarikat hayatı, tarihî olayları ve şahsiyetleri ile ilgili önemli bilgiler veren eser, Sezâyî'nin başta oğlu, halife ve müridleri olmak üzere, bazı devlet adamlarına ve kendi müridi oldukları hanımlara ve diğer kişilere yazdığı mektupların sonradan bir araya getirilmesiyle oluşmuştur.[572] Eserin bazı yazma nüshaları şunlardır: Süleymaniye Ktp., Hayri Abdullah Efendi 102; Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan 268; Süleymaniye Ktp., Raşid Efendi 58[573]

3. *Makâle-i Niyâzî-i Mısrî Şerhi*: Niyâzî-i Mısrî'nin altı beyitlik bir gazelinin şerhi olan eseri Hasan Sezâyî, kendisine mahlasını veren Niyâzî-i Mısrî'ye şükran borcu olarak kaleme almıştır. Eserin bazı yazma nüshaları şunlardır: Süleymaniye Ktp., İzmir 622; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi 2724; Süleymaniye Ktp., Halet Efendi 681, 691. 1256/m.1840'da Bulak'ta Sezâyî'nin *Dîvân*'ı ile birlikte basılan bu küçük eser, Abdullah Çaylıoğlu tarafından da yeni harflerle yayımlanmıştır. (Bkz. Abdullah Çaylıoğlu, *Niyâzî-i Mısrî Şerhleri*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1999, s.58-62)

4. *Makale-i Şerîfeleri*: (Bkz. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, 26200)

5. *Nutk-ı ʻÂrifâne*: (Bkz. Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa 619)

6. *Risâle-i Eşrât-ı Sâʻat*: (Bkz. Süleymaniye Ktp., Serez 3832)

---

[570] Şimşek, 2008: 83
[571] Özuygun, 2005: 29
[572] Özuygun, 2005: 30
[573] Şimşek, 2008: Gös. yer

Selami Şimşek bunlardan başka şairin Süleymaniye Ktp., Şazeli Tekkesi 157, vr. 1b-18b'de kayıtlı bulunan bir *Kasîde*'sinin müstakil bir eser olduğunu söylemekte, ve Şerefüddin Şuayb Efendi'nin, Hasan Sezâyî'nin

Kalem-i sun'-ı ezel her ne ki tahrîr etdi

Kayd edip suhuf ide anı takrîr etdi

matlaıyla başlayan gazelini şerh etmek suretiyle ortaya koyduğu *Îzâhu'l-Merâm* (Bkz. Şeyh Şuayb Şerefüddin Gülşenî, *Îzâhu'l-Merâm fi Meziyyeti'l-Kelâm*, Divan Yayınları, İstanbul, 2001) adlı eserini de Hasan Sezâyî'nin bir eseri olarak göstermekte, damadı Müsellem Efendi'nin Sezâyî'ye ait nefsin yedi mertebesini anlatan bir kasidenin şerhini de Hasan Sezâyî'nin eserleri arasında saymaktadır.(Bkz. Ahmed Müsellem Efendi, *Şerh-i Kasîde-i Şumû'un Lâmi' fî Beyân-ı Etvâr-ı Sâbi'*, İstanbul, 1310/m.1892)[574]

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

Ey velâyet gülşeninün bâğ-bânı Gülşenî

Ve'y kitâb-ı vahdetün esrâr-hânı Gülşenî

Bûy-ı enfâs-ı dimâğ-ı cânı ta'tîr eyledi

Nefhasından feyz-yâb itdi bu cânı Gülşenî

Gülşen-i tevhîde gelsün sıdkıla erbâb-ı 'aşk

Her gelen 'uşşâka çekdi armağânı Gülşenî

[574] Şimşek, 2008: Gös. yer

Bir nefesde mürdeler bulur hayat-ı dâ’imî

Nefha-i Rûhu’l-kudüsdür câna cânı Gülşenî

Menzilin sordum Sezâyî Rûh-ı kudsîden didi

Kule-i Kâf-ı hidâyet âşiyânı Gülşenî

Gazel:

Menba‘-ı feyz-i hidâyetdür makâm-ı Gülşenî

Cây-ı emn-âbâddur dârü’s-selâm-ı Gülşenî

Nefs-i Nemrûd’un odın gülzâr ider ‘âşıklara

Rûşenî-bahş-ı dil oldı dilde nâm-ı Gülşenî

Pâdişâh-ı ‘âleme itmez nigâh-ı iltifât

‘Âlemün sultânıdur kemter gulâm-ı Gülşenî

Nice Rüstemler zebûn eyler kemend-i cezbesi

Şîr-i nerler beste-gerden oldı râm-ı Gülşenî

Sûret erbâbı Sezâyî anlamaz nutk itse de

Ma‘nevî ilhâm imiş çünki kelâm-ı Gülşenî[575]

Gazel:

Ne mihnet kim çeker erbâb-ı ‘aşk ol dil-rübâdandur

Muhabbet ehlinün derd-i dili kâlû belâdandur

Yanub fakr odına kâl ol sakın kılma şikâyet kim

İşitdüm mâye-i nârı cahîmün ağniyâdandur

Ser-âgâz eylerem bülbül gibi ifrât-ı şevkümden

Bana bir gül irişdi kim o gülzâr-ı vefâdandur

Tabîbâ derde mu‘tâdem ‘ilâc itme bana hergiz

Ne zahmı kim açar ‘aşkun dile ‘ayn-ı devâdandur

Cefâ vü cevre râzı ol elem çekme tahammül kıl

Seni derde mahal itmek Sezâyî hep Hudâdandur[576]

---

[575] Özuygun, 2005: 566-67

[576] Adıgüzel, 2008: 197

İlâhî:

Gülşenîyim nisbetim gülzârdır

Bülbülüm kârım hemîşe zârdır

‘Andelîbim öyle bir gülşende kim

Gülleri ol gülşenin bî-hârdır[577]

[577] İnce, 2005: 398

‘ALÎ (BAHTÎ)

(ö.1155/m.1742)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adını mahlas olarak kullanmış olan Alî,[578] kadılar sınıfından hattat Cânbâzzâde Osman Efendi’nin oğlu olup Edirne’de doğmuştur.[579] Kendisi de babası gibi bir hattat olan Ali Bahtî, Edirne’de müderrislik yapmış ve ta‘lik hattını 1128/m.1716 tarihinde Edirne kadısı olan Durmuşzâde Ahmed Efendi’den tahsil etmiştir.[580] Mehmed Nâil Tuman, onun Edirne kadısı olduğunu yazmaktadır.[581]

Gülşenî şair Nazîr İbrahim Efendi *Dîvân*’ında ihvanımızdan dediği Cânbâzzâde Alî ile Şeyhzâde Abdullah’ın 1155/m.1742 tarihinde birbiri ardından vefat ettiklerini ve Cânbâzzâde Alî’nin Bahtî mahlasını kullandığını belirterek vefatlarına şu manzumeyi kaleme almıştır:

Ey dirîgâ birbiri ardınca gitdi iki yâr

Eyledi ifnâ vücûdun her birinin rûzigâr

---

578 “*... ve ismini mahlası ittihâz eden edîb-i sâhib-i irtibâttır.*”, Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin, 1928: 688

579 “*Resen-bâz-ı sâha-i ‘irfân olan vücûd-ı fâyıku’l-akrânı dârü’n-nasri ve’l-meymene mahmiyye-i Edirne’den nümâyân olup ol beldede mevâlî-i kirâmdan Cânbâz-zâde ‘Osmân Efendi’nin mahdûm-ı ma‘ârif-mersûmlarıdır ki...*”, İnce, 2005: 517; “*Edirne’de Cânbâz-zâde dimekle ‘arîf bir resen-bâz-ı sâhe-i ‘irfân pehlevân-ı zarîfdir.*”, Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin, 1928: Gös. yer; “*Cânbâz-zâde ‘Osmân Efendi’nin oğlıdur. Edirneli.*”, Tuman, 2001: C. 2, s. 704, Madde No: 2978; “*Cânbâz-zâde ‘Osmân Efendi’nin mahdûmu ...*”,Adıgüzel, 2008: Gös. yer; İpekten vd., 1988: 28; Şimşek, 2008: 401

580 “*Pederi mevâlîden ve kendi ol diyâr müderisîninden bulunub Turmuş-zâde Ahmed Efendi Edirne kâdısı bulunduğu eyyâmda hüsn-i hatt-ı ta‘lîke sa‘y u tahsîl eylemişdir.*”, Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin, 1928: Gös. yer; “*Pederi mevâlîden ve kendi Edirne’de müderrisînden bulunup Turmuş-zâde Ahmed Efendi 1128 târîhinde Edirne kâdısı bulunduğu eyyâmda hatt-ı ta‘lîki andan temeşşuk ile tahsîl eylemiştir.*”, Adıgüzel, 2008: Gös. yer

581 “*Edirne kâdısı, hattât*”, Tuman, 2001: Gös. yer

Ma'rifetlü zâtına himmetlü idi her biri

İtdilerdi kâm-yâb olma içün terk-i diyâr

Eylediler ber-murâd olmak içün terk-i vücûd

Şi'r ile inşâları kaldı cihânda yâdigâr

Biri Cân-bâz-zâde Bahtî-mahlas u nâmı 'Ali

Hatt-ı ta'lîk ile olmışdı fenâda nâm-dâr

Biri Şeyh-zâde cenâb-ı 'Abdî-i pâkîze-gû

Şi'r ü inşâda 'acâyib nükteli eş'ârı var

Bahti men mâte garîben diyerek oldı şehîd

Anun içün eylemişdi gûyiyâ terk-i diyâr

'Abdî hammâma girüp gasl itdi kendü kendüyi

Şeyh-zâde olduğın isbât ile ol yâdigâr

Bin yüz elli beşde rûz-ı rûzede Bahtî gidüp

Gitdi şevvâl içre 'Abdî iderek âh ile zâr

Hak te'alâ cürmile 'isyânların 'afv eyleyüp

Gülşen-i Firdevs-i a'lâda vire câ-yı karâr[582]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Kaynaklarda Alî'nin edebî yönüne ilişkin pek fazla bilgi yoktur. Sâlim, onun şiir ve inşasının benzersiz olduğunu söyleyerek marifetli ve ifadesi halis bir şair olarak vasıflandırmıştır.[583]

Şiirlerinden örnekler:

Gazel:

Gûş tutmaz figân-ı bülbülüne

Çatladım goncanın tegâfülüne

Kâkül-i müşk-bûyunu âdem

Değişir mi behişt sünbülüne

Çeşminin kasdı cânadır ey dil

Bakma sen gamzenin tecâhülüne

[582] Şimşek, 2008: 401-02
[583] İnce, 2005: Gös. yer

Bezm-i Cem'den hikâye nakl eyler

Gûş-ı cân tut sürâhî kulkulüne

Ülfet etmek hezâr 'âşık ile

Resm-i dîrînedir Sakız gülüne

Rubâ'î:

Leylâ'ya veren hüsn-i dil-ârâ sensin

Mecnûn'u eden vâlih ü şeydâ sensin

İdrâk edemez sun'unu her 'akl-ı fuzûl

Zîrâ ki nihân u âşikâra sensin[584]

[584] İnce, 2005: 517-18

ŞEYH-ZÂDE ‘ABDÎ

(ö.1155/m.1742)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Edirne şairleri arasında ismi geçen Gülşenî şair ‘Abdî’nin hakkında bilinenler oldukça sınırlıdır. Asıl adı ‘Abdullah olup “Şeyh-zâde” namıyla tanınmıştır.[585] Nazîr İbrahim Efendi’nin *Dîvân*’ında Cânbâzzâde Alî ile birlikte ihvanımızdan dediği bir zat olan Şeyhzâde ‘Abdî, 1155/m.1742 tarihinde vefat etmiştir.[586]

---

[585] “*Edirne şu‘arâsından olup Şeyh-zâde demekle şöhret-dâdedir.*”, Adıgüzel, 2008: 396; Şimşek, 2008: Gös. yer

[586] “*1155 senesi şevvâlinde vefât etmiştir.*”, Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Şimşek, 2008: Gös. yer

AĞAZÂDE 'ÖRFÎ

(ö.1186/m.1772'ten sonra)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Mahmud'dur.[587] 1116/m.1704 tarihinde Edirne Bevvâb Sinan Mahallesi'nde dünyaya gelen şairin babası Edirne Bostancıbaşısı Suhte Hacı Halil Ağa'dır.[588] Edirne'de büyümüş ve yetişmiş olan 'Örfî, öğrenimini tamamladıktan sonra baba mesleğini tutarak Bostancı Ocağı'na kethüda olmuş ve bu görevinden emekliye ayrılmıştır.[589] 1728 yılında İstanbul'a gelen 'Örfî'ye sadrazam İbrahim Paşa tarafından Lüleburgaz'daki İbrahim Hanzâde evkafı tevliyeti verilmiş, ancak 1730 Patrona Halil İsyanı'nda İbrahim Paşa'nın adamı olarak bilindiğinden bu görev elinden alınmıştır.[590] Kaynaklar, şairin Gülşenî tarikatına mensup olduğunu kaydetseler de intisap ettiği şeyhin adını zikretmemişlerdir.[591] Ancak 'Örfî'nin Hasan Sezâyî Efendi ile mektuplaştığı ve Sezâyî'nin bir mektubunda Ağazâde'ye "*Benim rûh-ı cânım*", bir başka mektubunda da "*Benim gönül gözü açık rûhum, oğlum*" şeklinde hitap ettiği bilinmektedir. Bu bilgilerden hareketle Ağazâde'nin, Hasan Sezâyi Efendi'den el aldığı düşünülebilirse de, bu durumu kanıtlayacak bilgi ve belgeler bulunmadığı için kesin bir sonuca varmak mümkün değildir.[592]

---

[587] "*Nâm-ı nâmîleri Mahmûd'dur.*", Erdem, 1994: 220; "*Mahmûd Ağa'dır.*", Adıgüzel, 2008: 244; "*'Örfî Mahmûd Ağa.*", Tuman, 2001: C .2, s. 657, Madde no: 2798

[588] "*Dârü'l-meymene mahrûsa-i Edirne'den bedîdâr ve 'Örfî Mahmûd Ağa dinmekle şöhret-şi'âr…"*, Erdem, 1994: Gös. yer; "*Edirne'de pederi bostâncıbaşı olmuşdur.*", Müstakîmzâde Süleymân Sadeddin, 1928: 513; "*Edirne bostâncıbaşılarından Sûhte Hâcı 'Ali Ağa'nın ferzend-i hüner-mendi Bostâniyân Ocağı kethudâsı olup Edirne'de Bevvâb Sinân Mahallesi'nde pâ-nihâde-i 'âlem-i vücûd olmuştur.*" Adıgüzel, 2008: Gös. yer; "*Edirne Bostâncıbaşısı Sûhte Hâcı 'Ali Ağa'nın oğludur.*", Tuman, 2001: Gös. yer

[589] "*…mahrûsa-i mezbûrede hadîka-i hâssa bölükbaşılarından mütekâ'id…*", Erdem, 1994: Gös. yer; "*Kendileri ol ocakda hâlâ kethudâdır.*", Müstakîmzâde Süleymân Sadeddin, 1928: Gös. yer; Adıgüzel, 2008: Gös. yer; "*Edirneli, hadîka-i hâssa bölükbaşısı.*", Tuman, 2001: Gös. yer;

[590] Müberra Gürgendereli, (2002): "Örfî Mahmud Ağa ve Mahabbetnâme Mesnevîsi", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul, Sayı 6, s. 85-86

[591] Bursalı Mehmed Tahir, 1972: C. 3, 6; Canım, 1995: 406; Şimşek, 2008: 402

[592] Şimşek, 2008: Gös. yer

Şairliğinin yanı sıra bir ilim adamı, tarihçi ve hattat olan Ağazâde ‘Örfî, Râmiz’in ifadesiyle sakin bir mizaca sahip olup hoş-sohbet bir kişiliğe sahiptir.[593] Hat sanatını Hafız Mehmed’den ve onun ölümünden sonra bir süre Ahmed Şuglî ve Hasan Sûrî’den temeşşuk eden Ağazâde ‘Örfî,[594] 1186/m.1772 tarihinden sonra vefat etmiş ve Edirne’de, İstanbul yolunda, Nâzır Çeşmesi Kabristanı’nda, Buçuktepe’ye giden yol üzerinde, babasının mezarının yanına defnedilmiştir.[595] Bursalı Mehmed Tâhir, şairin mezarının 1877 istilasında kaybolduğunu, Franz Babinger ise ‘Örfî’nin Şeyh Çelebi Camii avlusuna defnedildiğini ve 1910 yılına kadar mezarının ayakta olduğunu kaydetmektedir.[596]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Ağa-zâde ‘Örfî’nin nazımda da nesirde de başarılı olduğunu söyleyen Râmiz, onun mahir bir şair olduğunu kaydetmektedir. Şiirlerinden örnek olarak verdiği aşağıdaki gazelini de nadide ve benzersiz olarak tanımlamakta ve gönle hoş gelen eserleri olduğunu yazmaktadır:

Dil-berin hüsn ü hayâli gözimizden gitmez

Ruh-ı rengîninin alı gözimizden gitmez

---

593 “*Hattâtlarda dahi zikri mesbûkdur.*”, Adıgüzel, 2008: Gös. yer; “*Hattât.*”, Tuman, 2001: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer, Şimşek, 2008: Gös. yer, “*Sükunet ve hôş-âyende sohbet ile mevsûfdurlar.*”, Erdem, 1994: Gös. yer

594 “*Hüsn-i hattı ibtidâ Kevkeb Hâfız Mehmed’den verziş-i temeşşuk ve anın fevtinde Ahmed Şuglî’den dahi bir zamân gûşiş-i tahakkuk idüb ve Hasan Sûrî ve ma‘nevî-i hatta ta‘aşşuk eylemekle damen-i icâzete dahi ta‘alluk eyledi.*” Müstakîmzâde Süleymân Sadeddin, 1928: Gös. yer

595 “*Bin yüz seksen altı târîhinden sonra vefât edip İstanbul yolunda Nâzır Çeşmesi Kabristânı’nda Buçuktepe’ye giden yol boyunda pederi yanına defn olunmuştur.*”, Adıgüzel, 2008: Gös. yer, “*... vefâtı h.1186, m. 1772’den sonradır.*”, Tuman, 2001: Gös. yer

596 Bursalı Mehmed Tâhir, 1972: Gös. yer; Babinger, 1982: 333

Mâ-cerâ kaldı femin bûs ideli gönlümde

Lebinin âb-ı zülâli gözimizden gitmez

Hôş-hırâm itdiği günler çemeninde bağın

Kadd-i dil-cû-yı nihâli gözimizden gitmez

Merdüm-i dîde gibi 'aks-i ruhunda görinür

Dâ'imâ 'anber-i hâli gözimizden gitmez

'Örfiyâ gerçi cüdâyım o perîden ammâ

Çeşm ü ebrûsı hayâli gözimizden gitmez[597]

Ahmed Bâdî Efendi ise şairin sayıca çok şiirinin bulunduğunu kaydederek, bu şiirlerin sade şiirler olduğunu bildirmektedir.[598] Pek çok tarih söylemiş olan 'Örfî'nin,[599] 7 Ramazan 1165/m.19 Temmuz 1752 tarihinde meydana gelen depremde yıkılan Muradiye Camii ve Mevlevîhanesi'nin, 1166/m.1753'te yeniden inşa olunmasına dediği tarih şöyledir:

Hüsrev-i dîn ü imâmü'l-İslâm

Nice câmi'ler idüb âbâdân

---

[597] "*... nazm u nesrde hakk-ı ta'bîre kâdir şu'arâ-yı 'asrımızdan sâl-hûrde bir şâ'ir-i mâhir olup... Bu gazel-i nâdîde vü bî-nazîr âsâr-ı tab'-ı dil-pezîrleridir ki teberrüken tahrîr olundı.*", Erdem, 1994: Gös. yer

[598] "*Eş'ârı pek çok ise de sâdedir.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[599] Peremeci, 1939: 272

İşidüb zelzeleden tahrîbin

Kıldı tecdîdine emr ü fermân

Bir melek oldu mu'arref dedi kim

Bânî-i sânî menâkıb-ı ihsân

Dedi menkût ile 'Örfî târîh

Bî-bedel-i pâk eser Mahmûd Hân[600]

'Örfî *Dîvân* sahibi bir şair olup, bu eserin nüshaları İstanbul Üniversitesi Ktp. TY.411 ve Süleymaniye Ktp. Esad Efendi 2667 numarada kayıtlıdır. Aynı zamanda tarihçi de olan 'Örfî'nin Hz. Muhammed'den kendi zamanına kadar geçen tarihî olayları anlattığı ve kendi el yazısıyla kaleme aldığı *Mefhûmü't-Tevârîh* adında bir eseri de vardır. Bu eserin bir nüshası da Millet Ktp., Ali Emirî Tarih, 557-58'de kayıtlıdır. 'Örfî'nin tarih alanındaki bir başka eseri de III. Mustafa'ya sunduğu ve "Edirne Tarihçesi" olarak tanınan *Berâ-yı Şehr-i Edirne*'dir. Ancak bu eser 1875'te yanlış bir adlandırma ile "*Cevrî Târîhi*" adıyla basılmıştır.[601] 'Örfî'nin Nizâmî, Câmî, Fuzûlî, Hâtifî ve Halîfe'den etkilenerek kaleme aldığı bir *Leylâ vü Mecnûn*'u da vardır. Eserin Agah Sırrı Levend'in özel kütüphanesinde ve Edirne Selimiye Ktp., TY 2195'da, 89b-96b numaralı varaklarda kayıtlıdır. Agah Sırrı kütüphanesindeki mesnevî 195 beyit iken, Selimiye nüshası 216 beyittir. Şairin diğer bir eseri de *Nasîhatnâme* adlı manzumesidir. Bu manzume de *Leylâ vü Mecnûn*'un bulunduğu

---

[600] Şimşek, 2008: 213
[601] "*Müretteb dîvânı ve dört yüz on iki beyti şâmil Muhabbet-nâme-i 'Örfî 'ünvânlı bir manzûmesi ve Edirne'ye dâ'ir ba'zı vakâyi'i hâkî bâ tanzîm 1172 tarihinde Edirne pâyitahtını teşrîf buyurmuş olan üçüncü Mustafa Hân hazretleri nâm-ı nâmîleriyle ser-levhasını tezyîn ederek huzûr-ı hümâyûnlarına 'arz u takdîm ettiği muhtasar bir târîhçesi vardır.*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Gürgendereli, 2002: 86; Şimşek, 2008: 402

mecmuada 96b-98a numaralı varaklar arasındadır. Şairin bunlardan başka *Muhabbetnâme* adında bir eseri daha vardır. Ancak kaynaklarda 412 beyitten oluştuğu bildirilen bu eser de yine Selimiye Kütüphanesi'ndeki sözü edilen mecmuada 85b-89b varakları arasında kayıtlı olup aslında 149 beyitlik küçük bir mesnevîdir. Mecmuada bulunan ve ardarda yazılmış olan bu üç eserin (*Muhabbetnâme*: 149, *Leylâ vü Mecnûn*: 216, *Nasîhatnâme*: 47) beyit sayılarının toplamı 412'dir. Buradan da anlaşılacağı üzere bu küçük eserler tek bir mesnevî olarak kaydedilmiştir.[602]

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

Virdük şarâbı dilbere güftâra başlasun

Şeydâları âşüfte olub zâra başlasun

Yarün hitâbı şem'-i dile turfe nağmedür

Geh iltifât ü gâhice âzâr başlasun

Hâ'il olur mı 'âşık u ma'şûka bir mekân

A'dâ dilerse arada dîvâna başlasun

[602] Gürgendereli, 2002: 88-89

Şâhun murâdı rûha imiş sür piyâdeyi

Kaçın önince bildiği reftâra başlasun

Bir tıfl-ı dil ki ‘Örfî gide mekteb-i ‘aşka

Ebced yerine şevkile eş‘âra başlasun[603]

Gazel:

Gönlüm ey dilber güzellerden seni hüsnâ bulur

Gerçi kim hûbân içinde nice müstesnâ bilür

Hüsnüni seyr eyleyen âyîne-i insâfdan

Âsumân üzre görünmiş bir melek-sîmâ bilür

Rûhlarun âşüfte eyler bülbüli olsa küşâd

La‘l-i handânun senün bir gonce-i zîbâ bilür

Oldı dâmen-gîr-i hâr-ı ‘ukde-i hasret meded

Çekdüğüm bir Hakk bilür bir de dil-i şeydâ bilür

[603] Ağazâde ‘Örfî, *a.g.e*, 73a

Kıl ‘inâyet dilberâ bu ‘âşık-ı müştâkuna

Kim seni bu hüsnile ‘Örfî kerem-fermâ bilür

Kıt‘a:

Devleti çerh-ı denî virse olur mübtezele

Devlet-i bâkîye ammâ söz ile girmez ele

Gelmesün râyiha-i cîfe-i dünyâ dir isen

İşi ‘izzetle hemân bâb-ı merâmı rezele[604]

[604] Adıgüzel, 2008: 246

NAZÎR İBRÂHÎM

(ö.1188/m.1774)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı İbrahim olan Nazîr Çelebi, müderris Hacı Mustafa Efendi'nin oğlu, Lebîb mahlaslı Edirneli Kâmî Efendi'nin kardeşidir.[605] 1105/m.1694 tarihinde Edirne'de Hacı Hallâc Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir.[606] Medrese öğrenimiyle birlikte bazı şahsiyetlerden özel dersler almak suretiyle de kendisini yetiştirmiş olup bu alimlerden birisi Aydoslu İsmâil Hakkı'dır.[607] Nazîr Çelebi ile Aydoslu İsmâil Hakkı arasındaki ilişki daha sonraları hoca-talebe ilişkisinin ötesine geçerek arkadaşlığa dönüşmüştür.[608]

Edirne'de öğrenimini tamamladıktan sonra bir müddet müderrislik yapan İbrahim Çelebi, daha sonra Edirne Mahkemesi'nde katiplik görevinde bulunmuştur.[609] Daha sonra Babaeski, Tekirdağ, Mısır ve Eskizağra'da kadılık yapmıştır. Kesriye kasabasında Mısır ve Eskizağra kadılıklarından önce

---

[605] "*Ol vücûd-ı bî-nazîrin nâm-ı nâmîleri İbrâhîm olup bu mecelle-i celîlede harf-i lâmda Lebîb mahlası ile sebt ü tahrîr olunan Kâmî Efendi'nin birâderi Mustafâ Efendi'nin mahdûmları olan zat-ı pür-hünerin birader-i kihteridir.*", İnce, 2005: 669; "*şeyh İbrâhîm Efendi'dir. 'Ulemâ vü meşâyih ravzasında tercemesi mezkûr Emîniye müderrisi Hâcı Mustafâ Efendi ibn-i Gülşenî şeyh İbrâhîm Efendi'nin ferzend-i kihteri ve şu'arâdan sâbıku't-terceme Lebîb Ahmed Efendi'nin birâderidir.*", Adıgüzel, 2008: 354; "*İbrâhîm Efendi bin müderris Mustafâ Efendi bin Şeyh İbrâhîm Efendi bin Magnisalı Eskici Dede…*", Tuman, 2002: C. 2, s. 1071, Madde No: 4339

[606] "*Maskat-ı re'sleri olan Edirne…*", İnce, 2005: Gös. yer; "*Edirnevî İbrâhîm Çelebi…*", Abdülkadiroğlu, 1999: 473; "*Bin yüz beş senesinde Edirne'de Hâcı Hallâc Mahallesi'nde zînet-efzâ-yı sâha-i vücûd olup…*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[607] "*Sâhib-i terceme Rûhu'l-Beyân sâhibi İsmâ'îl Hakkı Efendi hazretlerinden ba'zı fünûn tederrüs etmiş…*", Adıgüzel, 2008: 357; Peremeci, 1939: 274; Canım, 1995: 409; Şimşek, 2008: 364

[608] Şimşek, 2008: Gös. yer

[609] "*…şehr-i Edirne Mahkemesi'nde kitâbetde olurlardı.*", İnce, 2005: Gös. yer; "*… bir müddet Edirne Mahkemesi'nde hidmet-i kitâbetle evkât-güzâr oldukdan sonra…*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Şimşek, 2008: 365

1161/m.1748 kadı naipliği yapmıştır.[610] Selami Şimşek, Necdet Şengün'den naklen, Nazîr İbrahim'in Kesriye niyabeti haricindeki yerlerde kadılık yaptığına dair geçerli bilgilerin olmadığını, hatta bunlardan bazılarının kadı naipliği olduğu yönünde şüphelerinin bulunduğunu, bu şüpheye sevkeden âmilin de şairin *Dîvân*'ında bulunan iki gazelinde şairin bizzat Babaeski'de kadı naipliği yaptığını söylemesidir. Nazîr İbrahim'in, diğer kaynakların hiç birinin bahsetmediği bir başka görevi de İbrail kadı naipliğidir.[611] Bursalı Mehmed Tâhir'in Osmanlı Müellifleri'nde verilen fakat başka hiçbir kaynakta doğrulanmayan bir bilgi de şairin Bağdat kadılığı yaptığıdır. Bursalı, İbrahim Nazîr'in *Tuhfetü'z-zevrâ* isimli eseri hakkında bilgi verirken "*Bağdat kadılığında bulunduğu zaman yazdığı manzum eserdir*" demekteyse de büyük ihtimalle Nazîr Çelebi'yi, *Tuhfetü'l-Vüzerâ* sahibi ve Bağdat kadılığı yapmış olan Kâmî Mehmed Efendi ile karıştırmıştır.[612] Himmet Konur da, Nazîr Efendi'nin *Beyân-ı Tarîkat-ı Gülşenî* adlı eserinin takdim yazısındaki "*Eşrâf-ı kuzât-ı 'askerîden İbrâhîm Nazîr Gülşenî* " şeklindeki ibareye dayanarak, şairin daha sonraki yıllarda kazaskerliğe yükselmiş olabileceğini bildirmektedir.[613]

Nazîr Efendi, Gülşeniyye tarikatının büyük şeyhlerinden Hasan Sezâyî[614] ve La'lî Muhammed Fenâyî'den feyz almış ve ikisi de Nazîr Efendi'nin şeyhi olmuştur.[615] La'lî Efendi aynı zamanda Nazîr Efendi'nin babaannesinin amcasıdır. Fenâyî Efendi, Hasan Sezâyî'den Nazîr Efendi'yi yetiştirmesini istemiş ve Hasan Sezâyî de bunun için otuz yıl gayret göstermiştir. Fakat Vassâf Efendi, Nazîr İbrahim'in gördüğü bir rüya üzerine Hasan Sezâyî'ye bağlandığını ve La'lî Efendi'nin ölümünden sonra tarikat şeyhi olan babası Mustafa Efendi'ye intisap ettiğini iddia ederek söz konusu otuz yıllık Nazîr-Sezâyî birlikteliğinin yalnızca üç yıl olduğunu bildirmektedir.[616] Nazîr Efendi, Fenâyî'ye olan sevgi ve saygısını

[610] "*Kuzâtdan*", Abdülkadiroğlu, 1999: Gös. yer; "... *Edirne muzâfâtından Bâbâ-yı 'Atîk ve Tekfur Tağı ve 1161'de Kesriyye niyâbetlerine nâ'il ü ba'dehû Mısır'a ve Zağra-i 'Atîk'e kâdı olup…*", Adıgüzel, 2008: Gös. yer
[611] Şimşek, 2008: Gös. yer
[612] Bursalı Mehmed Tâhir, 1972: C. 1, 418; Şimşek, 2008: 365-66
[613] Şimşek, 2008: 366
[614] Bursalı Mehmed Tâhir, 1972: C. 1, 417; Canım, 1995: Gös. yer
[615] Şimşek, 2008: Gös. yer
[616] Şimşek, 2008: Gös. yer

Dîvân'ının bir çok yerinde dile getirmiş, ondan el aldığını, vaaz ve nasihatler dinlediğini, ona hizmette bulunduğunu şöyle dile getirmiştir:

Nazîrâ Hazret-i La'lî Efendi pendini aldum

Nice dem hizmet-i vâlâlarında sıdk ile kaldum

Hakîkat bahrine fülk-i dili melâh olup saldım

Sezâyî Gülşenî'nün sırrına mazhar olup geldüm

Bu gün râh-ı muhabbetde kamunun rehberi oldum

*

Cenâb-ı Hazret-i La'lî Efendi'den el aldı çün

Nazîrâ gayri efkârı nider yâ Hayy u ya Kayyûm

*

Şimdi gubâr-ı dergeh-i La'lî olan Nazîr

Bir gün olur ki dîdelere tûtiyâ olur[617]

Nazîr İbrahim, sülûkunu ise Hasan Sezâyî'den tamamlamıştır. Tamamı *Dîvân*'ının sadece İstanbul Üniversitesi nüshasında bulunan Hasan Sezâyî'ye ait seksen gazeli etmiştir. *Dîvân*'ında Sezâyî Efendi'ye olan intisabını:

Geçdi cândan irdi cânâna Nazîr

Oldı fânî ol bekâyı buluben

Mürşidi Şeyh Sezâyî'dür anun

Gülşenî'dür gülşen içre oldı şen

[617] Şimşek, 2008: 367

diyerek dile getirmiştir.[618]

Hasan Sezâyî hakkında *Beyân-ı Tarîkat-ı Gülşenî*'de geniş bilgiler vermiş olan Nazîr Efendi, zaman zaman kendisiyle mektuplaşmıştır. Hasan Sezâyî Efendi'nin 1289/m.1872 yılında Fenâyî'nin *Şerh-i Ma'nevî-i Şerîf* adlı eseriyle birlikte basılan *Mektûbât*'ından Nazîr Efendi'ye iki mektup yazdığını ve ona "*Cânımdan 'azîzim, oğlum*" şeklinde hitap ettiğini öğreniyoruz. Nazîr İbrahim ile Hasan Sezâyî arasındaki ilişki, bir süre sonra şeyh-mürid ilişkisinden öte bir mahiyet kazanmaya da başlamış, Nazîr Efendi, Sezâyî'ye ait bir matlaı devam ettirerek gazeli tamamlamış ve bazen de görev yaptığı yerlerde iken yazdığı gazelleri Hasan Sezâyî'ye göndermiştir.[619]

Ahmed Bâdî Efendi, Nazîr İbrahim'in şair ve ilim adamı kimliğinin yanı sıra ta'lik hattatı da olduğunu kaydederek onun Kabûlî Dergâhı'nda bulunan ve üzerinde şu beyitlerin yazılı olduğu bir levhasının bulunduğunu bildirmekte ve şairin "*meşakahu Nazîr Gülşenî*" şeklinde imza attığı bu levhayı bizzat gördüğünü belirtmektedir:

Şübhe itme öyledir kavl-i 'alî

Gevher eyler hâki himmetle velî[620]

Nazîr Çelebi son görev yeri olan Eskizağra yakınlarındaki "Kesri" veya "Erkeri Kesri" diye bilinen ve ılıcası bulunan bir köyde bir tekke inşa ettirmiş ve ömrünün geri kalan kısmını burada geçirmiştir.[621] 1188/m.1774 senesini gösteren

---

[618] Şimşek, 2008: 367-68
[619] Şimşek, 2008: 368
[620] Şimşek, 2008: 369
[621] *"…Zağra-i 'Atîk'e kâdı olup ba'de'l-infisâl Zağra-i 'Atîk'e karîb bir mahalde bir hân-kâh binâ ederek sübha-şümâr-ı eyyâm ü leyâl olmuş…"*, Adıgüzel, 2008: Gös. yer; Peremeci, 1939: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer; Şimşek, 368

Nazîrâ-yı edîb terkibi şairin vefatına tarihtir.[622] Şairin nerede öldüğü ve kabrinin nerede olduğu ise belli olmayıp Ayvansarâyî'nin *Mecmû'a-i Vefâyât*'ında Edirne'de öldüğü ileri sürülmekte, fakat kabrinin yeri hakkında bir bilgi verilmemektedir.[623] Mehmet Nâil Tuman'a göre Edirne'de medfundur.[624] Franz Babinger ise Edirne veya Eskizağra'da öldüğünü kaydetmektedir.[625]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Kaynaklarda Nazîr İbrahim'in şiirleri ve edebî şahsiyeti hakkında bilgiye rastlanamamaktadır. Bunda Nazîr Efendi'nin şairliğinden ziyade alim kişiliğinin rolünün olması muhtemeldir. *Dîvân* (Süleymaniye Ktp., Lala İsmail No: 493; İstanbul Üniversitesi Ktp., TY.424/2) sahibi bir şair olan Nazîr İbrahim Efendi'nin diğer eserleri şunlardır:[626]

1. *Risâle-i Ehâdis-i Kudsiyye,*

2. *Beyân-ı Huruf-ı Teheccî*: Harflerin lugat anlamları, kullanışları, Kur'ân-ı Kerîm'deki sayısıi tecvid ilmindeki vasıfları, Farsçadaki manaları, nücûm ilmindeki görevleri ve kullanılışlarıyla hususî özelliklerinden bahsetmektedir. (Bkz. İstanbul Üniversitesi Ktp., TY.424, vr. 59b-60b)

3. *Risâle-i Erba'în 'Ale'l-Kelimeteyn*,

4. *Risâle-i Ehâdis-i Erba'în*,

5. *Münci'l-Melâl ve Mevsılu'l-Kemâl*, (Bedenî ibadetlerle manevî ibadetlerin işaretlerinden bahseden bir eserdir.)

---

[622] "*Nazîrâ-yı edîb terkîbi târîh-i irtihâlleridir.*", Adıgüzel, 2008: 354-55; Bursalı Mehmed Tâhir, 1972: Gös. yer; Peremeci, 1939: Gös. yer; Tuman, 2001: Gös. yer; Canım, 1995: Gös. yer
[623] Bursalı Mehmed Tâhir, 1972: C. 1, 418; Canım, 1995: Gös. yer
[624] Tuman, 2001: Gös. yer
[625] Babinger, 1982: 332
[626] Şimşek, 2008: 369

6. *Letâ'if-i İmâm-ı A'zâm*, (Büyük İmam hazretlerinden nakledilen ince meseleler üzerinedir.)

7. *Risâle-i Nu'ût-ı Şerîfe*, (Türkçe ve Farsçadır.)

8. *Mu'ammeyât-ı Manzûme*,

9. *Terceme-i Kasîde-i Münferice*,

10. *Terceme-i Risâle-i Etvâr-ı Seb'a*,

11. *İnsân-nâme*, (Nefsi bilmeye dair bir eser olup yazılış tarihi *Hüsn-i hâtime* terkibinin gösterdiği 1164/m.1751'dir. Bkz. Süleymaniye Ktp., İzmir No:791; Beyazıt No: 3919; İstanbul Üniversitesi Ktp., TY. 1719)

12. *Şerh-i Kıt'a-i Aynâni Aynân*,

13. *Şerh-i Gazel-i Mevlânâ*,

14. *Şerh-i Gazel-i Niyâzî-i Mısrî*,

15. *Manzûme-i Ahlâkiyye*,

16. *Beyân-ı Rûh-bâ Akvâl-i Sahîha*,

17. *Behçetü'l-Ebrâr ve Lem'atü'l-Ebrâr*, (Muhdarat ilmine dair bir eserdir. Bkz. Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., No: 127)

18. *Tuhfe-i Gülşeniyye*

19. *Tuhfetü'l-Letâ'if fi'n-Nevâdir-i ve'l-Garâ'ib*,

20. *Câmi'ü'l-Mu'cizât*, (Bkz. Beyazıt Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi, No: 816; İstanbul Üniversitesi Ktp.,TY.2355)

21. *Tuhfetü'z-Zevrâ*,

22. *Risâletü'l-Fürûk*,

23. *Muhtasar Târîh-i 'Osmânî*,

24. *Muhtasar Târîh-i Edirne*, (Enîsü'l-Müsâmirîn'den kısaltılmıştır.)

25. *Terceme-i Câmi'ü'l-Hikâyât*,

26.*Mecmû'a-i Mekâtibât*, (Büyük bir kısmı Hasan Sezâyî ile olan mektuplarını içerir.)

27. *Şerh-i Gazel-i Usûlî*,

28. *Menâkıb-ı Sezâyî ve Sırr-ı Gülşenî*, (Bkz. İstanbul Üniversitesi Ktp., TY.424)

29. *Risâle fi Beyân-ı Tarîkat-ı Gülşenî*, (Tuhfetü's-Sâlikîn), (Bkz. Millet Ktp., Ali Emirî Şer'iyye, No: 888)

30. *Hediyyetü'l-Ahbâb*, (Bkz. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, No: 3416; Köprülü Ktp., Fazıl Ahmet Paşa, No: 1129)[627]

Şiirlerinden Örnekler:

Na't-ı Şerîf:

Ey habîb-i rabb-i 'izzet vey risâlet serveri
Etkıyâ vü esfiyâ vü ol beyânun rehberi

Zâtınun vasf-ı cemîli hazret-i Kur'ân ile
Sâbit oldı ey güzîde 'âlemün peygamberi

[627] Bursalı Mehmed Tâhir, 1972: C. 1, 418-19; Şimşek, 2008: 368-69

Âdemi cennetden ihrâc eyledi zâtun için
Tâ zuhûrına ola bâ‘is o nesl-i eşheri

Enbiyâ vü mürselînün cümleten her hâlini
Bildürüb zâtını kıldı cümlenün fâzılları

Biline ‘âlemlerün ahvâli tâ rûz-ı kıyâm
‘İbret ala ümmetinün ‘ârif olan erleri

İktidâ itdürdi cümle mürselîni kibriyâ
Bildiler zâtını a‘lâ cümle peygamberleri

Bir melâhat virdi kim hüsn-i cemâline şebîh
Hüsn-i Yûsuf olamaz ‘âlemde anun hem-seri

Âyet-i rahmet nüzûlinde kemâl-i kutf ile
Bildiler ‘âlem açıldı cümleye rahmet deri

Ey şefî‘u’l-müznibîn ey mazhar-ı lutf-ı Hudâ
Ol şefâ‘atle Nazîrâ derd-mendün yâveri

Dest-gîri ol cihânun hâline hayrân olub

Oldı bî-çâre bekâda olmaya dûzah yeri

Vakt-i şeybîdür salât ile selâm ede müdâm

Eyle yâ Rab fikrin gayri tasavvurdan beri

Hubb-ı zât-ı hürmetine yâ ilâhe'l-'âlemîn

Lutfun ile mahv ola bi'l-cümle cürmî defteri

Gazel:

Gidüb Ferhâd ü Mecnûn 'ışk ile efsâneler kaldı

Ezelden âşinâlar gitdi hep bîgâneler kaldı

Heme ma'mûr olan diller çekildi bezm-i fânîden

Harâb-ender-harâb olmış dil-i vîrâneler kaldı

Fevâhişden olub rez duhteri meydâna girmişdür

Ana rağbet ider bî-hûş olan dîvâneler kaldı

Gidüb pîr-i mugânlar sâkiyâ hiç kalmadı nâsıh

Ferâmûşî-i pend-i zâhide meyhâneler kaldı

Ne ihvân-ı sadâkat-pîşe kaldı ne muvâfık yâr

Fenâ bezminde def‘-i gam ider peymâneler kaldı

Sönüb şem‘-i şeb-efrûz-ı sa‘âdet ‘izzet-i sermed

Çerâg-ı ‘ışkı devr eyler hemân pervâneler kaldı

Nazîra mürşid-i kâmil olanlar gitdi ‘âlemden

Uçub murgân-ı kudsîler cihânda lâneler kaldı[628]

Gazel:

Nüsha-i âsâr-ı hikmetdir edâ-yı Gülşenî

‘Aks-i mir’ât-ı hakîkatdur likâ-yı Gülşenî

Gayret-i tâc u kabâyı Hüsrevân olsa nola

Hulle-i zer-târ-ı cennetdür kabâ-yı Gülşenî

Menzil-i maksûda irmiş tîrdür te’sîrde

Şübhesüz makbûl-ı hazretdür du‘â-yı Gülşenî

Lâne-i kevneyne meyl itmez dil ‘ankâ-sıfat

Lâ-mekân pervâz-ı rif‘atdür hüma-yı Gülşenî

[628] Adıgüzel, 2008: 355-56

Cebhe-fersâ ol yüri defter-siyâh olan Nazîr

Rîk-i hatt-ı ma‘rifetdür hâk-i pâ-yı Gülşenî[629]

Beyitler:

Zülfünle o hâl-i siyehün gülşen-i âne

Murg-ı dili sayda biri dâm u biri dâne[630]

*

Gurûr itme efendüm ân-ı hüsne

Ki ‘ömri ânidür anun cihânda[631]

[629] Şimşek, 2008: 369
[630] İnce, 2005: Gös. yer
[631] Abdülkadiroğlu, 1999: Gös. yer

ŞEYH VEFÂ

(ö.1212/m.1798)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Hasan Sezâyî'nin torunu ve Şeyh Müsellem Efendi'nin oğlu olan Edirneli divan şairi Şeyh Vefâ'nın asıl adı Mehmed Vefâ Efendi'dir.[632]

Sabunî Hacı Halil Mahallesi'nde dünyaya gelen ve ilk öğrenimine dedesi Hasan Sezâyî'nin gözetiminde başlayan Şeyh Vefâ, daha sonraları babası Ahmed Müsellem Efendi'den tarikat adabını öğrenmiş ve babasının vefatından sonra Veli Dede Dergâhı'na şeyh olmuştur. Şeyh olduktan sonra hayatının sonuna kadar bu görevde kalan şair, yetmiş yaşlarında vefat etmiş ve babasının yanına defnedilmiştir.[633]

Şeyh Vefâ'nın *Hadâyiku's-Salavât* adlı bir eseri, bir Kırk Hadis kitabı ve bir de dedesi Hasan Sezâyî'nin nutuklarını topladığı bir mecmuası olduğunu söyleyen Ahmed Bâdî Efendi, şairin ayrıca bir dîvânçe olacak kadar âşıkâne gazelleri ve kasideleri olduğunu söyler.[634]

---

[632] *"Veli Dede dergâh-ı şerîfi şeyhi Ahmed Müsellem Efendi merhûmun ferzend-i fazîlet-mendi ve Şeyh Hasan Sezâyî Efendi hazretlerinin kerîme-zâdeleri e'ş-şeyh Mehmed Vefâ Efendi'dir."*, Adıgüzel, 2008: 372

[633] *"Büyük pederleri Sezâyî hazretleri henüz ber-hayât bulundukları hâlde Sâbûnî Hâcı Halîl Mahallesi'nde zînet-efzâ-yı sâha-i vücûd olup manzûr-ı nazar-ı mürşidâneleriyle feyz-yâb olmuş ve 'ulûm-ı zâhireyi ba'de't-tahsîl pederleri Ahmed Müsellem Efendi'den ahz-ı yed-i inâbet ile sülûku tekmil ederek pederlerinin irtihâllerinde dergâh-ı mezkûr meşîhatine irsen nâ'il ve bu hâl üzere sinn-i şerîfleri yetmişe vâsıl oldukda terk-i dünyâ-yı bî-vefâ ile dergâh-ı mezkûr hatîresinde pederleri türbesinde defn olunmuştur."* Adıgüzel, 2008: 372-73

[634] *"Âsâr-ı 'ilmiyyelerinden salevâtü 'ale'n-nebî hakkında bir hadîs-i erba'în cem' edib nikâtın mübeyyen Hadâyiku's-salavât 'ünvânlı bir eseri ve cedleri Hasan Sezâyî hazretlerinin 'alâ tarîku'l-intihâb hurûf-ı teheccî üzere bir çok nutklarını tahmîs edib ol bâbda bir mecmû'ası ve dîvânçe olacak kadar da 'âşıkâne kasâ'id ü gazeliyyâtı vardır."* Adıgüzel, 2008: 373

Şiirlerinden örnekler:

Gazel:

İtme her veche nigeh mihr-i dırahşân ise de
Kıl hazer her ne kadar sûret-i cânân ise de

İtme nâdâna begüm keşf-i zamâ'ir bir dem
Teşne olma sakın ol çeşmeye reyyân ise de

Nehr-i ‘irfânda o yâre dil-i zârı rabt it
Gayrı terk eyle hemân lücce-i ‘ummân ise de

Bâğda ser-keş olub gayriye meyl eyleyenün
Geç hevâsundan anun serv-i hırâmân ise de

Âteş-i hecr ile dil çünki Vefâ oldı harâb
Mihr-i rahşâna mahaldür nola virân ise de[635]

Gazel:

Sûzişle dilün nâr-ı mahabbet var içinde
Her dem elem-i hecr ile hayret var içinde

[635] Canım, 1995: Gös. yer

Gûyendelügüm cân ile cânânıma hôşdur
Sûretde degül ma'nîde ragbet var içinde

La'l-i lebüne 'âşıkam ey şâh-ı hüsn kim
Bâdâm-ı mukaşşerdeki lezzet var içinde

Bezm içre tehî câm ile ey sâkî-i bed-mest
Aldatma yeter rengî-i humret var içinde

Tanzîre Vefâ 'ârif isen eyleme ragbet
Samt eylemenün hâsılı 'izzet var içinde[636]

[636] Adıgüzel, 2008: Gös. yer

SEYFÎ

(ö.1233/m.1818)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Mehmed Seyfeddin Efendi olan Edirneli şair Seyfî, Şeyh Vefâ'nın damadı ve halifesidir.[637] İsmail Efendi adında bir zatın oğlu olan Seyfî, Taşlık Medresesi'nde müderrislik ve Veli Dede Dergâhı'nda post-nişinlik yapmış, aynı zamanda hattat ve hafız bir şairdir.[638]

19 Şevval 1233/m.22 Ağustos 1818 tarihinde vefat eden[639] Seyfî'nin kabri, Edirne Lârî Camii yakınındaki Veli Dede Türbesi'ndedir.[640]

Hayatı hakkında daha fazla bilgi bulunmayan Seyfî'nin bazı kitabelerde yer alan şiirleri ve tekkelerde okunan ilahileri olduğu söyleniyorsa da[641] elimizde Ahmed Bâdî'nin eserinde örnek olarak verdiği ve şairin 1186/m.1772 tarihinde kendi el yazısıyla yazdığı levhadan istinsah ettiğini belirttiği aşağıdaki Arapça şiirinden başka örnek yoktur.

Nazm-ı ‘arabî:

İnkişâfü'l- kalbi fî zikri lilâh

İktisâbü'l- kurbi terkü ma‘adâh

---

[637] Şimşek, 2008: 91

[638] *"Veli Dede Dergâhı post-nişînlerinden şu‘arâ sırasında tercemesi mezkûr Gülşenî Müsellem Efendi-zâde Şeyh Mehmed Vefâ Efendi'nin dâmâdı ve halîfesi Taşlık Medresesi müderris-i esbakı Hattât Hâfiz Mehmed Seyfü'ddîn bin İsmâ‘îl Efendi'dir. "*Adıgüzel, 209

[639] Şimşek, 2008: Gös. yer

[640] *"Bin iki yüz otuz üç senesi şevvâlinin on tokuzuncu günü irtihâl-i dâr-ı bekâ etmekle Lârî Câmi‘i kurbunda Veli Dede Türbesi'nde medfûndur."* Adıgüzel, 2008: Gös. yer

[641] Peremeci, 1939: 279

Nüvviret ‘aynü füyûzen bi’r-rızâ

Lem yecidhâ sâlikün illâ fenâh

Len yenâlü’l- vasle hattâ yeftedev

Leyse illâ terkü hubbin ‘an sivâh

İn yürîdû intihâce’l-vâsılîn

Bi‘tisâmi’s-sabri fîhâ ve’s-salâh

Rabbenâ verham ve şeffi‘hüm lenâ

Kad de‘â Seyfîyyü hâzâ fi senâh[642]

[642] Adıgüzel, 2008: Gös. yer

ŞEYH ŞEREFÜDDÎN EFENDİ

(ö.1329/m.1911)

Hayatı ve Şahsiyeti:

1257/m.1841 yılında Edirne Sabunî Hacı Halil Mahallesi'nde dünyaya gelen Şerefüddîn Efendi'nin asıl adı Şuayb olup Veli Dede Dergâhı şeyhlerinden Seyfullah Efendi'nin oğlu ve Şeyh Talat Efendi'nin kardeşidir.[643] Beşinci göbekten Hasan Sezâyî'nin torunu olan Şerefüddîn Efendi'nin dedesi Şeyh Şuayb Efendi, onun babası Şeyh Muhammed Vefâ Efendi, onun babası da Hasan Sezâyî'nin damadı olan Ahmed Müsellem Efendi'dir.[644]

İlk hanımından çocuğu olmayan Şuayb Efendi, hanımının iznini alarak Sümbül Hanım adında bir hanımla evlenmiş ve bu evlilikten Ali Seyfullah, Mehmed İrfan, Mehmed Kemaleddin ve Mehmed Vefâ adında dört oğlu ve Dervîşe adında bir de kızı dünyaya gelmiştir.[645] Eşi Sümbül Hanım'ı Uzunköprü'deki evinde bırakan Şuayb Efendi, kış aylarında Edirne'den Uzunköprü'ye gider, yazın da Edirne'ye gelirdi.[646]

Şerefüddin Efendi'nin oğlu Seyfullah Efendi Uzunköprü'de öğretmenlik yapmış ve yirmi iki yaşında veremden ölmüştür. Oğlunun genç yaşta ölümünden çok etkilenen Şuayb Efendi'nin diğer oğulları Mehmed İrfan ve Mehmed Kemaleddin Efendiler, zabit namzedi olarak Birinci Dünya Savaşı'na katılmışlar ve şehit

---

[643] "*Veli Dede Dergâh-ı şerîfî şeyhi Şerefü'd-dîn Şu'ayb Efendi'dir. Dergâh-ı mezkûrede şeyh olan Seyfullah Efendi'nin ferzend-i mihteri ve Şeyh Tal'at Efendi'nin birâderidir. Bin iki yüz elli yedi hilâlinde Edirne'de Sâbûnî Hâcı Halîl Mahallesi'nde pâ-nihâde-i 'âlem-i nâsût olub…*" Adıgüzel, 2008: 212

[644] Şimşek, 2008: 92-93

[645] Şimşek, 2008: 93

[646] Şimşek, 2008: Gös. yer

olmuşlardır. Şairin diğer oğlu Mehmed Vefâ ise Uzunköprü'de eniştesi Şeyh Hâfız Mustafa Efendi'nin yanında kalmış ve şairin kızı Dervîşe Hanım da Hâfız Mustafa ile evlenmiştir.[647]

Tahsiline küçük yaşlarda başlayan Şerefüddîn Şuayb Efendi, önce Konyalı Hacı Mahmud Efendi'den Kur'an, tecvid, ilm-i hâl ve yazı dersleri almış, daha sonraları Edirne Rüşdiyesi'nde Kütahyalı Osman Efendi'den Arapça ve Farsça öğrenmiş, Berber-zâde Muhammed Efendi' den de yüksek öğrenimini almıştır.[648]

Şerefüddîn Şuayb Efendi, yirmi yaşında babasını kaybedince İstanbul'a gidip Molla Aşkî Dergâhı'nda Şeyh Osman ve Gülşenî Bolulu Şeyh Mustafa Hilmî Efendi'lerin sohbetine katılmış ve Mustafa Hilmî Efendi'ye intisap ederek Gülşeniyye tarikatına girmiştir. Daha sonra Edirne'ye dönen Şuayb Efendi, üç yıl sonra (1280/m.1864) tekrar İstanbul'a gitmiş ve şeyhinden icazet almıştır.[649] Ardından tekrar Edirne'ye dönen Şuayb Efendi, Velî Dede Dergâhı'na şeyh olmuştur.[650]

Edirne Eski Camii müderrisi Hafız Rüşdü Efendi'den tefsir, hadis ve tasavvuf dersleri de alan Şuayb Efendi, Harirî-zâde Şeyh Muhammed Kemaleddin Efendi ile yakınlık kurmuş ve aralarında bir tarikat alış-verişi olmuştur. Şerefüddin Şuayb Efendi, Kemaleddin Efendi'den Nakşiyye, Celvetiyye, Nasuhiyye-i Şa'baniyye ve Bekriyye-i Şa'baniyye, Kadiriyye, Rifaiyye ve Halvetiyye tarikatlarından icazet alırken, Kemaleddin Efendi de Şuayb Efendi'den Gülşenîlik tarikatının sırlarını

---

[647] Şimşek, 2008: Gös. yer
[648] Şimşek, 2008: Gös. yer
[649] Şimşek, 2008: Gös. yer
[650] "*…kemâlât-ı 'ilmiyyeyi tahsîl ve âdâb-ı tarîkat-ı 'aliyyeyi tekmîl etdikden sonra irsen pederleri makâmına şeyh olmuştur.*" Adıgüzel, 2008: Gös. yer

almıştır. Bunun yanında Şerefüddîn Şuayb Efendi 1290/m.1873 yılında Muhammed Mahvî'den feyz alarak Gülşenîlik'in Hâletiyye koluna da sülûk etmiştir.[651]

İrfanî ilimlerde ileri dereceye ulaşmış bir zat olan Şerefüddîn Şuayb Efendi, Muhyiddîn İbnü'l- Arabî, Niyazî-i Mısrî, Şeyh Bedreddin Simavî ve Selahaddin Uşşâkî'nin eserlerini okuyup kendisini hayatı boyunca geliştirmiştir.[652] Şerefüddîn Efendi, Uzunköprü ve Keşan civarında yaptığı seyahatlerle çevresinde geniş bir sohbet halkası oluşturmuş ve çok sayıda mürid edinmiştir. Bundan dolayı kendisine Gülşenî-i Sânî ünvanı verilen Şerefüddîn Şuayb Efendi, 1329/m.1911 tarihinde Uzunköprü'de vefat etmiştir. Cenazesi trenle Edirne'ye gönderilmiş ve büyük bir törenle dergâha nakledilmiştir. Ertesi gün büyük bir katılım ile Edirne Eski Camii'nde cenaze namazı kılınarak Müsellem Efendi Dergâhı'na defnolunmuştur.[653]

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Kaynaklarda Şerefüddîn Efendi'nin edebî kişiliği hakkında pek fazla bilgi yoktur. Ancak Ahmed Bâdî Efendi, şairin şiirlerinden örnekler verirken bu şiirleri "yol gösterici" olarak tanımlar.[654] Ârifâne şiirleri olduğu söylenir.[655] *İzâhü'l-Merâm fi Meziyyeti'l- Kelâm yâhûd Şerhu Esrâri'n- Noktati ve'l-Kalem* adında basılmış bir eseri vardır ki Hasan Sezâyî'nin "etti" redifli gazelinin şerhinden ibarettir. Eser Yaman Arıkan tarafından yeni harflerle yayımlanmıştır.(Yaman Arıkan, *Kainatın Mihveri*, Buhara Yay., İstanbul, 1975 ve *İzahu'l-Meram fi Meziyyeti'l-Kelam yahud Şerhu Esrari'n-Noktatî ve'l-Kalem*, Divan Yay., İstanbul, 2001, 2. Baskı)[656] Şeyh Şerefüddîn Şuayb Efendi'nin ayrıca *Salât-ı Meşîşiyye, Keşfü'Salât* ve *Risâle-i Nûr*

---

[651] Şimşek, 2008: Gös. yer
[652] Şimşek, 2008: Gös. yer
[653] Şimşek, 2008: 96
[654] "*… âtîdeki gazeller güftâr-ı füyûzât-disâr-ı mürşidânelerinden nümûnedir.*" Adıgüzel, 2008: Gös. yer
[655] Bursalı Mehmed Tahir, 1972: C. 1, 210
[656] Canım, 1995: 459; Şimşek, 2008: 95

adında basılmamış eserleri de vardır. *Risâle-i Nûr* isimli risale, Vassâf'ın *Mürâselât* adındaki eserinin sonunda bulunmaktadır. (Osman-zade Hüseyin Vassâf, *Mürâselât*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, 2310, s.184-190) [657]

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

Reng ü elvân-ı cihânla itme cânâ ittisâf
Sil gönülden gayr fikrin itme kendin sîne-sâf

Nûr-ı 'irfân ile keşf it anla nefsin hîlesin
Kıl sefer mülk-i derûna eyle dil beytin tavâf

Taht-ı dilde hükm idüb ey şâh dîvân itmege
Çün gerekdür nefs ile çok ictihâd u ihtilâf

Hakka vuslat ister isen ser-fürû kıl âdeme
Âdem-i ma'nî durur zîrâ hakîkatde mutâf

Vâkıf-ı esrâr olan bir kâmilin gir kalbine
Ey Şeref bulmak dilersen dü cihânda sen mu'âf[658]

[657] Şimşek, 2008: Gös. yer
[658] Adıgüzel, 2008: 213

SONUÇ

Edirneli Mevlevî ve Gülşenî şairleri kapsamlı olarak tanıtmayı amaçladığımız bu çalışmada 21 Mevlevî ve 20 Gülşenî şairin bulunduğunu tespit ettik. Ele alınan şairler, intisap ettikleri tarikatlara ayrılmış bölümlerde, Hayatı ve Şahsiyeti, Edebî Kişiliği ve Şiiri, Şiirlerinden Örnekler olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir.

16. yüzyılda Edirne'den 5 Mevlevî şair ve 6 Gülşenî şair yetişmiştir. 16. yüzyılda yetişen Edirneli Mevlevî şairler Revânî, Fedâyî, Kâmî Ahmed, Bâlî ve Hayâlî-zâde Ömer'dir. Bu yüzyılda yetişen Gülşenî şairler ise Abdülkerim Efendi, Kurtzâde Vâlihî, Hâtemî, Muhtârî, Sâlikî, ve Ergeneköprülü Vâlihî'dir. 17. yüzyılda ise Edirneli 5 Mevlevî ve 5 Gülşenî şairin yetiştiği görülmektedir. 17. yüzyıl Mevlevî şairleri Bezmî, Şehîdî, Zehrimârzâde Rızâ, Âyetullah Dede ve Neşâtî'dir. Bu yüzyılın Gülşenî şairleri ise Muhyî-i Gülşenî, Rindî, Hüsâmî, Şifâyî, İbrahim Gülşenî'dir. 18. yüzyılda Edirneli 7 Mevlevî şair ve 7 Gülşenî şair yetişmiştir. Mevlevî şairler İbrahim Vehbî, Enîs Mustafa, Mûnis Dede, Enîs Receb Dede, Enîs Nu'mân Dede, Tâ'ib (Sâ'ib) Efendi ve Hâfız Dede'dir. 18. yüzyılda yetişen Gülşenî şairler ise Kâmî Mehmed, Hasan Sezâyî, 'Alî (Bahtî), Şeyhzâde 'Abdî, Ağazâde 'Örfî, Nazîr Çelebi ve Şeyh Vefâ'dır. 19. yüzyılda ise Mevlevî şairlerin sayısı 4 iken, yalnızca bir Gülşenî şair yetişmiştir. 19. yüzyılda Edirneli olarak karşımıza çıkan Mevlevî şairler Süleyman Neş'et, Nakşî Mustafa Dede, Mahrem Dede ve Nizâmî iken, Gülşenî tarikatına mensup şair Seyfî'dir. 20. yüzyılda ise yalnızca Gülşeniyye'den bir şair yetişmiş olup bu şair Şeyh Şerefüddin Efendi'dir.

Ele aldığımız şairlerin sanatlarına bakıldığında genellikle devrinin ikinci, hatta üçüncü sınıf şairleri oldukları göze çarpmaktadır. Söz konusu şairler Divan Edebiyatının birinci sınıf şairleri olmasalar da Edirne ve Türk kültürüne yapmış oldukları katkılar inkar edilemez düzeydedir. Edirneli Mevlevî ve Gülşenî şairler içinde divan sahibi olanlar da azımsanmayacak orandadır. Edirneli 21 Mevlevî

şairden 7'sinin *Dîvân*'ı olup bu şairler Revânî, Fedâyî, Bâlî, Zehrimârzâde Rızâ, Neşâtî ve Enîs Receb Dede ve Süleyman Neş'et'tir. Dîvan sahibi Gülşenî şairlerin sayısı da 6 olup bu şairler Hâtemî, Muhyî-i Gülşenî, Kâmî Mehmed, Hasan Sezâyî, Ağazâde 'Örfî ve Nazîr Çelebi'den ibarettir.

Kaynaklarda müstakil bir eserine rastlanamayan Edirne'nin ilk Gülşenî şeyhi Aşık Musa Efendi'yi çalışmanın dışında tuttuk. Ancak Musa Dede'nin şeyhi İbrahim Gülşenî'yi görünce cezbe ile söylediği tek bir beyti olduğunun söylendiğini burada belirtmek yerinde olacaktır. Bunun yanı sıra Süheyl Ünver'in Edirneli Mevlevî şairler arasında zikrettiği ve 16. yüzyılda hayatta olduğunu bildirdiği Çâkerî'yi de kaynaklarda hakkında bilgiye rastlayamadığımız için çalışmamıza dahil etmedik.

Rıdvan Canım'ın *Edirne Şairleri*'nde ismini zikrettiği 23 Mevlevî şair içinde Kâmî adlı bir şairin olduğunu, ancak Rıdvan Canım'ın eserinde kendisinin de bu şaire yer vermediğini, dolayısıyla bu sayının 22'ye düştüğünü gördük. Ancak, geri kalan bu yirmi iki şairin içinde Yakînî'nin Zeyniyye ve Şifâyî'nin Gülşeniyye tarikatına intisap ettiğini tespit ederek Yakînî'ye çalışmamızda yer vermeyip Şifâyî'yi de Gülşenî şairlere dahil ettik. Ayrıca eserde Sâlim Tezkiresi'ne göre 'İffetî'nin Mevlevî olduğu belirtildiği halde biz yaptığımız araştırmalarda bu şairin Mevlevîlikle bir bağlantısının olmadığını görerek söz konusu şairi çalışmamıza dahil etmedik. Bunlardan başka, Süleyman Zâtî ve onun halifesi Senâyî'yi Celvetî, aslen Anadolulu olduğu için Bülendî'yi, tarikatı tespit edilemediği için Kesbî Mehmed'i, Halvetiyye'nin Cemâliyye kolundan olduğu için Bâyezid Halîfe'yi, Bayrâmî olduğu için Hâtifî'yi, Câhidî olduğu için de Câhidî Ahmed Efendi'yi de çalışmamıza almadık.

Çalışmamızda yer verdiğimiz şairlerin aralarındaki ilişkilere göz atıldığı zaman bir çok şairin diğer bir şaire intisap ederek tarikat adabını öğrendiği ve bazı

şairlerin de aralarında akrabalık ve dostluk ilişkisinin olduğu görülmektedir. Mevlevî şairlerden Şehîdî, İbrahim Vehbî ve Enîs Receb Dede, Neşâtî Dede’ye intisap etmiş Mevlevî şairlerdir. Enîs Mustafa Dede ve Mûnis Dede de Enîs Receb Dede’ye intisap etmişlerdir. Gülşenî şairlerden Nazîr İbrahim de Hasan Sezâyî’den feyz almıştır. Kâmî Mehmed Efendi ise İbrahim Gülşenî’nin oğlu olup aynı zamanda Neşâtî Dede’den tarikat terbiyesi almıştır. Şeyh Vefâ, Sezâyî’nin torunu; Seyfî, Şeyh Vefâ’nın damadı ve halîfesi, Şeyh Şerefüddin Efendi de beşinci göbekten Hasan Sezâyî’nin torunudur. Şairlerin aralarındaki dostluk ilişkisi içinde ise en önemlisi Mevlevî şair Enîs Receb Dede ile Gülşenî şair Hasan Sezâyî’nin dostlukları olmuş, bu iki şair birbirlerinin sohbetlerinde bulunmuşlardır. Ağazâde ‘Örfî de Hasan Sezâyî ile mektuplaşmış, ve onun ölümüne tarih düşürmüştür. Bütün bunlar Ağazâde’nin Hasan Sezâyî’den el aldığını düşündürebilirse de bunu kantlayacak delillerden mahrumuz. Nazîr İbrahim’in de ihvanımızdan dediği ‘Alî (Bahtî) ve Şeyhzâde ‘Abdî’nin de birbirleriyle dost oldukları düşünülebilir.

Edirneli Mevlevî ve Gülşenî şairlerden bazılarının yalnızca bir tarikata intisap etmeyip, birden fazla tarikata intisap ettiklerini veya başka tarikatlarla da ilişki kurduklarını söylemek mümkündür. Mevlevî şairler arasında zikrettiğimiz İbrahim Vehbî’nin Hasan Sezâyî’nin de şeyhi olan La‘lî Mehmed Fenâyî’ye intisap ederek Gülşeniyye tarikatına da intisap ettiği görülmektedir. Bir başka Mevlevî şairi Süleyman Neş’et de ayrıca Nakşibendiyye tarikatına intisap etmiş, ancak bu tarikatta aktif bir derviş olmamıştır. Gülşenî şairlerden Hâtemî ise Gülşenîliğin yanı sıra Hayderî ve Kalenderî de olmuştur. Bir diğer Gülşenî şair Hüsâmî de ayrıca Melâmiyye tarikatına intisap etmiştir. Gülşenî olduğu halde Neşâtî Dede’den de tarikat terbiyesi almış olan Kâmî Mehmed Efendi ise Mevlevîlik ve Bektâşîlik ile ilgili şiirler de yazmıştır. Hasan Sezâyî de Sünbüliyye, Celvetiyye, Uşşâkiyye, Nakşibendiyye tarikatlarında yekta olup Bektâşiyye tarikatında da devrinin önderi durumundadır. Şeyh Şerefüddin Efendi de Gülşeniyye’nin yanında Nakşiyye, Celvetiyye, Nasuhiyye-i Şa‘bâniyye ve Bekriyye-i Şa‘bâniyye, Kadiriyye, Rifaiyye ve Hâletiyye tarikatlarından icazet almıştır.

Şairlerin hayatları ve edebî kişiliği hakkında kendi bölümlerinde kapsamlı bilgi verilmiştir. Burada da Mevlevî ve Gülşenî şairlerin ayrı olarak mesleklerini, varsa sanatlarını, ölüm tarihlerini ve ölüm yerlerini bir tablo halinde göstermeyi uygun bulduk.

Tablo 1: Mevlevî Şairlerin Meslekleri, Yüzyılı-Vefatları ve Ölüm Yerlerini Gösteren Tablo

Şairin Mahlası	**Mesleği-Görevi**	**Yüzyılı-Vefatı**	**Ölüm Yeri**
Revânî	Surre emîni, mütevellî	16.yy ö.930/m.1524	İstanbul
Fedâyî	Sipâhî	16.yy ö.962/m.1562	
Kâmî Ahmed	Müderris, kadı	16.yy ö.987/m.1579	İstanbul
Bâlî	Mütevellî	Müderris	
Hayâlîzâde 'Ömer	Defterdâr, mesnevîhan	16.yy	Edirne
Bezmî		17.yy. ö.1025/m.1616	Edirne
Şehîdî		17.yy. ö.1082/m.1671	
Zehrimârzâde Rızâ	Müderris, kadı, müftü	17.yy. ö.1082/m.1671	
Âyetullah Dede	Neyzen	17.yy. ö.1085/m.1674	Edirne
Neşâtî Dede	Şeyh, hattât	17.yy. ö.1085/m.1674	Edirne
İbrahim Vehbî		18.yy. ö.1112/m.1701	Finike? İskenderiye?
Enîs Mustafa Dede	Şeyh, hattât	18.yy. ö.1140/m.1728	Mısır
Mûnis Dede		18.yy. ö.1145/m.1732	Edirne
Enîs Receb Dede	Şeyh, mesnevîhân	18.yy. ö.1147/m. 1734	Edirne

Şairin Mahlası	Mesleği-Görevi	Yüzyılı-Vefatı	Ölüm Yeri
Enîs Nu'mân Dede	Reisü'l-küttâb, nişancı	18.yy. ö.1180/m.1766	İstanbul
Tâ'ib (Sâ'ib)	Hattât	18.yy. ö.1192/m.1778	Edirne
Hâfız Dede	Şeyh	18.yy. ö.1212/m.1797	Güzelhisar
Neş'et	Hoca, zeamet sahibi	19.yy. ö.1222/m.1807	İstanbul ?
Nakşî Mustafa Dede	Şeyh, neyzen, hattât	19.yy. ö.1271/m.1855	Kâhire
Mahrem Dede	Neyzen	19.yy.	İzmir
Nizâmî		19.yy	

Tablo 2: Gülşenî Şairlerin Meslekleri, Yüzyılı-Vefatları ve Ölüm Yerlerini Gösteren Tablo

Şairin Mahlası	Mesleği-Görevi	Yüzyılı-Vefatı	Ölüm Yeri
Abdülkerim	Şeyh	16.yy. ö.992/m.1584	Edirne
Kurtzâde Vâlihî	Vâiz, muhaddis	16.yy. ö.994/m.1586	Edirne
Hâtemî	Sipâhî, müteferrika	16.yy. ö.1004/m.1595	Edirne
Muhtârî		16.yy.	Mısır
Sâlikî	Kemânkeş, hânende	16. yy	Mısır
Vâlihî	Dânişmend	16.yy	
Muhyî-i Gülşenî	Kadı naibi	17.yy ö.1014/m.1605	Mısır
Rindî		17.yy. ö.1031/m.1622	Edirne

Şairin Mahlası	Mesleği-Görevi	Yüzyılı-Vefatı	Ölüm Yeri
Dervîş Hüsâmî	Esnâf, hattât	17.yy ö.1058/m.1648	Edirne
Şifâyî	Hekimbaşı, mühürcü	17.yy. ö.1075/m.1664	Edirne
İbrahim Gülşenî		17.yy. ö.1100/m.1689	Edirne
Kâmî Mehmed	Müderris, kadı	18.yy. ö.1136/m.1724	İstanbul
Sezâyî	Mukabeleci, şeyh	18.yy. ö.1151/m.1738	Edirne
Alî (Bahtî)	Müderris, kadı, hattât	18.yy. ö.1155/m.1742	
Şeyhzâde 'Abdî		18.yy. ö.1155/m.1742	
Ağazâde 'Örfî	Kethüda,tarihçi, hattât	18.yy. ö.1186/m.1772	Edirne
Nazîr İbrahim	Müderris, Kadı	18.yy. ö.1188/m.1774	Edirne? Eskizağra?
Şeyh Vefâ	Şeyh	18.yy. ö.1212/m.1798	Edirne
Seyfî	Müderris, hattât, şeyh	19.yy. ö.1233/m.1818	Edirne?
Şeyh Şerefüddin	Şeyh	20.yy. ö.1329/m.1911	Uzunköprü

EKLER

Resim 1: Murâdiye Câmii Güney Cephesi

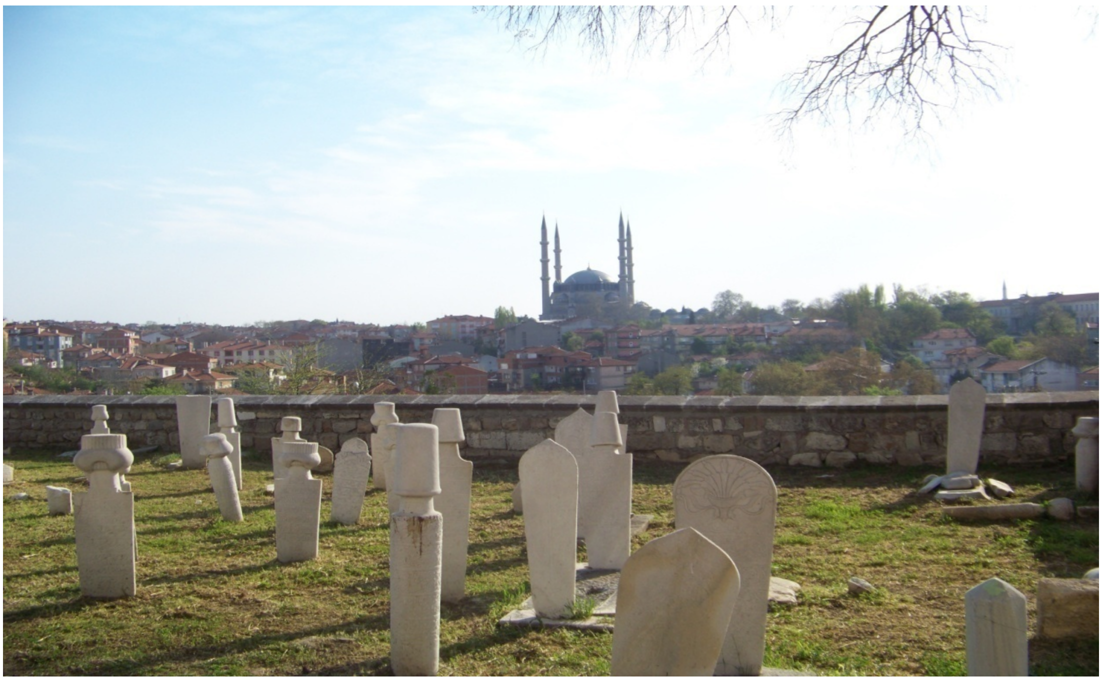
Resim 2: Murâdiye Câmii Giriş Kapısı

Resim 3: Murâdiye Câmiinin Duvar Çinileri

Resim 4: Murâdiye Câmiinden Selimiye'nin Görünüşü

Resim 5: Murâdiye Câmii Kuzey Cephesi

Resim 6: Muradiye Câmii Hazîresi

Resim 7: Sezâyî Dergâhı'nın Girişi

Resim 8: Hasan Sezâyî'nin Türbesinin Yola Bakan Penceresi (Eyâ şâh-ı rusül rahm it Sezâyî derd-mendündür, Kapun bekler kadîmî hidmetinde pîr-i perverdür)

Resim 9: Hasan Sezâyî'nin Sandukası

Resim 10: Hasan Sezâyî Dergâhı'nın Mezarlığı

KAYNAKÇA

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. (1999): *Nuhbetü'l-Âsâr li Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr,* Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara

Açık, Nilgün. (2002): *Türk Edebiyatı'nda Mevlevîlik Etkisi ve Mevlevî Şairler*, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Mustafa İsen, Ankara

Adıgüzel, Niyazi. (2008): *Edirneli Ahmed Bâdî'nin Riyâz-ı Belde-i Edirne Adlı Eserinin Tezkire Kısmı*, Basılmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Süreyya A. Beyzadeoğlu, Edirne

Ağazade 'Örfî, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi, No: 2662

Ahmed Bâdî, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, Bayezid Genel Kütüphanesi, No: 10392

Akün, Ömer Faruk. (1986): "Vâlihî", *İslam Ansiklopedisi*, C. 13, s. 187-90, İstanbul

Ali Enver. (1309): *Semâ'hâne-i Edeb*, İstanbul

Alpay, Günay. (1964): "Rızâ", *İslam Ansiklopedisi*, C. 3, s. 727-28

Altun, Kudret. (1997): *Tezkire-i Mücîb*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara

Arif Hikmet, *Tezkire*, Millet Kütüphanesi Ali Emirî Tarih, No: 789

Âşık Çelebi. (1971): *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, Tıpkıbasım, Neşreden: G. M. Meredtith-Owens, London

Babinger, Franz. (1982): *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çeviren: C. Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

Banarlı, Nihad Sami. (1998): *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, I-II, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul

Baysun, M. Cavid. (1979): "Mûnis Dede", *İslam Ansiklopedisi*, C. 8, s. 578-79, İstanbul

Beyzadeoğlu, Süreyya. (1999): "Bir Dilek Daha", *Türk Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 303, s. 40-42

Bursalı Mehmet Tahir. (1972): *Osmanlı Müellifleri*, Hazırlayan: A.F. Yavuz, İ. Özen, Meral Yayınları, İstanbul

Canım, Rıdvan. (1995): *Edirne Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara

……………….., (1998): *Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme*, Akçağ Yayınları, Ankara

……………., (2000): *Latîfî Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara

Çapan, Pervin. (2005): *Tezkire-i Safâyî*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara

Devellioğlu, Ferit. (1993): *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara

Eraydın, Selçuk. (1990): *Tasavvuf ve Tarîkatler*, Maarif Yayınları, İstanbul

Erdem, Sadık. (1994): *Râmiz ve Âdâb-ı Zurefâ'sı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara

Ergun, S. Nüzhet. (1936): *Türk Şairleri*, C. 2, s. 735-36, İstanbul

Faik Reşad. (1312): *Eslâf*, İstanbul

Fatin Davud. (1271): *Hâtimetü'l-Eş'âr*, İstanbul

Genç, İlhan. (2000): *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara

Gölpınarlı, Abdülbaki. (1983): *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap ve Aka Yayınları, İstanbul

Gürgendereli, Müberra. (2002): "Örfî Mahmud Ağa ve Mahabbetnâme Mesnevîsi", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 6, s. 85-106, İstanbul

İnce, Adnan. (2005): *Tezkiretü'ş-Şu'arâ Sâlim Efendi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara

İpekten, Haluk vd., (1988): *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara

İpekten, Haluk. (1996): *Türk Edebiyatında Edebî Muhitler*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul

İsen, Mustafa. (1994): *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara

………………., (1997): *Ötelerden Bir Ses, Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara

Kabaklı, Ahmet. (1973): *Türk Edebiyatı*, C. 2, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 3. Baskı

Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-Eş'âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 3723

Kâmî Mehmed, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. 485

Kara, Mustafa. (1996): "Gülşeniyye", *İslam Ansiklopedisi*, C. 14, s. 256-59, İstanbul

Kazancıgil, Ratip. (1991): *Edirne İmâretleri*, Edirne

…………………, (1994): "Edirne İlimizin Tıp Tarihimizdeki Yeri", *Yedi İklim Sanat, Kültür, Edebiyat Dergisi*, Sayı: 47, C. 6, s. 74-82, İstanbul

…………………, (1996): *Abdurrahman Hıbrî, Enîsü'l-Müsâmirîn*, Türk Kütüphanecileri Derneği Yayınları, Edirne

Komisyon. (1977-1993): *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, I-VII, Dergah Yayınları, İstanbul

Konur, Himmet. (1998): *İbrâhîm Gülşenî (Hayatı, Eserleri, Görüşleri)*, Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Mehmet Demirci, İzmir

Kurdoğlu, V. Behçet. (1967): *Şair Tabîbler*, İstanbul

Kutluk, İbrahim. (1989): *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, I-II, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

………………...,(1997): *Beyânî Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

Massignon, Louis. (1979): "Tarîkat", *İslam Ansiklopedisi*, C. 12, s. 1-17, İstanbul

Mehmed Süreyya. (1996): *Sicill-i Osmânî*, I-V, Hazırlayan: Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

Muallim Naci. (1304): *Esâmî*, İstanbul

Müstakimzâde Süleyman Sadeddin. (1928): *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul

Necatigil, Behçet. (1968): *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınevi, İstanbul

Özcan, Ziyâ. (?): *Revânî Dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Kültür Eserleri 428

Özkırımlı, Atilla. (1987): *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, I-IV, Cem Yayınevi, İstanbul

Öztürk, Ali. (2005): "Halvetiyye Tarikatına Mensup XVI. Yüzyıl Divan Şairleri Üzerine Bir İnceleme", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 6 Sayı: 15, s. 225-52

Özuygun, Ali Rıza. (2005): *Hasan Sezâyî Dîvânı*, Buhara Yayınları, İstanbul

Peremeci, O. Nuri. (1939): *Edirne Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul

Rıfat Osman. (1994): *Edirne Rehnümâsı*, Hazırlayan: Ratip Kazancıgil, Türk Kütüphanecileri Derneği Edirne Şubesi Yayınları, Edirne

Rızâ. *Tezkire*, Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi No: 243

Riyâzî, *Riyâzü'ş-Şu'arâ*, Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 3724

Sehî Bey, *Heşt Behişt*, Ayasofya Kütüphanesi, No: 3544

Silahdârzâde Mehmed Emîn, *Tezkire*, Millet Kütüphanesi Ali Emirî Tarih, No: 795

Solmaz, Süleyman. (2005): *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâ'sı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara

Şefkat, *Tezkire*, Millet Kütüphanesi Ali Emirî Tarih, No: 770

Şemseddin Sami. (1308-1316): *Kâmûsü'l-A'lâm*, I-VI, İstanbul

Şimşek, Selami. (2008): *Osmanlı'nın İkinci Başkenti Edirne'de Tasavvuf Kültürü*, Buhara Yayınları, İstanbul

Tanrıkorur, Barihüda. (2004): "Mevleviyye", *İslam Ansiklopedisi*, C. 29, s. 468-75, Ankara

Tevfik Bey. (1290): *Kâfile-i Şu'arâ*, İstanbul

Tufan, Muzaffer. (2003): "Tarih Açısından Edirne'nin Yeri", *Trakya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, I. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, s. 1-13, Edirne Valiliği Yayınları, Edirne

Tuman, Mehmet Nail. (2001): *Tuhfe-i Nâilî*, Hazırlayanlar: Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara

Ulucan, Mehmet. (2007): "Edebiyatımızda Lider Tipi ve Hoca Neşet Örneği", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 17, Sayı: 1, s. 131-44, Elazığ

Ünver, Süheyl. (1998): "Edirne Mevlevihanesi Tarihine Giriş", *Edirne: Serhaddeki Payitaht*, s. 623-627, İstanbul

Yazıcı, Gülgün. (2001): "Kâmî", *İslam Ansiklopedisi*, C. 24, s. 279-80, İstanbul

Yazıcı, Tahsin. (1980): "Sezâ'î", *İslam Ansiklopedisi*, C. 10, s. 547-49, İstanbul

…………, (2006): "Muhyî-i Gülşenî", *İslam Ansiklopedisi*, C. 31, s. 79-81, İstanbul

Yılmaz, Kâşif. (2001): *Güftî ve Teşrifâtü'ş-Şu'arâsı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara

Yücelen, Hilmi. (1973): *Maliyeci Şairler Antolojisi*, İstanbul

Yümnî, *Tezkire*, Millet Kütüphanesi Ali Emirî Tarih, No: 780

Zavotçu, Gencay. (1994): "Rıza Tezkiresi'nde Edirneli Şairler", *Yedi İklim Sanat, Kültür, Edebiyat Dergisi*, Sayı: 47, C. 6, s. 102- 105, İstanbul